

nova **RIJEČ**

ČASOPIS ZA

KNJIŽEVNOST I UMJETNOST

Nakladnici:

**Zavod za kulturu vojvođanskih Hrvata, Subotica
NIU „Hrvatska riječ“, Subotica**

Za nakladnike:

**Tomislav Žigmanov
Ivan Karan**

Glavni i odgovorni urednik:

Tomislav Žigmanov

Savjet časopisa:

**Neven Ušumović (Umag), Mirko Sebić (Novi Sad),
Stjepan Blažetin (Pečuh), Helena Sablić Tomić (Osijek),
Petar Vuković (Zagreb), Darko Vuković (Novi Sad),
Vojislav Sekelj (Subotica)**

Uredništvo:

**Katarina Čeliković, Bernadica Ivanković,
Mirko Kopunović, Ljubica Vuković Dulić, Željka Zelić**

Grafičko oblikovanje:

Darko Vuković

Ilustracije u ovom broju:

Vladislava Dudvarski

Lektura:

ZKVH

Korektura:

Zlatko Romić

Tajnica Uredništva:

Ljiljana Dulić Mészáros

Priprema i prijelom:

Thomas Šujić

Tisak:

Alfagraf, Petrovaradin

Naklada:

500 primjeraka

ISSN 2334-8208

nova **RIJEČ**

ČASOPIS ZA
KNJIŽEVNOST I UMJETNOST

br. **1-2**

Subotica, prosinca 2015.

SADRŽAJ

HRVATSKA MLADA PROZA

Nagrada „Edo Budiša“
i mlada hrvatska proza

9

Ivana Simić Bodrožić

Princeza i žaba

10

11

Sven Popović

Samo će cigarete biti skuplje

18

19

Iva Tkalec

Obiteljske igre

24

25

Jelena Zlatar

Soba

28

29

Andrija Škare

Slučajni suučesnici

32

33

Marko Gregur

Praznici

38

39

SUBOTIČKI PJESNIČKI KRUG

Vojislav Sekelj

Čedo mraka

Postala si nevolja

Jesen

Kersko groblje

Vojislav Sekelj (biografija)

53

53

54

54

55

Milovan Miković

Tu i tamo šarage (bez Gabrić-ćuprije)

Nestala tekućica slobodnog

kraljevskog Kotar grada

Pod istim suncem

Preživljavanje krađom

Milovan Miković (biografija)

56

57

58

58

Mirko Kopunović

Dok rumeni zapad

(tri slike nikad dovršene skice)

Mirko Kopunović (biografija)

59

62

Robert G. Tilly

Ljubav

Obzorje

Bol

Zimska pjesma

Zapovijest

Robert G. Tilly (biografija)

63

63

63

64

64

64

Katarina Čeliković

Ako me tražiš

Pobjeda

Suze križu

Katarina Čeliković (biografija)

65

65

66

66

Zvonko Sarić

Utjeha u pećini planine Riba

Igra djeteta u pijesku

Zvonko Sarić (biografija)

67

69

72

Josipa Dević

Čežnja

Za tebe

Tvoja krv

Josipa Dević (biografija)

73

73

74

74

Tomislav Žigmanov

Dužijance je (slij=)red!

Z(=n)alozi predaka

Tišina nije nijema

Riječ i boja

Tomislav Žigmanov (biografija)

75

75

76

76

77

Željka Zelić

Pomrčina

Muzej voštanih figura

Pjesma o pjesmi

Ostavljena pjesma

Željka Zelić (biografija)

78

78

78

79

79

Nevena Mlinko

Bore

Veliki prasak

Nevena Mlinko (biografija)

80

80

80

Vedran Horvacki

Željo uzaludna

Stranac

Blagoslovi

Vedran Horvacki (biografija)

81

81

82

82

KRITIČKA IŠČITAVANJA HRVATSKE
KNJIŽEVNOSTI U VOJVODINI

Geza Kikić
Kritička riječ u borbi
za afirmaciju stvaralaštva 85

Tomislav Žigmanov
Vojvođanski Hrvati
u Krležinim „Marginalijama“ 97

Dva registra na Hrvate iz Bačke u
Odbljescima pamćenja Ljubice Ivezić 106

O HRVATSKOJ KNJIŽEVNOSTI
U VOJVODINI

Franjo Emanuel Hoško
O pronađenoj knjizi franjeva
Mihajla Radnića *Pogargegne izpraznosti
od svijeta* u knjižnici subotičkog
Franjevačkog samostana 113

Božica Zoko
Kristalna špilja vedrine
i veliko nasmijsano nebo
Ise Velikanovića (1869.-1940.) 123

Ivan Balenović
O nekim osobnim i stvarateljskim
enigmama Stanislava Prepreka 135

Božica Zoko
Pjevam, majko, pjevam!
(čitajući oporučnu knjigu pjesama
Miroslava Slavka Mađera) 142

Klara Dulić
Prstenovani gavran – kružno vrijeme
u beskonačnom tekstu 149

Božica Zoko
Duhovito odmjerivanje duše
po mjeri daha ili progovor
o poeziji Jasne Melvinger 155

Katarina Dinješ Gros
Zavičaj, rat i intima u kratkim pričama
i kolumnama Julijane Adamović 171

HRVATSKO-MAĐARSKA
I SRPSKO-MAĐARSKA KNJIŽEVNE VEZE

Neven Ušumović
Hrvatski prijevodi i recepcija djela
Ádáma Bodora 185

Marko Čudić
Problemi prevođenja jedne zbirke
priča Lászla Mártona 195

HRVATSKO NAKLADNIŠTVO
U NULTOM DESETLJEČU

Neven Ušumović
Godina 2003. 209

ČITANJA KNJIŽEVNE PRODUKCIJE

Silvestar Balić
*XI. Međunarodni kroatistički
znanstveni skup : zbornik radova* 223

Katarina Čeliković
Ljubica Kolaric-Dumić, *Ja se mraka
ne bojim : dječja uspavanka* 224

Ljubica Vuković Dulić
Balint Vujkov – Petar Tikvicki,
*Poplašeno jaje : hrvatska narodna
pripovijetka – bunjevačka* 225

Zvonimir Pelajić
Mirko Kopunović,
Mrvljenje mrve neba 226

Zlatko Romić
Ivan Antunović, *Posljednji Gizdarev :
pripoviest osnovana po Ivanu
Antunovich bivšem uredniku
Bunjevačkih i šokačkih novina* 228

Željka Zelić
*Odsjaji ljubavi, panorama
suvremene duhovne lirike
Hrvata u Vojvodini* 230

Zvonko Sarić Katarina Čeliković, <i>Izgubljeno srce</i>	231	Zlatko Romić <i>Urbani Šokci 6/7 : Marijanska svetišta Šokaca i Bunjevaca / Utemeljiteljski projekt udruge – Baštinici Njikoš i Rem</i>	253
Nevena Mlinko Neven Ušumović, <i>U stočnom vagonu</i>	234	Katarina Čeliković Katarina Firanj, <i>Žagor iz opaklije</i>	254
Željka Zelić <i>Lira naiva 2013., izabrane pjesme</i>	236	Robert G. Tilly Vojislav Sekelj, <i>Životopis jedne sjene</i>	255
Zvonimir Pelajić Mirko Kopunović, <i>Pruži ruku mila</i>	237	KULTURNI DOKUMENTARIJ (siječanj – studeni 2015.) Zabilježila Bernadica Ivanković	261
Davor Bašić Palković <i>Naklada NIU Hrvatska riječ : prvih deset godina 2005.-2014.</i>	238		
Vojislav Sekelj Lazar Merković, Izabela Papdi, <i>Bibliografija časopisa za književnost, umetnost i kulturu Rukovet : 1955 – 2014.</i>	239		
Robert G. Tilly Dražen Prčić, <i>Dogovoreni brak</i>	241		
Mirko Ćurić <i>Dani Balinta Vujkova – dani hrvatske knjige i riječi (Zbornik radova 2013.-2014.)</i>	242		
Zlatko Romić <i>Svjetla starih fotografija</i>	245		
Dragan Muharem Aleksa Kokić, <i>U sjenama ravnice: sabrane pjesme</i>	246		
Klara Dulić Miroslav Pendelj, <i>Školjka koja govori</i>	247		
Vojisla Sekelj Ante Vukov, <i>Boca bez poruke</i>	248		
Robert G. Tilly Zvonko Sarić, <i>Povjeruj u vlastitu smrt</i>	252		

HRVATSKA MLADA PROZA

nova
rijec

NAGRADA „EDO BUDIŠA“ I MLADA HRVATSKA PROZA

Godišnja književna nagrada Istarske županije „Edo Budiša“ dodjeljuje se u spomen na rovinjskog književnika Eda Budišu (1958.-1984.), čije je djelo unatoč preranoj smrti ostavilo snažno i prepoznatljivo nasljeđe u istarskoj i hrvatskoj književnosti, pogotovo u kratkim pripovjedačkim formama. Nagrada se dodjeljuje autoru/autorici do 35 godina starosti kojemu/k kojoj je u prošloj godini objavljena zbirka kratkih priča ili na području s kojeg nije potreban prijevod na hrvatski jezik (Hrvatska, Bosna i Hercegovina, Srbija, Crna Gora). U konkurenciju ulaze i mladi autori iz zemalja Srednje i Južne Europe čiji je prijevod zbirke objavljen na navedenom području. Dosadašnji dobitnici su **Srđan Srdić** (2012.), **Marko Pogačar** (2013.) i **Bojan Krivokapić** (2014.).

Prosudbeni žiri u sastavu Vanesa Begić, Boris Koroman, Ivan Sršen i Neven Ušumović odlučio je ove godine nagradu dodijeliti **Ivani Simić Bodrožić** za zbirku priča **100% pamuk** (Zagreb, V.B.Z.). Obrazloženje žirija: *Petnaest priča Ivane Simić Bodrožić ukoričenih u zbirci 100% pamuk odlikuje ujednačena visoka književna kvaliteta i autorska samosvijest. Svaka priča na originalan način, s finim (crnim) humorom i naturalističkim smislom za detalj drammatizira žensku svakodnevicu. Ženstvenost, majčinstvo, kućanski poslovi i intimni odnosi u pričama Ivane Simić Bodrožić literarizirani su vjerodostojno i bez uljepšavanja. Lucidna tematizacija aktualnih generacijskih, socijalnih i kulturalnih tenzija u Hrvatskoj ostvarena je uvjerljivim dijalozima, ironičnim konstrukcijama i obratima, te vještim korištenjem sociolekata. Pri tome, već od prve, naslovne priče čitatelj/ica uživa u duhovitosti pripovjedača/ice, u načinu na koji vodi priču i omogućuje mu/joj uvid u male životne istine, koje mu/joj u svakodnevici bježe. 100% pamuk zbirka je priča koja čini vrh iznimne godine za hrvatsku kratku priču mladih autora, godine u kojoj su odlične zbirke objavili i **Sven Popović**, **Iva Tkalec**, **Jelena Zlatar**, **Andrija Škare** i **Marko Gregur**.*

Član žirija Neven Ušumović izabrao je za *Novu riječ* po jednu priču navedenih autora iz knjiga koje su bile u konkurenciji.

Ivana Simić Bodrožić rođena je 1982. godine u Vukovaru. Magistrirala je na studiju filozofije i kroatistike Sveučilišta u Zagrebu. Zbirku poezije *Prvi korak u tamu* objavljuje 2005. godine; za tu zbirku nagrađena je *Goranom* za mlade pjesnike i nagradom Matice hrvatske, *Kvirin*, za najboljeg pjesnika do 35 godina. Uvrštena je u antologiju suvremene hrvatske poezije *Utjeha kaosa* Miroslava Mićanovića, kao najmlađa autorica, kao i u antologiju Damira Šodana *Drugom Stranom*. Roman *Hotel Zagorje* izlazi 2010. godine; roman je dobio sljedeće nagrade: *Josip i Ivan Kozarac (Povelja uspješnosti)*; *Kočičevo pero, Banjaluka – Beograd (za vanredne uspehe u savremenoj književnosti)*; *Kiklop – najbolje prozno djelo u 2010. godini*. Roman je preveden na mnoge jezike, prema istom djelu, kao koscenaristica, zajedno s nagrađivanom bosanskohercegovačkom redateljicom Jasmilom Žbanić piše scenarij za igrani film. Dobitnica je Večernjakove nagrade „Ranko Marinković“ (2. mjesto) za najbolju kratku priču u 2011. godini. Godine 2012. objavljuje zbirku pjesama *Prijelaz za divlje životinje*. Godine 2014. izašla je zbirka kratkih priča *100% pamuk*. Ivana Simić Bodrožić bila je i redovita kolumnistica *Večernjeg lista* i regionalnog izdanja časopisa *Rolling Stone*. Vodi radionice kreativnog pisanja u Centru za kreativno pisanje u Zagrebu.

Ivana Simić Bodrožić

PRINCEZA I ŽABA

Vedrana ima trideset i devet godina, kada je se gleda s leđa, može proći i pod kasne dvadesete. Gledana sprijeda, s kožom lica tankom poput papira, ispresijecanom dubokim i plitkim borama, čela punog smečkastih mrlja, Vedrana izgleda kao da ima preko pedeset. Ako se slučajno nasmije, što nije baš često, čak i više od šezdeset, s obzirom na to da joj fale gornji prednji zubi. Ono što tek unosi pomutnju između prednje i stražnje strane tijela, između dvije oprečne perspektive, jest trbuh, koji već šesti put u njezinom životu, gledano iz profila, doslovno buja.

Sve ostalo na njoj je suho, tanko i krhko, kao da ne traži dodatnu potporu u hrani, uvijek isto, postoji da bi održavalo trbuh. U zgradi u kojoj živi u potkrovlju, u stanu adaptiranom od dvije tavanske šupe koji se jedini iznajmljuje, susjedi za nju ne bi niti znali, da se na nju ne moraju ljutiti. Čak i ta buljumenta djece koju je uspjela ušutkati tako da su gotovo nevidljivi i nečujni, nije razlog ljutnji susjeda, vlasnika ostalih velikih stanova lijepe, trokatne zgrade u kojoj se svi poznaju. Vedrana suši rublje izvan stana. Na hodniku, između svojih vrata i vrata koja vode u preostali tavanski prostor, postavila je sušilo, budući da u očito premalen stan ne stane. To sušilo djeluje kao uvreda, s jedne strane, a s druge, priječi nesmetan prolaz ostalim stanarima kada jednom u godini žele do svojih skija, sanjki i svega onog što se upotrebljava toliko često da bi stajalo na tavanu. Iako, rublje na njezinu sušilu rasprostrto je geometrijskom preciznošću, gotovo da ga nakon sušenja ne treba niti peglati. Ako se zatekne u svojoj jedinjoj izvanstanskoj aktivnosti dok nailazi neki susjed, uvijek tiho i smjerno pozdravi, a malene šlapice kojima vire vrhovi u vanjski svijet, čim netko naiđe, spremno šmugnu u tamu stana i zatvore vrata.

Hana se ponekad pred tim sušilom zadrži duže nego što je normalno, obično kada s tavana donosi knjige, i kad ne čuje nikakvo komešanje iz priručnog stana, stane u nišu tavanskog ulaza i promatra rublje na njezemu. Muška siva jakna s crvenim logom zamrljana bijelom farbom, ponegdje išpricana, rukava gotovo skorenih od boje. Crna rastegnuta majica na kojoj je natpis „I'll be Becks“, do nje roze čarapice s printom šapica, male

muške potkošulje, plahta za kinderbet, majica možda četverogodišnjaka, s ispucalim dinosaustom, jedne traperice nekoga tko bi mogao imati dvanaest godina. Već neko vrijeme Hana pokušava izbrojati koliko ih ima unutra i zamisliti taj užas u četrdeset kvadrata. Ona nije od onih koje se na Vedranu ljute, na neki neobičan način, zadržavanje ispred tog stana ju privlači. Do sada su izmijenile nekoliko toplih pogleda, kratkih, ali dovoljno značajnih da bi se Vedrana jednog ranog poslijepodneva pojavila pred Haninim vratima.

– Oprosti susjeda, je li bih te mogla nešto zamoliti?

Hani je odmah zaškrিপao taj intimni ton kojim je izostavila persiranje dok je iznenađenje što upravo susjedu Vedranu vidi pred vratima potisnulo nervozu zbog prekidanja teško uspostavljene koncentracije nad proučavanjem dubrovačke renesansne lirike. Već više od tri godine otkako je rodila s velikom mukom pokušava se usredotočiti na davno započeti magistarski rad.

– Samo izvolite, recite, što treba? – znatiželja je izmamila smiješak i nervoza je ustupila mjesto potpunog pažnji.

– Morala bih skočiti do banke, rade samo do dva, ako bi mi mogla pričuvati djecu na dvadeset minuta?

– Sad, odmah?

– Pa da, brzo ću se vratiti, a ne mogu ih ostaviti same. Zbog malene.

Hana ne zna koja je malena, ni koliko je malena, ali istog trena zaključava vrata, trenutak zastaje, ponovno ih otključava, vraća se do stola po svoj smartphone i prati Vedranu do stana.

Kao što je mogla i pretpostaviti, majušan je. S kutne garniture plitkih sjedišta troje pari očiju je sramežljivo gleda, u kolijevci sabijenoj uz jednu stjenku kauča spava beba od najviše mjesec dana, i dječak, kojeg primjećuje tek naknadno jer sjedi za stolom odmah do hodnika, gleda u otvorenu bilježnicu i gricka vrh olovke.

– Bit će oni dobri, je li tako – nježno kaže Vedrana, dodajući kako je bočica na stolu, ako se malena probudi. Zatim još jedne oči, nimalo žive ali sveprisutne, na središnjoj polici regala iznad televizora, prodorne, gotovo crne oči stare žene u okviru s crnom lentom, središnje mjesto energije stana, duh koji lebdi, nežive oči fotografije i mrtvac, od čijeg se pogleda Hana strese. Tek kad Vedrana brzo i nečujno kapne iz stana, Hana se počne slobodnije osvrutati po njemu. Pokojnica ju je priljepila za svoje hipnotičke oči na neko vrijeme, kao i za neprirodno crnu periku na glavi u obliku kacige, a kad se otkine od te crne rupe, pažnju joj privuče šuštavi zvuk iz dna nevelike prostorije. Nešto je živo. Prepadne se i poskoči na kauču, gotovo jurnuvsši do hodnika kad začuje jedan sitan glasić.

– To je Alvin.

Kaže netko, a ona ne može odrediti tko je, curica paperjaste kose i košćatih koljena, jedan od dva posve slična dječaka prćastih noseva, grickač olovke, beba sigurno nije.

– Alvin? – nesigurno upita.

– Alvin. Naša vjeverica. – olovku vadi iz usta tek da nešto kaže, i dalje

gledajući u knjigu. Bože, zar im još i vjeverica treba? Sjeti se svoga Lovre i ribica koje mu je obećala kad krene u školu, jer ona ne može preuzeti još jednu obavezu brige za nekoga, čišćenja, hranjenja, poticanja na život, pa makar to bila i mutava riba, još samo jedan pritisak, slomio bi ju.

– Alvin nema rep. Takvog smo ga dobili. – pojasni sad važno i djevojčica.

– Aha, bezrepa vjeverica, to nisam nikad vidjela.

Alvin se prevrće po svom tijesnom, na mjestima zahrđalom kavezu, leđima izbacuje sjemenke po tepihu, onda se umiri, sve postane tiho, osim konstantnog plača glumice u meksičkoj sapunici koji dolazi iz malog televizora. Njemu se pridruži stenjanje iz kolijevke, jasno negodovanje, taman ispunivši procijep Hanine nelagode zbog nemogućnosti da s tom zastrašujuće mirnom i pristojnom djecom uspostavi komunikaciju. Uzme sve glasnjivi smotuljak, privine ga na grudi i počne blago njihati. Na sebi osjeća istraživačke poglede ostale djece pa se nekako ukoči, a malena se priljubi uz nju počevši joj cuclati vrat, tražeći mlijeko.

– A kako se ti zoveš? – tiho se obrati, još malo pogužvanom, ružičastom licu na svom ramenu.

– To je Lucija. – odgovori starija djevojčica, starija osam godina od mlađe, i donosi iz druge prostorije gazu, utisnuvši Luciji poljubac u čelo. Slika iz Persilovih reklama, slika šećera i patetike, slika koja ne postoji zapravo, kao što postoji njen Lovro koji od druge djece samo bježi ili ih gura od sebe, koji je tako naporan, težak, težak, da ga je kao bebu morala uspavljivati zvukom fena za kosu, ležanje na njenim grudima nije mu značilo ništa. Ova malena već slatko spava nakon nekoliko gutljaja mlijeka i ljuljuškanja, a Vedrana je već u hodniku.

– Jesu bili dobri? – s vrata pita.

– Odlični su bili. – iskreno odgovori Hana.

– Dobri su oni meni – razdragano nastavi Vedrana – sve petice i četvorke. Samo tu trojku, Marko, iz povijesti, popravi to.

– Hoću. – odgovori Marko lijepo, lijepo kako dvanaestogodišnjaci najčešće prestanu pričati.

– Hoćeš kavu, susjeda? – upita Vedrana dok sa svojih sedam ruku skida cipele, ostavlja kišobran u veceu, vadi Luciju iz kolijevke, i sprema razbacane listove kataloga trgovačkih centara za koje je Hana primijetila da su jedina literatura u tom stanu.

– Paaa, mogu na brzinu, ali ne puno. – kaže Hana i smjesti se na malo prostora među djecom na kauču.

– Marko, odvedi dečke u sobu i pusti im crtić.

Marko se poslušno ustaje, jednog uzima u naručje, a drugog za ruku, jedna rečenica se provlači kroz prtvorena vrata, Markovo tepanje, decki, koji cemo clutic gedati?

– Ti ne radiš, susjeda? – znatiželjno dovikuje Vedrana iz kuhinje, a Hana ne zna kako bi to objasnila.

– Ma sad nešto završavam, na fakultetu, nadam se da ću uskoro biti gotova.

– A, studiraš? Majo, hoćeš jesti još malo, ajde malo prije nego što kre-
neš.

– Ma da, ali – ubacuje se između dva pitanja, jednog postavljenog njoj, drugog kćeri koja treba jesti, posve je jasno koje je važnije pa Hana ne duži – još malo pa ću završiti. Toliko djece, toliko obaveza i brige, toliko glad-
nih usta i dobrih đaka, toliko crijevnih viroza, toliko nedostatnih sredstava, školovanja, pisanja zadaće za kuhinjskim stolom, i, nasuprot tome, godine utučene u dubrovačku renesansnu liriku.

Plagijatori ili ne?

Toliko nervoze, unutarnjih previranja i pitanja o promašenom životu, toliko toga, toliko rastresenosti, a onda kruh i margarin na stolu, i jedno milovanje mamine ruke, jednostavno zadovoljstvo.

Sve to Vedrana napravi putem od kuhinje do malenog stolića pred kaučem na koji spušta dvije šalice s crnom kavom.

Oni su, njih šestero na četrdest kvadrata, površina mora od ulja koja nestvarno postoji ljeti u nekoliko trenutaka prije zalaska sunca, Hana je zlo-
koban vir na debeloj muljavoj rijeci, nervozan i nepredvidiv, šupalj debeli trupac koji ne ostavlja ništa za sobom, čak ni trag. Oni su tu, ona nije.

I dok se ustaje da krene popivši šalicu crne kave, kakvu nikada ne bi popila doma, kako joj ni jedna doma nije prijala, zastane još trenutak pored trpezarijskog stola, osjetivši ubod želje na nepcu, neizdržive želje za komadom kruha s margarinom, gotovo posegnuviši za njim.

Potom se vrati u svoj svijet. A njezin svijet je, najvećim dijelom zbijen u trinaest inča ekrana, abecednim redom, show all history, ovaj: *abortus, anti-
tidepressivi, bolesti uha, ciste, depresija, dječji plač, drhtanje kapka, estrogen, homeopatija, indigo dijete, leukemija, leukemija kod djece, nesanica, kristal-
no dijete, kvržice, lupanje srca, ljubav, meningitis, multiplaskleroza, preljub, problematično dijete, priče za laku noć, privatni vrtići, razvod, ribice, suicidal-
ne misli, suha koža, tjeskoba, trnci, zahtjevno dijete, žarenje, yoga.*

Dok je u vrtiću, na Lovru posve zaboravi. Pretrage na internetu, vezane uz dijete obavlja kasno noću, između dva vala vrištanja i noćnih zahtjeva, preko dana, bavi se najtežim poslom na svijetu, bavi se sobom i svojim nesigurnim postojanjem. Ponekad, kad se teškom mukom natjera, renesansom, a unutar nje, stalno i neprekidno, ljubavlju.

Ima dana kada je sigurna da će otići, mnogi su to napravili i nisu zaža-
lili, ta odluka se rađa periodično, a onda vidi sebe u vrelom ljetnom danu, zraka ispunjenog teškom zaparom, zaparom koja prijeti da će ju ugušiti, od nepodnošljive vrućine joj se vrtilo u glavi, stoji na nekom drvenom molu i sprema se skočiti u vodu. Voda je tamna i duboka, ledena u utrobi, zbog te spoznaje skanjuje se skočiti, boji se hladnoće, odgađa tren koji će joj možda zaustaviti srce, iako zna, nakon nekog vremena, mogla bi i isplivati. U tom polupokretu, zgurenog tijela na molu, nad vodom, prolaze godine. Ponekad ju poprskaju debele, bistre kapi, trgnu iz promatranja dubine, ponekad bude zahvalna na njima, zahvalna i sjetna, onda još jasnija, jer se boji da će zauvijek ostati na pola puta.

Iz prvih mjeseci nakon što je rodila najjasnije pamti kuhinjske pločice. Ujutro, kada bi muž otišao na posao, nahranila bi i previla Lovru, a onda bi ga stavila u sjedalicu na pod i prije nego što počne ponovno plakati pobjegla bi u kuhinju, čučnula iza zida i zapalila cigaretu. Lovro bi nekada plakao skroz do iscrpljenosti. Kada bi od iscrpljenosti konačno zaspao, kleknula bi kraj njegove sjedalice i, mazeći ga po licu, tepala. Isprva, kada je imao napadaje plača nosala ga je na rukama po čitavom stanu, okretala na trbuh, pjevala mu, sve ga je samo razdraživalo. Jednom je počela urlati na njega – Prestani, prestani!!! Šta hoćeš od mene?! – On se na trenutak umirio, ozbiljno ju pogledalo podlivenim očima, a onda završtao jače nego ikad. Otada je stavljala slušalice na uši i čekala da prestane sam. Dan bi prošao u čestim i kratkim intervalima Lovrina spavanja, svako malo stavljala ga je da spava, samo da malo bude mir, a on je bio neumoran, u tome su se iscrpljivali oboje, s time da je Lovro izlazio kao pobjednik. Tek joj se navečer popravljalo raspoloženje, kada bi zaspao oko jedanaest, znala je da će tada spavati u komadu barem tri sata. Onda bi se ušuljala u sobu i gledala ga, u sebi se kunula da će od sutra sve biti drugačije, da će biti strpljivija, da ga neće stalno tjerati na spavanje, da će mu se posvetiti, provoditi kvalitetno vrijeme i da će dopodne izaći u šetnju. Sutradan, borba bi krenula ispočetka. Kada ga je upisala u vrtić bojala se da će netko primijetiti nešto, mališani su na rastanku grlili svoje majke, a on je samo plakao, odgurujući je od sebe. Prvih nekoliko mjeseci spavao je u odvojenoj prostoriji od druge djece. Nisu ga mogli natjerati da ide u spavaonicu i leži s ostalima na malim krevetićima. Na kraju bi i ondje od iscrpljenosti zaspao, ali u sobi za igru, na podu. Onda bi teta stavila dekiću ispod njega i zamotala ga. Kasnije bi ga nosila u spavaonicu. Vikendima su ga vodili u Malu scenu, na kazališne predstave za bebe od godinu dana, tamo je uvijek bilo preglasno i grozno, ali su ih jednom zamolili da izađu malo na hodnik dok se maleni ne smiri, jer to je ipak urlanje. *Moje kompetentno dijete, Najsretnije dijete u kvartu, Moja prva*, sve je to Ema čitala; dijete je znalo sve, a ona je samo trebala pratiti njegove želje i dopustiti mu da se samo odgaja. – Ne prepoznaješ njegove potrebe, samo se o tome radi. – jednom je dijagnosticirala svekrva, psihijatrica – inače, on je krasno dijete.

Ona je samo pokušavala uspostaviti neka pravila, ali kada je to rekla pedagoginji u vrtiću dobila je odgovor da prije svega, kako bi pokazala poštovanje i uvažavanje djetetova integriteta i osobe, kako bi dijete osjetilo da se s njime komunicira na ravnopravnoj razini, s njime, s trogodišnjim Lovrom, trebala bi, prije svega, donijeti pravila o donošenju pravila kojih će se držati zajedno. Pokušala je o tome razgovarati, čučnula je i gledala ga u oči, kako svuda preporučuju da se radi, kako djeca ne bi osjetila da im se obraća s visine. On joj se izbeljio u lice, s puno pljuvačke, opustio noge i kliznuo na pod. Ona ga je poslala u sobu, a on je izbacao sve knjige sa police. Onda je ona plakala, i kada se muž vratio s posla i počeo glumiti zebdu, izašla je van, kružila oko zgrade i pušila. Provela je vani barem sat vremena, dopisujući se s muškarcem koji je bio udaljen stotinama kilometara, kojeg je upoznala davno na inozemnoj stipendiji, s kojim je mjesecima pričala o

davnim danima u Bonnu, o filozofiji života, pa i o rubu svojih gaćica. Dok se ličnost njezina sina tek trebala uspostaviti, njezina je bila u poodmaklom procesu dezintegracije. Svuda je dospjela sasvim slučajno. Dok je sjedila na klupi pred zgradom, ugledala je Vedraninog muža. Bio je njezino godište, nekoliko godina mlađi od svoje žene. Zarastao u bradu i opuštenog, povećeg trbuha. Imao je nešto dobroćudno na licu, kao očevi drvosječe iz Grimmovih bajki. Dok se penjao stepenicama, vukao je jednu nogu. Gledala je za njim, i osjetila neku čežnju da je povede gore sa sobom. Tamo gore, u tih četrdeset kvadrata, sve se zna. Nema neizvjesnosti, nema izbora, nema promašaja. Sve je tako jednostavno i jasno. Uskoro se ustala i krenula stepenicama prema stanu. Još jutros, pospremila je većinu knjiga, zbornika, zbirki poezije u kartonsku kutiju. Odnijet će ih gore i početi se baviti pravim stvarima. Možda će naći neki posao. Možda će manje misliti. Možda će osloboditi instinkte, one koja Vedrana ima. Dok je nosila kutiju na tavan, zastala je ispred njezinih vrata, učinilo joj se da nešto čuje. Približila se i naslonila uho na hladno drvo u mraku. – Pička ti materina, da ti pička materina – grmio je pijani glas! Jesi li me pitala?! Da ti jebem mater! – Hana je ustuknula, osjećajući kako se trese iznutra. Bridovi kutije urezali su joj se u dlanove, klizila je prema dolje, ali Hana se nije mogla pomaknuti. Tek kad se svjetlo ponovno upalilo, trgnula se i krenula. Nije otišla na tavan, vratila se u svoj stan. Sjela je na pod i počela vaditi knjige van. Od sutra, sve će biti drugačije.

Sven Popović rođen je 1989. godine u Zagrebu. Studira komparativnu književnost, amerikanistiku i kineski na zagrebačkom Filozofskom fakultetu. Piše glazbene i književne kritike. Kratke priče objavljuje u *Quorumu*, *Zarezu*, antologijama *RecordStories* (2011.) i *Bez vrata, bez kucanja* (2012.), te na raznim internetskim portalima. Književni prvijenac *Nebo u kaljuži* objavljuje 2014. godine.

Sven Popović

SAMO ĆE CIGARETE BITI SKUPLJE

„praznih džepova, ali punih srca...“
Nežni Dalibor

Nisam siguran, ali mislim da je bio početak marta kad je rekla da odlazi i da joj se ne da više piti s nama i slušati naša naklapanja o Japandroid-sima i Strokesima, i budućnosti rokenrola i svim sutrašnjim tulumima. Otpio sam gutljaj iz plastične čaše. Gutljaj jeftinog viskija s kolom i osjetio sam kako elektroni napaljeno, ne, nervozno srljaju tijelom. Otišla je u svoj stan (srećom, nije daleko odavde i uz malo sreće cimera joj neće biti doma) gdje će slušati urlanje neke pjevačice, a vani urla noć, urlaju moji elektroni i nervi.

Je l' ljuta na tebe? upitao me prijatelj i pružio mi ostatak džointa.

Slegnuo sam ramenima i drhtavim, ledenim prstima prihvatio baklju. Nalet dima smirio je elektrone, natjerao nerve da pulsiraju na nekoj drugoj frekvenciji, a iznad nas zvijezde kruže kao ptice od staniola. Klupicu do nas jedna je maloljetna djevojka sjedila na momku, obgrlila ga je nogama, a nje-gove ruke, njegove hladne ruke, išle su joj ispod jakne i majice, a tamo nešto dalje netko je pišao u grmlju, a još dalje vidio sam sakupljača boca čije su vrećice prijetile pucanjem kako kopa po košu za smeće, i prijatelj mi priča, i čujem kako spominje novi album Strokesa, i kako zvuče kao ona hrpa pedera iz osamdesetih koja je furala fudbalerke. Povremeno kimam i kažem kako je sve to u kurcu, svi ti bendovi s kojima smo odrastali otišli su u vražju pizdu, ali zapravo i dalje vidim nju kako odlazi makar je njena silueta davno skrenula iza ugla, ali čini se da od njenih koraka još osjećam mreškanje tkanine noći, pijem, elem, gdje sam, čini mi se da letim, zabit ću se u oblak, mokriti po krovovima.

Slušaš li ti mene? prijateljev glas dopire s druge strane leda, tamo gdje je svjetlost.

Ne, već neko vrijeme.

Kretenu.

Idem do nje.

Nije li ljuta?

Ne znam.

Vidimo se.

Ostaješ?

Ima još cuge.

Dobro, bok.

Docvokotao sam do njenog ulaza i dugo sam pritiskao portafon dok me konačno nije pustila da uđem. Nisam mogao pronaći svjetlo u hodniku pa sam se nesigurnim koracima počeo uspinjati stubištem. Sinulo mi je da nisam siguran na kojem katu stanuje. Stajao sam tako negdje između trećeg i četvrtog kata, udisao mrak i shvaćao kako ništa ne shvaćam. Otvorila su se vrata na katu ispod i svjetlost je povratila po hodniku i stubištu, i tamo je stajala ona pospana, prelijepa i nimalo željna mojeg društva.

Pijan si.

Znala si to kad si otišla.

Hajde, uđi.

I jesam.

Izuj se, začuo sam glas iz kuhinje.

Jesi li gladan?

Ne, sve okej, nespretno skakućem na nozi i odvezujem žnirance, i uspijevam napraviti još veći čvor. Frustrirano ih pokušavam svući i padam na pod.

Što je to bilo? i dalje je u kuhinji.

Pao sam.

Aha, onda dobro.

Kako dobro? pomislih. Konačno skinem cipele. Ulazim u njenu sobu i rušim se do nje na madrac.

Spavaj, kaže.

I jesam. Jutro je svanulo u dva popodne i rekla mi je da odlazi. Dobila je posao u Luksemburgu i želi da ja pođem s njom, ova mi se vijest odnekud čini poznatom, ali nisam bio siguran kad mi je to spomenula. Kažem joj kako ne vidim kako je taj posao drugačiji od njenog sadašnjeg. A k tomu je tamo sve skuplje.

Pa ne misliš valjda do kraja života piskarati glazbene kritike i piti pokraj benzinskih crpki.

Pogodilo me nekoliko stvari:

1. Ne piskaram, pišem.

2. Ne pišem samo kritike. Napisao sam i roman. Neobjavljen, doduše.

3. Što fali cuganju na bengiji?

I onda shvaćam: ona cijeli život ima ciljeve koji su meni neshvatljivi i nezanimljivi, a ja ovisim o roditeljima i onoj crkavici od honorara. I ona bi da prestanem ovisiti o roditeljima kako bih ovisio o njoj i kako bi mi nakon posla, dok joj masiram stopala, govorila da gluvarim po cijele dane, i sviram gitaru, i čitam neke tamo romane od kojih nikakve koristi.

Zaključujem, točka jedan: volim je, iako ne bih trebao.

Prohodali smo na prvoj godini faksa. Ja još nisam imao bradu. Ona još nije imala posao. Ja sam volio Velvet. Ona je imala majicu s bananom. I na trećoj godini skupa smo se uselili u njen stan i ja bih odlazio doma svaki put kada bi njeni roditelji došli u posjet. Njen me otac nije volio. Njezina me majka nije mogla smisliti. Fizika je zajebana stvar, cijela ta priča s inercijom. I nešto poput veze odnese te daleko i u jednom trenutku nije ti jasno kako si došao

tamo gdje se nalaziš, a znaš da si htio nešto drugo. Točka dva: ostavit će me i biti s nekim unutar profesije, i savršeno će iskrojiti svoj život. To je bar očito. Naši se interesi već neko vrijeme ne miluju. I konačno, ne znam koji su ti ciljevi u životu. Zapravo, ne znam ni čime se točno baviš. Ne znam ni tvoju omiljenu boju ni omiljeni cvijet ni omiljeno godišnje doba, ni djevojačko prezime tvoje majke ni čime se tvoj otac bavi. Znam samo slike tebe. Pamtim samo riječi. Znam da imaš dvadeset i sedam madeža na tijelu, osim ako koji nije otpao, i da voliš izgovarati riječ PRHKO, i da voliš OCEAN, i da si nekoć htjela pisati, ali govorila si kako ne postoji jezik kojim bi mogla izraziti sve što vidiš. Ja sam ga pokušao izmisliti. Znam što sanjaš po načinu na koji dišeš i skupljaš nožne prste. To nisu važne stvari, svjestan sam toga, ali ih nitko drugi ne zna.

I, što kažeš?

Na što?

Na plan.

Nisam siguran.

Kako to misliš? Pa barem ti uvijek pričaš o bijegu iz ovog grada.

Nisam siguran da je odlazak u Luksemburg gdje si ti dobila novi posao – moj bijeg. Barem ja tako ne shvaćam bijeg. Uostalom, što bih ja tamo gore? Ja...

Ti nemaš posao.

Da.

Pa nađi ga.

Kao da je to tak lako.

Pa, jesi li probao?

Nisam imao razloga.

A moj posao?

Ja sam zadovoljan svojim poslom ovdje.

To se ne može nazvati poslom.

Ma nemoj? Ajde da tebe vidimo kako bi napisala deset kartica teksta o novoj glazbenoj sceni u regiji.

To me ne zanima.

A mene ne zanima ovo tvoje.

Ovo moje?

Da. Što god da je.

Što god da je?

Tako je.

Znaš li ti uopće čime se bavim?

Imaš pravi posao.

Pravi posao?

Ono, sjediš i radiš, tako ispuniš vremensku kvotu i to je to.

Molim?

Ništa se ne promijeni.

A tvoje pisanje mijenja svijet?

Ne, ali mijenja moju svijest – morao sam se nasmijati jer to jednostavno nije bila istina. Nisam ambiciozan momak. Bio sam nekoć. Ali moje ambicije nisu bile profitabilne.

Ma daj, molim te. Tebe je jednostavno strah pokušati nešto.

Napisao sam roman.

Koji nitko nije objavio.

To je zahtijevalo više hrabrosti od obavljanja posla.

Po čemu? Po tome što ti je neobjavljivanje zgazilo ponos?

Ušutio sam. I kako njoj objasniti da meni odgovara biti beskoristan, i da i dalje gajim romantične iluzije o svijetu, i da nisam čovjek koji se utrkuje i ima želju smjestiti svoj život u aktovku? Tako to barem shvaćam. Ne želim imati šefa. Ne želim raditi za nekog drugoga. Ne vjerujem u bolju budućnost i obećane zemlje. Uostalom, i nama dolazi obećana zemlja. Sjećam se kako sam s njom pričao o tome. Rekao sam kako će u obećanoj zemlji političari nositi ista odijela. Samo će cigarete biti skuplje. I novčanice će biti drukčije boje. Pravila igre ostat će ista. I nikad nije bila stvar u tome da sam preglup za pravila. Ona su vrlo jednostavna. Brutalna i jednostavna. Meni se sviđala druga igra. Ona koja je nalikovala dječjim igrama poput gumi-gumija i školica. No, ta sam pravila zaboravio. Ostao sam u adolescentskom limbu.

Dakle, što sad? upitala me.

Ne znam.

Kad ćeš znati?

Ne znam.

To je tvoj odgovor na sve.

Možda.

Ja ću posao prihvatiti.

U redu. U redu?

U redu.

I opet muk.

Ne znam, rekao sam joj.

Što sad?

Kako smo došli do ovoga? Kako nismo prije primijetili da svatko vuče na drugu stranu?

Ja vučem, ti si jednostavno mrcina koju nisam uspjela pomaknuti, nasmijsali smo se.

I što sad?

To sam te ja maloprije upitala.

Znam.

Znaš?

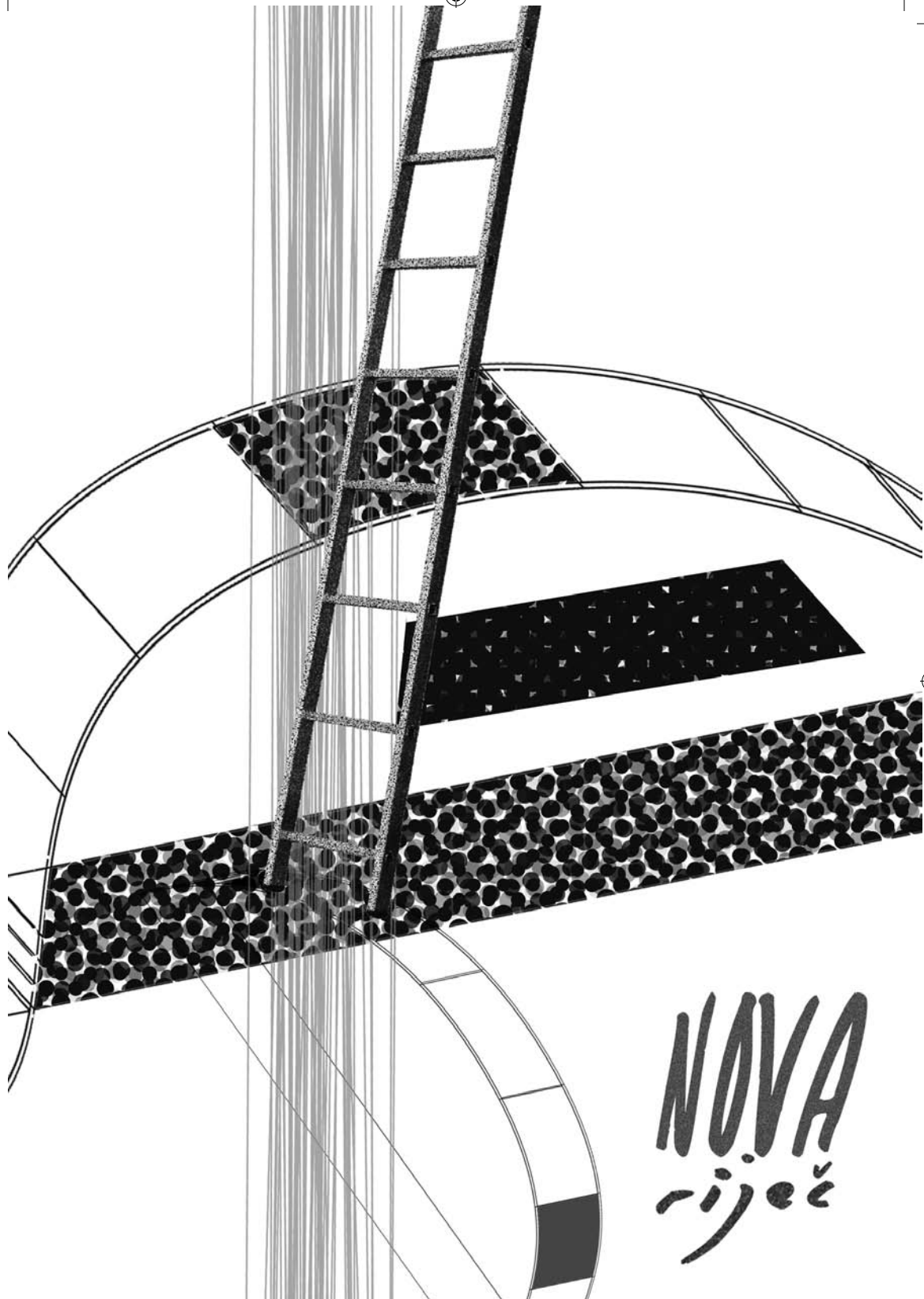
Znam.

I što sad?

Razmislit ću još, slagao sam.

I onda sam otišao. I onda je ona otišla. Prvo iz moje blizine, a onda iz države. Te sam noći sanjao zvuk tračnica. Ali ona ne voli vlakove. Nekoliko mjeseci poslije ušli smo u obećanu zemlju. Ja sam dotad poput pijanog Mojzija tumarao pustim krajolicima i očekivao da mana padne s neba. Bio sam u pravu. Gotovo se ništa nije promijenilo. Novčanice su sad drukčije boje. Cigarete su skuplje. Pušim kutiju dnevno, kao i prije.

Samo sam mršaviji.

NOVA
riječ

Iva Tkalec rođena je 1984. godine u Varaždinu. Diplomirala je informatiku na Fakultetu organizacije i informatike u Varaždinu, Sveučilište u Zagrebu. Radi u digitalnoj knjižnici Metelwin. Do sada je objavila 40-ak priča, isključivo putem natječaja. Osvojila je drugu nagradu za kratku priču na natječaju „Stanislav Prepek“ 2011. godine. Putem natječaja „Reč u prostoru“ odabrana je za sudjelovanje na Aprilskim susretima u Beogradu 2012., 2013. i 2014. godine, XI. Susretima mladih pjesnika i prozaika DHK Rijeka, Srebrna Cesta i dr. Dobitnica je nagrade „Prozak za“ 2013. godinu (Algoritam i Zarez) za najbolji neobjavljeni prozni rukopis autora do 35 godina u Hrvatskoj. Od 2014. vodi udrugu „Polja kulture“ za promicanje kreativnosti, književnosti i kulture i jedini hrvatski blog o čaju „Čajne kronike“. Zbirku priča *100% društveni uzgoj* objavila je 2014. godine.

Iva Tkalec

OBITELJSKE IGRE

Stojimo u redu. Pretpostavljam da ćemo čekati još nekih 20 minuta. To je u redu. Znali smo čekati mnogo duže, obično prije praznika. Dan prije Božića uvijek je najveća gužva. Nedjelje prijepodne su prosječno posječene. Uglavnom, obitelji s djecom. 20 minuta je sasvim prihvatljivo. Vidim kako malena debela djevojčica potajno nogom u guzicu šutira svojeg, otprilike godinu dana mlađeg, brata. On se okreće, dere i očima traži krivca. Majka ga smiruje i lupi djevojčicu po guzici. Pletenice joj se zanjišu, a debeli obrazi zarumene. Pogurne glavu dublje u visoki izlizani pleteni ovratnik premalene vestice i ostatak čekanja mirno stoji u redu.

Srećom, moj je ovaj put miran. Zna da ću ga kazniti ako počne raditi nered. Red se polako smanjuje. Dovoze nove košarice. Plastične. One koje možeš i nositi i gurati. Kako kupci uzimaju košarice donose nove, otprilike, svakih pet minuta, iako ih nikad ne ponestane. Mali jedva čeka da stignemo unutra. Kao veliki luna park. Cijelog je tjedna nemiran, ali dobar kao anđeo. Nedjeljom se uvijek ranije probudi, dođe u našu sobu i vuče pokrivač s kreveta kako bi nas razbudio. Stvarno se veseli nedjeljama prijepodne. Još samo malo i bit ćemo unutra. Iz razglasa se čuju prvi stihovi pjesme Lupi petama.

Kad kaže „lupi petama“, sva djeca skoče. Neko nepisano pravilo. Tako smo se mi nekad igrali. Samo su riječi bile malo drugačije. Slične, ali drugačije. Imale su neke veze sa srećom. Minute prolaze i skoro smo na redu. Još je samo jedna obitelj ispred nas. S razglasa sad Bog čuva sirotinju. Ulazimo i žena na ulazu nas ljubazno pozdravlja. Daje nam papirić sa zadacima. I spy... with my little eye, igra za cijelu obitelj. To piše na engleskom, ali ionako svi već razumiju. Čak i Zlatne djevojke koje srećemo četvrtkom uvečer. Uvijek u isto vrijeme, uvijek iste frizure, uvijek isti poredak. Mali je oduševljen. Vadi svoj mobitel na prepaid karticu i nestrpljivo čeka da mu počnem čitati zadatke s papira.

S lijeve strane, u policama proteže se šarena niska instant hrane. Vrećice i vrećice i vrećice, šarenilo juha svih vrsta i oblika. Pismenih i nepismenih.

Govedih, pilećih, onih s mesnim okruglicama i bez njih. Kineskih i nizo-
zemskih. S rajčicom i sa sirom. Brokulom ili komadićima sušene govedine.
Nakon juha idu tjestenine. U isto toliko boja i oblika. One na akciji i one koje
nisu na akciji. I one uvozne i one koje se prave da nisu uvozne. Tu i tamo
prođe prodavačica ovlaš povlačeći krpu preko proizvoda. Ne mora se previ-
še truditi. Vozi se na električnom čistaču pa usput pere i pod. Čitam malome
prvi zadatak. Poslikaj najjeftiniju juhu u crvenoj vrećici koju ugledaš. Mali
traži među redovima, gleda, proučava. Igra se istraživača. Prstićem prolazi
po kutijama ostavljajući trag. Još ne zna abecedu, ali brojeve je savladao.
Nestrpljivo sam ga učila, danonoćno. S razglasa i dalje Bog čuva sirotinju,
pjesma je na repeatu. Nije izgubila čar niti toliko godina nakon prisilnih
podrumskih matineja

Mali traži da mu pročitam novi zadatak. Pronađi izgubljenju kunu na
podu i poslikaj je mobitelom. Kunu nipošto ne spremaj u džep kako ne bi
bio diskvalificiran. Zapamti, imamo kamere. Vidim da i drugi vade papiriće
i stavljaju ih natrag u svoja prazna kolica. Djeca stvarno vole ovu igru. Odr-
žava se samo nedjeljom prijepodne. No, i drugi su dani ispunjeni. Igara im
ne nedostaje.

Mali vadi povećalo iz džepa i igra se detektiva. Kao u crtićima. Još ona-
ko isplazi lagano jezik i drži ga tako kao da ga je zaboravio spremiti jer na-
preže glavu teškim zagonetkama. I pogne leđa iako je tako nizak i malen da
jedva uspijeva dohvatiti svoju ruku. Nema ovdje teških zagonetki. Sve je po-
stalo suviše jednostavno. Roditelji čija su djeca već obavila zadatak sprema-
ju povećala u džep zadovoljno pregledavajući slike na njihovim mobitelima.

Mali se vuče ispod sanduka trulih banana i prati otpale nagnječene
listove salate kao da predstavljaju tragove u potrazi za kunom. Diže sva-
ko smeće i papirić s poda. Voli se igrati detektiva. Luta među redovima
žestokog pića. Zna samo cijene pročitati. Ja ga uvijek upućujem na kojim
policama treba tražiti. Voli tražiti kunu. Ne treba nikakvu pomoć i ponosan
je sam na sebe. Kovanicu prepoznaje. Odjednom je ugleda i prije nego je
usprije poslikati držeći mobitel u svojim ručicama, neki malo stariji grubijan
ga sruši na pod. Mali plače, ali ja samo stojim. Mora se naučiti izboriti. S
razglasa ponovno čujem onaj stih gdje lupaju petama. Mali i Grubijan do-
slovno shvaćaju riječi i tuku jedan drugog nogama gdje stignu. Ručice su im
još slabe. Zatim Mali zgrabi kunu s poda i pogodi u oko Grubijana. Grubijan
se rasplače i pobjegne majci.

„Bravo“, kažem i pogladim ga po glavi.

Rješavamo zadatak po zadatak s papirića, a memorija mobitela se puni.
Nadam se da ćemo ove nedjelje konačno dobiti nagradu. Nikad još nismo
pobijedili u ovim obiteljskim igrama. Tata će biti sretan kad ga dočeka ručak
nakon dana na gradilištu. Četiri hamburgera; obiteljski ručak kao nagrada
za pobjedu. Lutamo kroz nizove gaćica, ženskih, muških, dječjih. Čarapa s

uzorkom i bez. Sportskih i onih običnih, crnih. Sve cijene završavaju na 99. Zatim dolazimo do odjela s mesom i kostima. Tu se malo kad zadržavamo, Mali kaže da mu smrdi, osim ako nije u zadatku. Onda izdrži miris truleži i pogled na malo mesa. Lutamo kroz police s grickalicama, nizovi i nizovi, beskonačnost keksa svih boja i oblika, smokija, čipseva, krepera zdravih i nezdravih, s maslinovim uljem ili suncokretovim, obogaćenih sjemenkama... S okusom sira ili slanine. Još nikad nije tražio da nešto od svega toga stavimo u kolica. Zna da smo ovdje radi igre.

Čitamo zadnji zadatak s popisa. Piše: „Kad čuješ riječi pjesme vezane uz plač, pusti i ti suzu. Zabilježi mobitelom osobu s tvoje desne strane. Neka u ruci drži bilo koji proizvod u kutiji. Lutamo redovima i čekamo riječi. Pjesma se ponavlja. A zatim svi stanu i puste suzu.“ Upravo se nalazimo pokraj higijenskih uložaka. Onih koji dobro upijaju i onih koji još bolje upijaju. Onih većih i onih manjih. Tampona za početnike, ali i one kojima ne treba pomoć. Tu su i vatice, one okrugle kao i četvrtaste. Vate u boji i u kuglicama kao i u metrima. I maramice s jednim, dva, tri ili pet slojeva za iznimno nježne suze. Pod je već moker. Uskoro će proći žena na čistaču i pod će opet blistati. Ugledam ostavljenu kutiju soli, hvatam je i stavljam bliže glavi, kao da radim reklamu. Mali uzima mobitel i slika me. Ja se trudim nasmijati. Suze i osmijeh. Dva u jedan. Pjesma je gotova, ali ljudi i dalje plaču. Još samo trenutak, dva, dok se ne priberu. Zatim počinju stihovi „Ruže hrvatske“. Ruža je zaspala, kaže glas.

„Mama, već sam umoran“, kaže Mali i obuhvati me oko noge. Vučem ga kroz redove prema blagajni. Drugom rukom vučem prazna kolica. Kolica u kojima je samo papirić sa zadacima. Uspješno riješenima na zadovoljstvo Malog i na moju sreću. Dođemo do blagajne i stanemo u red. Na pult stavljamo samo papirić i mobitel. Nestrpljivo iščekujemo rezultate. Pretpostavljam da ćemo čekati još nekih 20 minuta.

Jelena Zlatar rođena je 1982. godine u Zagrebu. Diplomirala je sociologiju i filozofiju na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Zaposlena je u Institutu za društvena istraživanja u Zagrebu. Dopredsjednica je Centra za kreativno pisanje u Zagrebu (CeKaPe). Autorica je znanstvene knjige *Urbane transformacije suvremenog Zagreba. Sociološka analiza* (Plejada i Institut za društvena istraživanja, 2013.), zbirke priča *Odjavna karta* (CeKaPe, 2014.) i romana *Slijepa točka* (CeKaPe, 2015.). U pripremi je njezina druga zbirka kratkih priča *Ticala*.

Jelena Zlatar

SOBA

Moja je glava uvijek pognuta u čitanju, u pisanju. To mu smeta pa je podiže. Tada nam se oči na trenutak susretnu. Čekam da me pusti, i, da mogu nastaviti.

Istina je, često pišem. Crno na bijelom. Svedem se na slova. On tada liježe na kauč, pali TV i gleda u ekran. Okrenem se i pogledam. Jedna od onih emisija preživljavanja u prirodi: nekog tipa, ljubitelja divljine, napada tigar. Uspijeva nekako preživjeti, no rane ostaju. Pokušavam shvatiti zašto mu je to zanimljivo. Bi li se on uspio othrvati tigru negdje u divljini? O tome ne govori, ali često spominje da bi želio pobjeći što dalje od civilizacije, grada, ljudi. Na licu mu titra smiješak. U jednom trenutku me pogleda i smiješak prijeđe u mrzovoljnost.

Nesigurna si – kaže.

E, baš pišem priču o tome – nasmiješim se – o svim načinima na koje se prilagođavam.

Nemoj mi spominjati te priče, ne zanima me to – kaže brzo i nastavi gledati u ekran.

Osjetim prvi ubod tog dana. Prebirem u mislima po svemu učinjenom i ne mogu pronaći ništa pogrešno. Vjerojatno sam nešto izostavila. Pokušavam ponovno, ali dan mi izmiče. Ne znam u čemu sam pogriješila. Pogledam ga. Njegove su oči potpuno nepomične. Vrijeme je da ustanem. Oprezno se dižem od stola i, kao u usporenom filmu, krećem prema kauču.

Gle, ja... – stavljam ruku na njegovo lice.

On odmiče glavu. Ne znam što učiniti. Nema puta u njega. Samo obrisi, dijelovi koje vidim i mogu ih opipati, ali ne i on. Odlazi negdje gdje ga ne uspijevam pronaći. Pogled mu je tvrd, staklen. Kamo odlazi, mogla bih ga pitati, ali to pitanje zvuči nepristojno. Samo bi ušao dublje, nekoliko stepenica dublje, kao u dobro skriven podrum. Zatvorio sva vrata za sobom.

Nisi mi odgovorila – prene me njegov glas.

Ne znam koje je bilo pitanje, pomislim.

Stalno bježiš u te papire, knjige, dnevnike – kaže – kao da tamo ima nešto. Ti uopće ne živiš – i dalje gleda pred sebe.

Na ekranu su oživjele nove slike. Borac s tigrovima pokazuje kako, unatoč brojnim ranama i poteškoćama u kretanju, odlazi na sljedeću ekspediciju. Jedno vrijeme oboje gledamo dok se probija kroz prašumu. Pitam se što će mu se sada dogoditi. Hoće li ga napasti neka životinja ili će pojesti neke smrtonosne bobice. Svakako, nešto uzbudljivije nego meni. U knjigama i papirima. Ne znam što da odgovorim.

Da... – kolebam se.

Želim se vratiti za stol, ali sada to ne bi bilo pametno. Sjedam na pod do kauča i zagledam se u tepih. Šare na tepihu i ja. Čudne šare, iz određenog kuta izgledaju kao ljutita lica. On i dalje gleda u ekran. Pogled mu je sve tvrdi i nepomičniji. Na podu je knjiga. Sada bi, ipak, bilo glupo da je uzmem i nastavim čitati. Perković, *Bijeg u neozbiljnost*. Zagreb je osrednji grad u osrednjoj državi. Nije metropola, neće tako skoro ni biti. I što još? Svašta još, ali za sada ništa više, hvala. Ogledam se. Ovo bi trebala biti naša soba. Žuti zidovi, crveno cvijeće. Tamno i tiho. Zašto je tamno i tiho? Tko je ono čuvao ovo cvijeće preko ljeta? Njegov otac. Kakva je to bila usluga, ogromna. Nije crklo kao ostatak cvijeća koje je ostalo u sobi. I dalje je tu i svjedoči o nečemu, iako u ovom trenutku ne znam o čemu. No to je zanimljiva misao – svjedoči o nečemu. Cvijeće. Ili je samo svjedočanstvo nečega. Tko će ga čuvati sljedeće ljeto?

Baš si ko debil... – kaže.

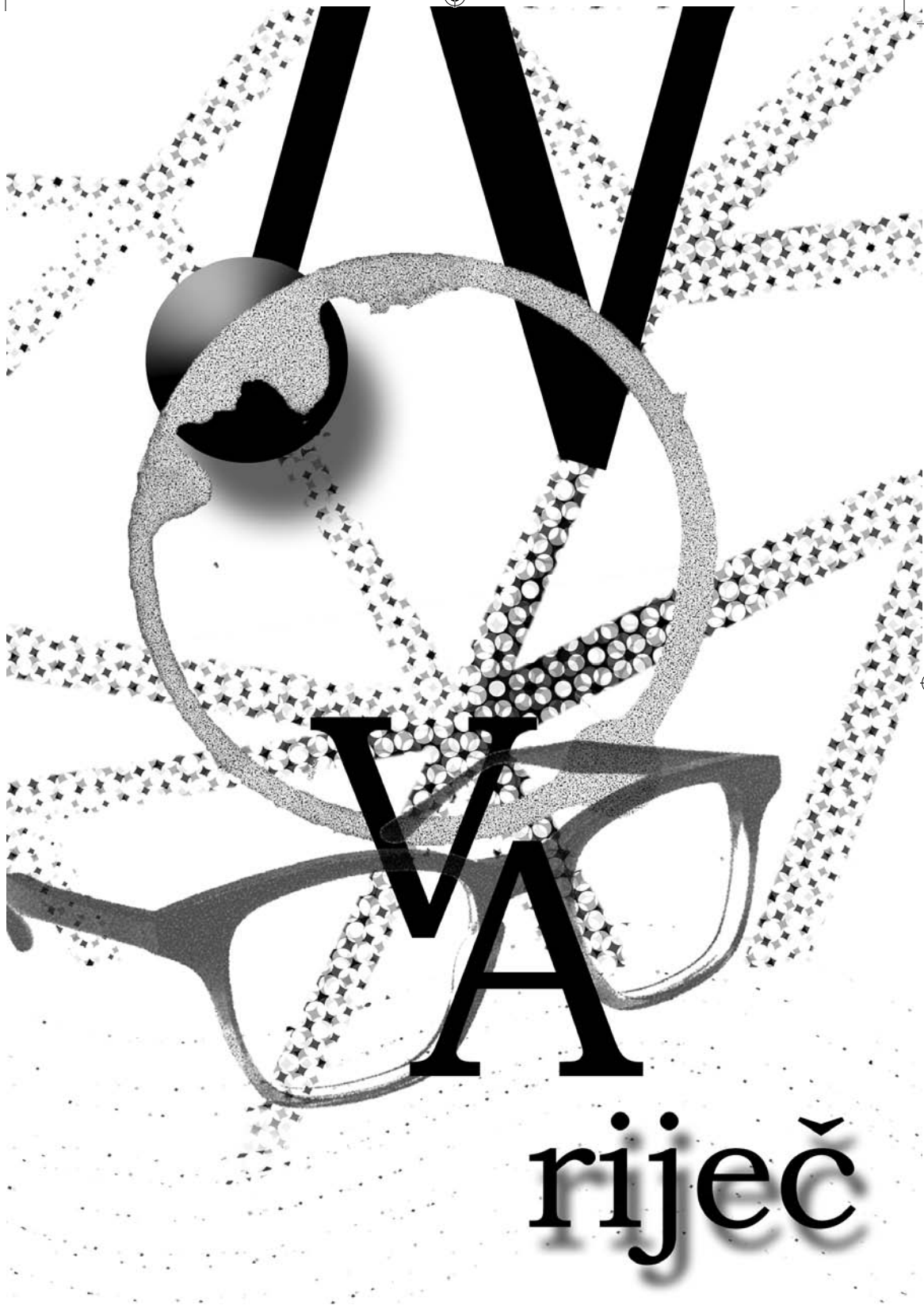
Ne mogu se odlučiti oko tepiha. Lica ili samo šare, cvjetovi možda? Treba čuvati i taj tepih, upozorila je stanodavka. U kuhinji čak postoji i neko sredstvo za čišćenje tepiha. Ne mogu zamisliti trenutak u kojem koristim to sredstvo na ovom tepihu. Nešto bi u tom korištenju djelovalo porazno. Ne znam zašto, ali to je dobro pitanje; zašto baš porazno? Jer možda je upravo to ono što trebam učiniti, upotrijebiti sredstvo koje ne mogu zamisliti da upotrebljavam. Možda čak i ovog trenutka. Čišćenje tepiha, ajmo. U ponoć ako treba.

Čuješ? – kaže – Jesi dobro? – i dalje gleda u ekran.

Dakle: tepih, cvijeće, šare, sredstvo. Sredstvo je zanimljiva riječ. Cif, reci-mo. Sredstvo za čišćenje. Ali cif je više za kupaonicu. Sad sam ipak na sobi. U sobi. Na tepihu. Među šarama i ispod žutog zida. Dodirujem tepih i njegova mekoća me smiruje. Polako mi postaje toplije. Pomišljam kako bi bilo biti sasvim smanjena, uvučena među debele niti tepiha, izgubljena u njemu. Skrivena. Gledati sobu takva, sitna. Žute zidove, cvijeće. Šare ne bi imale oblika, bile bi samo goleme staze. I to bi bilo sve.

On me pogleda. Vrti pogled na ekran i poseže prema meni. Pratim njegovu ruku. Dira me po licu, očima. Gladi me utješno, kao velikog psa koji se ozlijedio u igri. Mokru ruku briše o pokrivač. Ponovo je vraća na moje lice. Još suza. Opet brisanje. Polako pomiče ruku prema vratu. Nevoljko, kao da bi mogao dotaknuti nešto što je svakako bolje izbjeći. Spušta se još niže, prema grudima. I još niže. Ne bi bilo loše ostati na tepihu, zadržana u niti-ma, ali to sada više nije opcija. Polako se dižem i sjedam na njega. Uzimam njegove ruke i stavljam ih na svoje tijelo.

TV svijetli iza nas.

riječ

Andrija Škare rođen je 1981. u Zagrebu. Diplomirao je na Fakultetu političkih znanosti, smjer novinarstvo. Radi kao scenarist, novinar i voditelj na Hrvatskoj televiziji u svojstvu stalnog vanjskog suradnika. Piše za magazin *Gloria*, ima tjednu kolumnu o vezi glazbe i književnosti na www.books.hr, a glazbenu kritiku isporučuje neredovito na www.potlista.com. Jedan je od osnivača književnog pokreta Eventualizam pa je s četiri priče zastupljen i u knjizi *Zbornik eventualizma – Nagni se kroz prozor* (Celeber, Zagreb, 2006.). Objavio je knjigu beletrističko-publicističkih zapisa o zagrebačkim kavanama i kafićima, *S više mlijeka, molim* (Celeber, Zagreb, 2008.) te zbirku priča *Život svijeta koji će doći* (CeKaPe, Zagreb, 2014.).

Andrija Škare

SLUČAJNI SUUČESNICI

Možda se malo previše oslanjao na alkohol i ironiju, a sasvim je sigurno previše patio zbog zaljubljenosti u romantiku i trapavu poeziju. Njegov je suputnik i vozač bio nešto drukčiji – od onih ograničenih, ali sposobnih tipova, djetinjast na iritantan i nimalo veseo način, uvjeren da zna sve o kemiji zato što mu je majka bila profesorica kemije; uvjeren da u glazbi za njega nema nepoznanica zato što mu je otac svirao prateću gitaru u nekom lošem domaćem jazz sastavu.

Nema tu sreće i ne može je biti, previše smo različiti, razmišljao je Martin dok mu je većinu sinaptičkih putova po unutrašnjosti lubanje zaokupljalo pitanje kada će se konačno dočepati te toliko žudene čaše vina i kada će, nakon što popije nju pa onda i još jednu, moći opet malo biti svoj, biti onakav kakav zaista jest. O, ne, nije bio alkoholičar, to nikako, samo je vinom liječio stres, nervozu, manjak samopouzdanja, zubobolju, glavobolju i generalno pesimističan pogled na život. Znao se kontrolirati, nije se čak ni morao kontrolirati, popio bi dvije ili tri čaše i onda stop, nije želio da mu drugi dan bude slabo. Vino mu je bilo lijek, lijek za sve, univerzalni. Panaceja. Od roditelja farmaceuta vrlo je rano naučio da s lijekovima nije mudro pretjerivati, a sve da ga to nisu naučili oni shvatio bi i sam onom zgodom kada je pronašao tetu na podu kupaonice s iskolačenim očima, pjenom oko usta i praznom bočicom za tablete u grčevito stisnutoj šaci.

Borna je vozio naoko smiren, ali ga je mučilo što ovaj pored njega kao da ne razumije ono što mu uporno objašnjava. Kao da ne želi razumjeti. Zaz je vrhunska pjevačica. O tome nije moglo biti spora. Forsirao je njezin album i pomno birao epitete kojima će ga uzviniti. Imao je dva cilja: uvjeriti Martina i čistom ga snagom argumenata i rječitošću natjerati da promijeni ili još bolje, da korigira!, stav s kojim je došao i na taj način potvrditi svoju mušku dominaciju i drugi cilj, još važniji, za koji ipak nikako nije htio niti da se nasluti – fascinirati njih dvije otraga svojim poznavanjem glazbe, erudicijom i retoričkim vještinama.

Njih dvije je bilo baš briga. Prijateljice iz srednjoškolskih dana koje su se pukim spletom okolnosti zatekle u automobilu s novinarom koji djeluje

istovremeno odsutno i nervozno, ima podočnjake i po svemu sudeći zazire od bilo čega iznad bazične, kurtoazne komunikacije te nadmenim snimateljem koji vozi prebrzo, puši teatralno i očajnički se trudi ostaviti dojam i to tako da pokušava sakriti da se trudi ostaviti dojam.

Ista tvrtka, e pa to ti je na stvari. Minimiziraju se troškovi, posluje se racionalno pa na Festival putuju u istom autu novinar, snimatelj i dvije djevojke koje moraju svakodnevno isporučivati web izvještaje. Festival je preko granice, imaju sredstava i stalo im je do promocije. Svima u tvrtci je djelovalo nevjerovatno, ali ispostavilo se da je službeni dopis koji im je Festival uputio posve autentičan. Službeni dopis kojim pozivaju četvero ljudi i spremni su im platiti smještaj i sudjelovati u troškovima puta u zamjenu za četiri video-reportaže i po dva dnevna izvještaja na korporacijskim internetskim stranicama, među posjećenijima u regiji. Takvim je aranžmanom bila najsigurnija mlada Ines za koju je to bila prilika iskobeljati se iz redakcije i odlijepiti se od ekrana koji je danomice punila prerađenim agencijskim vijestima. Otići iz grada, makar na tri dana, otići na glazbeni festival. San.

San je postao još luđi i primamljiviji kada se ispostavilo da tvrtka nema slobodnih fotografa koji bi mogli putovati pa joj je producent dopustio da za tu ulogu zaduži Editu, svoju prijateljicu iz mladosti. Edita nije baš bila vješta fotografkinja, ali honorar joj je ionako bio tek simboličan. Zato je znala i bez honorara do iznemoglosti pričati besmislene priče, gnjaviti sve oko sebe svojim kvartovskim pogledom na život i ponašati se tako da svima oko nje bude neugodno.

Možemo stati kada god želite – kaže Borna, ali nitko mu ništa ne odgovori. Ne zato što bi ga željeli ignorirati, već zato što ga ne čuju, Martin kroz prozor gleda kako se stabla uz cestu stapaju u široku zelenu prugu neravnih rubova, a Ines i Edita pregledavaju i komentiraju fotografije na mobitelu.

Nitko ne reagira pa Borna ponovi rečenicu glasnije, oštrije. Povišeni je ton oboji gotovo imperativnom patinom, na trenutak se čini kao da je naredio da stanu i predahnu, a ne iznio u osnovi sasvim pristojan prijedlog. Podizanje glasa ipak ima smisla jer sada ga čuju pa Martin kaže da mu je svejedno, ionako je blizu granica pa će i morati stati, a djevojke otraga malo šuščaju, a onda se javi Edita koja kaže da bi ona rado zapalila cigaretu.

Kao pridruženi član ekipe Edita još nije zaslužila svoje mjesto u hijerarhiji. Njezina bi se molba vjerojatno zanemarila ili prečula, ali svi četvero su ozbiljni pušači pa je uzimaju u razmatranje. Razmatranje je zapravo rasprava koja je zapravo svađa.

Kako to u svađama i biva, vrlo su se brzo odmaknuli od prvog pitanja i odluke hoće li stati ili ne i počeli se prepirati o pušenju i o činjenici kako nije fer da je Borna jedino sebi dopustio da povremeno zapali u vožnji jer mu je, kako tvrdi, nužno za koncentraciju. Previše bi bilo zadimljeno da puše svi, kaže on, cure negoduju, tvrde da se auto izvjetri za čas, pa nije to stan, tu stalno cirkulira zrak, u pokretu smo, a Martin se u raspravi uglavnom drži po strani i tek jednom kaže da se smatra socijalistom i da zastupa tezu „ili svi ili nitko“, ali da postoje situacije kada su i najbolje teze stavljene na kušnju, situacije kada čak i aksiome treba propitivati. Njih troje su ujedinjeni

u tome da ga ne shvaćaju niti to zapravo pokušavaju pa se odnos snaga u automobilu krene prelijevati i titrati, dinamika grupe se mijenja sa svakom izgovorenom rečenicom i više se ne zna tko je kome saveznik, a tko protivnik. Ulozi srećom nisu veliki.

Zaključci se ipak da će se predahnuti, zapaliti, otići na wc i sve ostalo tek na granici, ali to se ne treba dugo čekati. Dalje se voze uglavnom u tišini, Borna još jednom pokušava povesti razgovor o glazbi, ali nitko nije zainteresiran iako se on silno trudi. Za taj mu trud treba odati priznanje, uložio je sebe, začinio kratke monologe frazama koje je naučio na internetu: uspijeva mu zvučati upućeno i strastveno i toliko je dobar u tome da iznenađuje i sebe sama. Šteta je samo što je publika potpuno hladna.

Uskoro, granica. Kolona nije dugačka i kreće se razmjerno brzo. Predaju osobne iskaznice uniformiranom liku u metalnoj kućici i tog trena vrijeme dobiva drukčiji tijek, zgušnjava se i pretvara u skoro opipljivu činjenicu, u nešto između vode i zraka, nešto vidljivo.

Uniformirani im signalizira da stanu sa strane i uskoro se ispostavlja u čemu je problem. Edita na osobnoj iskaznici ima drukčiju adresu od one koja je u policijskoj bazi podataka i po svemu sudeći to nije tek bezazleni prekršaj i glupa situacija. Ne shvaćaju logiku, ali svi su dovoljno iskusni da znaju da u birokraciji ne moraš shvatiti logiku. Pogotovo kada birokracija ima uniformu.

Ostaje im samo trošiti to čvrsto vrijeme pa nemaju drugog izbora nego da puše. I puše.

Borna puši kao da je to što ima cigaretu u ruci najvažnija stvar na svijetu koju svi moraju vidjeti. Duhan mu nije igračka, ozbiljan je ovisnik, ali po svakom se pokretu vidi da je počeo pušiti kako ga ne bi smatrali klicem. Ili zato što su ga zlostavljali. Edita dim guta živčano, pije ga više nego što ga uvlači, grozničava je. Ines se trudi pušiti damski i to joj uspije ako ste je pogledali u pravom času, točno u onom jako kratkom trenutku kada se dođirnu usne i cigareta, a Martin je dosadan pušač, svoje cigarete odrađuje, u njegovim su rukama one samo posao koji se mora završiti.

Novi nervozni i logički potpuno nesagledivi trenutak zbiva se nakon dobrih četrdeset minuta kada svi četvero budu pozvani u dugački metalni hangar u kojem se, to je očito, nalaze uredi granične policije. Ondje su još dvojica uniformiranih. Dvojica i jedna žena. Isto u uniformi. Bez objašnjavanja im kažu da sve iz džepova izvade na stol koji je pred njima. Sve iz džepova, baš tako kažu, što neke od njih četvero podsjeti na tinejdžerske dane pušenja trave u parku i vrati im onaj osjećaj metalne šake koja čvrsto steže želudac.

Stavljaju ruke u džepove i kreću stavljati predmete na stol. Ima u tim pokretima dostojanstva, čak i trzave elegancije, tako neprimjerene. Stol je uskoro pun sitnica, gluposti, tko zna kada otpale dugmadi, neiskorištenih šibica koje su ispale iz svojih kutija, kovanica, balzama za usne, upaljača, računara iz samoposluge i kao kruna svega, četiri potpuno jednaka kondoma izvađena iz četiri različita džepa, s primjetnom nelagodnom i znatnom dozom oklijevanja.

Nije više bilo važno ni je li Zaz prava umjetnica i velika pjevačica ili nije, nije bilo važno niti tko gdje smije pušiti, niti to što se nekome pije vino pa ni to tko je kriv za to što ih policajci pregledavaju kao da su balavci. Nije više bilo važno čak niti to tko je s kime namjeravao upotrijebiti koji kondom; jedino što je bilo zbilja važno jest činjenica da u trenutku kada su se pogledali, njih četvero, čak niti u tom kratkom trenutku kada su im se pogledi sramežljivo susreli, čak ni tada nisu osjetili baš nikakvu bliskost.

nova riječ •

Marko Gregur rođen je 1982. godine u Koprivnici. Piše poeziju i prozu. Dobitnik je Nagrade Prozak za 2012. za najbolji prozni rukopis autora do 35 godina starosti iz Hrvatske koju dodjeljuju novine *Zarez* i *Algoritam*. Dobitnik je više nagrada za kratku priču: druge nagrade na natječaju za kratku priču „Dr. Esad Sadiković“ (Prijedor, BiH), prve nagrade na natječaju za kratku priču „Marko Martinović Car“ (Vitez, BiH), prve nagrade na natječaju časopisa *Ulaznica* „Ulaznica 2012.“ (Zrenjanin, Srbija), treće nagrade na natječaju „Mate Raos“ (Vrgorac, 2013.), prve nagrade na natječaju „Červar Porat“ (Poreč, 2015.) i drugih. Objavio je zbirku poezije *Lirska grafomanija* (2011.) i zbirke priča *Peglica u prosincu* (2012.) i *Divan dan za Drinkopoly* (2014.) Uvršten je u antologiju mladih hrvatskih prozaika *Bez vrata, bez kucanja* (2012.).

Marko Gregur

PRAZNICI

Bio je tek studeni, a John i Cindy već su mjesec dana planirali putovanje. Svoje prvo veliko putovanje. Svaki put internet bi im ponudio neka nova nevjerovatna mjesta i oni bi odmah tražili letove i hotele kako bi vidjeli cijenu putovanja. Iako su odlučili putovati tek početkom ljeta, već su sad ozbiljno planirali kako bi uspjeli dobiti jeftinije karte i kako bi znali koliko još moraju uštedjeti.

U Johnovoj su sobi, po prozoru kucka kiša, a oni leže u toplom krevetu i miluju prijenosno računalo. Čuju majku kako u prizemlju pjeva.

„Pjeva li majka i vaše pjesme?“, pita Cindy.

Nikad je još nije čula, iako John kaže da da. Kaže i da razgovaraju, ali da majka i otac paze kad je ona kod njih, jer im se to čini nepristojnim. Znaju kako je to glup osjećaj, stajati sa strane i šutjeti, proživjeli su to.

„Daj upiši Maldive. Najviše sam ipak za Maldive“ kaže Cindy.

John upiše Maldive, po deseti put, i opet joj kaže kako ljeto nije najbolje vrijeme za Maldive.

„Znam, ali samo da vidim.“

Čini mu se da nikad neće odabrati kamo će ići. On uostalom zna kamo želi, ali nikako da nagovori Cindy. Ona vidi da je nervozan što opet gledaju Maldive i to je povrijedi.

„A zašto opet gledamo nešto kamo nećemo ići?“, upita John i ne može prikriti nervozu.

„Pa zašto onda stalno gledamo Hrvatsku?“, uzvratila Cindy žalcem koji se zabija duboko. „Ionako je pola te Hrvatske već u tvojoj sobi“, kaže da ga dodatno povrijedi pa ustane iz kreveta.

Na zidovima je stvarno dosta slika Hrvatske: Plitvička jezera i Krka, Rovinj i Dubrovnik. Osim toga, iznad kreveta je i hrvatska zastava.

„Samo ti fali onaj tvoj Dereniš“, kaže Cindy oblačeći se.

Ljutilo ju je što ne može izgovoriti ime tog grada i zna da će John to spomenuti.

„Kako si rekla?“

„Čuo si me.“

„Drniš. Drniš. Nije Dereniš, nego Drniš.“

„Svejedno.“

„Kamo ideš?“

Odgovori mu da ide kući, a on je moli da se vrati u krevet. Obećava joj pokazati Maldive.

„Zašto moraš biti takav gad?“, pita ga i na rubu suza sjeda na krevet.

John je zagrlj. Iz prizemlja dopire majčin glas koji se upire ne bi li dohvatio note zahtjevnog šlagera.

Miriam i Frank Drniš su zamijenili Youngstownom početkom '80-ih. Njemu su bile 23, a njoj 20 i bili su dovoljno mladi da želju za promjenom provedu u djelo. Nisu išli na bračno putovanje, ali je odlazak u Ohio ubrzo nakon vjenčanja za njih bio početak pravog bračnog putovanja, putovanja za čitav život. Ostavili su prijatelje i rodbinu te prešli preko Atlantika Mirjaninom stricu koji je već dugo godina bio John. Naporno su radili kako bi kupili kuću. Kako bi uspjeli. Grozili su se pomisli da se vrate kući podvijena repa i to ih je tjeralo naprijed. Da se vrate, rodbina i selo bi govorili: „Rekli smo vam da nije tako bajno kao što pričaju i da izbijete te gluposti iz glave“. Sad je živa još samo Mirjanina majka Manda koja živi u zaselku kraj Drniša, a osim nje tamo živi još samo jedna starica. Manda je dugo žalila što je Mirjana otišla. Već to što je u početku otišla u Drniš za nju je bio kraj svijeta, a kamoli ne Amerika. Još joj nedostaje, naravno, ali nakon svega ne misli da je pogriješla što je otišla.

Dane provodi sjedeći pred kućom. Unatoč kamenjaru, suncu koje dobar dio godine nemilosrdno udara i slojevito navučenoj crnini, uglavnom joj je hladno. Hrani nekoliko kokoši. Čisto da ubije vrijeme. Sjedi i kad vidi da je koja od njih krenula u krivom smjeru, ustane kako bi je usmjerila. Ili iz džepa izvadi nekoliko zrna kukuruza kako bi ih primamila nazad. Često na klupi pred kućom zadrijema.

Bila je '86. kad je Mirjana rodila sina. Nazvali su ga John, po njezinu stricu. On im je dugo bio jedina prava veza sa starim krajem. Za razliku od njih redovito je išao u Hrvatski dom i donosio im najnovije vijesti. Ne toliko one iz Hrvatske, koliko one iz hrvatske zajednice u Clevelandu; tko je krizmao dijete, tko se rodio ili umro, tko se od *njihovih* kime oženio i tko se nije oženio *domaćom* curom. Kako su godine prolazile to se događalo sve češće. Ljudi su se polako asimilirali. Mladi često nisu ni govorili hrvatski ili su ga tek natucali. Oni su se željeli asimilirati. Biti jednaki. U Hrvatski dom nisu išli ne zbog želje za asimilacijom nego stoga jer im se jednostavno nije dalo ići nekamo gdje će čitavo popodne slušati tračeve samo zato jer su ti ljudi podrijetlom iz iste države. Onda se to promijenilo. U početku su nestrpljivo iščekivali Johna da se vrati iz Clevelanda i prenese im najnovije vijesti, a jednog su dana došli pred njegovu kuću i ponudili mu da ga odvezu do Hrvatskog doma. Johnu je zbog toga bilo drago, iako bi volio da se to dogodilo iz drugih razloga. U Hrvatskoj je buknuo rat. Jugoslavija se raspadala u krvi.

Sa sobom su u Hrvatski dom vodili i sina. Tamo je bilo više djece i dok su odrasli razgovarali o politici i ratu, raspravljali što učiniti i skupljali novac

za kupnju oružja, djeca su jurcala oko stolova. Godine su prolazile, a oni su redovito odlazili u Hrvatski dom. John je dobro naučio hrvatski. Rat je bio završio, a njemu je bilo jedanaest godina i tražio je roditelje da ga zovu Ivan. Teško je točno reći zašto, ali činjenica je da je John postao ponosan što je Hrvat. Sobu je oblijepio posterima koji su prikazivali *stari kraj*, a kad se razmahala kupovina preko interneta naručio je bezbroj sitnica – zastavu, kapu, šalicu, dvije manje zastavice i majicu koja je postala popularna kad je nogometna reprezentacija ujedinila naciju trećim mjestom na Svjetskom prvenstvu u Francuskoj na kojoj je pisalo *Proud to be Croat!* Bilo mu je malo krivo što je natpis samo na engleskom, da se njega pitalo svakako bi bio i na hrvatskom, ali tako je barem bio svima razumljiv.

Smračivalo se kad je Cindy pritisnula zvono na Johnovoj kući, dok joj se Peggy motala oko nogu. Peggy je pudl, prava dama, tako je barem razmišljala Cindy kad joj je tražila ime. Kasnije se ispostavilo da baš i nije takva dama i da je teško podučiti je bilo čemu, ali ime joj je ostalo. Uglavnom je režala na ljude, ali Johna je voljela i čim je otvorio vrata krenula je prema njemu i čekala da je primi u naručje. Padala je rosulja i bilo je hladno, ali su unatoč tome pošli u šetnju. Peggy je trebala šetnju.

„Kako je bilo na poslu?“ pitala je Cindy.

Posljednjih godinu dana John je radio u teleprodaji u tvrtci koja je prodavala posuđe. To mu je bio prvi pravi posao otkako je završio studij informatike, i čim je počeo raditi počeo je štedjeti za putovanje.

„Dobro. Tebi?“

Cindy je rekla da je bilo u redu. Od diplome ekonomije na sveučilištu u 120 kilometara udaljenom Clevelandu dijelila su je tri ispita i jedva je čekala da to privede kraju.

Pola sata kasnije sjeli su u Starbucks. Peggyn je povodac John zavezao za nogu stolice pa se pas nakon nekoliko pokušaja zatrčavanja smirio pod stolom. Cindy je naručila Frapuccino od karamele, a John café latte. Sjedili su za stolom uz veliki prozor i gledali na ulicu. Rosulja je prelazila u kišu i ulica je bila pusta. Tek bi tu i tamo prošao neki automobil. John je iz jakne izvadio *Tourinfo* i stavio ga na stol, između šalica. Cindy ga je uzela. Bila je pedantna djevojka koja je u posebnu bilježnicu bilježila sva putovanja koja su dolazila u obzir, kao i njihove cijene.

„Ima li što zanimljivo?“ pitala je proučavajući naslovnicu.

„Pogledaj drugu stranicu.“

Deset najboljih destinacija za iduće ljeto, glasio je naslov. Ako si novinar koji drži do sebe ne možeš pisati poznate stvari. Moraš imati nove ideje, nove informacije. U ovom slučaju ne možeš, recimo, napisati Francuska ili Italija. Pogotovo jer se radi o specijaliziranom turističkom časopisu. Ovaj novinar jest držao do sebe pa je sastavio popis od što je moguće manje poznatih zemalja. U članku je, na visokom četvrtom mjestu, uživala Hrvatska. Osim prirodnih ljepota, članak je isticao niske cijene, odnosno niže u odnosu na razvikanije turističke destinacije.

„Piše da će uskoro poskupjeti i da je sad pravo vrijeme.“

„Vidim“, rekla je Cindy još uvijek čitajući.

„Što kažeš?“

Cindy je razmišljala što odgovoriti. John je primijetio njezinu neodlučnost i krenuo u napad.

„Pariz je od Zagreba udaljen sat vremena leta. U povratku možemo stati u Parizu“, nagovarao ju je skrativši let za pola.

Pariz joj se sviđao.

„Osim toga, gledao sam hotele i gotovo svi primaju kućne ljubimce. Možemo uzeti Peggy sa sobom“, dodao je kao da nije jasno zašto spominje ljubimce.

Cindy se zagledala kroz prozor, a onda uzela bilježnicu i štampanim slovima napisala: HRVATSKA. John se nagnuo preko stola i poljubio je.

„Ništa ne obećavam, ali uzet ćemo je u obzir.“

„Želio bih još jednom vidjeti baku prije nego umre.“

Baš je pogodio tom rečenicom. Neće mu biti ni krivo da je vidi, a i to je već nešto. Dovoljno da mu umiri savjest što je koristi kao mamac.

„Tako si drag“, raznježila se Cindy.

Babu Mandu je probudila eksplozija. Sunce jedva da je izašlo, pomaljalo se anemično iza brda, pa je Mandi dugo trebalo da na brdu ugleda dim i prašinu. Inače se nije imalo bogzna što vidjeti osim dima i prašine, ako nisi baš u idealnom trenutku gledao kroz prozor i dočekao eksploziju. Onda bi možda mogao vidjeti dijelove trupa kako lete. Manda je jednom imala sreće doživjeti takav trenutak, ali bilo je to prije dosta vremena. Jedne godine, negdje oko Velike Gospe ili rođendana bake Kate. Svakako je bio neki poseban dan, jer su obje navukle svečanu crninu i spremale se sjesti pred kuću, kad je puklo. Manda je još trenutak gledala u dim, a onda se odmaknula od prozora, uzela zubalo s noćnog ormarića i prišla štednjaku. Uzela je prastare novine i malo triješća i pripalila vatru. Pristavila je vodu i otišla se odjenuti. Potom je zakuhalo kavu te stavila džezvu i dvije šalice na pladanj pa oprezno izašla iz kuće. Sunce je malo dobilo boju i sve je ukazivalo na lijep proljetni dan, kakav i priliči sredini travnja. Sjela je na klupu, uzela šalicu i srknula gutljaj još vruće kave. Pasalo joj je. Sve, ne samo kava – jutro, sunce, ptice. Voljela je jutro. Već bi uvečer jedva čekala jutro. Jer večeri su joj bile ubitačne. Duge, monotone i samotne. Duže je vrijeme nagovarala Katu da se preseli k njoj i da žive zajedno jer joj se činilo glupim da svaka samuje u svojoj kući, ali Kata nije htjela ni čuti.

„U toj kući san se rodila i u njoj ću i umrit“, bio je njen odgovor na Mandinu ponudu.

To zapravo i nije bilo istinito jer je ona u tu kuću došla za snahu, ali joj je ta rečenica djelovala snažno.

„Al ti ne bi došla k meni?“, ponudila je Mandi, ali je ponuda ostala bez odgovora.

Tek što je Manda otpila gutljaj kave, iza ugla se, podupirući se štapom, pojavila Kata.

„Mislila san da je i tebe probudila eksplozija pa san ti donila šalicu.“

„Vražje koze!“, ljutila se Kata.

„Vidila si?“, pitala je Manda pomalo ljubomorna.

„A šta bi bilo već koze?“

„Može bit vuk?“

„Koza. Sigurno je bila koza.“

Kata je uz teški uzdah sjela do Mande i zadovoljno prihvatila šalicu. Sjedile su i razgovarale, prepričavale snove i tumačile njihovo značenje, zatim su gledale u talog kave na dnu šalica i tražile u njima obrise pitajući se koje je njihovo značenje, a onda su sve više zapadale u šutnju i ostajale nijemo sjediti. Svaka misleći svoje. Mislila su uglavnom bile u djetinjstvu i mladenaštvu. U vremenima kad je u zaselku živjelo dvadesetak obitelji od kojih je svaka pod istim krovom imala tri generacije. U vrijeme kad su selom trčala djeca. I njihova djeca, između ostale. Bolje da su otišli. Ovaj zaselak više nije bio mjesto za djecu. U ovom zaselku čovjek je morao paziti kuda se kreće. Sjedile su na klupi, obje u djetinjstvu i mladenaštvu, negdje na granici između jave i sna, sa suncem na obrazima, a kava se korila po rubovima šalica kad se baba Manda trznula.

„Jes i ti čula?“

„Jesan.“

„Ajme...“

„Ajde, brže, šta se vučeš!“

Zvonio je telefon. Ko je 'vako rano?, mislila je Manda ustajući i dajući sve od sebe kako bi što prije došla do aparata. Da se nije kome šta dogodilo? Šta bi inače zvali tako rano? Il' kasno? Kol'ko je tamo sati?, računala je Manda. Znala je da su oni jer je nitko drugi nije zvao. Nekad su je zvali anketari, čemu se radovala, ali su odustali kad joj je oslabio sluh.

Kad je izašla van dramatično se lupkala po grudnom košu. Sad je i Kata bila sigurna da je nešto krenulo po zlu pa se i sama počela lupkati.

„Ivan“, rekla je pa zastala kako bi Kata skupila što više znatiželje. „Ivan je zva. Dolazi na lito. S divojkon! Ne može zaspat od radosti i tio mi je to odma reć.“

„Lipo!“ rekla je Kata.

Mandin je posjet i njen posjet.

„Oću skuvat kavu da prodivanimo o tome?“

„Skuvaj, skuvaj“, veselila se Kata.

Oboje su bili uzbuđeni sletjevši kasno popodne na zagrebački aerodrom, pogotovo John. Vozeći se taksijem prema hotelu u kojem će prespavati jednu noć prije nego krenu dalje, skoro čitavo vrijeme gledali su kroz prozor. To je dakle Europa. Baš čudno, mislila je Cindy. Kao da nije bila svjesna da su stigli. To je Hrvatska, to je Europa, otprilike je mislio John. Na radiju je svirao jedan od starih hitova Magazina i John je zamolio vozača da pojača.

„Volute tu pismu?“, pitao ga je razgaljen domovinom.

Vozač ga je začuđeno pogledao.

„Možda nekad davno, prije 25 godina. Dok sam naganjo Švabice po Kvarneru.“

Johnovi su kod kuće još rado slušali Magazin. Stare stvari, koje su ih podsjećale na domovinu.

Nekoliko novijih uradaka hrvatske estrade kasnije bili su pred hotelom. Prijavili su boravak, presvukli se i znatizeljno pojurili u grad. Bio je civiliziraniji i uređeniji nego što je Cindy očekivala. Za to je djelomično bio kriv John koji joj je puno pričao o ratu. Bilo je puno starih zgrada, a prvi je se dojmio željeznički kolodvor i stara parnjača postavljena pred njim. Prošli su Zrinjecom i našli se na glavnom trgu, koji je bio pun ljudi. Mnoštvo je ljudi, uglavnom muškaraca, nosilo plave majice i John je odmah, prije nego što je vidio natpise i grb na majicama, shvatio o čemu se radi. Bili su to navijači Dinama. Jednog od njih upitao je je li danas kakva utakmica, a ovaj ga je pogledao kao da je pao s Marsa i prošao dalje. Iza njega je išla grupa navijača koja je čula njegovo pitanje.

„Jok stari, izašli smo na referendum o neovisnosti Kamčatke“, izvalio je jedan na što su se ostali nasmijali.

John nije shvatio foru.

„Došli smo dočekati papu“, rekao je drugi i također izazvao prilično oduševljenje, a na njega se odmah, još dok je stvar bila vruća, nadovezao sljedeći: „Mi smo zborasi koji će mu otpjevati pjesmu.“ Pa je iz sveg glasa zapjevao: „I u nebo s njim, i u pakao, Bad Blue Boooy s Dinaaaamoooo!“ u čemu mu se pridružila čitava grupa.

Johnu nije bilo jasno o čemu govore, a Cindy se osjećala neugodno. Željela je da se što prije maknu s trga. Jedan od navijača, ne stariji od dvadeset godina, ispružio je tetoviranu ruku i pitao Johna ima li kaj sitnog i John mu je dao 20 kuna.

„Zašto si mu dao novac?“, pitala je Cindy kad su dečki otišli.

Nije joj htio priznati, a nije ni sebi, da je to bilo iz straha i želje da ih se riješi.

„Zašto si stalno napeta?“, pitao je umjesto toga.

Cindy je šutjela. Pomislila je kakve tek moraju biti destinacije od petog do desetog mjesta?

„Daj se opusti, na godišnjem smo“, rekao je John, ali Cindy je i dalje šutjela.

Nije joj bilo krivo što im je dao novac, već jer je osjećala da su se sprdali s njime.

Dogovor je bio da idu prema Gornjem gradu, pogledati crkvu Svetog Marka, zgrade Sabora i Vlade, ali Johna je obuzela ljubav prema nogometu i nagovarao je Cindy da sjednu u neki kafić, među sve te ljude u plavom koji su se nadali pozitivnom rezultatu na gostovanju u Armeniji, i navijaju za naš klub. Moljacao ju je kao malo dijete, bilo joj je jasno da mu je ta utakmica savršen trenutak da se poistovjeti s domovinom pa je pristala. Osim toga, utakmica je bila trofej.

„Bio sam na utakmici Dinama“, govorili bi u Hrvatskom domu muškarcima koji bi se vratili iz posjeta starom kraju i na te bi se riječi svim muškarcima pojavila suza u oku.

Ušli su u birc u Ilici i sjeli za stol u kutu. Konobar je s nekoliko plavih bluza na šanku pio pivo, ali je izvježbanim okom ipak vidio Johnovu visoko u zrak podignutu ruku.

„Kaj ćete popiti?“

Cindy je pitala, a on je preveo:

„Imate li možda Frapuccino od vanilije?“

„Mislim da ne“, odgovorio je konobar.

Mrzio je ekipu koja pod tekmom pije bilo što što nije u boci.

„A neki slični?“

„Jok“, konobar je odmahnuo glavom.

Cindy je na kraju pristala na vodu s okusom jagode, a John je uzeo radler.

Otkrio ga je u hotelskom baru i veoma mu se dopao.

„Koktele ćemo pit“, promrmljao je konobar brišući stol.

„Ne, hvala“, odgovorio je John koji je mislio da se radi o pitanju.

Tekma je krenula dobro. Već nakon desetak minuta čitava je birtija bila na nogama. John je također ustao i, slijedeći primjer, vikao: tooooooo! Kad su sjeli, ljudi su zadovoljno naručili još jednu rundu. Cindy nije bila raspoložena za još pola litre vode s okusom jagode pa je John uzeo samo radler. Vidio je kako je konobar zakolutao očima. U dvadesetoj minuti Dinamo je imao stavivu i ljudi su, da se smire, opet naručili rundu. Iz neke potrebe, iskonske potrebe svojih otaca, John je naručio rundu dečkima za susjednim stolom. Cindy je poželjela ići u hotel, ali je šutjela. Čekala je da sam shvati koliko joj čitava ta krčmetina i oznojeni tipovi idu na živce. Dočekala je još jedan gol. Dva prema nula, samo tako. John je petoricu za susjednim stolom još jednom uvrstio u rundu. Sad je i sebi umjesto radlera uzeo pivo.

Dva sata kasnije, nakon još jednog povijesnog uspjeha hrvatskog sporta, svi su bili u zanosu. John je bio prilično namazan. Ipak, ne kao jedan od petorice koji je unatoč pobjedi bio živčan i očito tražio svađu. John zapravo nije bio pijan kao nijedan od te petorice, ali samo je taj jedan tražio svađu. Stalno je ispod oka gledao Johna.

„Kako je vama lipo“, rekao je John ponesen atmosferom i alkoholom.

S obzirom na zanos izazvan pobjedom ne treba čuditi što je ta tvrdnja naišla na odobravanje. Osim toga, John je za njih bio Amerikanac, a pred strancima smo ponosni na našu ležernost, specifičan način poslovanja i iznad svega – druženje. Sve ono čega vani, u Njemačkoj, Švedskoj ili Americi nema. Da nije toga, da nije te tekme i prolaza Dinama u sljedeće kolo, u kojem će ispasti od Nijemaca, Šveđana ili Armenaca i činjenice da je John ipak stranac, svi bi počeli sрати po državi. Ovako je to činio, i to indirektno, samo onaj nervčik koji je miješao pivo i rakiju.

„Ak ti je tak super, pa daj se onda vrati“, rekao je agresivno.

„Ne mogu“, odgovorio je John i poželio objasniti svoj odgovor.

„Naravno da ne možeš. Svi vi dođete sim na dva tjedna, dođete na uraub, dođete ljeti il za Božić i onda nam pametujete, govorite kaj bi trebalo napraviti! Tam po Njemačkoj il Ameriki perete zahode, čistite tuđa govna i onda nam tu prodajete pamet, mislite da nas možete kupiti tak kaj nam platite dve pive. Nabijem vas sve na karu, jasno? Ko ste vi da govorite bilo kaj o Hrvatskoj!“, nervčik se nagnuo nad stol i John se usrao.

Cindy ga je povukla za rukav, ali nije mogao uzmaknuti trenutku u kojem je bilo povrijeđeno njegovo hrvatstvo i njegova ljubav za domovinu.

„Oprosti, nisam mislio...”

„Nemoj ti meni oprostiti neg teraj van! Ovo nije tvoja pobjeda. Jasno? Tvoja pobjeda je Irak!”

„Daj, smiri se, pa nije dečko mislio ništ loše”, jedan od dečkiju se uključio.

„Čekaj malo... Američki narod nije bija za rat...”

„Nemoj, pusti”, savjetovao mu je onaj koji je sjedio do njega.

Nervčik je opet ustao, jedva je stajao na nogama, u očima mu se vidjela želja da prebije Johna i momci su ga, ogromnog, teškom mukom spustili natrag na stolicu.

„Mislim da bi bilo najbolje da odete. Uvijek poludi kad se napije”, rekao je Johnu isti onaj koji ga je maloprije prekinuo.

Poražen, John je rekao Cindy da je vrijeme da odu.

Evo ti tvoja Hrvatska, mislila je Cindy. Da je razumjela o čemu se radilo pitanje je bi li uspjela to prešutjeti.

Ustali su rano kako bi prije polaska za Šibenik stigli doručkovati. Cindy je još bila uvrijeđena, a John razočaran i mamuran. Putovanje vlakom više mu se nije činilo sjajnom idejom kao prije nekoliko mjeseci u Youngstownu, kad se svom silom trudio odgovoriti Cindy od ideje da iz Zagreba do Dalmacije idu avionom.

„Iz aviona se ništa ne može vidjeti. To je problem današnjeg društva, ta stalna jurnjava i nedostatak uživanja u ljepoti”, govorio je tada.

Sad ga nije bilo briga za prirodne ljepote i povijesna mjesta kojima su prije tisuću godina landrali hrvatski kraljevi.

Bubnjalo mu je u glavi dok se trudio s koferima popeti u vagon. Njihov je kupe bio prazan i mogli su sjediti u tišini. Svaki u svojim mislima. Svaki ljutit na ono drugo. Vlak je krenuo na vrijeme, promicala su polja, šume i gradovi, lijepo je napredovao dva sata, a onda stao. John je odahnuo jer mu je već bilo naporno gledati kroz prozor i glumiti oduševljenje krajolikom. Mali će mu predah dobro doći. Vagonima je prošla domaćica, zapravo žena koja je za putovanja dva puta prošla vagonima i putnike ponudila kavom, i rekla da će stajati sat vremena.

„Stajat ćemo pola sata. Nekakav kvar”, preveo je John.

Ona se bez riječi, s izrazom *rekla sam ti*, zagledala kroz prozor. John je ustao i izašao van. Kupe je bio star i zagušljiv, a njemu je trebalo zraka. Ispred vagona stajao je kondukter.

„Što se dogodilo?”, pitao ga je, čisto da povede razgovor.

Očekivao je da će odgovor biti kako im se na putu ispriječila krava ili da je nekoj ženi pozlilo pa su je odveli u bolnicu i sad čekaju da se vrati. Takvo nešto je očekivao. Nešto emocionalno, toplo i junačko.

„Zapalila se lokomotiva”, mirno je odgovorio kondukter i otpuhnio dim.

Nije mogao sakriti iznenađenje.

„To se kod vas ne događa?“ konduker je primijetio Johnovo čuđenje.

„Kako mislite: kod nas?“

„Što ja znam, u Americi? Ili si ti iz Australije?“

Kako sad? Svi koji su dolazili u Hrvatski dom iz starog kraja kako bi skupljali novac za obranu domovine govorili su da sjajno govori hrvatski i da se uopće ne primjećuje da ne živi u Hrvatskoj. Okrenuo se i vratio u vagon u kojem je polako postajalo pakleno vruće. U kupeu, Cindy je prčkala po mobitelu. Vidio je da gleda Peggyne slike. Na kraju je nisu povelj sa sobom. Čak se i Cindy složila da je to prekomplicirano. Gledao ju je i bilo mu je žao. On je bio kriv što je tužna. On je kriv što godišnji nije bio onakav kako je planirao. Ništa nije bilo onako kako je planirao.

„Sljedeći put idemo na Maldive“, rekao je.

Cindy je šutjela i gledala u mobitel.

„Oprosti. Oprosti zbog onog jučer. Spopala me euforija. Oprosti zbog ove vožnje vlakom. Trebali smo ići avionom.“

Cindy je podigla pogled. John je ustao i sjeo kraj nje. Počeo ju je milovati po kosi.

„Sve je u redu. Nedostaje mi Peggy“, rekla je i iz očiju su joj izronile suze.

Zagrljio ju je i poljubio. Hrvatska mu se odmah učinila puno boljim mjestom. Čak je i mamurluk malo popustio.

„I oprosti zbog lokomotive. Žao mi je što se zapalila“, rekao je John kroz smijeh kad je osjetio da su pomireni.

Čim je to čuo mrzio je što joj to ne može ispričati. Cindy je mislila da se šalji i uživao je uvjeravajući je da je to istina.

Kolodvor u Šibeniku bio je daleko od onog zagrebačkog, vrućina je pojačavala smrad urina i jedva su čekali da se maknu s njega, ali kad su došli u stari dio grada iz kojeg se vidjelo more, preplavilo ih je oduševljenje. John je opet bio ponosan što je Hrvat. Američki Hrvat, ipak. Svako malo izgovarao je rečenice poput: „Daj molim te pogledaj kako je ovo lijepo!“ ili „Ovakvih kuća i ulica nema u Youngstownu.“ Trebao mu je taj Šibenik, baš mu je trebao.

Čitav su dan ostali u gradu, a ujutro su krenuli u Nacionalni park Krka. Na ulazu u park kupili su preskupe slamnate šešire. Šetali su parkom i divili se. Okupali su se na Skradinskom buku. Cindy je bila toliko oduševljena da se John usudio reći: „Ovog nema na Maldivima.“

Kasnije su otišli na izlet brodom do otočića Visovca.

„Sve jedno ljepše od drugog“, rekla je Cindy kad su razgledavali franjevački samostan na otočiću.

„Zamisli da su fratri ovo izgradili u 15. stoljeću“, istaknuo je John.

Opet ga je obuzimao velik ponos na tisućljetnu hrvatsku povijest.

„A što smo mi imali u 15. stoljeću?“, namjerno je rekao mi, kako ne bi forsirao.

Predvečer su se zadovoljni vratili u Šibenik i nakon kratke šetnje gradom umorni zaspali.

Baba Manda nije bila toliko uzbuđena još otkako se nakon rata prvi put vratila u zaselak i vidjela da joj je kuća ostala čitava. Cijeli je zaselak zapravo ostao čitav jer je okupatoru valjda bio nevažan, takav pust i prazan. Nije on zapravo ni bio čitav, točnije bi bilo reći da je ostao pošteđen ratnih stradanja, upravo zato jer i nije bio čitav, jer je bio ruševan. Tko bi se zamario razaranjem napuštenog, napola propalog mjesta od dvadesetak kuća koje su stajale samo zato jer su bile od čvrstog, tvrdog kamena. Još od onda baba Manda (a ni Kata) nije bila toliko uzbuđena, jer se u tih petnaest godina ništa nije događalo, osim što su kuće polako ali sigurno propadale. Dan s najviše uzbuđenja zbilo se prije dvije godine kad se na kući Mijićevih, koji su se krajem '70-ih pokupili u Čile, urušilo krovništvo pa su Manda i Kata čitav dan imale strahovitih briga oko toga kako im to javiti, da se ne bi iznenadili kad dođu. Manda je odmah napisala pismo kćeri u Ameriku, a ona joj je rekla da ne brine, jer da se oni neće tako brzo vratiti.

Baba Manda i Kata, opet u najljepšoj crnini, u pola sedam sjedile su na klupi pred Mandinom kućom i uz šalicu kave čekale da se pojave. Manda nije čula kad joj je John rekao kako se misle dokotrljati do zaselka. Strpljivo su čekale, ali ipak nisu uspjele izdržati. Probudila ih je truba.

„Evo ji“, govorele su jedna drugoj podupirući se međusobno kako bi lakše ustale.

Iz starog kamiončića koji je u teretnom dijelu vozio miješalicu za beton izašli su John i Cindy. Bez ideje kako će doći do zaselka jer im nije palo na pamet da nema autobusne linije tražili su nekog da ih poveze i kad su već bili jadni, pred dućanom su nabasali na sredovječnog malera koji je bio dobre volje i pristao ih besplatno prevesti do zaselka.

„Platite pivu i sve je u redu“, rekao je čovjek.

Slike koje su imali bile su stare i John nije bio siguran koja je od dviju žena njegova baka. Ova koja je išla prva raširila je ruke i rekla: „Sunce moje!“ na što je John prihvatio zagrljaj i rekao: „Dobar dan, baba.“

Baka ga je uhvatila za nadlakticu i promatrala nekoliko trenutaka.

„A lip li si!“

Međusobno su se upoznali.

„Cindi?“, ponovila je Kata za Cindy.

„Sa s. Sindi. Stoput sam ti rekla“, ubacila se Manda pa se okrenula prema Cindy i uz smiješak kimnula glavom kao da potvrđuje svoje objašnjenje.

„Ajte, ajte u kuću“, rekla je Manda i povelala ih unutra.

U kuhinji je bila kokoš koju je Manda potjerala van. Potom je, kao da joj je žao, pošla do vrata, izvukla iz džepa malo zrnja kukuruza i bacila ga na dvorište. Sjeli su za stol i čekali da Manda dovrši ručak. John se pravio da mu je atmosfera kuće normalna i da je naviknuo boraviti na takvim mjestima. A zapravo ne da nikad nije vidio kokoš u kuhinji, već nikad nije bio ni u kući koja ima štednjak na drva. Cindy se trudila sakriti čuđenje. Sobu je osvjetljavala jedna jedina žarulja koja je nisko visjela sa stropa.

„Da je mogu prominit kad prigori. Prevedi joj to“, rekla je Manda kad je primijetila da Cindy promatra žarulju.

Stol i stolice bili su stari i pohabani. Nije bilo stolice iz koje barem na

jednom mjestu nije provirivala spužva. Cindy je bila sigurna da u kutu prostorije vidi kokošje govno. John je vidio kako promatra kuhinju pa joj je skretao pažnju na detalje.

„Ovo na posteru ti je Papa. Ivan Pavao Drugi.“

Pravila se da gleda sa zanimanjem jer su je starice promatrale i čekale njenu reakciju kao da na zidu imaju Caravaggia.

„Very nice.“

„Kaže da je jako lipo“, preveo je John.

„A ništa, obična seljačka kuća“, rekla je Manda s ponosom u glasu. Zna ona da takvih kamenih kuća nema u Americi.

„I ja imam papinu sliku na zidu. Isto od Ivana Pavla Drugog. Ovi novi nije ka on“, rekla je Kata opet se osmjehujući Cindy.

„E, nije“, složila se Manda i prekrížila.

Čitavo vrijeme osmijeh im je titrao na licima pa je Cindy uzvraćala, a zapravo joj se plakalo. Onaj kamion i onaj čovjek u njemu, neopran i pijan, zatim ova zabit, sve ju je to deprimiralo i nije znala kako će izdržati tri dana. John je rekao da će obilaziti okolicu i garantirao joj fantastične fotografije. To ju je držalo.

„Ovaki kuća nema u Americi, jel tako da nema?“, ipak je pitala Manda, iako si je obećala da neće postavljati takva pitanja.

John je rekao da nema. Pekla ga je savjest, jer to nije bilo ono što je očekivao. Ne kuća, nego sve. Očekivao je da će se napojiti hrvatstvom, osjetiti neku posebnu vezu, da će poželjeti poljubiti zemlju, baš kao papa Ivan Pavao II. kad je došao u Hrvatsku (gledao je to na televiziji), ali sve se više osjećao Amerikancem. Bilo je tako lijepo dopisivati se s bakom za Božić i rođendane, ali sad mu se ta žena činila potpuno stranom. Poznavao ju je kao 30 godina mlađu ženu iz romantičnih i duhovitih majčinih i očevih priča. Da je bilo romantično, oni ne bi otišli, pomislio je John i nasmiješio se starici preko puta koja je bila njegova baka. Želio je osjećati nešto. Cindy je izvadila fotoaparata, rekla *cheese*, šta je rekla, pitala je Kata, smiješak, odgovorio je John i još se nisu stigli pošteno ni nasmijati, a aparat je škljocnuo.

Stotinu pitanja i odgovora kasnije Cindy je dotaknula Johnovu nogu. Željela je krenuti po obećane fotografije, maknuti se iz kuće.

„Baba, mi ćemo malo prošetati.“

„Svakako dico, nauživajte se ovog našeg lipog zraka“, uspjela se suzdržati nastavka rečenice i polupitanja, polutvrdnje, kako kod njih nema takvog zraka.

Cindy je molila Johna da pita baku što je iza brda.

„Ništa ćerce. Isto šta vidiš okolo. Kamen. Al reci joj da ne možete u brdo. Nemojte se micat s puta, da ne bi završili ka ona koza prije par miseci, ako je to uopće bila koza.“

„Kako to misliš?“

„Radi mina“, rekla je baka.

John je mislio da se šali. Baka nije pomislila pitati: „Toga nema kod vas, jel da?“

„Okolo je sve minirano. Mi smo zadnja rupa na svirali ovoj državi. A

za koga će i razminiravat, za nas dvi koje ionako nigdi ne idemo?" rekla je Manda, a Kata se složila.

„Što govore?“, zanimalo je Cindy.

„Čekaj malo, ne razumijem baš najbolje.“

Pomislio je: Što bi rekla kad bi joj rekao da ju je dovukao u minsko polje?

„Opasno je, opasno. Vidiš, ti vuk...“

„Koza“, rekla je Kata.

„Vuk il' koza.“

„Ali, kako miniravano? Pa od rata je prošlo 15 godina?“

„A kako bi ti rekla? Četnici su morali brzo pobić pa ji nisu stigli pokupit i uzest sa sobom“, našalila se Manda, a Kata se glasno nasmijala.

„Što je rekla?“

„Nisam baš shvatio. Neke njihove interne šale. Znaš kakvi su starci.“

„Svugdi su znakovi: oprez, mine. Uz cestu isto. Barem su prije bili. Dok ih ljudi nisu pokrali pa prodali u staro željezo.“

Johna je više od mina iznenađivala mirnoća kojom je to govorila.

„Što govori?“

„O starim vremenima. O tome kako je nekad bilo.“

„Stari ljudi. Tko zna kakvi ćemo mi biti. Idemo?“

Trebalo je nešto izmisliti ili joj reći istinu.

„Što kažeš da radije odemo u sobu?“

Cindy ga je blijedo gledala.

„Ali tek je pet sati?“

„Ma znam, ali ipak.“

„I što ćemo raditi?“

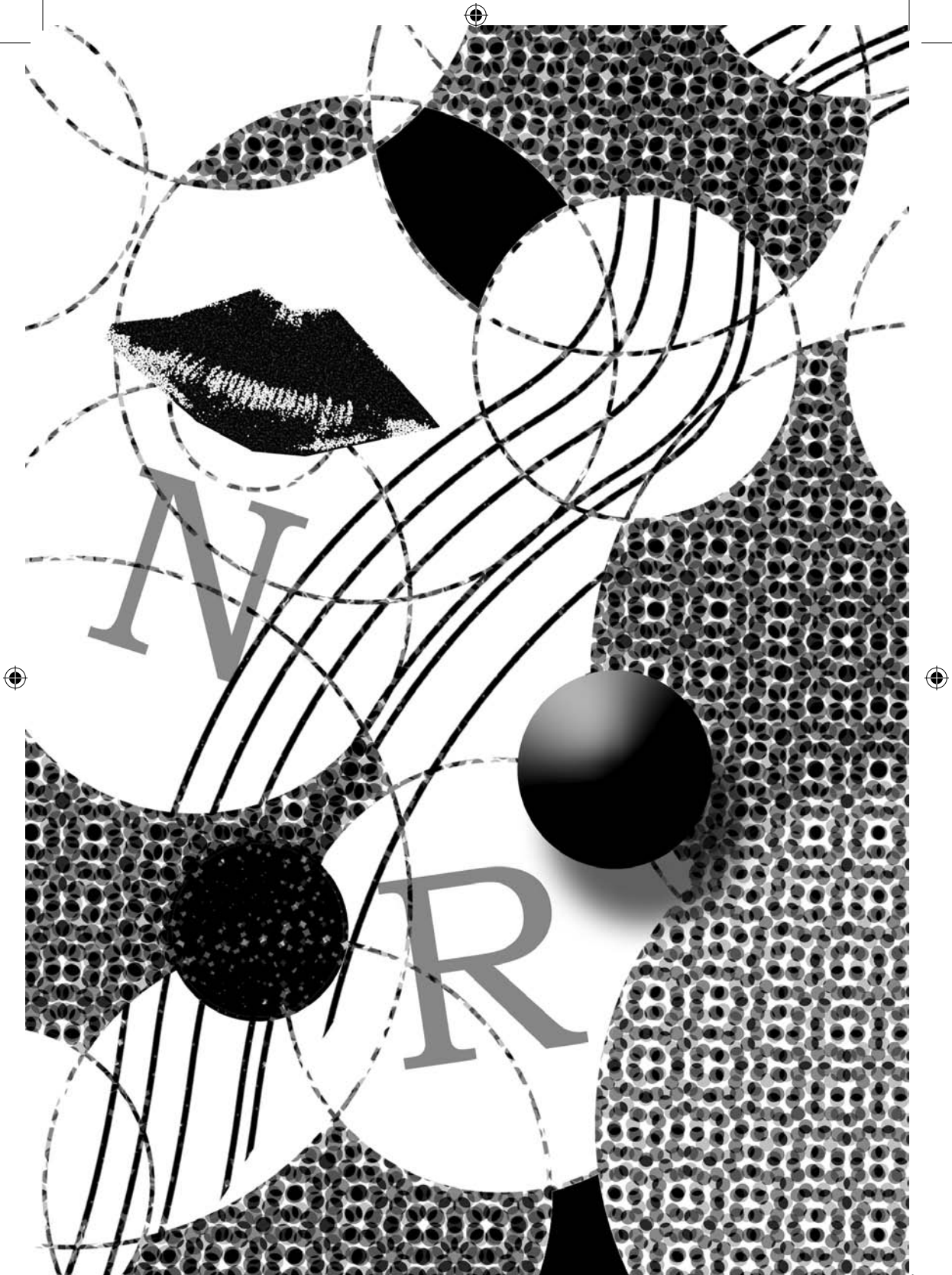
„Ne znam. Možemo se zavući pod pokrivač i maziti?“

Cindy je ustala od stola. Nije znala hoće li uspjeti izdržati tri dana. Nije ni John.

**SUBOTIČKI
PJESNIČKI KRUG**

Vojislav Sekelj

/iz ciklusa pjesama ŽIVOTOPIS JEDNE SJENE/

ČEDO MRAKA

Sjena moje sjene
praosnova
jedne sjene
tronožac i oslonac
polugu svijeta imam
onima koji bijahu, bit će
jesu.
Oslonac njušim, uporno tražim
tebi se klanjam.
Iz inata.
Jer crvljevstvo moje
nije od ovoga svijeta.
Polugu drugu dajte, oslonac imam
ponavljam
pomjerit ću sjenu do nedodijne
vas radi, sebe da spasim.

POSTALA SI NEVOLJA

Dobro, što se drečiš
kao *korbač* stari
nisi na moru
dopeljao sam te u
Tavankut.
Napij se *piska*
nakljukaj se hlada
ugoji se.
Što hoćeš?
Nisi više moja briga
postala si nevolja
puna vatre i bola
običan gutač plamena u podne
sita zraka, vode, zemlje, vatre
poezije, pepela
okovana uvelim riječima.

JESEN

Jesen
 lišće žuto
tarana rasuta
 otežane noge
 po oker *čaršavu* vučem.
 Hoću, želim, esej
 pjesmu o lišću žutom ustihotvoriti.
 U primozgu odzvanjaju
 stihovi.
 Lišće žuto, dolje već je palo
 zelenoga vidjeti više neću
 više neću (B. R.).
 Zastajem.
 Praznik boja
 muzej impresionizma
 u meni se budi Pariz.
 Što poslije
 toga o lišću života
 napisati?
 Žuta zemlja strpljivo čučī.
 Čeka.

KERSKO GROBLJE

Malo sutra
 bez mene
 ideš liječniku
 prekjučer u knjižnicu.
 Završit ćeš u muzeju paučine
 dentist te čeka
 bez težine i bola, zubobolje.
 budeš li dobra, pažljiva
 prema meni
 kad kose tanke
 u sjenu tvojoj nervozno sijede
 i korak ti rese
 možda ćeš skončati
 u Kerskom groblju
 parcela tri
 broj kriptе yx.
 Ništa ne obećavam
 nije ovo politika

uostalom izbori su prošli
prošli, ista obećanja
u *ugarnicama* lijevim
smrt izvjesnosti sijem.
Strpi se, drljaču spremam
vječnost će nam se dogoditi.
Raduj se
prolazna vječnost u vječnosti
neka ljepotom prolaznosti traje.

Vojslav Sekelj (Subotica, 1946.), književnik, publicist. Piše pjesme, romane, eseje, poetske drame, književnu kritiku i publicistička djela. Najveći dio radnog vijeka proveo je kao srednjoškolski profesor u subotičkoj Tehničkoj školi. Bio je prvi dopisnik HINA-e i Hrvatskog radija iz Subotice (1990.), zatim kolumnist i urednik *Glasa ravnice*, te pokretač i glavni urednik subotičkog dvotjednika *Žig*. Od 2002. član je uredništva časopisa Matice hrvatske iz Subotice *Klasje naših ravni*. Djela su mu prevedena na mađarski, njemački, slovački, slovenski, makedonski, albanski, rumunjski, francuski i engleski. Odlikovan je Redom Danice hrvatske s likom Marka Marulića za očuvanje kulture hrvatskog naroda u Srbiji 2009. Član je Društva hrvatskih književnika i Društva književnika Vojvodine. Kao umirovljenik živi i radi u Subotici.

Pjesnička djela: *Djetinjstvo* (Subotica, 1973.), *Sad znadeš sve* (Subotica, 1979.), *Poljubac izdaje* (Subotica, 1989.), *Rič fali* (Subotica, 1991.), *U izmučenim riječima* (Subotica, 2005.), *MMV* (Subotica, 2005.), *Životopis jedne sjene* (Subotica, 2013).

TU I TAMO ŠARAGE¹ (BEZ GABRIĆ-ĆUPRIJE)

Naramak prilagodljivih misli
 gnjevnim osmijehom uvezan
šarage prepune lica i naličja
 širinom se *progona* protjeruju.
 U pozadini ove povijesne snimke
 presahnula gradska rijeka riječi je.
 U premijer planu platna prizor je
 iz tek nekoliko poteza u pastelu
 scena kada gospođe se pogledavši
 očito je, riječi već zdušno progutavši
 (značenja im u papirnatu salvetu
 damski diskretno ispljunuvši) da
 potom crnu dodnole kavu, lagano
 s bjeline šalica porculanskih.
 Satima (raz)glabaju o stvarima prevažnim
 (koncept oprostajnog pisma prešućuju)
 u saloonu sjedeći gdje palo lišće cijele šume
 na platno malo poznatog slikara – stalo je.
 Samo iz unutrašnjosti te piktore vidljivo.
 Ondje Slavoj Žižek cijelu noć levitira
 deželi se vraćajući, putom najkraćim,
 nakon predavanja na temu:
 „Zdrava hrana je glupa moda, treba pušiti, jesti čokoladu i
 mnogo piti“.

NESTALA TEKUĆICA SLOBODNOG KRALJEVSKOG KOTAR GRADA

U presahnulom dnu nekada mora
 prvo pronađe za sebe korito
 potom se i u riječi smjesti
 s trskom, žabama i ribama
 pocrnjelim utopljenicima
 među lokvanjima.
 Ne zadugo presuši
 tijekom ta dva

¹ Prednji i zadnji dio na zaprežnim kolima, pričvršćen i na njihove stranice, djelomice okovan željezom (A. Sekulić, *Rječnik*, 2005.)

smjera svoja.
Samo za sebe sačuva
izboj i korito cjeline
podzemnoga.
Prolazom nevidljivim
obnavljajući mraka
otrovno piće, taj
pobjednički labirint
s dovoljno gliba i mulja
za života bez kraja.
Posvuda – nigdje ničega, što
nakon svakog sna – drugačiji
poprima oblik nepostojećeg vremena.
Uz dozivanje čamdžija nečiji začuješ glas:
„Samo trebaš tuda nekako proći, Ofelija“.

POD ISTIM SUNCEM

S uštirkanim ruhom
s mirazom djevice
u plavooko jutro
kapne kesten.
(I ne otvori dušu.
Niti vrati dužnik taj
poklonjeno svjetlo
i riječ mu!)
Samo presahnula
rijeka tu još sni.
Stani malo, rijeko!
Stani, rasuo ti se sjaj
odbljesaka posvuda, naokolo.
U himnu akrobata, smrtni krik!
Ne brzaj s odgovorom i
preživaj trivijalne fraze.
Svejedno ne vidiš lokot
iznutra postavljen.
U zujanje računara
sabijeno klupkom bodljikave žice.
Mrva iz velikog, i dalje mrvom ostaje.
Nema tu pameti, ni utvrde nikakve.
Ni dana povratka. Dan bit će dovoljan.
Sve zelenokoso je.

PREŽIVLJAVANJE KRAĐOM

Tone, ta riječ tone
 oslobođena straha
 od visine. I dubine.
 Ljepotu loveći
 u jedno se srce prelijeva
 iz dva brbljava svijeta.
 U most svjetleći
 bez prijepora
 slobodno lebdeći
 izgubljene obale traži.
 Šutke skriva ih za sebe.
 I ugaslu žar.
 Za brod luđaka
 nasukan na pijesku.
 Eno ga gdje baš
 među teške suze
 obazrivo pristaje
 ondje, do danas:
 „Slobodom prozvani i mrtvi žive²“.

2 Stih Lazara Merковиća na brončanom spomeniku u subotičkom naselju *Prozivka*, rad akademskog kipara Ota Loga, te suradnika Nebojše Delje i Čedomira Kestića

Milovan Miković (Subotica, 1947.), književnik, publicist, novinar. Piše pjesme, romane, eseje, književnu kritiku i publicistička djela, u novije vrijeme i iz zavičajne kulturne povijesti Hrvata u Bačkoj. Dugogodišnji je novinar Radio Subotice, te glavni urednik tjednika *Subotičke novine*. Bio je i urednik subotičkog književnog časopisa *Rukovet*, a trenutačno je član uredništva časopisa za književnost, umjetnost i znanost *Klasje naših ravni*, što ga objavljuje subotički Ogranak Matice hrvatske. Djela su mu prevedena na više jezika. Za svoj književni rad je dobio nagradu „Dr. Ferenc Bodrogrvári“. Živi na Paliću.

Pjesnička djela: *Ispitivanje izdaje* (Subotica, 1989.), *Iza ne* (Subotica, 1990.), *Avaške godine* (Subotica, 1991., Zagreb, 2008.), *Metež* (Subotica, 1992.), *Praznina* (Subotica, 1993.), *Koreni stvari* (Subotica, 1996.), *Slušaj: zemlja, riječi* (Pinkovac, 2007.), *Jedući srce žive zvijeri* (Subotica, 2014.).

Mirko Kopunović

DOK RUMENI ZAPAD

(tri slike nikad dovršene skice)

Tomi

Dok rumeni zapad
htio bih biti srna
skrivena iza visoke skoro sazrijele raži
pobjegla od iskonskog straha
slobodna
da vrebam
slušam
njušim vjetrove
sladim se u vrtovima
ne misleći na susret s neumoljivom
ispaljenom srdžbom seljaka
sudbom

Kad osjetim dah bijesa
nemoći sudnika svoga
zagledanog u još otvoreno mi oko
kad zastane
zamisli se
bijesan zbog kamena bijelog
kojeg preskočiti ne može
ni zaobići
ni ne vidjeti
zbog *štrange* otkinute
istrunule
nestale
u prah pretvorene

Ta tu ni za pokojnikom više nema tko zvoniti
ni pred *ampu led rastirati*
misli se
čuje
tamo prijeko
križ vidi
zvona zovu
i *ujtru*

i uveče
zovu
svaki dan zovu
on ni *makac*
ni da mrdne
ko sleđen
ukopan stoji

Nikog nema
ni *livo* ni desno
ni *naprid* ni natrag
ni bližnjeg
nikog svog
nikog baš

Boli ga utih zvona čikerijanskog
odžaka napuklog
svatovske *pisme* vesele
diteta plača
graje
ničeg nema
samo *vitar*
prokleti *gornjak ladni*
fijuče
zviždi
piva on
kroz čardake prazne naherene

Ona
jedina
sama na *klupici prid vratacama*
u maramu crnu povezana
pomirena
pridveče
niz put gleda
očel kogod piskom zaprašit
u oči
pod zube *vijavac natirat*

Očel kogod
Ta očel kogod već

Nikog nema
danima
misecima
samo sjeta

samo sjećanja
iz zidova, iz *derme*
ta iz samog neba plavog
odasvud
kuljaju
trnca zabijaju duboko
bolno

Sanja skrušena
nadima se *krušna peč* od dragosti
kruv se peče
mriši
pod *naslamom* graja
ćika dičja
na salašu *čeljadi tušta*
zagrijala *kevedinka divan*
berba dobra
doteć će vina do novog
pisma se razliva
zaigra se veselo
rič teče
do noći
u noć
dugo baš

Al svane
niko putom ni da zapraši
u oči
pod zube *pisak natira*
ni *divana* nema
ni *riči*
ničeg nema
danima
misecima
samo sjeta
samo sjećanja
iz zidova, iz *derme*
ta iz samog neba plavog
odasvud
trnce zabijaju duboko
bolno

Prostrijeljene misli, baci pušku
zaplače nad odlukom svojom
ta nije on to

nije tako *tio* baš
srdžba je oroz taj povukla
srdžba da

Zavjetuje se
zagledan u još otvoreno mi oko
doći će
tu gdje je on ón
djecu svoju dovest
posadit *drač*
vinograd kao *didin*
založit *banju*
da se svi ogriju
divane
do noći
u noć
dugo baš

Pomislim ohrabrena
ima
ima još
za nas vjetrova
i gornjaka i dolnjaka
ima puta
ima *prava*
ima nade

Mirko Kopunović (Subotica, 1952.), pjesnik, novinar. Djela je objavljivao u subotičkoj književnoj periodici. Kao urednik, zaposlen je u tjedniku *Hrvatska riječ*. Dvije su mu knjige pjesama prevedene na mađarski i njemački jezik i objavljene u Subotici. Živi u Subotici. Pjesnička djela: *U iskrama nade* (Subotica, 2007.), *Pod slapovima sna* (Subotica, 2008.), *Nad raspuklinom ćutnje* (Subotica, 2010.), *Pruži ruku, mila* (Subotica, 2014.).

Robert G. Tilly

/Iz ciklusa pjesama SKICE/

LJUBAV

Srce se otvara i zatvara
Tuguje i raduje
Jesu li žene u mom životu bile moja snaga
Ili moja bol i slabost?

OBZORJE

Negdje
Nekomu
Nekad
Sunce miluje
Nagu mladu dugonogu put
Dok more zapljuskuje njene
Neočekivane umilne prste
Nježne šake
Što beskonačno me (i) lijepo maze
I sve su to obzorja maštarija tek
O budućnosti dobro znanoj
O kojoj uvijek se može sanjati bez sekiracije i brige
Jer
Sve će to jednom proći

Ili dvaput (godine što minuše užasne su bile
Ali bez brige: nadolazeće bit će još gore)

BOL

Ne samo da dokazuje da ti je do nečega stalo
Bol dokazuje da si živ

ZIMSKA PJESMA

Kad bih ja bio
 zima
 i kad bi
 ljudi pričali o meni
 na način kako pričaju
 o zimi,
 lijepo bih se spakirao
 našao kakvu smrznutu rijeku na njoj se otklizao
 otišao iz grada.

ZAPOVIJEST

Povrijedio sam i uvrijedio sve
 I svakoga i one koje sam najmanje znao
 I koji su to najmanje zaslužili
 Jer svatko ima prava

Na ljubav

Robert Tilly (Subotica, 1959.), pjesnik, prevoditelj, glazbenik. Bavi se crtanjem od malih nogu, književnošću od 1977. a glazbom od 1979. godine. Prevodi s engleskog i mađarskog jezika. Objavio je 19 nosača zvuka, 20 knjiga poezije, eseja, proze, prijevoda i enciklopedijskog štiva za nakladnike iz Novog Sada, Beograda i Sente. Pjesme i priče objavljivao u časopisima s teritorija ex-Jugoslavije, Mađarske, Nizozemske i SAD. Pisao je glazbu za kazalište i film. Glumio je i u avangardnim kazališnim predstavama, kao i predstavama za djecu. Vodio i uređivao samostalne emisije na TV stanicama K23, YU Eco i Super TV. Dobitnik je nagrade „Dr. Ferenc Bodrogvári“ (1999.) književne nagrade „Miroslav Dereta“ (2012.) nagrade „Pro Urbe“ grada Subotice (2013.). Pjesnička djela: *Bakenberdi etele volf* (Subotica, 1982.), *Trubadur* (Beograd, 1982), *Kralj ribara* (Beograd, 2003.), *Pomoćni (bez)izlaz* (Beograd, 2004.), *U traganju za svetim gralom* (elektronsko izdanje, www.seecult.org, Beograd, 2005.), *Životopis smrti* (elektronsko izdanje, www.zEtna, Kanjiža, 2007.), *Zen-pijandura* (trojezično: srpski, engleski, mađarski jezik) (Beograd, 2011.).

Katarina Čeliković

AKO ME TRAZIŠ

Nisam pri sebi, nisam u sebi
misli tek kratke o svemu a ne o Njemu
zato me traži u izgubljenima i malima
tu bih se prepoznati mogla i sama

Nestala radost i pogled nekad čist
traže me i mole mjesto svoje
u kojem se prepoznati mogu i drugi
nekad sasvim moji

POBJEDA

Na zemlju Bogo-Čovjek
opetovno pade
dižuć ga križ mu dade
zabludjeli čovjek zemni

Dana sutrašnjega
vidi već duše potresene
moleć za svoje pozaspale

Oku ljudskom pusti
smrti vidjet lice
križa zagrljaj stisnu
uroni u smrti mrak

Jutro dana trećega
otvara oči sumnje
pobjede daje znak

SUZE KRIŽU

Kiša suze skrila lica nabranoga
 ovlažila noge stare
 zaustavljene u papučama
 žene stoljeća dvaju

U jednom križ je digla
 nakon pada ga vidala
 i ponovno dignuta
 pogledom nade i vjere
 iskonske utkane u mlado žito
 zeleno i vlažno

I život se vraća u kiši i travi
 i ljudima nadom sabrani
 oko križa staronovoga

Katarina Čeliković (Varaždin, 1960.), knjižničarka, publicistica. Na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu diplomirala je (1983.) komparativnu književnost i rusistiku. Od 1986. radi u subotičkoj Gradskoj knjižnici, a od 2009. menadžerica je kulturnih aktivnosti u Zavodu za kulturu vojvođanskih Hrvata. Piše poeziju i prozu. Poezija joj je objavljena u kalendaru *Subotička Danica*, glasilu *Otac Gerard*, Hrvatskoj književnoj reviji *Marulić*. Lektorica je i članica uredništava u kalendaru *Subotička Danica*, katoličkom mjesečniku *Zvonik*, podlistku

Hrcko tjednika *Hrvatska riječ*, glasilu *Otac Gerard*, a sudjeluje i u nakladništvu Katoličkog instituta za kulturu, povijest i duhovnost *Ivan Antunović*, u kojem je (od 1999.) pročelnica Bunjevačko-šokačke knjižnice *Ivan Kujundžić*. Dobitnica je Antušove nagrade za doprinos kulturi bačkih Hrvata-Bunjevaca za rad u katoličkom mjesečniku *Zvonik* (1997.), a za organiziranje Dana Balinta Vujkova Kulturno-prosvjetna zajednica Općine Subotica dodijelila joj je posebno priznanje „Dr. Ferenc Bodrogyári“ (2005.)

Zvonko Sarić

UTJEHA U PEĆINI PLANINE RIBA

u pećini planine Riba,
orijentira prema stranama
ovog svijeta
za kradljivce kruha,
Veronika stavlja prst
na usne
pokazujući mi da šutim,
znatiželjni,
nakon toliko dana i noći
našeg puta
držeci se za ruke
u slatkoj dječjoj strepnji
prije otkrivanja neke tajne
tiho pokucamo, kuc-kuc
na nijema vrata
napravljena od isječenog hrasta
iz šume Cvrkuta,
šume prostrane
velikom slavom ovjenčane
u priči iz davnine
nakon pada
silnog Kiklopa,
pokucamo na ta vrata
iza kojih se krije
odgovor o postojanju
prošlosti i budućnosti,
tik-tak, tik-tak
tiho se čuo
naš žedni sat
u vremenskom prostoru
planine Riba,
a svjetlost je prodirala
kroz raspuklinu na pećini
i osvjetljavala ispisane riječi
i uklesani oblik ribe
na hrapavom zidu,
pročitali smo te riječi
o mlijeku godišnjih doba
stiskajući se zagrljeni
u zagušljivom zraku od vlage
puni nade

da samo sadašnjost
 omogućuje sjećanje
 na neprolaznu žeđ
 prošlih vremena
 za ponovnim zvukom budilice
 i jutarnjih crkvenih zvona
 i da samo sadašnjost
 omogućuje razgovor
 o vizijama budućeg
 i očekivanjima,
 kada će srca
 isto kucati u noćima
 sjećajući se na već
 protekli dan,
 prije nego što se zaspi
 uz zvuke otkucaja satova,
 i tada je Veronika
 stavila prst na usne
 i krenuli smo napolje,
 očekivali smo i dalje milost
 da uvijek osjetimo naše danas
 i da uvijek budemo u našem danas
 i da uvijek proživljavamo naše danas
 sada i zauvijek, bezvremeno danas,
 nepromjenjivo danas
 i zauvijek samo danas
 i kada smo izašli
 pod nebo iz pećine
 čistih srca i bosih nogu
 stojeći pod starim Suncem
 koje diže golubicu
 na probuđeno nebo
 razbuktalog proljeća
 zelenih grančica,
 Veronika mi počesljala kosu
 i zapjevala uspavanku
 oponašajući ljuljuškanje bebe
 u svojim praznim, savijenim rukama
 i podiže se vjetar
 bridila je volja
 njušili smo sol u zraku,
 i tako smo nastavili naše putovanje,
 ravnajući se prema orijentiru
 planine Riba,
 dok je Veronika do krvi grebala
 svoje prazne ruke,

uz melodiju uspavanke
na vodama koje se pune
znacima vremena

IGRA DJETETA U PIJESKU

sirova snaga suočene
unakrsne paljbe
noćnog sukoba ubojica
koji love nestrpljiv svijet
odjekivala je iza nas
u popularnoj televizijskoj seriji
Zauvijek ću te pamtiti,
Rim nije izgrađen
za jedan dan
niti su se pisma razvila
za tri tjedna,
trebalo je vremena da padne
i Newtonova jabuka,
iza auto-otpada
ganjamo duhove rokenrola
u glazbenoj slagalici
Jon Spencer Blues Explosiona,
fino iskustvo osjećaja podrhtavanja
zbog strujnih udara
intimnih poruka različitih tonova,
progorjela toplina prodire
iz kože
Veronika nadnosi svoje tijelo,
riječ je ovdje i o meni
nema sumnje, tu sam i ja,
a detalji?
pljuskovi i tuševi
spužva i baštensko crijevo,
laganim padom ubrzanog disanja
okrenuli smo se putu
pritegnuli kaiševe
prelistali bilješke o slučaju
umoriteljke iz zimskog vrta
i pošli bez žurbe
ravnomojerno dišući,
dočekala nas magla od riječi
iz usta oholih gadova

arogantnih podsmješljivaca
 koji su zaboravili na Kuću,
 gdje se ruča s uzbuđenošću
 vragolana apetita,
 kažem, takve nas okolnosti zatiču,
 magla od riječi
 povodljivaca koji užurbano
 usitnjavaju novac
 i odvrćaju pogled od bližnjih,
 skriva nas,
 ali i otežava naš put,
 hoćemo li ikada stići
 u naš dom
 na snažan izvor
 istinskog zavičaja,
 završit ćemo tragično
 ako ne uspijemo u tome,
 nas dvoje
 s teškim naprtnjačama
 punih bola,
 podojeni životom
 nakon vježbanja smrti
 strpljivo čekamo pobjedu
 konačnog protrućuća
 prije povratka
 u dom nas golih,
 gologlavih, golih usta
 prljavih tabana
 poslije puta,
 mi jakih kraljeznica
 igramo se preskakanja vremena
 klateći se na štakama
 amo-tamo,
 sjećanjem na zvižduke
 vojnika Wehrmachta
 za lijepim ženama
 na ulicama Varšave
 nakon tog blitzkriega
 i sjećanjem na bečki bračni par
 iz *Novele o snu*
 koji su prikazani
 u filmu *Širom zatvorenih očiju*
 i sjećanjem na mučenje
 Lazara Merkovića
 u subotičkoj Žutoj kući
 koga su tukli agenti

Miklósa prezimenom Horthy
i sjećali smo se na naše odluke
u dobrim vremenima
o čvrstom vezivanju kronike života
jednog muškarca
prije pojave prakse
histerije boleštine
ljubavnih ispovijesti
i sjećali smo se naše odluke
u lošim vremenima
o kupovini lutke
oble stražnjice
i crvenih i crnih lilihipa
s okusom vanilije
i sjećali smo se naše odluke
u sterilnim vremenima
o hodanju bosih nogu
po cvokotavom mrazu
na njivama nepotrošive ljubavi,
nismo zaboravili
ni Veneru i Kupidona
i zavidnost slikara
prema zrcalu
koje odražava lik voljene,
kvake na vratima
svaki dan pritišćemo
mnogi žele obljubiti
nevinost vješala
buduće ovisnosti,
pamćenje je zov
nenapisane autobiografije,
zastali smo u zavjetrini
i gledali kako se dječarac
igra u pijesku
uživajući daleko od pogleda
matere i oca
bezбриžno zanesen u igri,
jer je znao da će roditelje
ponovno vidjeti
nakon povratka kući,
bez kolebanja
oprali smo nakupljeni talog
i skorenu masnoću
šupljeg, umrlog jezika
iz posuda našeg Oca
danog nam na dar

za iznova pronađeni
 jezik poezije,
 svršeno, udešeno da tako bude
 već u prethodnom mjesecu,
 vrijeme je bilo
 kao što je i obično u lipnju,
 iznad 20 stupnjeva
 s povremenim oborinama,
 pijemo sada iz čistih čaša,
 kuhamo u čistom loncu
 i jedemo gladni
 iz čistih tanjura

Zvonko Sarić (Subotica, 1963.), književnik, novinar. Osim poezije, piše i prozu, romane te eseje. Bavio se rock glazbom, te vizualnom poezijom i mail artom. Bio je urednik kulturne rubrike u tjedniku *Hrvatska riječ*, a trenutačno je zamjenik glavnog urednika.

Dobitnik je „Dizdareve nagrade“ za prvu neobjavljenu zbirku pjesama (1988.). Djela su mu prevedena na mađarski i engleski jezik. Živi u Subotici.

Pjesnička djela: *Operi zube i kreni* (Subotica, 1989.), *Šinjel do svanuća* (Subotica, 2001.), *Neonski zavrtnj* (Subotica, 2004.), *Povjeruj u vlastitu smrt* (Novi Sad, 2013.).

Josipa Dević

ČEŽNJA

Suza
opet pripada Ti suza
kada rasplače se duša
za sve što po krivu pošlo je
Suza
opet pripada mi suza
koju plakala je Ljubav
sve za oprost podnijela je
Ljubav,
srcem razlila se Ljubav
njome obasjan je Majko
oko Tebe nebeski svod

Evo Te
poput sunca smiješiš se
Tvoju ljubav osjećam, moja duša hvali Te

Čežnja
srcem razliva se čežnja
cijelo biće prekrila je želja
nježna kao molitva
da u meni Ljubav počiva
čežnja
srcem razliva se čežnja

ZA TEBE

Pjesme
Nisu to samo pjesme
O, kako ne vidite?
Ni riječi nisu riječi!
To crvena zrnca moje duše su!
Ta, pjesma život je moj!
I ako duša nikada ne umire
Vječno živjet ću ja
U pjesmi...

TVOJA KRV

Vidim Te ovdje
sred žitnih polja
kad obuzme me modrina.

Zagrlim oblak
zazovem Te
i nebo boju Tvojih očiju ima.

Kad operem koljena
i anđeli mi Tvoji ruke pruže
zagrli me.

Nek me nema
nek me ima
tek dlanova tvojih prašina.

Samo ti i ja.
Dok srca jad
u milost pretvaraš.

Kad sreća i tuga
i patnja i ljubav
su rajskog života nada.

Kad krv moja
pučka jednostavna
postane Kraljevski plava.

Josipa Dević (Split, 1966.), pjesnikinja, publicistica. Polaskom u srednju medicinsku školu mijenja mjesto stanovanja i iz Sumartina na Braču preseljava u Suboticu. Godine 2008. primljena je u Nezavisno udruženje novinara Srbije. Povremeni je suradnik u tjedniku *Hrvatska riječ*, urednica je i voditeljica emisije „Biti blizak Bogu i čovjeku“ na Radio Mariji Srbije. Autorica je više duhovnih igrokaza, *Križnog puta mladih*. Tekstovi su objavliivani u katoličkom mjesečniku *Zvonik*, kalendaru *Subotička Danica*, *Glasu koncila*, *Duhovskom plamenu* kao i na kršćanskim internetskim stranicama.

Uglazbljeno je 50-tak pjesama i više je puta nagrađivana kao autorica teksta, a pjesme pjevaju izvođači duhovne i svjetovne glazbe.

Tomislav Žigmanov

DUŽIJANCE JE (SLIJ=)RED!

Srpanj *zatrajo* –
Tavankut
od *srića* rudi...

Toranj nebo
križom siječe –
jak je njegov
svitla sijev!

Dužijance je slijed!

Odsjaje zlatne
slame krhke
zahvalno risari
naporom žulja
pobožno kupe.

Dužijance je red!

Radosti je svlad –
smisao znoja
puninom diše!

Boga se hvali –
žitna zrna
sjemene nadama
život sav...

Z(=N)ALOZI PREDAKA

Ozidan
bezdani
zaborava
vlastitosti
daždi,
prijeti.

Nestaju
pred očima

stasali
prostori,
sadržaji
popudbina...

Priječit im se!
Priječit im se!
Jecaju zvonko,
no posve tiho,
z(=n)alozi predaka...

TIŠINA NIJE NIJEMA

Noć blijeda
cjeliva dana traj –
sjaja je kraj...

Cvrčaka pjev,
postojan im kras,
rumori iz tišinâ...

Noć je sada već sva!
Tišina nije nijema:
cvrčci cvrče gromki graj...

RIJEČ I BOJA

I.
Slika je nijema,
da nijema,
pjesma.

Riječ je u njoj,
da u njoj,
suvišna, tijesna.

Boja tek u njoj,
da boja,
raskošna je, bijesna.

II.
Pjesma je od riječi,
da od riječi,
slika.

Boja u njoj,
da u njoj,
ne tvori lika.

Riječ ovdje riše,
da riše,
ljepotu slika.

Tomislav Žigmanov (Tavankut, 1967.), književnik, filozofski pisac, esejist, publicist. Bio je glavni i odgovorni urednik subotičkog dvotjednika *Žig* i prvi glavni i odgovorni urednik programa na hrvatskom jeziku Radio Subotice. Izvršni je urednik *Leksikona podunavskih Hrvata – Bunjevaca i Šokaca*. Ravnatelj je Zavoda za kulturu vojvođanskih Hrvata. Radovi su mu prevedeni na engleski, njemački, mađarski, rumunjski, bugarski i rusinski jezik. Za knjigu *Minimum in maximis – zapisi s ruba o nerubnome* dobio je 2007. nagradu „Zvane Črnja“ za najbolju knjigu eseja objavljenu u Hrvatskoj, a za knjigu *Prid svitom : saga o svitu koji nestaje* dobio je Srebrnu povelju

Matice hrvatske i nagradu „Fra Lucijan Kordić“ za najbolje književno djelo, objavljeno u razdoblju od 1. rujna 2006. do 1. rujna 2010., koje za temu ima život Hrvata izvan domovine. Član je Hrvatskog filozofskog društva, Društva hrvatskih književnika i Društva književnika Vojvodine. Živi u Subotici.

Pjesnička djela: *Raskrivanje : o svijetu i životu* (Subotica, 1998.), *Bunjevački blues* (Subotica, 2003.), *Bez svlaka mraka* (Subotica, 2005.); *Minijature vlastitosti : krajolici života i životopisi zavičaja* (Zagreb, 2014.).

POMRČINA

Kad svjetla se pogase
i zastori grimizni se spuste,
opet ću biti ona stara,
odložiti ću svoje maske
među šarene pajace,
među bajke, basne,
princeze što ne postoje,
požutjele note
Mjesečeve sonate,
i svirat će kiša
u praznoj rijeci
nepoznate note
po oknu moga oka.

MUZEJ VOŠTANIH FIGURA

Skupili smo se svi
u ovo malo unajmljene zemlje –
muzej voštanih figura
gdje sve je stalo
vrijeme –
još samo ponekad kapne
da ugasi svjetlo.

PJESMA O PJESMI

Pjesme svoje
k'o djecu
na nedjeljni ručak
sabirem.
Toplu im juhu
na pladnju iznosim
mislina mojim
da se hrane.

OSTAVLJENA PJESMA

Kad me ne bude,
naricat će za mnom pjesme
prsima majke svoje nepodojene,
silom od grudi odbijene
da se dok disati mogu
za život spase.
Sirote,
u rukama nepoznatim njihane,
usnama žednim cjelivane,
za vječnost se bore.

Željka Zelić (Subotica, 1980.), novinarka, književnica. Osnovnu i srednju školu završila je u Subotici, a studij novinarstva diplomirala je na Hrvatskim studijima Sveučilišta u Zagrebu 2007. Uposlena je u Gradskoj upravi grada Subotice. Zamjenica je glavnoga urednika katoličkog mjesečnika *Zvonik* (Subotica) od 2007. i članica Uredničkoga vijeća katoličkog godišnjeg kalendara *Subotička Danica*. Dopisnica je Informativne katoličke agencije – IKA i *Glasa koncila* iz Vojvodine. Dobitnica je novinarske nagrade „Posvećeni život u Zagrebu“ (2007.), koju dodjeljuju HUVRP i HKVRP. Pjesnička djela: (*intimna*) *Kronika srca* (Subotica, 2013.).

Nevena Mlinko

BORE

Danas sam ostarjela
trideset godina
zbog ritma zgužvane
ljudske mase
što se kao more,
razjapljene gubice,
razlilo po meni.

Danas sam ostarjela
sasvim sama
i ne mari za nevješnost
mačevaoca
koji se igra
tuđim licem.

VELIKI PRASAK

Što je to puklo
u večerašnjem polusnu?
Nečije usne
ili glave?
Puklo je tako tiho i
neprimjetno
kako svemir čuje
ljudske uzdisaje.

Nevena Mlinko (Subotica, 1988.), knjižničarka. Diplomirala je na Filozofskom fakultetu u Novom Sadu na odsjeku za srpsku književnost. Pjesme i prozu objavljivala je u katoličkom mjesečniku *Zvonik*, kalendaru *Subotička Danica*, ediciji „Lira naiva“ i *Klasju naših ravni*, dok joj je jedan dio pjesama i uglazbljen. Pored kazivanja stihova i glume, autorica je pet human-video točaka izvođenih na susretima mladih i festivalima.

Vedran Horvacki

ŽELJO UZALUDNA

Još uvijek nadu polažem
Dane svoje na oltaru sudbe
I snove svoje što mi kradeš
Još uvijek sanjam
Poljane tvoje zelene
Pašnjake plodne
Zagrljaj tvoj meki
Željo moja uzaludna
Ponosno se diži
Pjesmom se hrabri
Himnom se kruni
Još dane brojim ovdje
Do dolaska u dvore tvoje
Noći tebi dajem
Sanjam poglede tople
Djecu nasmijanu
Osvijetljenu stazu
Do tebe i njenog pogleda
U tvojim dvorima
Leži ona
Spokojno sniva
Nebeske snove
Ponosno za te skida zvijezde
Farba platna u tri boje
Željo moja uzaludna...
Stížem...

STRANAC

Šećem obalom
Dobro poznatom
Kraj tog zdanja
Crne tinte
Razlivene po zemlji
U beskraj
Strano je to
Mojem pogledu
Nije mi potreban

San na ovim
 Bijelim stijenama
 Koje tebi utočište
 Ne poklanjaju
 Kako bi?
 Kad si tamo daleko
 U poljima zlatnog
 Tek procvalog žita
 Tamo se skrivaš
 Osmijeh tvoj
 Zove me kući

BLAGOSLOVI

Tvoje riječi
 Blage i nježne
 Kao povjetarac
 Topli na obali
 Mora sinjeg
 Mora plavog
 Blagoslovi su
 Nebeskih zraka
 Što mi duši
 Daruju mir
 Daruju zaborav
 Svih crnih sjena
 Koje hodaju
 Iza naših leđa

Vedran Horvacki (Subotica, 1996.), student. Poeziju je počeo objavljivati 2015. u zbirci sa istoimenog susreta pučkih pjesnika „Lira naiva“ (*Neuzorane brazde : lira naiva 2015.*) te u podlistku *Kužiš* tjednika *Hrvatska riječ*.

**KRITIČKA IŠČITAVANJA
HRVATSKE KNJIŽEVNOSTI
U VOJVODINI**

Nova

riječ

čv

Geza Kikić

KRITIČKA RIJEČ U BORBI ZA AFIRMACIJU STVARALAŠTVA

Važnost eseja Geze Kikića Kritička riječ u borbi za afirmaciju stvaralaštva, objavljenoga u subotičkoj Rukoveti br. 9-10/1971, višestruka je. Prije svega, riječ je o tekstu, koji je, prema samome Kikićevu pismu Vlatku Pavletiću od 23. listopada 1971. predstavljao uvod u njegovu neobjavljenu (zapravo, zabranjenu – zaplijenjenu i uništenu!) Antologiju eseja i kritike bunjevačkih Hrvata (uspoređ. Nova riječ, br. 2/2014, str. 50), što je do sada bila nepoznata činjenica. No, mnogo važnijim razlozima za ponovno tiskanje ovoga Kikićeva članka su njegove spoznaje i stajališta o književnosti bačkih Hrvata, o njihovome preporodnom razdoblju i uopće o nacionalnome pitanju u bunjevačkih Hrvata o kojemu je on tako smjelo i otvoreno pisao, a koja do danas, i nakon gotovo pola stoljeća, nisu izgubila na aktualnosti. Doda li se tome da je ovaj Kikićev tekst danas veoma malo poznat široj javnosti i uglavnom zaobilazan u stručnim djelima, jasna je potreba za ponovnim čitanjem najvećega antologičara bunjevačkih Hrvata. /S. Bačić/

Od prvih dana inauguriranja nacionalnog preporoda bačko-baranjskih Hrvata usporedo se razvijala dugoročna konfliktna prenapetost kako među političkim strankama tako i na stranicama stranačkog novinstva Hrvatske i Ugarske. U brojnim političkim sukobima i novinarskim duelima ukrštala su se oštra pera polemičara – preporoditelja i denacionalizatora, rasla je samosvijest narodna u permanentnoj borbi za primjenu ustavnih načela i priznavanje nacionalne i kulturne samobitnosti. Bunjevačko-šokački Hrvati nisu se htjeli prepustiti samozadovoljnom i jalovom iščekivanju ljepših vremena, pa su se osovili vlastitim snagama ne samo zbog vjekovne izoliranosti od svojih sunarodnjaka već i zbog nepremostivih prepreka za prirodno i stvaralačko povezivanje jedinstvenog naroda za brže i lakše otklanjanje teških recidiva kulturne zaostalosti, prosvjetne zapuštenosti i školske nerazvijenosti.

U našoj kulturnoj javnosti jedva da se zna bilo što o postojanju izrazito kritičke tradicije među bačkim Hrvatima, koja je u općenarodnom preporodu već u početnom razdoblju bila utemeljena kritičkim i samokritičkim

napisima Ivana Antunovića i Ambrozije Šarčevića. Dakle, prva javna polemika i otvorena demokratska-kritika javlja se u redovima preporodnih poziva a potom i na stranicama *Bunjevačkih i šokačkih novina*, od 1873. godine u *Bunjevačko-šokačkoj vili* i *Subotičkom glasniku*. Zahvaljujući njihovoj oštroj, principijelnoj polemičnosti i kritičkoj borbenosti nacionalni preporod i politički pokret Hrvata u Ugarskoj se uporno i nezadrživo probijao kroz tijesne paragrafe tzv. Zakona o narodnostima, koji u stvari nikada nije ni bio primjenjivan u praksi.

U tom općem preporoditeljskom pokretu usmjeravana je i svjetovna književnost koja će biti trajna zaloga nepobitnog nacionalnog obilježja i kulturne zrelosti naroda. Stoga će prva preporodna glasila imati političko-književni karakter, jer tada još nisu postojali realni uvjeti za iniciranje isključivo književnog časopisa. Tek u kasnijem preporodnom razdoblju pojavit će se i prvi hrvatski list s poglavito časopisnom fizionomijom *Neven*, kao i književno-popularni kalendar *Subotička Danica*. Začetnik preporoda Ivan Antunović sasvim opravdano je uvidio štetnost prepiranja o narodnom imenu u vrijeme kada bački Hrvati još nisu imali vlastitu književnu generaciju niti razvijenu suvremenu književnost zbog čega će „nas obraženi sviet uvijek smatrati za diecu koji se mogu lutkam zabaviti. Prva jedinost treba da je u Literaturi, ako se ova stekla, ona će drugu izleć, tko onu nepodpomaže to je barbar...” (*Bunjevačke i šokačke novine*, br. 52, 1872).

Da je nacionalno biće Bunjevaca i Šokaca u najplodnijoj panonskoj regiji uporno osporavano i politički mistificirano u teoriji i praksi, to više nije potrebno dokazivati imalo pismenijem čovjeku ukoliko ima u vidu strategijske ciljeve Dvojne monarhije prema južnoslavenskim zemljama. Prisustvo hrvatske književnosti u ovim podnebljima obilježeno je stabilnim povijesnim kontinuitetom od fra Mihajla Radnića (XVII st.) do Ivana Ambrozovića (XIX), ali ona ipak nije bila priznavana kao nedvojbeni čimbenik nacionalne individualnosti u uvjetima sustavnog favoriziranja državnog jezika i dominacije kulture vladajućih nacija. Iako je skoro svaki pisac-preporoditelj zabilježio činjenicu o velikoj popularnosti stare hrvatske književnosti u bačkih Hrvata, to se nikada namjerno nije uvažavalo kao oznaka pripadnosti najstarijoj nacionalnoj kulturi na Balkanu od antičkih vremena.

Pišući o „našim dubrovačko-dalmatinskim piscima” Mijo Mandić se posebno osvrće na najomiljeniju hrvatsku knjigu *Razgovor ugodni naroda slovinskog* s opaskom da u Bačkoj skoro u svakoj razumnijoj bunjevačkoj – kako bogatoj tako i ubogoj kući – i dan danas rado se čita i poštiva Kačićeva Pismarica. Na kraju Mandić zaključuje svoje autentično svjedočanstvo pred licem hrvatskog puka da je „Pismarica stara i prava književna sveza između Bunjevaca i ostale jugoslavenske braće. Dobrim dilom Kačićevoj Pismarici imamo zahvaliti, što nam je lipota i čistoća jezika u svojoj staroj izvornosti sačuvana, i što nam je narodu štipenje omililo.” (*Subotička Danica*, str. 51, 1900).

Među rado čitane pisce treba također istaći Ivana Gundulića, Matiju A. Reljkovića, Grgura Pešalića i više narodnih pjesnika kao npr.: Šimu Ivića i Stipana Grgića, koji su isto tako bili popularni u narodu desetak godina prije

preporodne mocije, ali i ovakvo tradicionalno književno bogatstvo nije moglo zadovoljiti narasle kulturne potrebe u sredinama koje su bile zahvaćene ubrzanim procesima urbanizacije i nagle kolonizacije navlastito u bačkim gradovima: Baji, Somboru i Subotici. Trebalo je utrti put i pokazati pravac suvremenijem oblikovanju literature, preporodnom tipu angažirane poezije i proze, jer određeni pisci nisu bili stvaralački zainteresirani da prihvate Antunovićev poziv. Čak ni knjige iz Hrvatske nisu uopće slobodno cirkulirale u kulturnoj javnosti, a tko bi i posjedovao hrvatsku knjigu, bio je politički sumnjičen i šikaniran. Hrvatska kazališta nisu smjela gostovati u Ugarskoj da ne bi kojim slučajem ugrozili „državnu cjelovitost“, dok su se rijetki udžbenici za hrvatsku djecu u pučkim školama priređivali polulegalno, jer su ih učitelji inicijativno prepisivali u svoje bilježnice da bi se najzad i ti rukopisni udžbenici zabranili zbog potpunog istiskivanja hrvatskog jezika iz pučkih škola.

Nije bilo lako oduprijeti se rafiniranim denacionalizatorskim preprekama koje su tvrdokorno stajale pred svakim novim preporodnim korakom ka samostalnoj i svestranoj emancipaciji. Antunoviću nije preostajalo ništa drugo nego da vlastitim stvaralačkim primjerom udari temelje preporodnoj književnosti, što je i učinio u tijeku dvadesetogodišnjeg (1869-1888) neprekidnog rada, napisavši blizu deset tisuća stranica svjetovne i konfesionalne literature, publicističko-književne kritike i esejistike, te značajne znanstvene rasprave. Međutim, kad je riječ o kritici i esejistici u književnosti bačkih Hrvata za posljednjih stotinu godina, treba unaprijed skrenuti pozornost na činjenicu da se ova književna vrsta do sada uopće nije ozbiljnije istraživala niti dublje analizirala, kao da je nije ni bilo. Jedno je sigurno, preporod bi bio potpuno promašio svoju općenarodnu ulogu i historijski značaj da nije od prvih dana njegovao najmoćnije oružje kulturnog progresa – beskompromisnu javnu polemiku i neodstupnu kritiku svih protivnika zakonitih prava, stvaralačke slobode i nacionalne ravnopravnosti. Iako je riječ o legalnom političkom tisku, neodstupni kurs pokreta nametnuo je strogu anonimnost tako da su glavni suradnici bili brižljivo i vješto prikrivani različitim pseudonimima i šiframa, koje su samo djelomice a često i pogrešno dešifrirane. To je jedan od glavnih uzroka što do danas nemamo iscrpne bibliografije novinskih uvodnika, kritičko-polemičkih članaka i raznih dopisa Ivana Antunovića, Ambrozija Šarčevića, Blaža Modrošića, [Augustina Mamužića, *naknadno dopisao autor, op. pr.*], Kalora Milodanovića i Stjepana Vujevića, tih pionira hrvatskog novinstva u južnoj Ugarskoj.

Tehničke i pseudonimske forme publicističke mimikrije u bunjevačko-šokačkom tisku još uvijek nisu svestrano rasvijetljene a na istraživanju identiteta pojedinih autora nije se radilo sustavnije da bi se s pouzdanošću otkrila i dokazala vanjska i unutarnja povezanost svih priloga istog autora. U tom smislu su istraživanja izvjesnih autora imala više amaterski karakter nego prave znanstvene ambicije, jer su se zadovoljili polovičnošću u rješavanju teških problema što nikako nije u skladu s njihovom historijskom odgovornošću. Iz tih razloga budući izučavaoci preporodne tematike morat će površna i nepotpuna rješenja koristiti s velikom obazrivošću i kritičnošću tim više što je veći dio publicističke polemike i kritike u hrvatskom tisku bio

zastrt velom anonimnosti sve do 1945. godine tako da ni danas nije dostupan za pouzdano korišćenje u znanstvene i književne svrhe.

Primjera radi ilustrirat ćemo rješenje pseudonima jednog od najboljih poznavalaca preporodne publicistike Josu Šokčića i njegov propust u tako delikatnom zadatku koji još nije uočen niti ispravljen. Naime, on je u časopisu *Bibliotekar* (Beograd – 1951, 3-4, str. 133-134) objavio „Prilozi *Zbirci naših psevdonima* – *Ko je ko u 'Subotičkim novinama'*” u kojima je sve članke Ambrozija Šarčevića pripisao uredniku Mladenu Karanoviću zahvaljujući tome što uopće nije poznao Bozine pseudonime u *Subotičkim novinama* (1893-1898), te je tako učinio nedopustivu grešku u više pravaca i prema Šarčeviću i Karanoviću i hrvatskoj publicistici u bivšoj Ugarskoj. Premda se ovaj slučaj ne može smatrati hotimičnom dezinformacijom, Šokčić je očito svojim nekritičkim i uprošćenim postupkom stvorio veliku činjeničnu zbrku u pristupu općem preporodnom kretanju u zadnjem desetljeću XIX stoljeća i stvaralačkom liku Boze Šarčevića, čije je angažiranje bilo odsudno za izlaženje i ovih bunjevačko-šokačkih novina, što i Šokčić potvrđuje u svojoj monografiji *Sto godina štampe u Subotici 1848-1948* (rukopis, str. 22). Na ovu pojavu potrebno je ukazati već i stoga što tek predstoji razdoblje intenzivnijeg i temeljitijeg istraživanja i proučavanja sveukupne preporodne građe, pripremajući teren za njeno selekcionirano objavljivanje. Opasnost od pseudoznanstvenih rješenja ozbiljno prijeti i književnosti, i historiografiji i politologiji bačkih Hrvata, koje su se često izostavljale ili preskakale u nekim enciklopedijama i historijama naroda i narodnosti Vojvodine. Na srodne pojave i manjkavosti naše bibliografije vrlo argumentirano je ukazao suvremeni kritičar Ante Sekulić u svom kritičkom prikazu „Nedorečena istina” (*Kritika*, br. 6, 1969). Da su korijeni ovakvih i sličnih slabosti mnogo širi, ukazuje i zaključak političkih faktora u Subotici u kojem se tvrdi da posao oko izučavanja historijske građe našega grada nije organizirano usmjeren niti dovoljno racionalno, brzo, sistematski koordiniran između specijaliziranih ustanova kao i odgovarajućih stručnih kadrova.

Izdavačka djelatnost još je u težem položaju jer nije imala kakvu-takvu materijalnu podlogu za sustavno objavljivanje, prije svega, zavičajnih djela tako da ni pisci nisu bili poticani na realiziranje šireg i trajnijeg programa oko tiskanja kulturne i književne baštine bačkih Hrvata i desetak starijih i novijih rukopisa koji očekuju svog budućeg nakladnika. Preporodna kritika i esejistika do 1914. godine također reflektira na više opsežnih zbornika i izbora značajnijih pisaca iz tog vrlo dinamičnog razdoblja kod svih južnoslavenskih naroda. Tek pomoću odabranih djela moći ćemo očekivati cjelovitiju rekonstrukciju polemičko-kritičke atmosfere, koja je još uvijek nepoznata, zaboravljena i otuđena od svog naroda i omladine. Kritičko-esejistička angažiranost u stoljetnom stvaralačkom kontinuitetu predstavlja jednu najznačajniju preporoditeljsku komponentu i znatan dio književne baštine koja se ne može i ne smije nikada zaboraviti niti obezvrijediti ne samo zbog nje-ne povijesne autentičnosti i političke progresivnosti već i zbog imperativa budućnosti.

Prošlost ne ostavlja uvijek jasne tragove i samo svijetle stranice. Ona ima i svoje zamračene kutke i neprohodne staze na kojima se i mi suvremenici spotičemo i nepotrebno lutamo, gubeći vrijeme i snage. Bunjevci i Šokci još i danas se tretiraju kao nacionalna i povijesna zagonetka samo zato što i nakon stopedeset godina nitko u nas nije dijalektički rasvijetlio Vukovo neprihvatljivo leksičko tumačenje natuknice „Šokac“ u I. izdanju *Srpskog rječnika* – 1818, a u potonjim izdanjima i „Bunjevac“, navodeći za oba etnikona da znače „Srbin zakona Rimskog“. Neumjesno bi bilo danas u toj nacionalnoj tendencioznosti tražiti Vukove zle političke namjere, ali kada se ovakve neargumentirane i nedokazane postavke općedruštvenog značaja smišljeno zloupotrebjavaju (Ivan Ivanić, dr Jovan Erdeljanović i dr.) protiv volje dotičnog naroda, kojem se žele pod svaku cijenu nametnuti odbačena i nenaučna gledišta još između dva rata, onda nas to ipak neugodno podsjeća na predratno politikantsko manipuliranje s narodnom samosviješću i njegovim nacionalnim osjećajem. Unitaristi su iskorištavali i druge nejasnoće, konfuzne postavke i pogrešne teze da bi na taj način u ime znanosti pripremili povoljan teren za šire asimilatorske ciljeve.

Zamračena i zabašurena prošlost daje poticaja svim negativitetima iz doba zaoštrenih klasnih i nacionalnih antagonizama. Takve prazne fikcije se i dalje održavaju kao neprevladana ideološka stihija i društvena tendencija, postajući retardaciona sila u složenim procesima demokratizacije nacionalnih kultura i unapređivanja književnosti. A da su ovi vitalni interesi ravnopravnih nacija i samoupravljačkog društva primarni u suvremenim tijekovima oslobađanja ljudskog rada, naša tekuća praksa to najbolje potvrđuje. Prošlost nas podsjeća i na anakronizme građanskog mentaliteta koji se uvijek vrtio u začaranom krugu samozadovoljstva, političke supremacije i ignoriranja zdravih, ravnopravnih međunacionalnih odnosa od kojih je uvijek ovisila kakva-takva nacionalna snošljivost, društvena ravnoteža i demokratsko prožimanje kultura naroda. Zasljepljeni vlastitom gramzivošću buržoaski ideolozi nisu nikad htjeli shvatiti da se historijski procesi zbližavanja nacija „neće izvršiti postepenom denacionalizacijom, nego, naprotiv, nesmetanim razvitkom svake pojedine nacije u ekonomskom, kulturnom i socijalnom pogledu. Tek potpuna likvidacija nacionalnog ugnjetavanja omogućit će da u nacionalnim kulturama prevladaju općečovječanski elementi.“ (E. Kardelj).

Tko je imalo prelistavao prvo bunjevačko-šokačko preporodno glasilo lako će uočiti crvenu nit polemičkog duha i kritičko-esejističke misli koja je bezbroj puta strasno postavljala zahtjev za političkom afirmacijom nacionalne ravnopravnosti. To je i razumljivo kad se zna da je proces razvlašćivanja hrvatskih velikaša tekao vrlo sporo i nije bio istodobno praćen prirodnim građanskom smjenom tako da je strano građanstvo preuzimalo ulogu vladajuće elite (u sudstvu, školstvu, zdravstvu, obrtu i trgovini) nad većinom obespravljenog naroda. Glavni posao hegemonista i denacionalizatora odvijao se u svakodnevnom aranžiranju konfliktnih odnosa između tri osnovne nacije u Bačkoj, koristeći Bunjevce i Šokce za najprozirnije političke makinacije i vjerske razmirice. Njima jedino zvanično nije priznata jedinstvena

nacionalna pripadnost, a kao „egyebek“ (ostali) s njima se nedolično manipuliralo u šovinističkoj igri, sijalo se nepovjerenje prema Srbima, pa je čak i glavni urednik *Bunjevačkih i šokačkih novina* osumnjičen da želi s novinama posrbiti Bunjevce i Šokce. Treba imati u vidu ovom prigodom i činjenicu da su mađarski a donekle i srpski političari u to vrijeme bili suglasni o nacionalnoj pripadnosti Bunjevaca i Šokaca tj. da su „katolički Srbi“ iako su svi dobro znali da je nacionalni preporod javno utemeljen na *ilirsko-hrvatskoj* tradiciji pod političkim utjecajima Narodne stranke u Hrvatskoj.

Nije lako bilo prevladati umjetno stvaranu nacionalnu i vjersku konfliktost u višenacionalnoj sredini. Toga je bio duboko svjestan Ivan Antunović, podnoseći i najveće žrtve u danonoćnom pisanju polemičkih članaka da bi stao na kraj smicalicama, prijetnjama i neistinama. Njegova desna ruka u Subotici bio je Boza Šarčević, koji se nikada nije kolebao da uđe u nove bitke do posljednjeg životnog daha za političku i ekonomsku ravnopravnost, za maternji jezik i narodnu prosvjetu. Sa sigurnošću smijemo tvrditi da u Jugoslaviji nema više regija u kojoj se vodila tako žestoka i uporna borba posebno za nacionalnu i političku ravnopravnost, za nesmetano književno izražavanje i za narodnu „abeceju“. Premda je riječ, uglavnom, o publicističkoj kritici i preporoditeljskoj esejistici, one su upravo pionirski i dublje vezane za formiranje suvremenog književnog i političkog izraza koji se odupirao asimilatorski raspoloženim književnostima. U tome je prvi i pravi značaj književnog regionalizma, dok je drugi u samoj stvaralačkoj prirodi i kriteriju autentičnosti, jer „svako vrijedno književno djelo nosi u sebi nešto od specifična sastava tla iz kojeg je izraslo.“ (Vlatko Pavletić: Fenomen regionalizma)

Praktično je neizvodljivo u jednom zahvatu odrediti sve imanentne dimenzije i nijanse kritičko-esejističke imaginacije, koja je glavni korijen umjetničko-kritičkog osjećanja i stvaranja, bez šireg i dubljeg poznavanja kritičarskog opusa značajnijih pisaca određenog razdoblja i bez povijesnog vrednovanja razvoja cjelovite književnosti. Već ova objektivna okolnost nam ne dozvoljava da svaku kritičarsko-polemičarsku pojavu olako prihvatimo iako ona može biti zanimljiva za regionalnu situaciju i opću književnu problematiku. Iz tih razloga kritika mora polaziti od primjerenog kriterija ovom duhovnom podneblju izostavljajući imena onih pisaca koji su u prošlosti bili zapaženi svojim bavljenjem i prinosima stvaralačkom preporodu, kao što su npr.: Ivan Mihalović, Ivan Palić, Lazo, Ago i Josip Mamužić, Ilija Kujundžić, Mladen Barbarić i drugi, ali nisu dublje i trajnije potvrdili smisao i zrelost esejističke imaginativnosti i kritičarske samostalnosti, koje čine osnovne elemente nepatvorenosti, estetskog doživljavanja, neponovljive spoznaje i usmjerene pouke. Stoga je potrebno lučiti čitavu kritičko-esejističku tečevinu više u funkcionalnom nego u kvalitetnom pogledu, jer ne treba zaboraviti da bez aktualne prepirke i svestranog promišljanja u borbi za opstanak pod zvijezdama ne bi došlo ni do afirmacije nacionalnog preporoda i političkog konstituiranja hrvatskog naroda u južnoj Ugarskoj. Fenomen preporoda je bio i ostat će najveličanstvenije i najneponovljivije djelo u kulturnoj prošlosti svakog naroda. I tko ne poznaje krivudavi i jarugama ispresijecani razvojni put kolektivne preobrazbe u svim njenim objektivnim nedaćama i

subjektivnim teškoćama, neće moći spoznati veličinu malih naroda i njihove napore u stvaranju autentičnih vrijednosti koje su nerazdvojan dio njihove povijesti i sudbinskih iskustava.

Što se tiče razvoja čiste književne kritike, ona nije mogla istodobno i u istom opsegu startovati kao i publicistička jer su skromne snage bile nedostatne, pa ipak i ona je rođena s preporodom. Već u samom začetku 1869. Antunović je napisao svoj prvi poveći književni esej s općem kritičkom tendencijom *Otvorena knjiga*, koji je objavljen kao brošura i kao feljton u *Zatočniku* (1870), dok je prvu književnu kritiku objavio u *Bunjevačko-šokačkoj vili* (1874) pod naslovom *Srčanica – Glasinke pjesmice* što je u stvari kritički prikaz zbirke pjesama Ilije Okrugića-Pobre (Srijemski Karlovci, 1827-1897). *Srčanica* je zbirka ljubavnih soneta, koju je anonimni pjesnik (svećenik) savio u spomen svoje drage i neprežaljene Milke da bi potom svu svoju ljubav posvetio narodu i domovini. Antunović je oduševljen Okrugićevom poezijom i izražava žaljenje što se nije rodio pjesnikom! Njegovi romantičarski nazori o pjesništvu i umjetnosti uopće nisu mu dozvoljavali da izravna sebe s pjesnicima, iako on samo u formalnom pogledu nije pisao poeziju, ali je usprkos tome njegova proza većim dijelom lirski raspoložena i prava poetska tvorevina kojom je kondenzirao stvaralačka iskustva u najzrelijim godinama života i kritično stanje svoga naroda, postaviš najljepšim simbolom preporodnih i slobodarskih težnji bačko-baranjskih Hrvata. Premda se Antunović nije često bavio čistom književnom kritikom, on je kritički trajno bio nazočan, a nakon desetogodišnjeg napornog istraživačkog rada objavio svoje prvo znanstveno djelo o historiji i podrijetlu bunjevačko-šokačkih Hrvata. Raspravljajući o izuzetno teškoj i zamršenoj temi on je uspio u mnogim pitanjima da obori proizvoljne stavove nekih mađarskih historiografa, prije svega, strogo argumentiranom kritikom zbog čega će djelo imati trajnu vrijednost. Bez obzira što je bilo i što će biti prigovora na formalne nedostatke njegovog književnog jezika, ipak će još dugo privlačiti pažnju čitaočeve mašte njegov snažan sugestivan pripovjedački izraz koji ostavlja u nama dublje tragove neponovljivog umjetničkog dojma. Jer, Antunović je bio i ostao neprijeporni svjetovni i konfesionalni književnik od trajnog značaja, koji je uspješno pokrenuo i razvio književnu tradiciju u ovoj panonskoj regiji s najrazvijenijim kulturnim središtem, poslije Zagreba, sa štokavskom jezičnom podlogom. Međutim, ovu okolnost su jednako zanemarivali i hrvatski i srpski filolozi i leksikolozi tako da regionalne i jezične osobenosti, kao npr.: bačo – otac, ne nalazimo ni u jednom južnoslavenskom rječniku, dok Akademijin *Rječnik hrvatskog ili srpskog jezika* poznaje riječ *pretelj* – prijatelj, ali lociranu samo u Istri iako je ona stoljećima ustaljena u Hrvata i u Bačkoj i u Mađarskoj. Suvišno bi bilo na ovom mjestu stotinama sličnih primjera ilustrirati znanstvenu i kulturnu zabataljenost ovih drevnih pripadnika hrvatske etničke zajednice. A što je ipak najžalosnije, od Vuka naovamo u svim se rječnicima pogrešno interpretira podrijetlo i uporaba pojma *Rac*, te da nijedan leksikograf u Jugoslaviji još nije konzultirao o tome predmetu Antunovićevu *Razpravu...* Naime, još nitko nije ni posumnjao u pseudoznanstveno rješenje zagonetnog pojma „Rac“ koji je u hrvatskim dokumentima poznat i zabilježen prije četiri stotine godina.

Treba upozoriti na još jedan vid osobene kritike koja se u ovoj regiji specijalno njegovala i dugo zadržala (oko 30 godina). To su zapravo kritičke poruke uredništva, koje je svojim suradnicima davalo kratka obrazložena primljenih radova – u formi „mini“ kritike, jer je u materijalnom pogledu hrvatski tisak bio u najgorem i najtežem položaju u Ugarskoj, pa se moralo i ozbiljno štedjeti. Na tisuće je poruka objavljeno i među njima se vrlo često nalaze jezgroviti biseri i originalni sudovi koji svojom lapidarnošću nadomještaju novinske osvrte ili kraće recenzije. Jedno je sigurno da se ova praksa zbog racionalizacije prostora ne može ni danas okarakterizirati zastarjelom tim više što je ona potvrđivala javnost rada uredništva i njegovu odgovornost prema suradnicima, koje je u ono vrijeme trebalo brižljivo okupljati, bodriti i poticati na novi rad. I u ovoj oblasti je Antunovićeve kritička poruka bila najzanimljivija, on ju je pokrenuo još u prvom broju *Bunjevačkih i šokačkih novina* 1870. godine.

U slijedećoj preporoditeljskoj generaciji pisaca Stjepan Vujević – Bunjevac razvit će se u najpotpunijeg književnog kritičara filološkog tipa i talentiranog esejista, a Mijo Mandić u najboljeg književnog urednika koji je i mimo svoje volje poslije 1892. bio istisnut s uredničkog položaja više zbog njegovog političkog radikalizma nego zbog preuzimanja dužnosti učitelja u Subotici. Za vrijeme njegova urednikovanja pokrenuta je burna polemika o uvođenju „ijekavice“ u književnost umjesto „ikavice“. Polemika je vođena na zavidnoj znanstvenoj i književnoj razini, otkrivši nam obilje neriješenih problema i teškoća oko usvajanja hrvatskog književnog jezika u vrlo nepovoljnim prilikama. Da se tada i našao profesor hrvatskog jezika, on ga ne bi smio predavati jer uopće nije postojao kao nastavni predmet na gimnaziji. Dok su se Hrvati uvijek solidarno izjašnjavali za učenje i mađarskog jezika pored njihovog maternjeg, denacionalizatori se nisu samo pribojavali priznati legalnost jezične ravnopravnosti nego su i sprečavali primjenu ustavnih prava da bi na taj način zadržali neprikosnoveni autoritet državnom jeziku. Tako je „racki“ (od rvacki – r’acki) jezik nasilnim mjerama istiskivan iz zvanične uporabe, a kad bi se ipak čuo na javnim mjestima bio je često do histeričnih ispada ponižavan i na licu mjesta gušen, jer vlastodršci nisu htjeli ni da čuju za jezičnu alternativnost.

Još za života velikih preporoditelja očitovale su se povremene krize i stanke koje su bile izazvane izmijenjenim međunarodnim položajem Austro-Ugarske, ali poslije smrti Antunovića a kasnije i Šarčevića pod pritiskom drastičnih mjera denacionalizacije preporodni polet će biti u postupnom opadanju. Nastaje period političkog diferenciranja unutar pokreta radi odlučnijeg istupanja u ostvarivanju političke slobode i par godina prije I. svjetskog rata „Neven“ će postati tjednik. Poduzimat će se organizirani naponi da on bude dnevni list što će jedno vrijeme poslije rata i postati. Nova epoha između dva rata označila je porast heterogenih političkih struja, frakcija i nacionalnog razbijanja jedinstvenog naroda.

Kako je hrvatski narod u bivšoj Ugarskoj bio nacionalno i politički konstituiran u preporodnom razdoblju, to se 1918. godine prvi put pojavila hrvatska zastava na Gradskoj vijećnici. I pored potvrđenih oslobodilačkih

težnji hrvatskog naroda u vrijeme vladavine velikomađžarskog ekspanzionizma situacija između dva rata nije bila ništa povoljnija jer je bunjevačko-šokački puk bio pod nesmanjenim političkim pritiskom velikosrpskih monarhista i proturječnih građanskih ideologija. Kritička riječ hrvatskih pisaca ubrzo iza rata bila je ponižavana i istisnuta iz javnog i političkog života, pa se oni inicijativno dovijaju u kritičkom angažiranju, objavljujući u privatnim izdanjima svoje javne proteste protiv asimilatorskih ambicija i nedemokratskih metoda. Još neprilagođeni politikantskoj prevrtljivosti Lazar Stipić i Joso Šokčić pogađaju pravo u živac robustne asimilatore koji su i javno proklamirali beskrupuloznu borbu protiv bunjevačkih Hrvata. Do koje se mjere išlo u asimilaciji Bunjevaca i Šokaca najbolje ilustrira postupak ozloglašeni integralaca „Borbaša” koji će poslije dvadesetogodišnjeg „državnog jedinstva” objelodaniti višebojnu geografsku kartu Jugoslavije (Beograd, 1939) sa vidnom oznakom da u Baranji i Bačkoj uopće ne žive Hrvati.

Ni pokraj takvog osionog unitarističkog diskriminiranja u nesmanjenoj protuhrvatskoj atmosferi kritika nije ostala pasivnom tim više što su monarhisti i unitarci bili razočarani s neuspjelim pokušajima. S današnjih pozicija promatrano književno stvaranje između dva rata ne može se prosuđivati manje vrijednim ili čak nehrvatskim zbog toga što je često bilo obojeno tradicionalnom „bunjevštinom”. Afirmacija hrvatskog kulturnog i književnog života kao i ranije pretpostavljala je bezbroj različitih taktičkih poteza i kameleonskog prilagođavanja prilikama i ćudima oficijelnog autoriteta od lokalnih politikanata do neprikosnovenih rojalista. Nimalo se ne treba čuditi što su poznati publicistički kritičari – književnici Stipić i Šokčić više puta mijenjali svoja politička opredjeljenja, ideološku orijentaciju i odnos prema nacionalnom pitanju u Vojvodini. Doduše, sva građanska inteligencija bila je više ili manje podložna fleksibilnosti iz vrlo različitih motiva ili niskih pobuda, ali ipak, uglavnom, ona nije išla u ekstremizam, jer su očito svi književnici bez obzira na političku pripadnost, nastavili preporodne tradicije Ivana Antunovića i Boze Šarčevića. U tom pravcu dr Matija Evetović bio je najdosljedniji napisavši tri monografije iz kulturne prošlosti bačkih Hrvata, ali njegovo ime nije bilo udostojeno ni najkraćim pomenom u Enciklopediji Jugoslavije, kao i čitav niz markantnijih kulturnih pregaoca i književnih poslenika. Lijepa primjere književne podrške u širenju preporodnog kulta pokazali su i srpski pisci Milivoj V. Knežević i Vasa Stajić. Međutim, predratni časopisi u Vojvodini *Letopis*, pa i *Književni sever* jedva da su prihvatili književnu suradnju hrvatskih pisaca iz Bačke. To je utjecalo na mlađe talentirane pisce da se ozbiljnije angažiraju na pokretanju novih časopisa. Startovalo je *Bunjevačko kolo* (1933-1936), *Klasje naših ravni* (1936-1943), *Glas* (1938-1939) i *Kolo mladeži* (1939) i u njima su se javile nove kritičke težnje, a povremeno i ozbiljnija polemička trvenja koja su se očitovala između oformljenih književnih „frontova” s nedvojbenim ideološkim i estetskim tendencijama. Taj početni polet mladih nije bio materijalno i moralno podržan niti masovnije prihvaćen, jer se na sve gledalo „s uređenom skepsom. Sve je kod nas u vidu prolaznog pokušaja i očekivanja mrtvorodenčeta.” Ovom slikovitom rečenicom B. Vujkov je reagirao na kulturne prilike, fiksirajući neprili-

ke subotičke književne atmosfere u svom programskom članku „Književno proljeće sjevera“ (*Naše slovo*, br. 45 1935, str. 4). Iako je Vujkova doza kritičnosti sasvim primjerena situaciji onog vremena, danas se sigurno ne bi smjelo tim „mrtvorodenčadima“ prilaziti s grobarskim težnjama, jer ta prva mlada generacija poletnika zaslužuje trajno poštovanje njihovog književnog početništva i iskrenog poletništva. Kamo sreće da su mogli istrajati makar do 1940. godine! No pojavile su se i nove redakcije i širio se suradnički krug među mladim i starijim piscima. Tada je *Klasje naših ravni* kao povremeni časopis preuzeo književnu štafetu, razvijajući vlastitu koncepciju književnog kontinuiteta u nešto skromnijem opsegu. Njegujući sve literarne forme ovaj časopis je šire i dublje usmjerio svoje kritičke i povijesne težnje prema svemu što se ticalo književnog života sjeverne Bačke.

Poslije oslobođenja kritička riječ je vrlo sporo dobijala početni zamah i slobodan procvat koji se osjećao širom Jugoslavije. Tek se 1946. u „Hrvatskoj riječi“ moglo pročitati prvo javno nezadovoljstvo sa stagnacijom i mirovanjem u kulturnom životu. „Dok su se pripadnici drugih nacija u ovome gradu odmah nakon oslobođenja trgli i pribrali te intenzivno počeli raditi na kulturnom polju, dotle je kod nas Hrvata nastupilo mrtvilo i nerad što je samo nama škodilo i nikom drugom.“ Poslije ovakve opravdane kritike u javnosti su počele organizirane pripreme tako da su se subotički Hrvati društveno zatalasali oko osnivanja „Hrvatskog kulturnog društva“ i pokretanje mjesečnika *Njiva*. Prilikom svog usputnog boravka naš poznati književnik Ivo Andrić je pozdravio kulturna nastojanja hrvatskog naroda i u razgovoru s novinarima iznio je svoje poglede o regionalnim problemima u kulturi i književnosti: „Važnost postojanja lista za Hrvate u ovim krajevima je neobično velika. I to ne samo iz političkih razloga, naime, što Hrvati u ovim krajevima žive u perifernim oblastima naše zemlje stotinama godina pritiskivani morom inostranih osvajača, nego i radi čuvanja čistoće jezika. Jer po jeziku, po čistini govora se poznaje jedan narod. I jedan list kao što je vaš, može ogromnu ulogu u tom pogledu da odigra i veliku kulturnu misiju da izvrši.“ (*Hrvatska riječ*, 6. XII 1946).

Već 1947. godine pojavio se prvi broj *Njive* kao mjesečnik Hrvatskog kulturnog društva na vrlo zavidnoj razini s plemenitim idealima i programskom orijentacijom okupljanja svih trudbenika pera ove regije koji raspoložu sposobnošću slikanja riječima radi produblivanja svijesti o tome da je kultura vlasništvo radnog naroda. Uredništvo je bilo riješeno da poduzima korake da „uvjeri svakoga o velikoj potrebi uživanja kulturnih tekovina i na prvom mjestu da omili dobru knjigu.“ (Iz „Uvodne riječi“). I *Njiva* je donijela prve željene plodove, ali nakon ove jedine žetve, bogate i neponovljive, časopis je trajno obustavljen, tiho kao da nije nikada ni izlazio. Proteklo je punih devet godina od pojave novog časopisa *Rukovet*, koji su pokrenuli hrvatski, mađarski i srpski književnici u proljeće 1955.

Glavni i odgovorni urednik *Rukoveta* Lazar Merковиć našao se pred složenim zadacima da okupi sve stvaralačke snage – dijelom uz pomoć starih pisaca, koji su i ranije na stranicama *Njive* ili *Hrvatske riječi* književno djelovali, kao i pritanjem prinove iz najmlađe generacije. Tako smo imali

jedinstvenu mogućnost da pored pjesama Kopilovića i Merkovića pratimo pjesničko rađanje Jakova Orčića, Ante Zolnaića, Ivana Pančića, Petra Vukova kao i najnovije zaljubljenike poezije. Pored hrvatskog rasnog pripovjedača Balinta Vujkova susrest ćemo se s brojnim modernim prozaicima Josipom Klarskim, Pavlom Bačićem, Antunom Pejićem, Petkom Vojnićem Purčarom. Domaći kazališni repertoar također je bio solidno obogaćivan dramama i komedijama Matije Poljakovića, a kritička riječ Petra Šarčevića sve je više dobijala maha na stranicama časopisa i živog odjeka među subotičkim piscima. Usporedo su stasali i srpski književnici: pripovjedač Radovan Ždrale, kritičari Savo Babić, Milan Topolovački i Ivanka Rackov. U *Rukovetu* surađuje i pjesnik osebnog izraza Stevan Raičković, iz Hrvatske je Ivan Raos naišao na punu podršku u suradnji sa subotičkim književnim radnicima.

To su svakako najljepše i najstvaralačkije godine poletnog uredništva *Rukoveta*, koje nikada nije principijelno odstupilo od zacrtane programske koncepcije, od suvremene idejno-estetske platforme, od specifičnih zahtjeva ove višenacionalne sredine premda je duboko bilo svjesno o težini izvodljivosti književnog cilja sa skromnim snagama „na jednom neobrađenom tlu gdje nema mnogo utabanih staza“. Očito je bio naporan put do afirmacije književne zrelosti i samostalnosti poratnog kruga pisaca i njihovog prvog uredništva, koje je šezdesetih godina pretrpjelo ozbiljne izmjene u svojoj strukturi dolaskom novog glavnog i odgovornog urednika.

To je vrijeme kada se čula oštra kritika Vojvođanske sekcije Udruženja književnika Srbije koja je ravnodušno promatrala jedan inače bogat književni život u Pokrajini. Da se književnost rađala i umirala mimo volje i akcije Sekcije svjedoči i izvještajni podatak po kome je u ono vrijeme četiri puta više bilo aktivnih nečlanova od članova.

Nema tog poetskog stvaralaštva koje bi se moglo unaprijediti i poticati ni najgenijalnijim receptima ili samo visokim honorarima, pa je sasvim opravdano što se novo uredništvo *Rukoveta* (1960-1970) makar i neformalno odlučilo za vlastitu koncepciju uređivanja časopisa u općejugoslavenskim relacijama. Takvim naglim koncepcijskim proširivanjem suradničkog prostora zavičajna književnost je bila potisnuta u drugi plan, dobivši pred širokom konjunkturu sekundarno-regionalističko obilježje u sadržajnoj strukturi književnih priloga od domaćih autora. Pokazalo se i ovom prilikom da nije realno jedno načelo, koje je imalo principijelno političko i društveno opravdanje, odbaciti dok se praktički i teorijski ne dokaže ili pobije njegova valjanost u neposrednom životu postojeće sredine. To je potrebno istaći utoliko više što umjetničko stvaralaštvo nikada nije ovisilo od dobrih ili loših apriornih koncepcija, jer oblikovanje književne imaginacije počiva isključivo na originalnim koncepcijama istinskih stvaralaca, intimnim raspoloženjima i individualnim opredeljenjima na novim putovima umjetničkog traganja i otkrovenja. Oko ovih vječnih dilema književničkog biti ili ne biti postepeno i sve otvorenije očitovale su se heterogene težnje, na jednoj strani uredništva kao upornog nosioca i branioca svoje književne koncepcije i na drugoj strani „onih van njega“ koji su ostajali na neizmjenjenim koncepcijama uloge časopisa *Rukovet*. Književna kriza je iz godine u godine sve ozbiljnije kucala

na vrata uredništva, koje je ljubomorno čuvalo tajne ključeve prilično dugo zatvorenih dveri za slobodniji ulazak kritičkog duha i javnog mnijenja. Bitna je činjenica da nitko nije ni pokušao u ime uredništva da pokrene kakvu javnu usmenu ili pismenu diskusiju o nagomilanim problemima, ili aktualnu i konkretnu anketu o uzrocima stagnacije i razjedinjenosti među piscima u istoj sredini. Čak su i određene konstruktivne inicijative bile oglašene here-tičkim i nesamoupravnim samo da se izbjegne zbilja najdemokratskija i naj-samoupravnija forma unapređivanja književnosti kao najdelikatnije točke na području stvaralaštva i duhovnog života jedne čitave regije.

Ipak krizno razdoblje je uspješno prevladano jer su subotički književnici i ovom prigodom potvrdili svoju zrelost u iznalaženju rješenja u samouprav-nim okvirima. Razvijeni i dinamični samoupravni odnosi među stvaracima su sredstvo a ne cilj u kulturi ili u književnosti. Stabilni samoupravni odnosi mogu biti samo posljedica stvaralačkih napora većine pisaca, prije svega, u vlastitoj sredini, u cjelokupnoj kulturnoj javnosti, koja više očito ne želi da se časopisni kompleti *Rukoveta* slažu i čuvaju u skladištu za neka bolja vremena. Novo i prošireno uredništvo sigurno će učiniti očekivani zaokret ka svjetlijim stazama i bogatijim žetvama s plodonosnih polja našeg knji-ževnog sjevera. Doduše, ovo tlo se već desetljećima književno obrađuje više u ekstenzitetu pa su i rezultati bili, posebno u kritičkoj misli, neodgovarajući prema onim duhovnim snagama koje su sposobne da zaoru nove književne brazde i uberu nove žetvene prinose.

Posljednjih godina došlo je u Subotici do kvalitetnih promjena u knji-ževnom životu bačkih Hrvata. Književni problemi su se godinama gomilali, uglavnom, zbog odsustva osnovne kritičke riječi, koja nije bila u odgova-rajućoj mjeri javno tolerirana a još manje sustavno kultivirana. Međutim, kritika je ipak učinila svoje i pridonijela koliko-toliko da se otvorenim očima sagledaju propusti, te da se poduzmu koraci u pravcu slobodnijeg usmjera- vanja književnog stvaralaštva putem oživljavanja djelotvornije kritike, zdra- vije radne atmosfere i konstruktivne suradnje. Do ozdravljenja i poboljšanja poremećenih odnosa došlo je zaslugom svih književnih pregalaca u Suboti- ci. Potvrdilo se pravilo da kritički napori ne smiju biti uzaludni.

Tomislav Žigmanov

VOJVOĐANSKI HRVATI U KRLEŽINIM „MARGINALIJAMA“

Koncem je 2011. godine u izdanju „Službenog glasnika“ u Beogradu iz tiska izašla knjiga, do sada neobjavljenih, rukopisa hrvatskoga književnika i leksikografa Miroslava Krleže pod nazivom *Marginalije : 1000 izabranih komentara o tekstovima enciklopedije JLZ*.¹ Knjigu je, u povodu „30 godina nakon autorove smrti i stotinu godina otkad je došao u Srbiju“, priredio književni kritičar i tadašnji glavni ravnatelj Leksikografskoga zavoda „Miroslav Krleža“ Vlaho Bogišić.

Krležina „zanovijetanja“

Riječ je o zapisima, komentarima i uredničkim intervencijama koje je Krleža kao glavni urednik i redaktor bilježio na marginama enciklopedijskih natuknica pisanih za potrebe Enciklopedije Jugoslavije. Ona je, pod vrsnim Krležinim urednikovanjem, objavljivana u Zagrebu u razdoblju od 1955. do 1971. godine u osam tomova u izdanju Jugoslavenskog leksikografskog zavoda.

Krležine su marginalije, po svojoj formi, bliske esejistici i kritici, dakako prepoznatljivog su Krležinoga stila, a njezini sadržaji „kriju“ autora rijetko viđene obrazovanosti. Usto, gdjekad su njegova zapažanja britka i duhovita a gdjegdje sarkastična, cinična pa čak i surova kada je riječ o piscu natuknice, ali i o njezinoj temi – leksikografski obrađenim osobama, povijesnim događajima, institucijama, kulturnim sadržajima...

Sam je, pak, Krleža o njima zapisao sljedeće: „Marginalije su, dakle, moje primjedbe ili zanovijetanja na tekstove koje su već pripremili stručnjaci iz pojedinih sektora, i onda na njihov pisani materijal ja dodajem svoje ocjene, a one su takve naravi da se o njima argumentirano može diskutirati.“ Tisuću marginalija su u knjizi poredane abecednim redom, od A do Ž, pa se tako knjiga, kao mozaik samostalnih jedinica, može čitati „na preskok“.

Osim ovih općih informacija i načelnih ocjena „Marginalija“ o jedinica-

1 Miroslav Krleža, *Marginalije : 1000 izabranih komentara o tekstovima enciklopedije JLZ*, Službeni glasnik, Beograd, 2001., 608 str.

ma Enciklopedije Jugoslavije, koje su, zbog značaja iznesenoga, zacijelo od važnosti za sve južnoslavenske narode, za kulturni prostor Hrvata u Vojvodini posebno su zanimljive Krležine lucidne opservacije i kritička zapažanja spram desetak natuknica koje se izravno odnose na njihovu povijest i sadašnjost.

Primjedbe na hrvatsko-voždanske teme

Prva je Krležina marginalija posvećena društvenom djelatniku i pjesniku, bunjevačkom Hrvatu Franji Bašiću (Subotica, 2. XII. 1912. – Subotica, 10. III. 1991.) (str. 78), u kojoj su i pisac i sam Bašić ocijenjeni negativno. O natuknici, koju je napisao Jakša Ravlić, Krleža je, naime, iznio sljedeće stanovište: „Rečeno je već bezbrojno mnogo puta da je Ravlić izgubio svaku pak i najminimalniju normalnu mjeru kod ocjene svojih jedinica. Kako je taj subotički magistratski činovnik uopće mogao da uđe? Ravlić to motivira, zato što je štampao zbirčicu početničkih stihova ‘Pupoljci’ u Subotici god. 1934. Šteta za svaku riječ, a boga mi, i za pare. 10 redaka teksta, 10 redaka prijepisa, 18 redaka raznih napomena, ovo moje glavno uredničko čitanje, 8 redaka moje napomene, svega zajedno: 46 redaka posla u vjetar.”

Druga govori o franjevačkom spisatelju, povjesničaru i pravniku Gruru Čevapoviću (Bertolovci, 23. IV. 1786. – Budim, 21. IV. 1830.) (str. 183), kojega je Krleža preimenovao u Čevapovića. O natuknici o njemu Krleža piše afirmativno i sugerira određene izmjene u sadržaju leksikografske jedinice: „Katančićev urednik i emendator Katančićeve biblije. Katančićevo Sv. Pismo uz Čevapovićevu suradnju predstavlja kod nas važan kulturno-historijski datum. Treba ga zato uvrstiti i potpuno prestilizovati. To što je pisao neke drame u pubertetu zaista nije važno. Da se vodi u evidenciji i njegov Slavonski pravopis. Ukoliko ga budemo brisali, ime da mu se svakako fiksira na drugome mjestu.”

Sljedeća je Krležina marginalija posvećena biskupu, diplomatu i humanisti Andriji Dudiću (Budim, 16. II. 1533. – Breslau, 23. II. 1589.) (str. 229-230). Osim što telegrafski iznosi nekoliko faktografskih podataka, Krleža o Dudiću i ironijski progovara. „Pisao se Duduch ili Dudith. Bio je vlaški (rumunjski) primas, postao kanonik u Ostrogonu, poslije prepošt, zatim biskup, predstavnik mađarski na Tridentskom koncilu, kao biskup pečujski. Bio je porteparole cara Ferdinanda na tome koncilu. U vezi s jednim ljubavnim romanom s jednom dvorskom gospođom na poljskom kraljevskom dvoru, Strass Reginom, prešao je na protestantizam, da bi je mogao uzeti za ženu. Kao udovac nije poslušao naše narodne poslovice, oženio se po drugi put, prema tome nije zavrijedio da mu gospođa Regina umre. Prema tome naša karakteristika, da se ‘istakao slobodoumnim govorima na Tridentskom koncilu’, nije baš sasvim historijski podudarna sa činjenicama, pa to da je kritizirao Galena i t.d. nije tako važno. Možda za Medicinsku enciklopediju.”

O Dunavu ne samo „geografski“

S napisanom natuknicom o europskoj rijeci Dunav (str. 231-232), toliko važnoj za život podunavskih Hrvata, Krleža, čini se, uopće nije bio zadovoljan. U tom smislu, on u ovoj marginaliji predlaže što bi se o Dunavu trebalo napisati u Enciklopediji Jugoslavije. „Da li je to sve što ulazi od Dunava? I to što je ovdje rečeno geografski, potpuno je šematski i blijedo. Nije ostvarenje onoga što smo po planu bili odredili da je potrebno da se kaže o Dunavu. Što je sa Dunavom u Pomorskoj enciklopediji? Da se usporede tekstovi. Rečeno je da se Dunav prikaže ne samo geografski nego historijski, politički, ekonomski, strateški i kulturno-politički. Danubius, Ister, Istros, Dunav, Donau, Dunai, Duna, Dunavo, Duneh, Danubius, Denube, od Kelta pa do suvremene historije svih podunavskih naroda, podjednako važan motiv kroz vjekove. Dunav je najveća evropska rijeka, i bez obzira što protječe kroz naše krajeve i što bi joj u okviru naše Enciklopedije valjalo posvetiti najveću i najminuciozniju pažnju, ta granica rimskog carstva, taj motiv ikonografski i likovno-umjetnički, nije u okviru ovog prikaza ni dodirnut. Dunav u slikarstvu od medievalnih motiva, od Trajana, od Marka Aurelija, od antičke plastike, do romantičke lirike i slikarstva (Baba-Kai), Dunav u našoj lirici, u prozi, u kronikama, u literaturi, u nauci, u politici i t.d. Podunavlje, Podunavci, transdanubijanstvo kao pojam. Dunav je glavno korito svih historijskih strujanja i kretanja, od prehistorije do seobe naroda, do dolaska Slavena na Balkan. Dacija, Moesia, Panonija, Germanija, Austrija, Mađarska, dunavske ravnice, pustare, Alföld, turski ratovi, dunavske zemlje, podunavska federacija, uloga Austrije i t.d. Od Kelta do 1848. i do 1948. važna baza. Trebalo bi donijeti kartu čitavog Podunavlja, ne samo geografski nego i sa svim promjenama političko-kulturnih elemenata. Rijeke koje utiču u Dunav povezuju dunavsku nizinu sa raznim zemljama, narodima i krajevima. On je podjednako važan u heraldici, kao i u pitanjima međunarodnoga prava, dunavske plovidbe, u pitanjima regulacije i t.d. Gradovi i civilizacije na Dunavu: Golubac, Beograd, Slankamen, Senta, Petrovaradin, Bratislava, Višegrad, Kalemegdan, Negotin, Budim, Beč sve do Galca i do dunavske delte, od Korvina do šajkaških regimenata, do austrijske granice, od uspona i propasti Habsburga do Tolbuhinova prelaza kod Batine skele. Dunavski kanali: Dunav-Rajna, Dunav-Odra, Dunav-Tisa, Dunav-Sava, Beograd-Hamburg i t.d.“

Natuknica o hrvatskome kiparu Robertu Frangešu-Mihanoviću (Srijemska Mitrovica, 2. X. 1872. – Zagreb, 12. I. 1940.) (str. 269-270) imala je, prema mišljenju Krleže, nekoliko bitnih nedostataka. „Autor nepotpisan, po rukopisu mislim da je S. Batušić. Tekst je sveden na minimum. Frangešu nije posvećena dovoljna pažnja ni kao animalistu ni kao dekorateru. Šokčević je dobra skulptura, a portrait njegove majke spada svakako među najbolja ostvarenja hrvatske plastike na prelazu stoljeća. Supraporte u Kršljavijevoj dvorani 'Bogoštolvlje i Nastava' izmjerene mjerom vremena i ukusa, i danas spadaju u dobru i solidnu dekorativnu plastiku.“

„Jelačićev rat“ (str. 359-360) je natuknica u kojoj Krleža ozbiljno dovodi u pitanje interpretaciju ovoga povijesnoga događaja te (ne)dobronamjer-

nim kritikama koje se, vidjet ćemo s razlogom, upućuju jugoslavenskoj historiografiji. U tom smislu, on piše: „Protiv naše oslobodilačke borbe prva je povela rat feudalna Mađarska” i t.d. A ‘nacionalnu slobodu i četrdesetosmaško jedinstvo južnoslavenskih naroda konačno je likvidirala udružena austro-ruska reakcija’?? Ova ‘naša oslobodilačka borba’ predstavlja strateški pokret Jelačićevih graničarskih četa protivu Budima, pak od *Pákozda*, kao što je poznato, protivu Beča. Bio je to pokret graničarskih četa, po previšnjoj zapovijedi iz Beča, a nažalost nikakva ‘naša oslobodilačka borba’, kojoj je feudalna Mađarska navijestila rat. Rat je navijestio Jelačić svojim prelazom preko Drave i t.d. i t. d. Tu se izlažemo opravdanoj kritici, koja kao što vam je poznato, nikada nije bila dobronamjerna.”

I sljedeća marginalija koja se tiče našeg prostora i od značaja je za vojvođanske Hrvate dolazi iz područja povijesnih događaja. Riječ je o „Karlovačkom miru” (str. 389), koji je sklopljen na kraju Velikog bečkog rata 1683.-1699. u Srijemskim Karlovcima 26. siječnja 1699. godine, između Austrije i njenih saveznika na jednoj strani i Turske na drugoj. O tomu Krleža kaže: „Šta će nam ova mudrost s neba pa u rebra, da je to mir ‘sklopljen u Karlovcima’ i t.d. Dogovoreno je u principu da ova vrsta jedinica treba da bude uvijek i na svakome mjestu, barem u glavnim potezima, objašnjena i ambijentom i okolnostima, da bude jasnija. ‘Humke’, kojima je bila demarkirana granica tursko-austrijska od Slankamena do Laćarka (kod Srijemske Mitrovice), i kojom je kao dijagonalom preko Srijema Turčin sačuvarao sebi svoj beogradski ‘Brückenkopf’, u protokolarnom instrumentu Karlovačkoga mira, nazvana je u njemačkoj verziji protokolarnog ugovora ‘Die Humzen-gränze’. U svakom slučaju teritorijalno razdjeljenje granično u smislu Karlovačkog mira, što se tiče razgraničenja austro-turskog, neka se ilustrira jednom geografskom skicom, a to da se ne zaboravi.”

Krležin „obračun” s Matošem

Jedna od najduljih Krležinih marginalija odnosi se na natuknicu o Antunu Gustavu Matošu. Ni autor a ni sam Matoš nisu prošli bez primjedbi i negativnih ocjena. Evo što Krleža piše.

„Kao tolika druga (veća ili manja, glasnjija ili manje markantna) imena naše književne historije, eto, ni A. G. M. nema sreće. Prvome recenzentu nije se posrećilo da nam prikaže pojavu ovoga čovjeka u prilikama ili u neprilikama naše književne mizerije na prijelazu Stoljeća, a drugi recenzent, mora se priznati, nije bio mnogo sretnije ruke.

Šta da se radi? Varijanta broj 2. (Ladan) manje je rogobatna od prve, ali je strukturalno takva te bi je veoma teško bilo preraditi od početka, red po red, i tako nam ne preostaje nego da je štampamo s nekim manjim dopunama samoga teksta, navedenima kasnije u napomeni.

Generaliter: Matoš je pisao mnogo i dobro, a istodobno, uzme li se kritički, zapravo veoma malo i slabo, već prema tome kako se misli o tome šta je ‘dobro’ a šta je opet ‘mnogo’... Matoš je zapravo neoriginalan pisac u međunarodnim omjerima, a u našim relacijama on je originalan svakako,

jer je zapravo uz Ivu Vojnovića prvi hrvatski pisac koji je kod nas propisao prvu soigniranu poetsku, umjetničku prozu. Kao takav Matoš je veoma podesan za ispitivanje duhovne i intelektualne atmosfere svoga vremena, mnogo interesantniji po tome što je izricao mnogobrojne negativne sudove o negativnim pojavama svojih suvremenika, njihova stila i jezika, nego po tome što je propovijedao raznovrsne suvisle i nesuvisle misli i poglede. Kao originalan beletrist stvaralac, jedva dolazi u obzir. Matoš je ispisao mnogo hartije, pa ipak, budimo objektivni, novelistika mu je papirnata igra riječima, igra, na momente, prividno sugestivna, u svakom slučaju vješta, više od toga, virtuozna, ali teško bi bilo, mislim, dokazati da nije bila i ostala čista verbalistika. To, međutim, da li je Matoš u prvom redu retorik, nije ni tako važno, koliko mnoge druge komponente, koje uslovljuju njegovu pojavu kao simptomatičnu za prostor i vrijeme kada se pojavio.

Matoš je stigao u Beograd kao dječak, u sjeni jedne literature, u znaku Šenoe i Harambašića, i tu se, u Beogradu, veoma brzo prometnuo s jedne strane u čaršijsko-bulvarskog publicista tipa Pere Todorovića, a s druge, u heredijanca, tipa bogdan-popovićevskog snobizma po modelu École de Paris. Šenoe se nikada nije oslobodio i njegove najbolje lirske inkantacije u periodu 1906-1910 vezane su uz Augusta Šenou. Od Šenoe je naučio da promatra svijet iz zagrebačke gornjogradske perspektive pseudo-rodoljubivog patosa i reagirajući na isto tako genre-slikarsku papazjaniju raznovrsnih srbijanskih mitomanija kosovskih u stilu Paje Jovanovića, i sam je postao genre-poeta hrvatskoga regionalizma, hrvatskoga nacionalizma, varijante hrvatske radikalije među austro-kroatima. Stigao je u Beograd kao naivna lirska duša, carthe blanche, i u Beogradu prurio se i maskirao u Starčevićanca-stekliša, što je i ostao sve do svog frankovluka u najbanalnijem smislu ove riječi, kada se pod banovanjem bana Pavla Raucha vratio doma iz emigracije i tako postao neka vrsta stipendista u vrijeme veleizdajničkog procesa, kada je i grof Lujo Vojnović bio posvetio Banu Dimu svoju 'Propast Dubrovnika' sa dedikacijom, koja predstavlja kulturnu sramotu prvoga reda. Bilo je to vrijeme kada je Frano Supilo stajao pred političkom likvidacijom i slomom, u vrijeme političkih bitaka, u svakom slučaju sudbonosnih, koje će potrajati još nekoliko decenija. Šta da radimo, prikazujući naše ljude u ovim neprilikama kada su Argus-Kršnjavi sa Dorotkom von Ehrenwallom i Kostom Hörmannom bili protektori naših muza. Jedan B-H sekcionšef sa Ćemaluše i jedna martijanečka pijandura od švapskog baruna.

Do svoje, relativno veoma kasne antifrankovačke apostaze a i poslije nje, Matoš je kod nas važio kao naš barrèsovac, a njegov takozvani barrèsizam, kao kult naše regionalne, uže, zavičajne, agramerske lirike bio je neka vrsta negacije isto tako imaginarnih, provincijalnih, kalemegdanskih perspektiva, koje su u srbijanskoj publicistici, u nauci i u politici onoga perioda važile za nacionalno neprikosnovene Svetinje (kao i danas). Tu su se našle dvije negacije, dva provincijalizma duha i uvjerenja, a prokletstvo je tipa A. G. M. što nije imao ni oka ni sluha za bilo kakvu suprastrukturalnu, suvremeniju, višu ili kritičku formulu, formulu, uostalom, koja ni do danas još nije ostvarena na književnom planu.

Matoš je beskompromisno negirao sve što se u Hrvatskoj zvalo 'naprednjaštvo'. On je to naprednjaštvo negirao podjednako postojano i tvrdo-glavo. Od progresivne koncepcije u svijetu, on nije znao ni naučio ni slova, a kao rođeni satirik i polemičar, on je gledao samo ljude, a od bližnjih kojima je bio okružen, samo pantalone i gubice, a naročito pak nos svoga protivnika. 'Naprednjaci' za A. G. M. bili su kao stvarna lica-karikature: pan Wilder, ili Spermačević, ili Mjajce Badošević, ili Vilim Bukšeg, ili urednik 'Zvona' M.M.; kao i Supilo antiradikal, po svojim simpatijama više obrenovićevac, on je Supila smatrao varalicom, hohštaplerom, raguzanerom, fijumanskom propalicom, austrijskim konfidentom, i ne imajući zapravo o praktičnom smislu politike od Riječke rezolucije do Friedjungova procesa ni pojma, on se gubio u apstraktnim negacijama. Negirajući vidovdance i čaršijsku beogradsku neoradikalnu inteligenciju sa Jovanom Skerličem na čelu, on se nije snalazio u ovoj problematici, a od naroda, kojima su Hrvati živjeli okruženi, on kao pravi nerazvijeni homunkulus nije zapravo imao ni pojma. Samozadovoljan u svom fiktivnom šljivarskom mandarinskom bunilu, on nije priznavao ni jedne vrijednosti nacionalne oko sebe osim francuske. Vidi kao dokaz njegov registar mađarske, austrijske, češke, poljske, slovenske ili talijanske civilizacije. Nula nullissima. Jedan od najdalekovidnijih hrvatskih dijagnostika, a mnogobrojne njegove formule i danas su neborive, Matoš je bio zapravo čovjek kratkovidan, zasljepjen, da, više od toga, upravo duhovno slijep. Živio je u Francuskoj godinama, a da o zemlji koju uzdiže do metafizičkih razmjera, nije zapravo progovorio ni jedne jedine stvarne riječi. Našao se u Francuskoj usred političkog meteža između Dreyfusovog procesa i Prvog svjetskog rata, kada je Treća Republika, uprkos svojoj laičkoj, antiklerikalnoj nasrtljivosti pokazivala već sve očite znakove staračke demencije, Matoš kao svjedok vremena o tim političkim agonijama nije ostavio ni jednog zanimljivog individualnog ni zapažanja ni svjedočanstva. Njemu Taine ne vrijedi mnogo, ali Bourget ili Barrès ili Maurras, to su mu geniji, to su mu asovi u njegovoj partiji intelektualnog kartanja, ali ni o njima nije umio isto tako da progovori ni jedne originalne riječi. Dok prepisuje najbanalnije sudove o Lamartineu, o Baudelaireu ili o Chateaubriandu, imena kao Boutroux, Bergson, Sorell, Péguy ne govore mu ništa. Za njega je Gambetta mason, a mason mu je i Jaures, a o Rusima nije ni bednuo. Rusija mu je terra incognita. U njegovom registru nema ni jednog jedinog socijalističkog imena ni pipca, i u tom pogledu, on je čista provincijalna landpomoranča, upravo kao i braća Radić i kompanija. Testimonlum paupertatis.

Sve to ne bi bilo ni po čemu važno kod ocjene jednog književnika-kritičara, da se u našoj književnoj historiji ustrajno ne ističe njegova nadprosječna univerzalnost.

Trebalo bi Matoša prikazati kao polemičara, jer to je bio, i to mu je bila najjača strana. Proveo je desetak godina u ovom našem žabnjaku, u ovom provincijalnom svračjem zakutku kao strano lice. Kao publicista živio je životom gonjene zvjerke, za kojom se razliježe lavež hajke, da, upravo čitavih čopora mediokriteta samo zato, jer je po temperamentu i po fantaziji ipak bio visoko iznad prosjeka svoje sredine. Neka se pregleda galerija imena

(kompaktne demokratske većine svih mogućih književnih tabora od klerikalaca do naprednjaka i socijalista), koji su jalovo mrčili hartiju da smanje značenje njegove pojave. Ovi nerazmjeri u odnosima snaga i kriterija govore poglavlja. Za takav portret čovjeka, ocrtanog ovdje u glavnim potezima, nedostaju nam, nažalost, snage, i prema tome predajući se rezignaciji, pomolimo se za dušu onoga koji će prvi opet jedanput jalovo napisati jedan od naših enciklopedijskih prikaza o nekom našem enciklopedijskom imenu prvoga reda.

Ovo kao uvod.

[...] III/6–10 predlažem da se briše. Njegova subjektivna motivacija, zašto piše pjesme, nikada nije djelovala uvjerljivo, kao da je doista tako bilo ili tako biti moglo da se odrekao sviranja zadobivši grč od pisanja i da je zato pisao pjesme. Bio je to osjećaj neke vrste slabijeg otpora u odnosu spram svoje skribentske poetasterske okoline, kada su svi drugorazredni poeti uživali ugled priznatih pjesnika, što su mu svi Lunačeci, kao gluhonijemi glupani trajno odriicali. Tu je podlegao sugestiji svoje amuzičke okoline. Zapravo ova motivacija spada u vrstu njegovih vlastitih prenemaganja i koketerija.

[...] VIII/3–4. Njegova relacija spram Secesije i takozvane borbe Starih i Mladih. Nije uzeo aktivan stav za Mlade, jer ga nisu priznavali. Spada zapravo u krug naše Moderne, i on je njen najinteresantniji predstavnik, premda toga njegova okolina nije bila svijesna. Dok nije stvorio vlastite koterije, nitko ga nije priznavao, a kakve su mizerije njegovi adepti i učenici bili vidi se iz pamfleta Kreše Kovačića i Ujevića.

VIII/10. 'Čudljiv isto toliko koliko i uviđavan?' Vrvi čovjek protuslovljima, bio je sve prije na ovome svijetu nego principijelan. Moglo bi se dokazati da je bio antimodernist iz povrijeđene taštine. Kod Matoša prevladava fermernat nacionalističke zbrke i nesnalaženja.

[...] VIII/18. Sama biografija A. G. M. kako je mi tretiramo, da je upravo njegov bohemski način izazvao ranu smrt, dokazuje da to nije bila ars vivendi. [...]

II. (Frangeš). Treba preraditi ab ovo. Nije riječ o čepkanju po detaljima jedne biografije, ali ni u jednoj od tih biografija, pa ni u ovoj našoj (ukoliko smo se uopće odlučili da to treba da bude) nije rečeno ništa što bi zaista bilo stvarno i informativno. Kad je riječ, na primjer, o Matoševim muzikalnim sklonostima, govori se da je 'učio i čelo', ali se ne govori pa ni u našem slučaju ni gdje ga je učio, ni kada ni kod koga ni kako dugo ga je svirao, a da je bio svirač, o tome se piše, (kao takav bio je angažiran u beogradskom kazališnom orkestru), to je poznato, međutim, detaljima ništa.

Isto tako o tome kako je dezertirao u Srbiju. Motivira se i u ovom našem slučaju da je to učinio 'ne podnoseći vojnu disciplinu'. Koji su konkretni motivi bili da je dezertirao u Srbiju, ostat će mutno, jer ni on sam nikad nije stvarno motivirao taj svoj bijeg u Srbiju politički pa ni bilo kako psihološki. Mladenačko neraspoloženje trenutka po svoj prilici, sa fatalnim posljedicama. Sastaju se dva milieua, dvije sredine, dva grada, dvije zemlje, dva naroda, dvije civilizacije na ogromne razmake vjekova. Vidi kako se Cankar osjeća u Sarajevu godine 1910. U ovoj vrsti biografija, gdje se zagomilavamo zaista

nevažnim detaljima, zaista nije važno da li je bio imenovan 'nastavnikom' ili 'privremenim nastavnikom', a bilo bi mnogo važnije da se ispita kako je to bilo s njegovim povratkom u domovinu pod Rauchom, tko je bio taj koji je izradio njegovo pomilovanje i pod kakvim uvjetima, a da se od dezertera prometnuo u nastavnika ili u stipendista i to baš pod Rauchom, ukoliko je potrebno da se ispita. Tu je nešto sprčkano, ta se tema zaobilazi.

Pišemo ležerno i lako, jer ne može se za A. G. M. reći pa ni u enciklopediji, pa ni onda pišemo li telegrafskim stilom da je 'pisao i pjesme'?? Ne znam što bi to imalo da znači, ali se može mirne duše brisati. Nije dobar ni ton ni argumentacija.

III (Frengeš-Ujević). XV, 11. 'ali sve mane Matoša kao čovjeka nisu ga omele da dade savršene ačne slike'. Dosta više o tim ljudskim Manama A. G. M. Koje su to njegove mane, i to 'ljudske mane', koje nisu normalno ljudske mane ili koje to ne bi bile?!"

Osjećaj za važnost, povijesnu ulogu i aktualni trenutak Krleža u svojim „Marginalijama“ nije bio zadovoljan ni obradbom franjevačkog spisatelja i povjesničara Emerika Pavića (Budim, 5. I. 1716. – Budim, 15. IV. 1780.) (str. 516). U tom smislu, on zahtijeva sljedeće: „Vidi napomenu K. Krstića od 20. I. 1954, znači prije osam godina. Nije uvažena. Trebalo bi to ostvariti i čovjeka uvrstiti.“

Jedini grad koji je od važnosti za podunavske Hrvate što ga je Krleža tematizirao u svojim marginalijama jest najvažniji grad u Baranji – Pečuh, danas u Mađarskoj (str. 517). O natuknici o njemu Krleža je zapisao: „Što se historijskog dijela tiče, glavni grad Baranje, još je do 1914. ležao u etnički čistom slavenskom kraju. I ime mu je slavensko i svi nazivi sela i brda oko njega isto tako. A što se tiče Pečuha kao kulturnog centra Panonije, Gornje Hrvatske i Slavonije, od Jana Panonija Česmičkoga do Šenoe, znači od romanike do romantizma, čitav niz naših ljudi učio je u Pečuhu. Za vrijeme turske okupacije, a i kao biskupija, igrao je važnu kulturnohistorijsku ulogu. Okupiran poslije Prvog svjet. rata po SHS četama i t.d.“

Na koncu, imamo i jednu zemljopisnu regiju koju je Krleža elaborirao – riječ je o Srijemu (str. 558). Zanimljivo je kako je Krleža imao političkoga obzira glede rješenja njegova pripadanja s obzirom na ondašnje društveno-političke konstelacije i trvenja, o čemu se najviše i piše u ovoj marginaliji: „Pripada AP Vojvodini, Hrvatskoj, Srbiji“. Kad bi išla ova podjela, onda bi se moralo precizirati: SAP Vojvodini, SR H i SR S. No radi se o važnijem, SAP Vojvodina, SR Hrvatska i SR Srbija – nisu, kao što se zna, identične kategorije našeg ustavnog sistema, a oko toga, kao što se također zna, latentni su sukobi (problem statusa pokrajina u sistemu jug. federalizma). Mi ne možemo stvar drukčije postaviti nego što je postavlja sam savezni ustav i ustav SR Srbije, a iz toga bi slijedilo da kažemo možda ovako: Srijem pripada SR Srbiji (u okviru koje je veći dio pod jurisdikcijom SAP Vojvodine) i SR Hrvatskoj. Trebalo bi također s time uskladiti i rečenicu: 'u SFRJ najveći dio Srijema nalazi se u sklopu SAP Vojvodine'. Inače Srijemu smo poklonili 42 retka! Više nego nekim državama. (Ravan Dunav – Širok Srijem).“

Krležine marginalije i Hrvati u Vojvodini

Premda u Krležinom posthumno objavljenom djelu *Marginalije : 1000 izabranih komentara o tekstovima enciklopedije JLZ* nema previše odrednica koje su od značaja za Hrvate u Vojvodini, ipak su nam njegove opservacije istih i danas poučne. Kao prvo, riječ je o načelnoj uputi kako treba pisati o osobama, pojavama ili događajima – strogo se držati činjenica, no isto tako obratiti pozornost i na kontekste u kojima je objekt obradbe situiran. Toga se načela nastoje pridržavati i autori natuknica koje se pišu za *Leksikon podunavskih Hrvata – Bunjevaca i Šokaca*.

S druge strane, Krleža nam sugerira da valja biti oprezan kada je riječ o ocjenama vrijednosti nečijeg djela ili važnosti događaja, pojave, institucije... Osim što su one temeljni kriteriji za nečije uvrštenje ili pak izuzeće u enciklopediju ili leksikon, ocjena vrijednosti nečijega djela od presudnoga je značaja za duljinu natuknice. I tu treba biti pravedan: vrijednosni sudovi o postignućima „naših ljudi“ također moraju počivati na visokim standardima, a nikako se ne smije podlijevati nekakvim subjektivnim mjerilima. Ozbiljne kulture, vrijedi ovdje ovaj poučak, prepoznaju se po kvalitetnom samoocjenjivanju svojih ostvaraja i učinaka, a nerazvijene kulture ili kulture s infantilnim značajkama imaju praksu pozitivnoga predstavljanja svega vlastitoga što postoji u pojedinim područjima kulturnog stvaralaštva. Drugim riječima, bez valorizacija kulturne prakse nema napretka u kulturi.

Na koncu, spomenut ćemo i Krležin nauk o tumačenju povijesnih događaja. Slično kao i kod maloprije spomenutog, tumačenje povijesnih događaja mora počivati na faktografskoj točnosti i poznavanja ukupnih društveno-povijesnih prilika i procesa, kako bi se izbjegle autocentrične interpretacije. Povijesni događaji i mijene, drugim riječima, moraju se tumačiti izvan vlastitih rakursa razumijevanja. One su kao takve ne samo netočne nego i štetne po društveni život, budući da su u funkciji širenja predrasuda i krivoga mnijenja te tako zaprečavaju procese društvenoga napredovanja.

Sve tri navedena poučka mogu i danas biti od koristi i Hrvatima u Vojvodini kada je riječ o memoriranju njihova trajanja u povijesti i sadašnjosti, procesu koji je tek na početku i koji još uvijek boluje od dječjih bolesti autovalorizacije vlastitih postignuća i infantilnih tumačenja značaja vlastitih prinosa u povijesti. S ovim Krležinim naptucima, pak, jedan dio takvih naših slabosti mogli bismo zaliječiti odstranjenjem.

DVA REGISTRA NA HRVATE IZ BAČKE U ODBLJESCIMA PAMĆENJA LJUBICE IVEZIĆ

Nije čest slučaj da ono što se događa(lo) u i oko književnosti Hrvata u Vojvodini bude motreno od strane onih koji ne pripadaju njihovom kulturnom krugu. Posljedica je to činjenice što se spram njih nije očitovao ozbiljniji interes s drugih strana i pratećih motrišta. Isto tako, izostajala je i snažnija integracija, ili pak neka druga vrsta kvalitetnijih interakcija, kulture hrvatske zajednice ovdje na Istoku u kulturne krugove drugih, auto- i inorodnih sredina. Ova značajka vrijedi onda i za književnost Hrvata u Vojvodini u cjelini, pri čemu se mora konstatirati i to da se i o tome premalo zna.

*Stoga je jasno zašto su i više nego dobro došli uvidi i ocjene koji dolaze sa strane i smjeraju na tematiziranje ovdašnje kulturne ili književne scene. Jednu od njih nedavno smo pročitati u memoarskoj knjizi profesorice Ljubice Ivezić *Odbljesci pamćenja*¹. U dva će navrata u ovoj zanimljivoj knjizi ova kulturna djelatnica iz Pule² izravno progovoriti i o Hrvatima iz Bačke,*

1 Ljubica Ivezić, *Odbljesci pamćenja*, Istarski ogranak Društva hrvatskih književnika i Matica hrvatska, Ogranak Pazin, Pula – Pazin, 2012.

2 U enciklopedijskoj natuknici o Ljubici Ivezić u „Istarskoj enciklopediji“ književni povjesničar iz Rovinja dr. sc. Boris Domagoj Biletić piše sljedeće: „Ivezić, Ljubica, gimnazijska profesorica, kulturna djelatnica i znanstvenica (Sisak, 17. II. 1915. – Pula, 29. XII. 1995.). U Zagrebu završila I. žensku realnu gimnaziju te 1938. diplomirala književnost na Filoz. fakultetu. Kao umirovljenica obranila je 1980. doktorsku disertaciju „Otkrivanje i njegovanje kreativnosti učenika u nastavi materinskog jezika i slobodnim aktivnostima“. Bila je aktivna u ljevičarskim krugovima. Radila je kao srednjoškolska profesorica u Subotici i u Hrvatskoj Kostajnici. Potkraj II. svjetskoga rata nakratko je uhićuju ustaše. Nakon rata bila je profesorica u Osijeku te 1947.-48. ravnateljica gospičke gimnazije. S radom u gimnaziji u Puli započela je 1951./52. Postala je 1964. vanjskim predavačem na pulskoj Pedagoškoj akademiji, a 1965./66. sasvim prelazi na Akademiju, potomji Pedagoški fakultet, gdje je do umirovljenja 1978. predavala jugoslavenske književnosti i metodičku hrvatskoga jezika, radijsku, televizijsku i filmsku kulturu, organizaciju slobodnoga vremena te scenski izraz i lutkarstvo, a potom dječju književnost do 1980. Vodila je književnu sekciju pulskih gimnazijalaca „Istarski borac“ od utemeljenja 1953., otkad datiraju i istoimeni časopis („Istarski borac“) te književni klub, i bila im mentorom sve do njihove zabrane 1980. Zaslužna je za razvoj i afirmaciju mnogih vodećih istarskih pisaca i intelektualaca, posebice je poticala pjesnike čakavskoga izraza. Oglede, studije i kritike pod prezimenima Ivezić i Filipić-Ivezić objavljivala je u časopisima *Istarski mozaik* (gdje je bila i članicom uredništva) i *Istra*. Zapamćena je kao simbol stradalništva i otpora političko-novinarskom šikaniranju u Istri nakon 1971.“

to jest Subotici. Prvi ulomak koji ovdje prenosimo, dio je odjeljka u kojemu ona govori o svojem studiju na Filozofskom fakultetu u Zagrebu, gdje je sudjelovala na seminarima profesora Antuna Barca skupa s našjencima Antom Jakšićem i Markom Čovićem, iznoseći vlastita iskustva i stavove o književnim uradcima dvojice književnika bačkih Hrvata. Drugi je ulomak u kojem govori o svojem boravku u Subotici, gdje je studirala pravo, to jest o jednom zanimljivom slučaju iz rada studentske organizacije, slučaju koji i više nego zorno prikazuje svu tragičnost i apsurdnost identitetskog sporenja ovdasnjih Hrvata. /T. Žigmanov/

Odjeljak „Zagreb“, str. 63-65

„Mene je smetalo na Barčevim seminarima to što baš nitko iz naše grupe ne sudjeluje u diskusiji, a na našim čajankama bilo je i vrlo pametnih razgovora. O tome sam i pričala s našim dečkima, ali oni su tvrdili da nemaju znanja kao Ratko, ili Tvrtko, ili Safet, i ne žele se pred seminarom osramotiti. U to sam vrijeme čitala Freudov 'Uvod u psihoanalizu', pa sam ustanovila da naši dečki pate od kompleksa manje vrijednosti, jer uistinu moraš vjerovati u sebe da se pred toliko ljepotica na slavistici izložiš bilo kakvoj bruci, a da te neki rječiti filozof ili fra Glavaš u diskusiji porazi, ostala bi trauma za cijeli život, i onda, diskusija se vodi odmah poslije referata. Još u dvorani nije zamuknuo glas referenta, već se fra Glavaš ili Đuza, ili Tvrtko javljaju za riječ, a mi tek sabiremo dojmove, pa još nismo iskristalizirali stavove koje ćemo obarati ili braniti. Ništa još ne bismo mogli reći, a oni već bujicom kritika, pozitivnih i negativnih, reaguju na referat, žalio se Branko. I to je bila istina. Stvarno, i sama sam se divila toj elastičnosti kritičkog mišljenja, toj lakoći izražavanja i naročito erudiciji: te rekao je Benedetto Croce, kako kaže Hypolitte Taine, tvrdi veliki... odakle im to bogato znanje, a ja ne znam ni tko su oni, a kamoli da mi ovako nasumce odmah poslije saslušanog referata pada na pamet što su rekli i da to ima veze s upravo odslušanim referatom!

I onda sam jednoga dana otkrila Ratkovu tajnu kad sam u neobično vrijeme, u 14 sati, iznenada došla nešto potražiti u Naučnu. U čitaonici nije bilo gotovo nikoga, ipak sam primijetila Ratka. Pred sobom je imao neki referat i otvoren Minervin leksikon iz kojeg je žustro nešto prepisivao. Znatiželjno sam se nagnula da vidim što radi. Trgnuo se iznenađeno. Nije mogao sakriti da prepisuje podatke iz leksikona. Objasnio mi je da njih nekolicina od profesora Barca uzimaju referate i spremaju se za diskusije, jer da se tako nije radilo, nije bilo diskusije, a za diskusiju se treba pripremiti.

Tako dakle, laknulo mi je, pa sve je tako jednostavno, i mi ostali to možemo učiniti. Odmah sam svoje saznanje prenijela Đuki i Branku. Branko je pošao profesoru po referate koji su na redu. Profesor je bio vrlo zadovoljan i dao nam je na pripremu Jurišićev referat o tri mlada autora – Čović: 'Doktor filozofije', Jakšić: 'Marija', lirska novela i Cecić: 'Čovjek odvija upitnik', zbirka pjesama. Prvijenci naših kolega slavista, i svi će oni biti prisutni na seminaru na kojem će se kritički govoriti o njihovim prvim umjetničkim ostvarenjima.

Podijelili smo zadatke. Ja sam dobila uvodni osvrt na referat u cjelini i poseban kritički osvrt na Jakšićevu 'Mariju' jer me odmah asocijala na Sudetin 'Mor' koji sam u tančine poznavala. Ivan me upoznao sa svojim najdražim pjesnikom Đurom Sudetom kojeg je vrlo intenzivno, do suza, do bola doživljavao, pa je i u pismima interpretirao i citirao njegovu potresnu poeziju sutona bolesnog mladića, a fantastičnu pripovijest 'Mor' čitali smo zajedno i na našoj 'Pločnici', a čitala sam je više puta i sama u nekim posebnim raspoloženjima otkako smo Ivan i ja, zbog njegovih tajanstvenih zaduženja, prekinuli naše druženje i ljubav, zapravo ljubav nikad nismo prekinuli, ali svatko je krenuo svojim putem.

Dakle, 'Mor' sam znala gotovo napamet, pa sam sa zaprepaštenjem konstatala koliko je Jakšić ne samo pod utjecajem, već koliko je 'posudio' od Sudete koji se ne može više braniti od plagijatorâ.

Došao je i očekivani referat, i čim je referat završio, javih se za riječ. Profesor Barac mi je zadovoljno dade jer su se kolegice vrlo rijetko javljale i to najčešće za neku kratku repliku. Osvrnula sam se na neobjektivnost referenta koji panegiricima hvali Čovićeva 'Doktora filozofije' i Jakšićevu 'Mariju', kao da je riječ o genijalnim djelima kojima nema baš nikakve primjedbe, dok se na isti način Cevićeva zbirka žestokim pogrdama napada kao da u toj zbirci nema baš ništa pozitivna. I tako samo općenito, bez detaljne analize, upozorila sam na neke slabosti 'Doktora filozofije' i na neke vrijednosti zbirke pjesama 'Čovjek odvija upitnik' te ostavila da se detaljnije na ta djela osvrne netko od kolega, sad se ne sjećam tko je to preuzeo, a ja sam uzela 'Mariju' i 'Mor' i dokazala koliko 'Marija' duguje 'Moru'. Ne sjećam se više jesu li se kolege uspjele kritički osvrnuti na odabrana djela, ali sjećam se žestokog napada kolege Čovića na moju kritiku referenta i naročito na moju 'drsku i zlonamjernu' izjavu da 'Doktor filozofije' nije nikakvo remek-djelo, već početnički roman s vrijednostima i slabostima. Kolega Čović je moj kritički i dobro argumentiran osvrt na referat kolege Juričića, koji su slušatelji popratili s velikom pažnjom i odobravanjem, žestoko i prostački napao. Ustvrdio je da je bio upozoren kako komunisti organiziraju napadaj na njegov roman i Juričićev referat te da su mi oni sastavili ovu neprijateljsku kritiku, jer ja kao ženska ne bih bila u stanju ovakav osvrt sama sročiti, a 'Doktor filozofije' je dobio vrlo pohvalne kritike od stručnih kritičara... I sad je Čović htio čitati ta stručna mišljenja, ali se konačno spasonosno umiješao profesor Barac uzeo me u zaštitu i objasnio da svaki član seminara referate iz programa može dobiti na prethodno čitanje i pripremu za diskusiju, da nikakve političke namjere nisu postojale, jer na zahtjev grupe studenata da dobiju za pripremu jedan od referata na programu seminara, on je sam odabrao upravo ovaj koji prikazuje prvijence članova našeg seminara i vrlo je zadovoljan svojim odabirom, a mladom kolegi preporuča da se navikne i na negativne sudove, jer takvih će biti; kako će ih on podnijeti kad samo na nagovještaj da početničko djelo očito ima i slabosti i da je i njih u jednom objektivnom pristupu trebalo uočiti, tako gnjevno i nekontrolirano reagira, i zar ne misli da je neukusno biti sam svoj hvalitelj i nepristojno vrijeđati sud samo zato jer ga je izrekla žena te smatrati žene nesposobnima za kritičko

mišljenje? Naravno, i profesor Barac je dobio odobravanje sudionikâ seminara, ali mene su naši kolege frankovci obilježili kao neprijatelja koji je 'u službi boljševika'.

Bilo je to vrijeme idejnih previranja i konfrontacije stavova, kad se za nijansu drugačije mišljenje, i tako apolitično kao što je dobronamjerna valorizacija nekog neutralnog umjetničkog teksta, etiketira kao manifestacija organiziranog neprijatelja. Opet uskravaju gvelvi i gibellini i puni mržnje ubijaju 'neprijatelja' da bi mu mogli piti krv. Tako je ubijen mladić na vratima Đačkog doma, perspektivan student, nenaoružan, ubijen iz zasjede s mnogo smrtonosnih udaraca nožem s leđa od isto tako mladih i perspektivnih studenata."

Odjeljak „Subotica“, str. 79

„Sukob hrvatsko-srpske otvorene mržnje doživjela sam 1939. godine u Subotici, gdje sam od rujna te godine do lipnja iduće godine boravila kao nastavnica privatne Građanske škole časnih sestara Naše Gospe. Iskoristila sam priliku i upisala se na I. godinu Pravnog fakulteta i, naravno, postala članica studentskog udruženja pravnika i sudjelovala u svim društvenim aktivnostima – čajankama, pjevačkom zboru, predavanjima o političkoj situaciji s diskusijom, što me podsjećalo na slične sastanke u 'Svjetlosti', ali sadržaji diskusija nisu bili bitno ideološki, već aktualno politički, i premda je bilo dosta članova lijevo, marksistički orijentiranih, ipak glavni sukobi bili su na nacionalnoj osnovi. Posebno su se u tim sukobima punima mržnje i netolerancije isticala dva protivnika, nisam ih osobno poznavala, ali to je bila tako žestoka mržnja da sam bila uvjerena kako treba pripaziti na njih da se ne pobiju. Obojica su bili iznimno elokventni, oboružani argumentima i nedodirljivi razlozima protivnika. Te su diskusije naprosto prekidane jer oni se možda ni do jutra ne bi bili zaustavili da konačno mirno saslušaju jedan drugoga. Bila sam zapanjena od toliko otrovne hrvatsko-srpske mržnje kakvu nikad u studentskim krugovima u Zagrebu nisam doživjela.

Nisam tu dvojicu protivnika osobno upoznala, ali čim se jedan javio u diskusiji, odmah sam znala da drugi već sprema napad. Ostali studenti su, čini se, uživali u tim vještima duelima, pa bi ih prekidali tek kad bi osjetili da su protivnici umorni. Nisam znala prezimena, pa sam ih za sebe razlikovala po nacionalnoj pripadnosti – Hrvat i Srbin, a kolege su ih oslovljavali samo osobnim imenima, ali sad im se ni imena ne sjećam, iako su me njihove mržnje u ono vrijeme duboko uznemiravale. Možda bi se tako žestoko sukobljavali u Zagrebu frankovci i jačevci ako bi im tko organizirao otvorenu diskusiju u nekom zajedničkom studentskom klubu, kakav je bio ovaj u Subotici, u koje su surađivali svi studenti bez obzira na stranačku pripadnost i idejnu orijentaciju. Začudo, doista se ne sjećam da je bilo diskusija i sukoba na ideološkom planu.

Na jednom sastanku voditelj, koji je davao diskutantima riječ, imenovao je naše nacionalne ekstremiste prezimenom i ja sam s ogromnim čuđenjem ustanovila da oni imaju isto prezime. O tome sam pitala kolegu Miru

Štemera, koji me je poslije jedne, opet vrlo žučne, polemike protivnikâ pratio kući, jesam li ja to dobro čula da protivnici imaju isto prezime. 'Imaju isto prezime, jer imaju istog oca, Bunjevca Hrvata', odgovorio je Miro, začuđen što ja to nisam znala. 'Znači li to da oni žive u zajedničkoj obitelji?', pitala sam s nevjericom. 'Naravno da žive zajedno, pa oni su braća', odgovorio je Miro. 'Ali odakle onda ta hrvatsko-srpska nepodnošljiva mržnja?'. Na to pitanje Miro nije znao odgovoriti.

Ni danas, kad mi je u traganju za utjecajima na oblikovanje moji sadašnjih stavova o sindromu hrvatsko-srpske mržnje odbljesak iznenada pao na to subotičko iskustvo, ne mogu naći pravi i zadovoljavajući odgovor na to pitanje."

**O HRVATSKOJ KNJIŽEVNOSTI
U VOJVODINI**

Franjo Emanuel Hoško

O PRONAĐENOJ KNJIZI FRANJEVCA MIHAJLA RADNIĆA

**POGARGEGNE IZPRAZNOSTI OD SVIYETA
U KNJIŽNICI SUBOTIČKOG
FRANJEVAČKOG SAMOSTANA**

Poput franjevačkih samostana u Hrvatskoj ima i subotički franjevački samostan knjižnicu u posebnoj prostoriji. Najveći broj knjiga je kataloški obrađen, a sada se provodi kompjutorska katalogizacija. U tom poslu je zapaženo i postojanje važne knjige starije hrvatske književnosti, osobito one koja je vezana uz franjevce Bosne Srebrene *Pogargegne izpraznosti od sviyeta* (Romae, 1683.). Djelo je „složeno i izvađeno u jezik slovinski bosanski“, i to „po fra Mihajlu Radniću“. Na naslovnici knjige je utisnut pečat njezine pripadnosti subotičkom franjevačkom samostanu: „Ven./erabilis/ Conv./entus/ M./ariae/ Theres./iae“.

Za knjižnicu subotičkih franjevaca djelo je pribavljeno 5. svibnja 1700. godine pa je opravdano zaključiti da je bilo tri stoljeća na dohvat i korištenje subotičkim franjevcima.¹ Budući da je na

¹ Uz taj pečat su i dvije važne bilješke. U gornjem dijelu naslovnice piše „a conv./entu/ M./ariae/ Theres./iae/ Ord./inis Minorum“. U donjem pak dijelu naslovnice jasnije je naznačeno vlasništvo subotičkih franjevaca riječima: „Residentia Szabadkaiensis Ord./inis/ Min./orum/ S./anti/ Patris Francisci Reformatorum Provinciae Hungariae SSm /Sanctissimi/ Salvatoris 1700. die 5. Maji“.

naslovnici ubilježen još jedan datum „Anno 1801. 16 Junii“, mogao bi taj drugi datum biti nadnevak kada je knjiga katalogizirana.² Uz spomenutu knjigu Radnić je sigurno objavio i knjigu *Razmisljanja pribogomiona od ljubavi Boxje* (Romae, 1683.). Te knjige nema u subotičkom samostanu, ali je razumljivo da se obje Radnićeve knjige danas nalaze u slavonskim i srijemskim franjevačkim samostanima, jer je on bio član franjevačke pokrajinske zajednice Bosne Srebrene kojoj su pripadali ti samostani.³

Kako je ovaj prikaz namijenjen čitateljima u Subotici i Bačkoj, potrebno je predstaviti samoga pisca fra Mihajla Radnića, te nešto više reći o vlastitostima njegovoga u Subotici pronađenog djela *Pogargegne izpraznosti od svijeta*, a također nešto priopćiti o jeziku i pravopisu kojim ga je Radnić napisao.⁴

Život i djelo Mihajla Radnića

Mihajlo Radnić je bio franjevac, član provincije Bosne Srebrene koja se je u 17. stoljeću prostirala ne samo u Bosni nego na svemu području osmanlijske vlasti u Dalmaciji, Bugarskoj, Rumunjskoj, Slavoniji i Madžarskoj. Sam se naziva „Bačaninom“ pa njegovi biografi tvrde da se je 1636.

2 Lako je objasniti da knjigu *Pogargegne izpraznosti od svijeta* ima i subotički samostan, premda je Radnić pripadao franjevačkoj pokrajini, provinciji Bosne Srebrene, a ne Provinciji Presvetog Spasitelja, kojoj je pripadao samostan u Subotici. Ipak je taj samostan vodio pastoralnu skrb o subotičkim hrvatskim katolicima, a povjerenje u Radnićeve knjige izazvalo je kod subotičkih franjevaca i to što sam Radnić ističe da je „Bačanin“. – Usp. naslovnice Radnićeve knjige *Pogargegne izpraznosti od svijeta* (Romae, 1683.).

3 Tako *Pogargegne izpraznosti od svijeta* imaju samostani: Cernik, Našice, Požega, Slavonski Brod, Ilok, Šaregrad i Vukovar te samostan u Bjelovaru koji nije postojao u Radnićevo vrijeme, a knjigu *Razmisljanja pribogomiona od ljubavi Boxje* uz spomenute slavonske i srijemske samostane ima i Osijek. – Vatroslav FRKIN i Miljenko HOLZLEITNER, *Bibliografija knjiga hrvatskih autora u knjižnicama Hrvatske franjevačke provincije sv. Ćirila i Metoda, 1495.-1850.*, HAZU, Zagreb, 2008, 390.

4 Literatura o Radniću je već bogata, ali do nekih spoznaja o njemu može se doći isključivo boljim istraživanjem arhivskih izvora. Vidi: Arhiv franj. samostana u Makarskoj (navod: AFSM), *Liber archivalis in quo de Origine Provinciae Bosnae Argentinae quae olim Vicaria, demum Provincia nuncupata ac de praeclare gestis in et extra eam, Fratribus Minoribus S. P. N. Francisci*, 1767, XXX - XLV. - Arhiv franj. samostana u Slav. Brodu (navod: AFSBr): Ivan STRAŽEMANAC: *Paraphrastica et topographica expositio...Provinciae Bosnae Argentinae*. Vellicae 1730., 70. - Emericus PAVICH, *Ramus viridantis olivae... seu... descriptio Provinciae nuper Bosnae Argentinae*. Budaë 1766., 61, 170-174. - Euzebije FERMENDŽIN, *Chronicon ... Bosnae Argentinae*. *Starine JAZU*, 23(1892), 45-53. - Krešimir BUNIĆ (pseudonim Ivana KUJUNDŽIĆA), *Mihajlo Radnić*. Subotica 1945. - Dominik MANDIĆ, *Franjevačka Bosna*. Rim 1960., 206-208. - Ante SEKULIĆ, *Književnost bačkih Hrvata*. Zagreb 1970., 21-27, 87-93. - Rafo BOGIŠIĆ, *Suvremenost i tradicija u književnom postupku bosanskih franjevaca*, *Godišnjak Instituta za izučavanje jugoslovenskih književnosti u Sarajevu*, knjiga II, Sarajevo 1973., 58-61. - Franjo Emanuel HOŠKO: *Djelovanje...franjevaca...u Budimu*, 118-121. ISTI, *Franjevačke visoke škole u kontinentalnoj Hrvatskoj*. Kršćanska sadašnjost, Zagreb 2002, 128-131. - Ivo PRANJKOVIĆ, *Hrvatska književnost Bosne i Hercegovine od XIV. do sredine XVIII. stoljeća*, Sarajevo, 2005, 26-27, 179-190.

rodio u Kalači⁵ koja je u 16. i 17. stoljeću bila hrvatsko naselje.⁶ Prije 1660. je postao član provincije Bosne Srebrene,⁷ jer je 1661. student u Rimu. Tri godine kasnije još uvijek studira u Rimu,⁸ ali je po sudu svojih profesora toliko sposoban da su mu dopustili pristupiti ispitu za profesora filozofije, premda još nije bio svećenik; ispit je uspješno položio.⁹ U Rimu je također položio ispit i za profesora teologije na najvišim franjevačkim bogoslovnim školama s fakultetskim nastavnim programom pa nosi naslov „lector generalis“.¹⁰ Nakon povratka u domovinu izabran je u 30. godini života za samostanskog starješinu, gvardijana u Olovu, i to zauzimanjem svoga zaštitnika bivšeg provincijala Franje Miletića (1662.-66.). To je bio razlog što njegov izbor nije bio po volji članovima olovskog samostana. Trogodišnji boravak Radnićev u Olovu (1666.-69.) obilježen je još jednom lošom viješću: pokazao se, naime, nesposobnim upraviteljem samostanskih prihoda pa je upravu samostana predao nasljedniku s velikim dugom.¹¹ Tek desetljeće kasnije Radnić ponovno uživa u Bosni Srebrenoj dovoljno ugleda pa je na provincijskom saboru, kapitolu 1678. u Kreševu izabran za tajnika provincije u upravnom vijeću provincijala Grgura Kovačevića (1678.-81.),¹² a na sljedećem provincijskom kapitolu u Fojnici izabran je za kustoda, tj. zamjenika provincijala, Andriji Šipračiću Dubočaninu.¹³ Kao kustod prisustvovao je 1682. generalnom kapitolu u Toledu, gdje bi ga članovi kapitula izabrali za generalnog definitora u vrhovnu upravu franjevačkog reda da se njegovom izboru dopisom nije suprotstavila franjevačka obitelj samostana u Olovu.¹⁴ Vraćajući se iz Toleda zadržao se je Radnić u Rimu radi tiskanja svojih djela.¹⁵

Početakom 1684. vratio se u Bosnu Srebreanu sa zadaćom generalnog vizitatora vlastite provincije, ali ga opet neka braća nisu primila sa zadovoljstvom.¹⁶ Usprkos protivljenja nekolicine franjevaca kao i usprkos žestokih ratnih sukoba u Ugarskoj, Slavoniji i Dalmaciji, rasplamsanog Bečkog ili Morejskog rata (1683.-99.), Radnić je uspješno obavio vizitaciju i predsjedao je 27. XI. 1684. u Kreševu provincijskom kapitolu. Izbornici su najprije njega samoga izabrali za

5 Usp. Emericus PAVICH, *Ramus viridantis olivae... seu... descriptio Provinciae nuper Bosnae Argentinae*. Budae 1766, 195.

6 Nav. djelo, 170-174.

7 Radnić je nosio i nadimak Hušum, Uzum, Ušum ili Usum, što bi moglo prema turskoj riječi „uzun“ značiti Dugonja. - Usp. I. PRANJKOVIĆ, *Hrvatska književnost Bosne i Hercegovine od XIV. do sredine XVIII. stoljeća*, 26.

8 AFSM, *Liber Archivalis*, XXX; E. FERMENDŽIN, *Chronicon*, 45.

9 AFSBr, I. STRAŽEMANAC, *Paraphrastica et topographica expositio*, 70.

10 E. FERMENDŽIN, *Chronicon*, 45.

11 Isto djelo, 47.

12 Isto djelo, 51.

13 AFSM, *Liber Archivalis*, XLVI.

14 Isto, XLVIII; E. FERMENDŽIN, *Chronicon*, 53.

15 D. MANDIĆ, *Franjevačka Bosna*, 204.

16 AFSM, *Liber Archivalis*, XLVIII.

provincijala, ali je on otklonio izbor pa je konačno izabran za provincijala Ante Gabeljak, a Radnić je prihvatio službu definitora.¹⁷ Čini se, dakle, da je Radnić na toj vizitaciji konačno zadobio povjerenje članova Bosne Srebrene, pa je razumljivo da je sljedeće godine preuzeo upravu provincije kad je iznenada preminuo provincijal Gabeljak.¹⁸ Budući da se 1686. ne potpisuje kao provincijski vikar nego kao provincijal, najvjerojatnije ga je vrhovna uprava franjevačkog reda odmah nakon Gabeljakove smrti ovlasila da preuzme taj naslov i upravno mjesto u vodstvu Bosne Srebrene; jamačno stoga što je 1684. bio izabran za provincijala sa svim glasovima.¹⁹ Dakle, Radnić je punih pet godina bio na čelu Bosne Srebrene (1685.-90.), ali je razdoblje njegove uprave bilo iznimno teško. U to ratno doba razoreni su samostani u Srebrenici, Gradovrhu, Olovu, Visokom, Donjoj Tuzli, Modriči i u Rami.²⁰ Položaj katolika i franjevaca u geografskoj Bosni bio je iznimno težak, kako to potvrđuju Radnićeve izvješća kongregaciji de Propaganda.²¹ Radnić je sam pokušao političkim posredovanjem pomoći svom narodu, ali je prepatio zbog toga ne samo od Turaka nego i od kršćanskih vlasti. Našao se i u venecijanskom zatvoru, odakle je prurušen pobjegao. I u Beču je imao neprilika.²² Danas nije do kraja razjašnjena njegova uloga u velikoj seobi hrvatskog katoličkog žiteljstva iz Bosne u Prekosavlje, ali neki povjesničari smatraju da je njegova „krivnja, što je mnogo izbivao iz Bosne i što je Hrvate katolike poticao da sele iz Bosne i što je na koncu svoje uprave predložio Svetoj Stolici nevrjedne ljude za upravu provincijom“.²³ U ratnim prilikama, naime, nije bilo moguće sazvati samostanske starješine na izborni sabor, pa je na Radnićeve prijedlog papa Aleksandar VIII. imenovao 1690. novu upravu Bosne Srebrene na čelu s provincijalom Gabrijelom Stanićem (1690.-93.).²⁴ Ovaj posljednji događaj ili sukob članova Bosne Srebrene u Dalmaciji s onima u Slavoniji i Podunavlju bio je razlog što je Radnić bio u oštroj sukobu sa Stanićevim nasljednikom provincijalom Pavlom Kačićem (1693.-96.). Ipak se je Radnić uskoro pomirio s Kačićem pred kardinalom Leopoldom Kolonićem.²⁵ U posljednjem desetljeću 17. stoljeća Radnić je boravio po podunavskim samostanima. Posljednja dužnost mu je bila služba gvardijana u Budimu; u tom gradu je 26. IX. 1707. Radnić i umro.²⁶

17 Isto, XLIV.

18 Isto, 268.

19 D. MANDIĆ, *Franjevačka Bosna*, 205.

20 AFSM, *Liber Archivalis*, XLV.

21 usp. D. MANDIĆ, *Acta Franciscana Hercegovinae*, I, Mostar 1934, 233-239; K. BUNIĆ, *Mihajlo Radnić*, Subotica 1945, 15-25.

22 AFSM, *Liber Archivalis*, XLV; Jure BOŽITKOVIĆ, Kritički ispit popisa bosanskih vikara i provincijala /1339-1735/, *Franjevački vijesnik*, 42(1935), br. 1 - br. 4-5; ovdje br. 4-5, 126-131.

23 Julijan JELENIĆ, *Ljetopis fra Nikole Lašvanina*, Sarajevo 1916., 98; D. MANDIĆ, *Franjevačka Bosna*, 206.

24 AFSM, *Liber Archivalis*, XLV.

25 Isto, XLIX.

26 Julijan JELENIĆ, *Necrologium Bosnae Argentinae*, Sarajevo 1917, 18. - Stjepan Velin je u svojim istraživanjima došao do zaključka da je Radnić umro istog dana i mjeseca ali 1702. godine u Budimu.

Valja naglasiti da je upravno vijeće provincije Bosne Srebrene izabralo 28. VI. 1699. Mihajla Radnića za gvardijana budimskog samostana.²⁷ Radnić je u toj službi ostao tri godine i tako pratio rad budimske visoke filozofske škole iz neposredne blizine upravo kroz prve tri godine njezinog postojanja.²⁸ Premda u to vrijeme još nije bio na snazi školski zakon po kojem mjesni gvardijan može postati i dekan visoke škole,²⁹ ipak je Radnić već po službi samostanskog starješine mogao u mnogočem utjecati ne samo na rad nego i na usmjerenje i razvoj prve visoke škole u Bosni Srebrenoj. Takvom utjecaju je pogodovao njegov ugled bivšeg provincijala i bivšeg profesora. Radnić je tada bio u 63. godini života, tj. u životnoj dobi kad su ga samo osobiti razlozi mogli privoljeti da primi dužnost gvardijana. To opravdava mišljenje da je provincijal Franjo Travničanin namjerno želio Radničevom prisutnošću u Budimu osigurati ne samo redoviti razvoj budimske filozofske škole nego i Radnićevo utjecaj na rad te škole. Ovo mišljenje čini se opravdanim jer su profesori i studenti franjevačkih visokih škola u Budimu uskoro pokazali svojim radom da su Radnićevo književno djelo prihvatili kao primjer i putokaz za svoj vlastiti kulturni rad. Djelovanje, naime, budimskog kulturnog kruga hrvatskih franjevaca pokazuje da je kao polazište i nadahnuće prihvatilo Radnićevo književnu i kulturnu baštinu.³⁰

Radnić je i danas istodobno zanimljiva i sporna ličnost. Trajno je bio u vrtlogu događaja u jednom osobito teškom razdoblju hrvatske narodne i crkvene prošlosti. Možda su upravo zbog toga sudovi suvremenika o njemu djelomični i kontroverzni.³¹ O mnogim njegovim postupcima valjalo bi donijeti mirniju i sveobuhvatniju prosudbu. Treba potpunije razjasniti Radnićevo ulogu u političkim događajima pred kraj 17. stoljeća i donijeti ocjenu njegova rada među franjevcima Bosne Srebrene, njegova udjela u migracijskim kretanjima iz Bosne, a osobito njegovog kulturnog i književnog djela koje je nastalo u danima kada je sve radilo suprotno takvom zanimanju. Radnićevo književno djelo spominju franjevački kroničari i povjesničari, ali ono još uvijek nije istraženo u potpunosti.³² To je razlog da je Radnić uživao veći ugled za života, kako to potvrđuje naslov carskog teologa koji je zadobio od cara Leopolda I.,³³ nego poslije smrti kad bi sud o njemu mogao biti

27 AFSM, *Liber Archivalis*, 19.

28 Isto, 19, 23, 34.

29 Takav školski zakon je na snazi tek poslije 1745., ali je u Bosni Srebrenoj postojala već početkom 18. st. služba predstojnika visokih škola, premda tu službu u to vrijeme ne pozna školsko zakonodavstvo franjevačkog reda. - O vodstvenom ustrojstvu franjevačkih škola vidi: Franjo Emanuel HOŠKO, *Franjevačke visoke škole u kontinentalnoj Hrvatskoj*, KS, Zagreb, 2002, 278-284.

30 Isto, 123-191.

31 Razlog kontroverznim izvještajima leži osobito u napetostima i sukobima koji su se već tada jasno očitovali između članova Bosne Srebrene po regionalnoj pripadnosti, tj. u geografskoj Bosni, Dalmaciji i Prekosavlju. Izvještaji Prekosovaca o Radniću su pozitivni, dok izvještaji ostalih priruču Radniću promašena djela, možda stvarna, možda izmišljena (usp. Jure BOŽITKOVIĆ, *Kritički ispit*, 107-111).

32 Usp. SEKULIĆ, *Književnost bačkih Hrvata*, Zagreb 1970., 21-27, 87-93.

33 E. PAVIĆ, *Ramus viridantis olivae*, 61.

mirniji i objektivniji. Također Radnić još uvijek nije našao svoje pravo mjesto u povijesti hrvatske književnosti, a neki ga književni povjesnici i mimoilaze.³⁴

Radnićeve tiskane djela

Danas su poznate dvije Radnićeve tiskom objavljene knjige, i to: *Razmisljanja pribogomiona od ljubavi Boxje*, (Rim, 1683.) i *Pogargegne izpraznosti od svijeta* (Rim, 1683.). Prvo djelo je kompilacija iz „S. Pisma i razlikih iskušanih naučitelja i pisaca“, a u pisanju drugog djela Radnić je također koristio Sveto Pismo te latinske i talijanske pisce, osobito Ivana Gersona, Tomu Kempenca i Didaka Stellu, ali je dao maha i vlastitom razmišljanju.³⁵ Možda je Radnićeve bibliografija i opsežnija,³⁶ ali su i ove dvije knjige vrlo značajne u razvitku hrvatske književnosti. U njima je „Radnić dao lijep prilog hrvatskoj knjizi onoga doba. On svoje knjige piše jezikom ‘slovinjskim bosanskim’, baš onako kako pišu i ostali franjevački pisce Bosne Srebrene onoga doba“. Ivan Kujundžić prosuđuje da je „Radniću jezik ... dosta čist... On u svojim djelima miješa ikavicu s ijekavicom...; Radnićeve djela nisu prazna“, već su i sadržajem bogata.³⁷ Ona predstavljaju doprinos hrvatskoj književnosti u duhu katoličke obnove. Značajan su dokument književnog stvaralaštva na razmeđu 17. i 18. stoljeća u skladu s književnim tradicijama franjevaca Bosne Srebrene,³⁸ a osobito su vrijedna kao prve knjige koje su se širile u Slavoniji i među Hrvatima u Podunavlju neposredno poslije oslobođenja tih krajeva od turske vlasti.

Sam Radnić u uvodnoj riječi „dobrosvinom štioću“ najprije objašnjava zašto objavljuje svoju knjigu. Na to ga je potaknulo što je vidio „veoma malo knjiga koje su u naš slovinjski jezik pisane, a veliku potrebu koju imaju toliki narodi koji našim jezikom govore“. Ta „velika potreba“ ne očituje se samo u malom broju knjiških naslova, već daleko više u nedostatku izloženih tema. Naravno, on želi zatomiti svojom knjigom prije svega taj tematski nedostatak pa se nada se da će po objavljenju njegovog djela „imati se veća obilnost utišenja duhovnije na ovome svitu, a pak uživa se (jednom) vičnja na nebu“.³⁹ To je pravi razlog zašto piše i objavljuje svoju knjigu *Pogargegne izpraznosti od svijeta*.

34 Usp. K. BUNIĆ, *Mihajlo Radnić*, 3-5.

35 Recenzent ove Radnićeve knjige Franjo Jurjević (Franciscus Georgiceus), arhiepiskop Ilirskog kolegija u Rimu, vrlo jasno u svom iskazu izvještava: „Opus admodum R.P. Fratris Machaelis Radnich a Backa, cui titulus *Vanitatum mundi contemptus ...*, ex Ioanne Gersono, Thoma a Kempis, Didaco Stella, aliisque contemplatiuae vitae piis auctoribus latino et italico sermone in patriam illiryam linguam permutato, quam plurimis Divinae Scripturae, Sanctorum patrum testimoniis, ac proprie ingenii monumentis roboratum et illustratum...“. - Usp. M. RADNIĆ, *Pogargegne izpraznosti od svijeta*, str. /3/.

36 J. JELENIĆ, *Necrologium Bosnae Argentinae*, 18.

37 K. BUNIĆ, *Mihajlo Radnić*, 12.

38 Usp. BOGIŠIĆ, *Suvremenost i tradicija u književnom postupku bosanskih franjevaca, Godišnjak Instituta za izučavanje jugoslovenskih književnosti u Sarajevu*, knjiga II, Sarajevo 197.3, 58-61.

39 M. RADNIĆ, *Pogrđenje ispraznosti*, str. /4/.

Knjigu je razdjelio u tri dijela, a svaki od tih triju dijelova u sto „poglavlja“, zapravo u sto podnaslova. Istaknuti dijelovi knjige ne nose naslove, dok ta „poglavlja“ imaju naslove po kojima ih se može tematski podijeliti neke skupine. Radnić to ne čini, a istaknutim dijelovima knjige ne stavlja naslove. Po sadržaju „poglavlja“ se može naznačiti tematske naslove: prvi dio ukazuje i objašnjava samu pojavu ispraznosti, tj. ljudske taštine (str. 1-182); u drugom pak dijelu raspravlja o varkama svjetovnosti (183-368), dok u trećem dijelu piše kako ispraznost ne zasićuje potrebe ljudske duše već sam Bog pa je u tom dijelu knjige riječ o Božjoj ljubavi (str. 369-567).

Radnić je dugo boravio u Italiji pa je razumljivo da piše djela koja tematski ne spadaju u temeljnu katoličku literaturu poslije Tridentskog koncila (1545.-1563.) već onu u punom zamahu poslijetridentske obnove. Primarna poslijetridentska literatura njeguje prije svega katekizamsku, homiletičku, molitvenu i apologetsku literaturu,⁴⁰ a tek je na pomolu bila hagiografska literatura, i to mariološka.⁴¹ Stoga je očito da se Radnićeve djela ne mogu svrstati u te oblike poslijetridentske literature, jer su tematski drukčije usmjerena. Uz napomenu da na to upozorava sam Radnić u uvodnoj riječi „dobrostivomu štociu“ kad kaže da njegovo *Pogargegne izpraznosti od svijeta* teži pružiti čitatelju „veću obilnost utješnja duhovnoga na ovomu svijetu...“⁴² treba voditi računa da to isto utvrđuje recenzent knjige Franjo Jurjević kad zaključuje da je Radnićeve knjiga *Pogargegne izpraznosti od svijeta* napisana „ad augendam fidelium perfectionem“, tj. na povećanje savršenstva vjernika.⁴³ Drugim riječima Radnićevo djelo po svojoj tematskoj zaokupljenosti ne pripada temeljnim oblicima poslijetridentske literature, nego novom obliku razmahale poslijetridentske crkvene obnove, i to osobitoj literaturi koja želi biti čimbenik vjerskog života u cjelini, a osobito u izgradnji i utvrđivanju sustava pobožnosti i duhovnosti. Radnić je tako previdio da neće imati mnogo čitatelja svoje knjige jer je hrvatska knjiga u njegovo vrijeme još tražila čitatelje da bi potom imala posla s čitateljima koji su tek počeli

40 F.E.HOŠKO, *Negdašnji hrvatski katekizmi*. Zagreb 1985., 157-159; ISTI, *Franjevci i poslanje Crkve u kontinentalnoj Hrvatskoj*. KS, Zagreb 2001., 404, 405.

41 F. E. HOŠKO, *Franjevci i poslanje Crkve u kontinentalnoj Hrvatskoj*, 407-420.

42 M. RADNIĆ, *Pogrdjenje ispraznosti od svijeta*, str. /4/.

43 *Isto djelo*, str. /3/.

težiti za prosvjetnim i kulturnim buđenjem da bi im se otvorila vrata duhovnom zanimanju.

Prvi dio Radnićeve knjige *Pogargegne izpraznosti od svijeta* ukazuje i objašnjava samu pojavu ispraznosti (str. 1-182). Ispraznost se prepoznaje u prosudbi Kristova života (str. 4-6), u stvarima od svijeta (str. 7-12), u ljudskom govoru (str. 15-20), povredom vlastitog poštenja (str. 20-23), u ljudskom sudu (str. 22-26), u ljudskim pohvalama (str. 30-31), u težnji za osobnom slavom (str. 31-37), obranom vlastitih pomanjkanja (str. 37-39), nastojanjima oko vlastite veličine (str. 39-42), nastojanjem da netko bude starješina (str. 44-60), nemarom i nesposobnošću oprostiti nanesene uvrede (str. 60-63) i nastojanjem oko osobne ljepote (str. 69-74).⁴⁴ Radnić posebno osuđuje ispraznost koja se očituje u kod onih koji pripadaju višim društvenim slojevima po rodu i po bogatstvu (str. 80-91), u nemaru za siromašne (str. 93-118) i u nastojanju oko osobne moći i ugleda (str. 120-140). Koliko Bog osuđuje ispraznost jasno je po tome što ljubi one koje kara (str. 141-152) pa valja s vjerom prihvaćati pogibli ljudskoga života (str. 168-170) i ne bježati od zadaće pokore (str. 170-180) i ne prepuštati se svjetovnoj nadi (str. 180).

U drugom pak dijelu knjige pisac raspravlja o varkama svjetovnosti ili taštine (str. 183-368). Taj drugi dio knjige počinje ukazivanjem na prijevare svjetovnosti, tj. taštine (str. 183-228), a zatim upućuje kako se može valjano oprijeti zamamnosti svijeta (str. 233-304). Posebno razlaže kako valja izbjegavati zamamnosti svijeta (str. 304-326). Zatim otkriva svoje zanimanje za temu smrti (str. 326-335) da bi poslije naveo „tri čete kojima nas svijet bije“ (str. 337-340). Riječ je o ljudskim manama, i to oholosti (str. 340-353), lakomosti (str. 355-358) i sjetilnosti (str. 360-383). Taj dio knjige završava razmišljanjem „o dobrima koji gube svitovni“, tj. oni koji podliježu spomenutim ljudskim manama (str. 365-368).

U trećem dijelu svoje knjige Radnić piše kako ispraznost ne zasićuje potrebe ljudske duše već ih može zatomiti samo Bog pa je u tom dijelu knjige riječ o Božjoj ljubavi (str. 369-567). Počinje kršćanskim učenjem o ljubavi prema neprijateljima (str. 383-390), zatim o spoznaji samoga sebe koja je pretpostavka ispravne ljubavi prema samome sebi (str. 393-414). Upozorava na kreposti koje su neophodne u ljubavi prema bližnjemu. To su spoznaja samoga sebe (str. 406-408), mrtvenje (str. 414-416), post (str. 416-420). Više razlaže postupke koje su na putu ostvarenja te ljubavi prema bližnjemu. To su: mrmljanje (str. 429-431), iskušavanje bližnjega (str. 441-443). Raspravlja također o izgradnji dobrih odnosa s bližnjima, i to: podnošenjem njegovih loših sklonosti (str. 443-448), djelima milosrđa (str. 453-459), bdijenju i molitvi te stvaranju duhovnog veselja (str. 466-468).

⁴⁴ *Nasljeduj Krista* (usp. Toma KEMPENAC, *Nasljeduj Krista*, priredio Ivo Blažević, Verbum, Split 2012.) također ističe da su nasljedovanje Krista i ponizno mišljenje o samome sebi pretpostavke za prepoznavanje svjetske taštine, tj. ispraznosti. Svakako u prvoj i drugoj knjizi *Nasljeduj Krista* (str. 1-93, 94-145) ima više tema koje obrađuje Radnić u *Pogargegne izpraznosti od svijeta*.

Nabraja i kreposti koje utvrđuju u vjernosti opredjeljenju za dobro. To su: bijeg od vlastite samovolje (str. 497-498), izbjegavanje mlakosti (str. 504-506), napredovanje u službi Božjoj (str. 515-517), ustrajnost u dobrim djelima (str. 517-522). Ne izbjegava Radnić niti temu lijekova protiv napasti (str. 523) i navodi: molitvu (str. 529-536), strah Božji (str. 539-541), posluš (str. 541-550), siromaštvo (str. 550-555) i smisao čovjeka (str. 555-559). Treći dio, a to znači i same knjige, završava porukom o slavi koju će steći oni koji odolijevaju izazovu ispraznosti svijeta, tj. ne podliježu taštini svjetovnosti (str. 564-566).

Dakle, tematski pregled Radnićevog *Pogargegne izpraznosti od svijeta* ukazuje i potvrđuje da je riječ o djelu poslijetridentske katoličke obnove, i to literature koja želi biti čimbenik vjerskog života u cjelini, a osobito u izgradnji i utvrđivanju sustava pobožnosti i duhovnosti.

O jeziku i pravopisu Radnićevog *Pogargegne izpraznosti od svijeta*

Mihajlo Radnić je bio svjestan problema pisanja svojih knjiga, osobito pitanja pravopisa. Jezik naziva „slovinski i bosanski“. Kad te oznake jezika prevodi na latinski, onda koristi jednu riječ „illiryum“ idioma. Tako pokazuje da je svjestan da jezik svojih knjiga ne smije zvati samo bosanskim, a niti samo slovinskim. Latinski naziv jezika opravdano može biti jedan jer on uključuje i ono što označuju nazivi „bosanski“ i „slovinski“. Sam susret s Radnićevim štitvom prosuđuje posljednji prireditelj povijesti hrvatske književnosti u Bosni i Hercegovini Ivo Pranjković pa zaključuje da je taj jezik „mješavina ikavsko-(i)jekavska, tipična za književnojezični uzus bosanskih franjevac 17. stoljeća“. Napominje da se „kod Radnića može susresti i po koja mađarska riječ“.⁴⁵

Pitanje pravopisa Radnića je mučilo, ali je odustao od njegova rješavanja. Stoga u predgovoru *Razmisljanja pribogomiona od ljubavi Boxje* priznaje da zapravo nije ni moguće objasniti „kako se što piše latinskijem slovima i izgovara u našem jeziku“. On se ipak nada da će to „većma viština štijući uživati nego što on može u/b/avistiti“.⁴⁶ Svakako je Radnićev boravak u Italiji bio dovoljan razlog da je njegovo pisanje bliže talijanskom nego mađarskom. Budući da priznaje kako vjeruje da će oni koji posegnu za njegovom knjigom brzo otkriti „kako se što pišem latinskijem slovima i izgovara u našem jeziku“, Radnić se i ne trudi pružiti neke upute u svoj pravopis, tj. u samo pisanje pojedinog glasa. Teži je zadatak razriješiti njegovo povezivanje više riječi u jednu tiskanu riječ, npr. „akočese“, „nemožese“ i sl. Ipak u tom povezivanju riječi Radnić je dosljedan pa ne mijenja pravilo koje je jednom usvojio.

45 I. PRANJKOVIĆ, *Hrvatska književnost Bosne i Hercegovine od XIV. do sredine XVIII. stoljeća*, Sarajevo 2005., 27.

46 Isto djelo, 27, 182.

Može se prikazati sljedeći Radnićev izbor znakova u izgovoru određenih glasova:

znak	gals	znak	glas
ch = ć		ſc = š	
y = j		x = ž	
gn = nj		c (ispod njega kvačica desno) = č	
y = i		ct = t	
ll = l		ç = c	
g = đ		u = v	
ſ = s		ae = e	
ſſ = š		iy = i	

Zaključna riječ

Radnićeva knjiga *Pogargegne izpraznosti od svijeta* je vrijedno djelo hrvatske književnosti na prijelazu iz 17. u 18. stoljeće. Također je po sadržaju djelo vrijedno osobite pažnje jer pripada osobitom ogranku poslijetridentske katoličke obnove. S njime, naime, započinje književnost koja po svojoj tematskoj zaokupljenosti ne pripada temeljnim oblicima poslijetridentske literature, tj. katehitičkoj, homiletičkoj, apologetskoj i molitvenoj, nego novom obliku razmahale poslijetridentske crkvene obnove, i to osobitoj literaturi koja želi biti čimbenik vjerskog života u cjelini, a osobito u izgradnji i utvrđivanju sustava pobožnosti i duhovnosti.

Ona ima mjesto u opredjeljenjima i tendencijama kulturno-književnog stvaralaštva, karakterističnog za drugo razdoblje katoličke obnove u duhu Tridentskog sabora u hrvatskim kulturnim sredinama, kada su franjevački pisci stvorili dva osobita kulturna kruga, budimski i osječki. Oni su nastali uz franjevačka visoka filozofska i bogoslovna učilišta u Budimu i u Osijeku, njegovali su i razvijali uglavnom iste kulturne poslove: prilagođivanje biblijskih tekstova za molitvene i liturgijske potrebe puka, traženje i objavljivanje prikladnih homiletičkih sadržaja, promicanje franjevačke pučke duhovnosti, teološku kontroverziju na narodnom jeziku, propovjedničku i katehitičku literaturu, rad na hrvatskom lekcionaru te zanimanja za pitanja hrvatskog pravopisa i gramatike. Tek sredinom drugog dijela druge polovice 18. st. javlja se u stvaralaštvu nastavnika spomenutih franjevačkih učilišta utjecaj prosvjetiteljstva, ali on ne vodi stazama racionalističke usmjerenosti iluminizma nego se zadovoljava vjerskim napretkom, vjerskom prosvjetom i općom kulturom, osobito zato što slijedi nadahnuća tzv. obnovenog katoličanstva, jedne od sastavnica jozefinizma koju je na području Habsburške monarhije potaknuo tzv. kasni jansenizam.

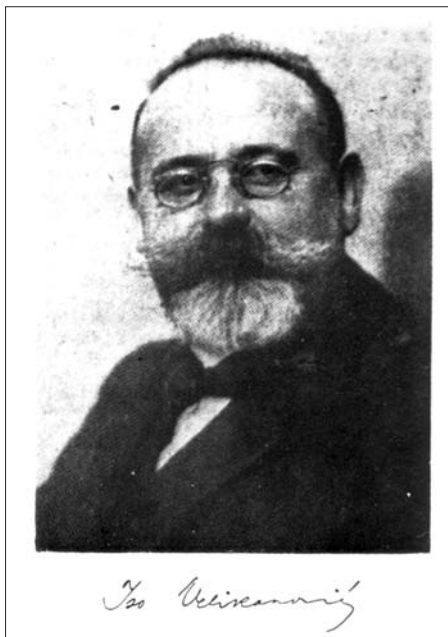
Božica Zoko

KRISTALNA ŠPILJA VEDRINE I VELIKO NASMIJANO NEBO ISE VELIKANoviĆA*

(1869.-1940.)

Prijevod Biblije ili knjiga Svetoga pisma na neki jezik, kako nekoć našeg zapadnog kruga, tako i danas među jezicima afričkih, južnoameričkih ili mongolskih plemena, jest zasa- sada, temelj pisane književnosti tog jezika, njegov neiscrpan pojmovnik i sadržaj koji još uvijek odolijeva vremenu svojom pretvorbom u vječnu sadašnjicu. Možemo samo zamišljati što bi bilo kad bi bilo. Da se još iz devetog stoljeća održala već priznata, možemo reći – dogma, o svetosti trećeg (ili četvrtog!) jezika. Ovog našeg. Zakonitog sljednika takozvanog crkvenoslavenskog ili staroslavenskog koji je poprimio starohrvatske odlike. Da se na cijelom našem prostoru održalo bogoslužje na njemu kao što je bio slučaj

sa šaćicom hrvatskih glagoljaša i kao što je bilo u pravoslavnim crkvama susjednih nam bližih i daljih slavenskih naroda s tim što je u hrvatsku glagoljašku književnost više ulazilo živog govornog jezika nego u druge crkvenoslavenske jezike. Sporadično i djelomično, ali ipak do u 20. stoljeće preživjela je glagoljaška pismenost i književnost. Gdje nije bila glagoljaška, bila je ćirilična i latinična koja je na koncu i prevladala. Upravo kako je bio želio i Bartol Kašić što ga je možda, po nahoduju Slobodana Prosperova Novaka

* Tekst je napisan u povodu 75. obljetnice smrti Ise Velikanovića.

i koštalo tiskanja i objave njegova prijevoda Svetog pisma. O kako bi i to bilo dobrodošlo, u 17. stoljeću umjesto u 20.! Ali i tada nas bolno zakinuše. Desetljeća Kašićeva rada i vjerojatno barem stoljeće-dva ranija standardizacija i ne samo standardizacija, nego kudikamo više početak zajedničkim duhom tropismenog (uz poznatu Hrvat tirkisi ili Chirvat-türkisi na arebici, u prijevodu – Hrvatsku pjesmu Mehmeda Erdeljca iz 16. stoljeća i još mnoge druge pjesme iz naše, a čija je ona upravo govori naslov Mehmedove pjesme, takozvane aljamijado književnosti, možemo govoriti i o četveropismenosti!) i tronarječnog hrvatskog književnog jezika opet bijaše odgođena do daljnjega, a tek nedavno dobismo bibliofilsko reizdanje Kašićeva prijevoda. Šteta je što prijevod naših protestanata Stjepana Konzula Istranina, Antuna Dalmatina, Jurja Juričića, Jurja Cvečića, Leonarda Merčerića i drugih isto tako nije došao u obzir iako se u njemu pomno pazilo na tronarječnost i tropismenost (glagoljička, ćiriljična i latinična izdanja) i donosilo istoznačnice iz naših narječja i tri jednu do druge – takozvane kontaktne sinonime – išlo se na svjesno spajanje svih narječja i ne prvi put. I danas kad ga čitaš djeluje krepko i osnažujuće. Ali, tko ga danas čita? I ne samo to, u povijestima književnosti govori se o tisućama neobjavljenih stranica naše stare književnosti.

Iso Velikanović ne spada u stare pisce hrvatske po onoj razdjelnici koju je povukla naša književna povijest uzevši Ilirski preporod kao granicu kad je Gaj preorekao da hrvatski jezik *skupstegnul se bude* i zdušno radio na tome, već je duboko poslijepreporodni književnik koji objavljuje u bibliotekama koje nose naslov *svremeni pisci hrvatski* – rođen u Šidu 29. ožujka 1869., a umro u Zagrebu 21. kolovoza 1940. Svršio je, po njegovim riječima, šokačku gimnaziju u Vinkovcima, studirao filozofiju pa medicinu u Beču provevši pola života u Mitrovici gdje mu je kao neženji sestra Anica vodila kućanstvo i pomoću šivanja sastavljala kraj s krajem, kako navodi Vera Erl i dalje zaključuje – *Tipični Srijemac u težnji da bude uvijek slobodan, nikada ne traži nikakvo zvanje...* Mi se samo možemo zapitati kakva je to bila gimnazija u Vinkovcima (koju su pohađali i Isin djed i otac inženjer) i nesvršeni studij u Beču i kolika je to bila sloboda da je Iso uspio naučiti ruski, poljski, engleski, španjolski, francuski, češki, njemački, talijanski..., a nadasve hrvatski tako dobro da je za njegove prijevode sa svih tih jezika na hrvatski kongenijalnost često puta mala riječ. Sam navodi – *Preveo sam oko 300 knjiga, neke po svojoj volji, a još više po tuđoj*. Nesumnjivo je to pothvat koji je naš jezik obogatio, omeđunardio ga, uveo u nj nove misaone sklopove i surječja. Godine 1915., kad izlazi njegov prijevod glasovitog djela Miguela Servantesa zvanog još i roman svih romana ili roman nad svim romanima, pod naslovom *Bistri vitez Don Quijote od Manche* kojega, kako navodi Miroslav Vaupotić, Velikanović objavljuje kao i mnoštvo drugih djela na vlastiti trošak – hrvatski jezik je bio toliko divan da se dijete u osnovnoj školi sedamdesetih godina tog istog stoljeća kad je čitalo taj prijevod prvi put zapitalo tko je to preveo i potražilo kako se zove prevoditelj i naišlo isto prvi put na ime Ise Velikanovića. To dijete ovaj čas ima čast pisati, kako rekoše naručitelji, makropedijsku jedinicu o njemu za subotičku *Novu ri(je)č* i obnovivši poznanstvo s Isom Velikanovićem za tu prigodu i pročitavši njegove *Srijemske priče* i dalje se ne

možemo oteći divoti tog jezika. Već u 21. stoljeću. Jezika koji krušan i koji spašava i nevaljanštinu ili kako kaže Iso, *nevaljanštinu* kad opisuje svoje Sremce i Srijemce (i on poput svih vojvođanskih Hrvata, a i na cijelom hrvatskom području poznaje trojakost ili barem dvojakost staroga glasa jata i ima i priču o tome gdje se bori protiv ukidanja te trojake mogućnosti njegova izgovora): *Dobro, Sremac se dakle hrani kruhom i nevaljanštinom! A zašto to? Zato, jer Sremac po dobroti srca svojega ne prezire ni nevaljanštinu. I njoj on veli: hodi ovamo, nesretnice, da te ogledam i da vidim jesi li za što? Možda ćemo se mi i sprijateljiti kakogod. A kad se oni sprijatelje, Sremac i nevaljanština, šta biva? Nevaljanština se sva preobražava, postaje neka veselija, zgodnija, ugodnija stvar. I ona je sva sretna što se je našao netko na svijetu koji nju diže k sebi, miluje ju, uljuđuje ju. Ona mu je za to zahvalna, pa se i sama stišava, suspreže. I onda nastaje od nevaljanštine tek neka mala zločica koju i ne smiješ da udaraš toljagom nego moraš da ju maziš kao nestašno derište.* Velikanovićev jezik pun je takvih preobrazbi i dušu je dao baš za bistrog viteza od Manche čija preobraziteljska moć ili barem moć zamišljanja tog meštra maštarije daje smisao mnogom našem i današnjem pothvatu. Ove godine je 100-godišnjica tog prijevoda. Ova jedinica neka bude proslava tog jubileja. Moramo ipak malo objasniti gore navedeni pridjev i imenicu, (divan i divota!) ili im barem dati malo više prostora i reći što za nas zapravo znače – divna i divotna je ona nesmetana jezična protočnost, ono nezapijnjanje i poigravanje s kamenom smutnje ako se na nj i naiđe. Ono što je Ljudevit Jonke nazvao elastičnom stabilnošću, a mi glatko prevevši – gipkom postojanošću nekog jezika. Znači mogućnost da se i najtananije misli iskažu, da se i najfinije razlike uoče – da nas taj jezik može tek blago naškubiti, nježno nasmiješiti i silno nasmijati do suza ili rasplakati od neke duhovite tuge – da taj jezik s lakoćom nastavlja i veže rečenice, jedinstvo brzine i sporosti, brza dosjetljiva duha koji se sporo i natenane i potanko iskazuje bez ikakve oporosti, da je slika same vječnosti što se do krajnjih granica i na sve strane rasporedila u vremenu. Jezik koji je svjetotvoriteljski makar će neki tvrditi da je taj svijet u najboljem slučaju tek usporedan sa stvarnim. Nas toliko stoljeća nakon Servantesova pisanja tog romana i stotinu godina nakon njegova veličanstvenoga ulaska u hrvatsku književnost zaista više ne zanimaju književne ocjene koje se prenose iz predgovora u pogovore, a samo djelo ostaje nepročitano – jer, kako kaže Iso povodom biografije: *Biografije ja nemam i ne mogu je napisati, jer nemam čime da se hvalim, – a i što to uopće spada na stvar? Ili su stvari za čitanje, ili nisu, drugo je sve sporredna i nezanimljiva črčkarija.* – nego nas zanima, čak kad bi i bilo vremena i novaca, gdje ćemo naći čitatelje za nove (a stare!), Žigmanovljevim riječima rečeno – izazove, sabiranja, sumjeravanja i tumačenja. Bojimo se da je riječ o tome da se spašava ono što se spasiti dade. Nešto se, na žalost, zaista ne da spasiti, ni pod koju cijenu, mnogo toga završi *na smetištu* kako je pomalo gorko rekao za Velikanovićevu ostavštinu Ivan Goran Kovačić. Ali makar nam se čini da bez toga idemo dalje, vjerujemo da je i to uračunato. Prijenos u budućnost koji teče preko sadašnjice iz prošlosti ponekad ostavi za sobom most, ponekad splav, čamac, barku-arku, a ponekad plivačko umijeće

ili pojas za spasavanje, a ponekad umijeće hodanja objema obalama istodobno – i istodobno uzvodno i nizvodno. A ono što je pisao Iso Velikanović ima u sebi takvu četverostruku i četverogubu spasonosnost ili bolje rečeno spašenu prisutnost. Takvo prepunjanje zbilje smijehom i riječima koje postaju jedna te ista prisutnost u bitnom. Ako se ocjene prenose dalje iz makropedijskih jedinica u drugu neka naša bude ova. Tko želi, može i skratiti još i našem piscu tako dragim epigramom reći – Ono što je pis'o, Velikanović Iso, jest kruženje osno, za nas spasonosno! Jer, ne može se poreći – danas je na djelu zakidanje. Oduzimanje riječi, iako je u ovom našem 21. stoljeću hrvatski književnik iz Istre Boris Domagoj Biletić objavio knjigu izabranih pjesama znakovita naslova – *Imam riječ!* Imamo li je? I ima li riječi više nego nas? Hrvatski jezik ne mora učiti što znači biti malen ili manjina. Već on dobro zna što znači biti, Pavao Ritter Vitezović bi rekao – ostatak ostataka. I danas kad pogledaš u čitanku književna riječ je stiješnjena između metodičkih i metodoloških naputaka učiteljima kako je obraditi i pitanja i potpitanja učenicima ne bi li je bolje razumjeli. I u čitankama je u manjini. Istom se neki pripovjedač uspije izboriti za premoć, dok su pjesnici takoreći – zagušeni. Ne, mi nećemo zagušiti Isu Velikanovića, tim više što njegovih pobrojanih četrismo pjesama još čame u mraku i čekaju dan objave. Bilo bi lijepo u nekom današnjem književnom časopisu pročitati neki izbor, doživjeti susret naših današnjih i njegovih jučerašnjih riječi. Međutim, pokazuje se da danas više nije potrebno čitati djela o kojima se piše. Čitati u smislu korijenodupskom znači počitati, poštovati, čitati i štiti, to jest biti to što čitaš, postajati i bivati to štivo ili čak učiti ga što opet među bosanskim muslimanima znači – moliti. Znači, u području smo svetoga i kad se ono smije i ruga. Današnja znanost o književnosti, a što je počelo još s takozvanim prosvjetiteljstvom tu svetost posvjetovljuje do krajnjih granica što i ne mora uvijek biti loše kao kušnja same svetosti, ali mi koji smo u hrvatskom jeziku ne bismo smjeli zaboraviti da i svjetlost i svijet i svetost u nas imaju isti sačuvani još indoeuropski korijen. Stoga mi danas i ne moramo smještati Isu u književnu povijest, to je već obavljeno. Mi ga moramo iznova pročitati, što nije obavljeno. Ali čak se ni to ne mora što je tragikomično i tamo gore vjerojatno zabavlja i samog Isaiju, kako si je volio prorokovati. Uzmemo li ga pak i počnemo štiti smještamo se u samo središte hrvatske književnosti. Kad kažemo središte to znači tamo odakle se savršeno njime vlada. U trenutku kad sviće svitnjak našeg vjenčanoga dana, kako je jedan Slovenac podučavao Nijemca da čestita vjenčanje jednoj Hrvatici – *mrecnuli* ili *živucali*, a ta su dva glagola zahvaljujući Isi odjednom jako slična i podudarna, živjeti i umirati odjednom znači isto kako i jest i još je Gundulić rekao – *...čoe̋k se rodi, mrijet počima...* – puca nam pred očima novi vidik i, makar stariji od sto godina, u sluhu nam se obnavlja jezik. Bubnjići sve trepte i nakovanj se zažario od njega još vrućeg. Istinu, put i život može se spoznavati i kao Hellen Keller – slijepogluhonijemo – samo dodirom i opipom i mirisom – istina, Bog koji je riječ može biti i opipan, omirisani, ali mi ne smijemo prezreti dar da prije svega bude – rečen, kazan, izgovoren! I bude svjetlo! I nije se samo reklo, kazalo, izgovorilo, nego se i vidjelo i čulo. Iso Velikanović svijetli i

svojim prijevodima koji po riječima Ferde Ladike mogu biti i bolji od predloška ili izvornika – ...*kakva moć je vjetra koga...* to jest, kakva moć je kojeg jezika da zahvati svijet svom svojom mnogoznačnošću, i svojim neobjavljenim i zasad izgubljenim, a najavljenim romanima (tri najmanje: *Mrtvačko društvo*, *Divlji komarci* i *Crveni nos*). Tko će to pročitati? Njemu sa zahvalnošću posvećujemo ovaj tekstić u kojem još moramo napomenuti kako često ponavljana riječ o Isi Velikanoviću kao ženomrscu, čak i mizantropu – u nas nije uhvatila niti slabašni korijenak. Mi kao osoba ženskoga spola našli smo se *počašćeni* uvredama koje mu se predbacuju i ne oćutjesmo niti injčicu ikakve mržnje. Naprotiv, toplo nam je oko srca. Kako već jednom rekosmo – svijet nekad mora biti izvrgnut nekom sretnom ruglu i tako biti posve sačuvan. Umjesto rugla netko će reći humor (posve nebezazlena riječ koja u sebi sadrži otrov!). Da bi se obranilo neko mjesto pod suncem, a svak od nas, i žene, i muškarci, i djeca, i starci, i starice – jesmo mjesta pod suncem uključujući i sva stabla, biljke i životinje, nekad treba prijeći na suprotnu stranu puta koji vodi do njega (tancat' suprotu, rekli bi na krčkoj Boduliji) i pucati po njemu prije neprijatelja jer naši meci ne ubijaju nego su ljekovita akupunktura ili u najgorem slučaju rimske strelice u tijelo Svetog Sebastijana od kojih nijedna nije smrtno ranila, a učiniše ga svecem. To je slikovit opis blage ironije koja sebe ne izuzima, sve zahvaća i spašava smijehom u svim njegovim stupnjevima – od škuba i bezglasnog hihota preko blagog smiješka do suznog zacenjenja.

Srijem je s Isom Velikanovićem dobio svoje priče. Riječ priča ima u sebi početak i počelo makar je bilo dosta njih prije njega što začinjahu i koje valja sabirati, sumjeravati i tumačiti – među njima i jedan Isin prezimenjak – djedov mu prastric – fra Ivan Velikanović, provincijal franjevački, rektor bogoslovije i učitelj Katančićev, umro 1803. a prije toga napisao, među ostalim, *Upućenje katoličansko* i djelo o pjesnicima *O pivnicah*. O, pozdravljamo onoga tko će njega čitati! Svoj smještaj na književni zemljovid hrvatski i svoju policu u svemirskoj knjižnici – Velikoj biblioteci – kako je zamišljao Jorge Luis Borges nebo – Iso nije zaslužio samo svojim epigramima, pjesmama, romantično-humorističnim epovima, pripovijestima, još nesabranim i neobjavljenim feljtonima punim živih uspomena i autobiografizama (*Možda će se za sto godina naći koji mukotrpní profesorčić, te će pročeprkati po bibliotekama i popisati sva ta moja djela i nedjela...* mislio je Iso 1939.) i svojim prijevodima nego i svojim *ćaskanjem o svemu* (Vera Erl) kojim nam je Srijem postao još jedna jezična domovina, taj kićeni Srijem kako mu dobro kažu i pjevaju jer taj jezik i jest kićen i bogat i daje prostora i vremena i danas kad je to središte odakle se tako lijepo vladalo hrvatskim jezikom izokrenuto više put, raseljeno, protjerano... Mjesto u svemirskoj knjižnici ne može izgubiti – svoje s p o r a z u m i j e v a n j e (a ovdje to znači sporo i temeljito razumijevanje) za sve hrvatske krajeve. I isto tako svoju sretnu nasmiješnost na sve (i sukobljene) strane. Živi dokaz da granica nekog jezičnog prostora u svakom trenutku može postati središte koje nikome ne smeta i kojemu ništa ne smeta. I manjina i većina postaje jedno velikanstvo i, posve kršćanski,

jedno pelikanstvo – veselo srce i kućinu prede, ali ako zatreba, kljunom ga probode i hrani svoje mlade. Mi smo ti mladi. Hvala Bogu na takvim našim mnogim roditeljima.

Čitajući od predšasnika o Isinom društvenom i osobnom životu – možemo ponoviti ono što je rekao Matoš o Stevanu Sremcu – ...*više voli ljude od ideja, život od teorije, umjetnost od strančarstva* – ufajući se da će Iso biti zadovoljan takvim posredništvom. A možda je uistinu volio sve šestero! Kako je Matoš i rekao, samo da li koga ili što više ili manje, to odredi vaga svetog Mihovila i njegov mač presiječe, dok se u Isinom slučaju i kad koja riječ izgleda opako sa sačuvanom nježnošću bori protiv đavla. Kršćanski su sveti inače i sam Gospodin Bog za Isu Velikanovića običan i prislan svijet o kojemu se može narodski i svagdanje pripovijedati, slično kao što njegov barem djelomični suvremenik Rastko Petrović pretkršćanski raj doživljava snažnije i osobnije nego bilo koji poticaj iz pretpostavljena mu vremena. Pokazuje se da je svaki pisac i svako pismo – svojevremeno! Živi i stvara svoje vrijeme! Važe ga i odsijeca kao sveti Mihovil. Za koga se zapravo bori nebeski vojskovođa Mihael čije ime u prijevodu znači – Tko je kao Bog?! Za riječ! Za riječ se bori. Ta riječ nije ni farsa, ni groteska, ni burleska ni humoreska – to su književni termini koji samo misle da govore sve, a zapravo ne kažu ništa. Ta riječ je udomaćenost (most između starozavjetnih gornjih i donjih voda!) u svijetu (*Dom i svijet*, reče Franjo Marković, još jedan slabo čitani hrvatski pisac, književnik i mudroslovac) – ili kršćanski i novozavjetno – sretno raspeće u svijetu – raspeće čiji križ možda grješno više ode u širinu nego u visinu, ali i tamo dospije – do neke blage uzvišenosti unatoč uznositim svim širinama koje su svjesne svojih (ne)mogućnosti i razdragane zbog njih. Na kraju uvijek treba oprostiti. Isi što je toliko napisao, nama što smo tako malo pročitali – i zasaditi barem jedan nezaboravak u naš književni vrtal, vrt, bašču, bašču, baštinu, njivu, oranicu, ogradu, polje, livadu i goru i, ako treba, stablo u moru (Isus obećava da uz malo vjere – to nije teško!) i Isu – od Isaije proroka preko Isidora biskupa seviljskog do seviljskog brice koji je isto sudjelovao u Velikanovićevom bavljenju riječima – zapamtimo i, ako je moguće, štogod i vratimo budućima od njegova nasljedstva. Bude li nas još u ovom jeziku, za život budućega vijeka Tin Ujević pripremio je *kristalnu kocku vedrine* – a Iso je pronašao kristalnu špilju čiji stalagmiti i stalaktiti ili našim riječima – sige, kapljanici, šmukovi i stružnice što se dižu uvis sa dna špilje i pokoji curak i mosur što visi sa stropa špilje – odsijavaju i prosijavaju veliko nasmijano nebo i sve njegove svjetlosne pravce i lomove – nebo u nama i ono ponad nas za koje sveti Pavao kaže da ga nismo uvijek dostojni ni pogledati – a koje ipak najbolje vidiš kad legneš poleđuške na srijemsku zemlju i po riječima za nas već blaženog Gerarda Tome Stantića *zagrliš Krista i duše!* Kako je Iso Velikanović u tom položaju uspio napisati sve što je napisao, ostaje tajna. Mi je samo, ufamo se, prenosimo dalje!

Što je sve napisao Iso Velikanović?

(popis izdanja preuzet iz: *Pet stoljeća hrvatske književnosti*, knjiga 68, Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb, 1980., *Bibliografija Miroslava Vau-potića i Srijemske priče*, pretpisak izdanja Zagreb, 1915. – priredila i pogovor napisala Vera Erl, Privlačica, Vinkovci, 1994.)

Knjige

Otmica. Pjesma u šest pjevanja. Zabavna knjižnica, svezak 240-241. Matica hrvatska, Zagreb, 1901.

Zašto svijet nije propao i druge šaljive pripovijesti iz Srijema. (Sadržaj: *Iso Velikanović, život i djelo; Zašto svijet nije propao; Začasni vol, Vegetarijanski razgovori; Prokleta matematika*). Humoristična knjižnica, svezak 42. Zagreb, s. a. 1912.

Novi pakao i druge humoreske (Sadržaj: *Novi pakao; Ključ, Jedna nepoznata historija; Zabuna gospođe Dese*). Humoristična knjižnica, svezak 53, Zagreb, s. a. 1913.

Prosci. Šala u jednom činu. Humoristična knjižnica, svezak 62. Zagreb, s.a. 1914.

Srijemske priče. (Sadržaj: *Čiča Firducija; Joza lovac; Baba Ružin muž; U kućanskoj školi; Ti prokleti jezici; e ili ije; Cave scriptorem; Klupoderski klub; Lukina ženidba; Dioničko društvo; Jubilej; Uzajmljene duše; Pod suvačom; Otkriće Srijema; Iso Velikanović*). Suvremeni hrvatski pisci, redovita izdanja Društva hrvatskih književnika, knjiga 34. Zagreb, 1915.

Žena i vrag i druge priče. (Sadržaj: *Žena i vrag; Junak od Liberije; Za moju besmrtnost; Čovjek sa znanjem i sa čuvstvima; Moje milijarde; Povam-pireni opanak; Priča za djecu; Put u Šid; Zabuna gospođe Dese; Tri nauka; San gospodina Pristava; Male priče: Kad se je dijelila pamet; Poglavlja i poleđa iz nacionalne ekonomije; Kako sam se oženio; Dopisi Knutu; Sremske*). Humo-ristična knjižnica, svezak 168-170. Zagreb, s. a. 1924.

Otmica. Humoristični ep u šest pjevanja. Drugo izdanje. Naklada pišćeva, Zagreb, 1939.

Igrokazi i epovi u časopisima

Tulumović udaje kćer. Komedija u tri čina. *Vienac*, br. 25-31. Zagreb, 1895.

Posvatovci. Komedija u jednom činu. *Vienac*, br. 11-12. Zagreb, 1896.

Udovičin san. Lakrdija u jednom činu. *Nada*, br. 5. Sarajevo, 1896.

Knez od Ludije. Hrvatsko kolo, IV. Zagreb, 1908.

Za božjim leđima, idilično-komični spjev. *Kolo*, V. 1909.

Rječnici

Španjolski u trideset lekcija. Praktična uputa za početnike. Zagreb, 1928.

Diccionario Espanol-Croato. Španjolsko-hrvatski priručni rječnik. Zagreb, 1928.

Diccionario Croato-Espanol. Hrvatsko-španjolski priručni rječnik. Zagreb, 1929.

Šta je šta. Stvarni hrvatski rječnik u slikama. Priedili Nikola Andrić i Iso Velikanović. Minerva, Zagreb, 1938.

Slikovnice za djecu

Mala djeca. Moji miljenici. Dječje zabave. Dječje zabavice. Veseli cirkuski život. Životinje što govore. Naklada knjižare St. Kugli. Zagreb, s. a. (između 1921. i 1925.)

Važnija literatura o Isi Velikanoviću

Janko Ibler: O komedijama Udovičin san i Posvatovci I. Velikanovića. Narodne novine, br. 70, Zagreb, 1896.

Jovan Hranilović: I. Velikanović: Otmica. Vienac, br. 16 i 17, Zagreb, 1902.

Ivan Krnic: Knjige MH za 1901, Otmica I. Velikanovića. Narodne novine, br. 86, Zagreb, 1902.

Jakša Čedomil (Jakov Ćuka): Knjige i časopisi, Otmica I. Velikanovića. Glasnik Matice dalmatinske, br. 2, Zadar, 1902.

M. B. V. (Milan Marijanović): Iso Velikanović: Otmica. Nada, br. 15, Sarajevo, 1902.

B. V. (Milan Marijanović): Poezija dobre volje. Otmica I. Velikanovića. Obzor, br. 88, Zagreb, 1902.

R (Branko Vodnik-Drechsler): I. Velikanović: Otmica. Mlada Hrvatska, br. 2, Zagreb, 1902.

Rajko Perušek: Knjige MH za 1901, Otmica I. Velikanovića, Ljubljanski zvon, br. 11, Ljubljana, 1902.

An: Iso Velikanović, Život i djelo. U: Zašto svijet nije propao. Humoristična knjižnica, sv. 42, str. 1-3, Zagreb, 1912.

Dragan Melkus: O humoreskama I. Velikanovića: Zašto svijet nije propao, Narodna obrana, br. 158, Osijek, 1912.

An (Julije Benešić): Iso Velikanović. U: Srijemske priče, str. 157, Zagreb, 1915.

M. M. (Milan Marijanović): I. Velikanović: Prosci. Književne novosti, br. 5, Zagreb-Rijeka, 1914.

M. R. (Mijo Radošević): Srijemske priče I. Velikanovića. Suvremenik, br. 5-6, Zagreb, 1916.

Nv (Milutin Cihlar Nehajev): Don Quijote I. Velikanovića, Agramer Tagblatt, br. 253, Zagreb, 1916.

Dragutin Prohaska: Uskrsli bogovi I. Mereškovskog, Preveo Iso Velikanović. Pogovor I. Kršnjavog, Hrvatska njiva, br. 8, Zagreb, 1917.

Lovre Katić: Trilogija Mereškovskog u hrvatskom prijevodu. Hrvatska straža, Zagreb, 1918.

Petar Skok: O Balzacu i njegovim Veselim pričama u hrvatskom prijevodu I. Velikanovića,

Hrvatska njiva, br. 37 i 28, Zagreb, 1918.

Petar Skok: Don Quijote u hrvatskom prijevodu, Prikaz i poređenje prijevoda I. Velikanovića i Đ. Popovića. *Jugoslavenska njiva*, br. 8, Zagreb, 1919.

Dragutin Prohaska: Pregled savremene hrvatsko-srpske književnosti, I. Velikanović, str. 120-122, Matica hrvatska. Zagreb, 1921.

V. Lunaček: Druga serija Dostojevskog u hrvatskom prijevodu, *Obzor*, br. 90, Zagreb, 1925.

I. Sekulić: Dostojevski: Sabrana djela, prevod Ise Velikanovića. *Srpski književni glasnik*, br. 6, Beograd, 1925.

V. D. (Velimir Deželić, otac): Znameniti i zaslužni Hrvati, Iso Velikanović, str. 273-274, Zagreb, 1925.

H. P. (Hijacint Petris): Naš najbolji i najsavjesniji prevodilac, Razgovor s g. Isom Velikanovićem, Pokušaj izdavanja sveukupnih djela Gogolja i Dostojevskog, Biblioteka prijevoda, Fantastični originalni roman, Rječnik rusko-hrvatskog jezika, sveukupna djela Čehova i Molierea, *15 dana*, br. 13, Zagreb, 1932.

R. S. (Roman Stachiewicz, alias Julije Benešić): 70 godišnjica Ise Velikanovića. *Narodno kolo*, br. 21. Zagreb, 1939.

-er (Večeslav Wilder): Razgovor s Isom Velikanovićem u povodu 70. godišnjice života, *Nova riječ*, br. 127, Zagreb, 1939.

N. Škrgić: G. Iso Velikanović koji je sa više jezika preveo 300 knjiga, napisao bezbroj priča, članaka, komedija i romana, slavi 50. godinu književne djelatnosti. *Pravda*, br. 12418, Beograd, 1939.

I. G. K. (Ivan Goran Kovačić): Don Quijote hrvatske knjige, 25 godišnjica hrvatskog prijevoda Don Quijotea, Velikanović književnik koji je hrvatskom narodu preveo biblioteku poznatih djela, *Novosti*, br. 227, Zagreb, 1940.

Julije Benešić: Iso Velikanović je umro. *Novosti*, br. 241, Zagreb, 1940.

Hrvatski književnici o Isi Velikanoviću. (Sadržaj: *I. G. Kovačić*: Uvodna riječ; *Julije Benešić*: Velikanović kao čovjek; *Vladimir Nazor*: Velikanović i naše likvidno r; *Pismo R. Katalinić Jeretova* u povodu smrti I. Velikanovića; *Dobriša Cesarić*: I. Velikanović kao rekreator; *Vjekoslav Kaleb*: Velikanović i Rusi; *Antun Bonifačić*: Nepoznati Velikanović; *Dr Ivan Esih*: Velikanović kao omladinski pisac i posrednik između velikih kultura i hrvatskog naroda; *Vladislav Kušan*: Susreti s I. Velikanovićem; *Frano Alfirević*: Moje osjećanje prema Isi Velikanoviću; *Slavko Batušić*: Velikanović i kazalište; *Novak Simić*: Planine i ravnice stvoriše najboljeg prevodioca; *Viktor Vida*: Velikanović među mladima.) *Novosti*, br. 241, str. 13-16, Zagreb, 1940.

An (dr Blaž Jurišić): Iso Velikanović, *Hrvatska revija*, br. 9, Zagreb, 1940.

Ivan Esih: Iso Velikanović, *Obzor*, br. 194, Zagreb, 1940.

Franjo Jelašić: Iso Velikanović (1869-1940), *Glas Matice hrvatske*, br. 7-8, Zagreb, 1940.

Mladen Bošnjak: Umro je Iso Velikanović, *Hrvatski ženski list*, br. 10, Zagreb, 1940.

H. P. (Hijacint Petris): Životno djelo Ise Velikanovića. *Hrvatski dnevnik*. Br. 1550, Zagreb, 1940.

T. P. (Tone Potokar): Iso Velikanović. *Modra ptica*, br. 11, Ljubljana, 1940.

- An: Iso Velikanović. *Hrvatsko jedinstvo*, br. 150, Varaždin, 1940.
- Zaplata Rudolf: Iso Velikanović i sarajevska Nada, Neobjavljena korespondencija iz đачkih dana, *Jugoslavenski list*, br. 219, Sarajevo, 1940.
- ić: Pogreb Ise Velikanovića. *Jutarnji list*, br. 10267, Zagreb, 1940.
- B. K. (Božidar Kovačević): Smrt Ise Velikanovića. *Srpski književni glasnik*, br. 12, Beograd, 1940.
- Julije Benešić: Iso Velikanović. U: Antologija sriemskih pisaca, str. 376-378, Zagreb, 1944.
- Ivan Goran Kovačić: Don Quijote hrvatske knjige. U: Djela Ivana Gorana Kovačića, eseji i ocjene, knjiga 4, str. 17-26, Zagreb, 1946.
- Mate Šimundić: Prevodilac i humanist, Uz 90. godišnjicu rođenja Ise Velikanovića. *Narodni list*. Zagreb, 29. I. 1959.
- Dionizije Švagelj: Izdržati se ne da (Esej o I. Velikanoviću). *Revija*, br. 4, Osijek, 1962.
- Miroslav Šicel: Pregled novije hrvatske književnosti. Matica hrvatska. Zagreb, 1966; II. izdanje 1971.
- Dionizije Švagelj: Veliki kulturni posrednik. *Godišnjak Matice hrvatske*, br. 5, Vinkovci, 1967.
- I. B. (Ivo Balentović): Neprolazni Iso Velikanović. *Susreti*. Br. 10-11, Umag, 1969.
- B. H. (Branko Hećimović): Enciklopedija Hrvatskog narodnog kazališta, Iso Velikanović, Zagreb, 1970.
- S. V-š (Saša Vereš): Enciklopedija Jugoslavije, Iso Velikanović, svezak 8, str. 475, Zagreb, 1971.
- Dionizije Švagelj: Između Knuta i zvijezda, *Slavonske književne komunikacije*, Vez, 6, str. 223-229, Osijek, 1975.
- Mara Švel Gamiršek: Susreti s Isom Velikanovićem, Trenutni snimci, Ovim šorom jagodo, str. 186-203, Zagreb, 1975.
- Miroslav Vaupotić: Iso Velikanović, Književni portret, *Radovi zavoda za slavensku filologiju*, 15, str. 127-144, Zagreb, 1977.
- Miroslav Vaupotić: Životopis jednog znamenitog Šokca (Prigodom 110. godišnjice rođenja). *Bulletin Šokadija*, br. 23. str. 56-71, Zagreb, 1979.
- Miroslav Vaupotić: Iso Velikanović, Pet stoljeća hrvatske književnosti, knjiga 68, str. 258- 291, Nakladni zavod Matice hrvatske, 1980.
- Vera Erl: Srijemske priče Ise Velikanovića, U: Velikanović Iso, Srijemske priče, Privlačica, Vinkovci, 1994.

I na kraju

... samo letimični popis najznačajnijih prijevoda...

Sabrana djela F. M. Dostojevskog (skoro sve), izbor *Dostojevski za djecu*, *Sabrana djela* A. P. Čehova, Gogolj: *Mrtve duše*, Gončarov: *Oblomov*, Saltikov Ščedrin: *Gospoda Golovljevi*, Kuprin: *Dvoboj*, Ljeskov: *Crkvnjaci*, Bunjin: *Selo*, Gorki: *Djelo Artamonovih*, Gradić Okurov, *Djetinjstvo*, Tolstoj: *Kreutzerova sonata*, *Posmrtna pripovijesti*, Puškin: *Boris Godunov*, Ostrovski: *Bura*,

Zoščenko: *Humoreske*, Lidin: *Otpadnik*, Katajev: *Kvadratura kruga*, Leonid Leonov: *Jazavci*, *Pantelejmón Romanov*, Ilja Erenburg: *Ulica na Moskvi*, *Tvor-nica sanja*.

Za njegov prijevod *Fausta* I. dio, Zdenko Škreb je rekao da je najbolji hrvatski prijevod tog djela.

S poljskog je preveo Sienkiewicza: *Bez dogme*, *Kroz pustinju i prašumu*, Mickiewiczzevu liriku i epiku osim *Pana Tadeusza*. U ostavštini je ostao *Dziady* (Dušni dan). Orzsewskove *Izabrane pripovijesti, I-II*, Tuwima, Žeromskog...

S češkog prevodi Juliusa Zeyera, s engleskog Dickensa: *Šturak na ognjištu*, niz Poeovih priča, Swift: *Guliverova putovanja*, Lowrence: *Ljubavnik lady Chatterley*, 42 paralelu *John a dos Passosa*, biografske romane *Lyttona Stracheya*.

S francuskog prevodi romane i pripovijetke Guya de Maupassanta: *Jaka kao smrt*, *sestre Rondoli*, *Nepoznate duše*, Balzacove *Golicave priče*, Gobineauovu *Renesansu*, *Ispovijesti* J. J. Rousseaua, Tagorea: *Gradinar*.

S njemačkog mnoge biografske romane Steffana. Zweiga.

Za kazalište je preveo niz izvedenih i još više neizvedenih drama, tako s francuskog Molierove: *Amfitrion*, *Građanin plemić*, *Tartuffe*, *Škola za žene*, Racineva *Andromaha*, Calderonova *Gospođa đavolica* sa španjolskog, s engleskog B. Shaw: *Cezar i Kleopatra*...

I još niz autora kako što su Leonid Andrejev, Jevrejinov, Schönherr, Mauricepagnol... i kao kruna svega, iako preveden na početku, *Bistri vitez Don Quijote od Manche*, kojega je autor, kao i mnoštvo drugih djela, objavio isprva na vlastiti trošak.

Ovaj popis je bilo na trenutke teško i prepisati, a kamoli sve to napisati i tim smo se hrabрили pri ovom dosta pomnom prebiranju po časopisnom i kritičarskom životu jednog cijelog razdoblja hrvatske književnosti. Uredništvu subotičke *Nove ri(je)či* zahvaljujemo što nam je omogućilo ovaj dobrodošao podsjetnik. Bibliografiju poslije 1994. nismo navodili jer nam za ovaj put nije bila dostupna, ali vjerujemo da će mrežni i međumrežni naraštaji lakše od nas do nje doći i ovaj naš prinos uvrstiti. I zadnja poruka tim budućim: još smo u hrvatskom jeziku i još – vjerujemo, ufamo se, i ljubimo. Sa zahvalnošću i poštovanjem 28. rujna 2015. uoči Svetih arkandela Mihovila, Gabrijela i Rafaela.

P. S.

Tin Ujević je jednom zgodom upitan za svoje muško-ženstvene odnose gromoglasno i prijekorno izjavio – Ja sam arkandeo! Vjerujemo da je i Iso Velikanović koji je puno, ponekad s nemalim negodovanjem, pisao i prevodio o tim odnosima za kaznu morao u kraljevstvu nebeskom poraditi na svojoj ženidbi (istina, Isus je rekao da se tamo ne žene i ne udaju, ali zasluženo kažnjavanje ni on ne poriče kao ni sveti Jeronim koji je inače žarko zagovarao obostrano djevičanstvo ili sveti Pavao koji je rekao da je bolje

ovako nego *onako*) i sada vječnost provodi u sretnom bračnom stanju osim ako i on nije ušao, da ne kažemo pobjegao, u koji anđeoski red! A mi iz Trećeg reda svetog Franje, gdje se i žene i udaju, srdačno sve pozdravljamo i ovako i onako – Mir i dobro! Bog nas blagoslovio!

Ivan Balenović

O NEKIM OSOBNIM I STVARATELJSKIM ENIGMAMA STANISLAVA PREPREKA

*Moja je pjesma krvavo srce,
što sam ga iščupao iz svojih grudi.*
Stanislav Prepek, 1921.

Stanislav Prepek (1900.-1982.) bio je čovjek „širokog spektra“ – učitelj, zborovođa, skladatelj, orguljaš, pjesnik, prevoditelj, likovnjak, knjižničar... – što ga je, takorekuć svakodnevno, dovodilo u tijesnu i aktivnu vezu s ljudima. Vrijedio je za čovjeka široka i otvorena srca (što je on doista i bio), s kojim se u svako vrijeme mogla razmijeniti koja lijepa i mudra riječ – bilo da za sugovornika ima visoko školovanoga intelektualca, školsko dijete, kućanicu, liječnika, obrtnika ili vinogradara. Premda se znalo za njegove višestране životne muke (gubitak sina jedinca, raspadnuti brak, galopirajuće slabljenje vida, vječito stanovanje pod tuđim krovovima...), vrijedio je za čovjeka bez skrivenih misli. No, uza sve to, on je živio i u svojem vlastitome svijetu, kojega s drugima nije dijelio.

Ostala su za njim neka životna i stvarateljska pitanja, koja traže odgovore. Neka će od takvih pitanja vjerojatno zauvijek ostati bez pravih razjašnjenja, a u neka ćemo pokušati unijeti više svjetla...

Prije nego li prijeđemo na važnije i ozbiljnije teme, spomenimo jednu malu i neobičnu Prepekovu naviku. Svakodnevno, redovito, točno u podne, uha prislonjena na stari, drveni radio-aparat (u svojoj knjižnici, ili u svojem domu), bilježio je vodostaj Dunava kod Novoga Sada! Olovkom ispisane listove je odlagao na određeno mjesto, a, zbog galopirajuće sljepoće, rukopis mu je iz godine u godinu postajao sve krupniji. Nikada nije objasnio zašto i s kojom svrhom te zabilješke čini, niti mu je o tome itko ikada postavio bilo kakvo pitanje. Spomenimo i to da mu se sa slabljenjem vida izoštravao sluh, te je već po nečijim koracima na pločniku točno mogao znati tko mu dolazi u knjižnicu, a u svojem je podstanarskome boravištu po zvuku i po trajanju glasa električnoga zvona nepogriješivo znao tko mu stiže u posjet.

Nikada neće biti odgovora na Prepekovu najbolnju životnu enigm – kako je, 1943. godine, životno stradao njegov sin jedinac Kazimir, pripadnik Hrvatske vojske (domobrana), i gdje mu leže pokopane (ili nepokopane?) kosti. Zna se jedino da se Kazimirov život ugasio u borbama kod Jeleča, na obroncima Zelengore. Čitatelj Prepekove poezije zna da se pjesnik u nekoliko navrata dotiče i te svoje osobne tragedije, no ovdje ćemo – na stranicama koje će malo poslije uslijediti – pokušati pokazati kakav je i koliki utjecaj ona učinila na cjelinu Prepekova pjesničkog opusa.

Prije toga, pozabavimo se nekim općim pitanjima pjesnikova odnosa spram vlastite poezije. Najprije se traži novi mogući odgovor na pitanje zašto Stanislav Prepek – osim jedne jedine rane pjesme – svoju poeziju nije htio tiskati. Pisac ovih redaka, imajući sreću biti priređivačem opsežne knjige *PROGNANIK IZ SVIJETA SVJETLOSTI – Život i djelo Stanislava Prepeka* (ZKVH, Subotica, 2012.), u spomenutom djelu iznosi mišljenje (čak čvrsto uvjerenje!) da je u pitanju bio jedan pjesnikov mladalački kapric...

No, takvo bi se objašnjenje moglo smatrati preuskim. Mlad čovjek, s tek započetom učiteljskom službom, upoznavši u Zagrebu značajnu i uglednu književnu osobu, Milana Begovića, objavljuje u njegovome časopisu *Kritika* svoju prvu pjesmu, *Epitalamij*, začudo jedinu radosnu i poletnu u čitavoj Prepekovoj poeziji – izuzmemo li stihove vezane za čari i ljepote prirode. Begović upita nadarenoga Stanislava čime se mladi gospodin bavi, a Prepek mu odgovori da je učitelj. Preko Begovićeve lica je preletjela sjena razočaranja, što je na Prepeka djelovalo neugodno i razočaravajuće, osobito uzmemo li u obzir psihološko stanje mladog Petrovaradinca, koji je tada već bio bez vida na jednome oku i s lošim prognozama za ono drugo, te da je bio daleko od svojega doma i svojih najmilijih, i da su ga čekale nezivjesnosti tek započete učiteljske službe... Begović je – govorio je o tome kasnije Prepek – vjerojatno očekivao da je mladić u najmanju ruku nadareni student književnosti.

Prepek je u svojoj petrovaradinskoj okolici često prepričavao taj razgovor s Begovićem, ali, istini za volju, nikada nije iznio tvrdnju da je Begovićevo reagiranje na saznanje o poslu kojim se mladi čovjek bavi bio razlogom njegovu, Prepekova, pjesničkog povlačenja u samoga sebe.

Smijemo li se upitati je li postojao neki drugi, jači razlog tome povlačenju?

Držimo kako bi se taj razlog mogao naći u jednoj neobičnoj Prepekovoju pjesmi!

Citirat ćemo je:

PJESMA

*Razgovor sa samim sobom,
Utjeha u bezutješnom,
Traženje apsolutnog,
Traženje istine,
Rješenje nerješivog,
Stvaranje novog svijeta,
Uhvaćeno neuhvatljivo,
Razgovor s tišinom,
Ostvareno nemoguće,
Most kroz vječnost,
Cvijet i dobra i zla,
Sumrak i rađanje bogova,
Glas bezglasnog,
Vapaj mrtvih usta,
Lutanje i traženje puta u besputnom!
Plamen duše,
Beskonačno izgaranje,
Bezvremeno u vremenu,
Leptir bez krila,
Uzaludan polet.
Pjesma.*

Ova je pjesma više od pjesme!

Ona se pokazuje pjesničkom domaćom zadaćom za cijeli život! Gotovo bismo smjeli ispred svakoga stiha naznačiti rednu brojku, jer je svaki stih po jedna lako uočljiva „programska“, uža ili šira, tematska odrednica – iz koje se može izroditi puno više od jedne jedine pjesme. A, i izrodilo se!

U njoj pjesnik najavljuje svoje zatvaranje u raskošnu dvoranu vlastitog i neovisnog pjevanja. Neka nas ne buni što je ta Prepekova pjesma nad pjesmama uvrštena u ciklus označen godinom 1956., jer to nam ništa ne govori kada je ona doista napisana. Ona je u Prepekovu dušu mogla, i morala čak, biti utisnuta i mnogo prije nego li ju je stavio na papir.

Ako smo skloni suglasiti se da je kod citirane pjesme riječ o pjesničkoj životnoj domaćoj zadaći, onda ćemo razumjeti zašto je pjesnik čitavoga života pjevao u osami. Jer, ako bi – poput većine drugih pjesnika – tiskao zbirku za zbirkom, lako bi dospio u kušnju da ovdje ili ondje, prije ili poslije, poklekne pred dobronamjernom književnom kritikom, te da lađu svojega pjevanja povede po nekim drugim valovima. On je uvijek, i u svemu, ostajao samo svoj, ne mareći za popularnost, ne mareći za stjecanje „imena“. Jednako se tako Prepek vladao i na polju svoje čudesne proze, no nju, na-

žalost, nije mogao u većem opsegu pisati prvenstveno zbog galopirajućih poteškoća s vidom.

Najbolnija životna enigma Stanislava Prepreka, s kojom se na nekoliko mjesta susrećemo i u njegovom pjesničkom djelu, bio je gubitak sina Kazimira, te bezuspješno očinsko traganje – po sjevernim obroncima planine Zelengore – za mjestom gdje je dječak (kao pripadnik Hrvatske vojske) poginuo i na neznatome mjestu pokopan. Ta je tragedija, na osobnom planu, dovela do raspada Preprekove bračne zajednice i do premještanja njegovoga daljeg života u podstanarsku osamljenost, sve do smrti, 1992.

Tragedija je prouzročila i snažni, nenadani preokret u Preprekovoј poeziji. Ta tema zahtijeva osobitu pozornost, pa ćemo se na nju, malo poslije, nužno vratiti.

Jedna od enigma u Preprekovu životu, prije braka, jest nenadani prekid korespondencije s prijateljem iz Japana. Stanislav Preprek je od malih nogu odlično govorio njemački, dobro je znao francuski i slovenski, a bio je privržen i međunarodnom jeziku esperantu. S još jednim esperantistom iz Novoga Sada, svojim osobnim prijateljem, ozbiljno je kanio posve se preseliti u Japan! Tamo je, u velikome gradu Yokohami, imao prijatelja, s kojim je duže vrijeme vodio bogatu prepisku. Međutim, Yokohamu je 1923. zadesio katastrofalni potres. Brojka stradalih bila je ogromna – više od 20.000. Pisma iz Japana Prepreku i njegovome novosadskom prijatelju više nisu pristizala. Zamisao o preseljenju u zemlju izlazećeg sunca nije se ostvarila.

Preprek je na jednome oku izgubio vid u svojoj 23. godini kada je liječnički prognozirano da će mu vid sve više slabiti i na drugome oku, do potpunoga sljepila, što se, nažalost, koncem pedesetih godina prošloga stoljeća i dogodilo. Često se među Preprekovim znancima postavljalo pitanje bi li Preprek sve svoje nadarenosti iskazivao i da mu je vid bio zdrav, ili bi mu se život okrenuo u kakvom drugom smjeru. Držimo da tu dileme, a nekmoli kakve enigme, nije smjelo, niti smije biti. Živuci s obitelji od 1921. do 1926. u srijemskome mjestu Maradiku (gdje je bio ravnajući učitelj), Preprek je s punim žarom stvarao glazbena, pjesnička, prozna, prevoditeljska i likovna djela. Dobivao je redovito najbolje inozemne književne i glazbene časopise, a vodio je i plodnu korespondenciju na nekoliko jezika. Da su mu oči, kojom srećom, bile zdrave – iza njega bi, tu dvojbe i enigme nema, na svim umjetničkim poljima ostala velika, pa i veličanstvena ostvarenja.

Preprek je s poezijom bio suživljen. On je bio poezija sama. Sreća je da je najveći dio Preprekova pjevanja sačuvan¹, ali podosta se rukopisa nužno mo-

1 Stanislav Preprek je za života svoje književne i glazbene rukopise, sav svoj preskromni imetak (klavir, pianino, slike, magnetofon...), te autorska prava, oporukom ostavio u naslijeđe svojoj dugogodišnjoj osobnoj prijateljici, gospođici Štefaniji Gregec. Poslije Preprekove smrti, i sama u godinama, gospođica Gregec je za nositelja prava testamentom odredila profesora glazbe Đuru Rajkovića iz Petrovaradina. Za gospođicom Gregec je ostalo i troje njezinih zakonitih nasljednika, no oni su se svojih udjela u pravima na Preprekova djela, te na Preprekovu materijalnu ostavštinu, dragovoljno odrekli, prepuštajući ih u cijelosti g. Rajkoviću. On se kroz dugi niz godina predano starao o Preprekovu naslijeđu. Objavio je u raznim novinama i časopisima, te na radiju i televiziji, čitav niz tekstova o Prepreku. Osobno je izvodio Preprekove skladbe, a objavio je i knjigu *Stanislav Preprek – život i djelo*, u izdanju Hrvatskoga društva crkvenih glazbenika (Zagreb, 2006.).

ralo zagubiti, budući da je pjesnik progresivno gubio vid, a pisao je običnom, zubu vremena neotpornom, grafitnom olovkom, sve krupnijim i krupnijim slovima, odlajući ispisane stranice u ladice pisaćega stola u knjižnici, ili na uvijek pretrpanu ploču stola, a u svojemu tijesnome i jednako pretrpanome stanu ostavljao ih je gdje je mogao, gdje je stigao i gdje se u kojemu trenu zatekao... Prepreku je bilo najvažnije pjesmu iz svojega unutarjnega bića izlučiti, a nije mario što će već sutra s njome biti.

Smijemo ići i toliko daleko, te sa sigurnošću tvrditi kako se Prepek u zadnjim svojim godinama nije ni laćao papira i olovke, već je pjesme, jednu na drugu, slagao i odlgao u svoju raskošnu dušu. Tako nije morao robovati ladicama i policama. Nije robovao metrici i rimama, nije povlačivao ničijemu ukusu, ničijim pohvalama, ničijim kuđenjima. A ničim sputana tematska i sadržajna sloboda pjevanja, koju je samome sebi darivao, morala je takvim njegovim ostvarenjima davati dimenzije koje bi jedino kakav četverodimenzionalni ili peterodimenzionalni papir mogao primiti. No, i konzumenti takva pjevanja, ne bi li ga mogli shvatiti i prihvatiti, morali bi biti obdareni odgovarajućim, istovjetnim percepcijskim višedimenzionalnostima.

Za utjehu, možemo u svojim svijestima zamisliti, a u nekoj budućoj knjizi o Prepreku to možda i realizirati: na kraju ukupnoga tiskanog Prepekova pjevanja, u produžetku pjesničkih opusa koje već poznamo, moglo bi biti dodano 4-5 bijelih (bijelih, ne praznih!) stranica. Takav bi ciklus, primjerice, mogao biti nazvan: *PJESME RUKOM NEPISANE*. Zagledamo li se duboko, bez treptaja, u stihove koje nam oči ne vide, uronimo li mislima i osjećanjima u njih, stihovi će nam se sami početi otvarati. Draž je u tome što će svaki čitatelj iz bijelih listova u sebe apsorbirati uvijek nešto što je izravno njemu samome upućeno. Samo i jedino njemu, među svekolikim čitateljstvom! Pjesnik i čitatelj bi postali jedno.

Sada nas priča o osobnim i stvarateljskim enigmama Stanislava Prepreka dovodi do svoje – usuđujemo se reći – najsnažnije poante. Kao što je Kazimirova smrt bolno uzdrmala Prepekov osobni život, tako je ona prouzročila i snažne promjene u njegovu pjesništvu, unijevši u njega mračne, nihilistične vizije i tonove, koji prevladavaju, pa i dominiraju, u posljednjim ciklusima. Ne bi li se to bolje i uvjerljivije prikazalo i objasnilo, neka nam bude dopušteno vratiti se najprije na jednu naoko bezazlenu Prepekovu rečenicu, koju je on, kroz duži niz godina, često (ne rjeđe od jednom tjedno) znao izgovarati pred svojim sumještanima, najčešće u prostoriji knjižnice, koju je, premda poluslijep, a poslije i posve slijep, devetnaest godina više nego uspješno vodio.

Ta je rečenica glasila: „Pjesnici su čudo na svijetu!”

Svatko imalo načitan prepoznavao je u tome iskazu parafrazu na poznate stihove Antuna Branka Šimića, koji za pjesnike rekao da su „čudenje na svijetu”. Prepek je Šimićevo „čudenje” okrenuo u „čudo”, no to je od strane Prepekovih znanaca i posjetitelja knjižnice primano kao duhovito i bezazleno poigravanje riječima drugoga pjesnika.

Pokazat će se, međutim, da je spomenuta Prepekova parafraza bila puno više od igre.

Pokazat će se da će nas te riječi dovesti do samoga nebeskoga prijestolja!

Pokazat će se nešto naoko nemoguće, nešto naoko neshvatljivo i neprihvatljivo, osobito ako znamo da je Stanislav Prepek bio odgojen u vjerničkoj katoličkoj obitelji, te da je punim srcem, punom dušom i s punim žarom i darom komponirao, vlastitim rukama na klaviru i orguljama izvodio, te u zborovima afirmirao, prekrasnu, prebogatu crkvenu glazbu – koja čini jaku polovicu svega što je za života u glazbi stvorio.

Pokazat će se da se Stanislav Prepek, u svojoj patnji, hrvao sa samim Bogom!

Čovjeka je Bog stvorio po svojem liku, no taj lik nije fizički, već je stvarateljski. Ljudi su mali bogovi, koji, u danim granicama svojih moći, stvaraju i oblikuju svijet u kojemu žive. U tome se poslu „mali bogovi“ nerijetko moraju stvarateljski „pohrvati“ jedan s drugim, ne bi li se nešto loše ispravilo, ne bi li se nešto dobro učinilo još boljim. Hrvanje s Bogom je i biblijska kategorija. Sjetimo se starozavjetnoga Jakova. Je li ga Bog, u hrvanju, kaznio, uništio? Ne! Nagradio ga je potomstvom kakvim se nijedan ljudski stvor prije, a ni poslije Jakova, ne bi mogao podičiti.

Stanislav Prepek se u nekoliko pjesama dotiče svojega izgubljenog djeteta, no sve za čime on u svojem bolnome pjevanju žudi jest pronaći mjesto gdje mu je sin pokopan, domognuti se koje krpice s njegove odjeće, ili zahrđale identifikacijske pločice s prsiju... Kazimirovo duhovno biće neutješni otac prešutno prepušta Tvorcu, koji je dječaka stvorio i koji ga je sebi natrag uzeo, ali u svoje pjesništvo očajni pjesnik unosi sve mračnije tonove. S Bogom se ne hrva izravnim obračanjem, ali sve se češće bavi oponirajućim temama, temama zemne i posmrtno praznine, te dubinama mraka, koji u Prepekovu pjevanju postaje jednako vječan kao i svjetlost nebeska. Ni svoju vlastitu duhovnu budućnost on više ne vidi u rajskim vrtovima, već pjeva:

*Usred sunčana dana
kao da me okružuje crni mrak.
O, kako je tada bliska i razumljiva misao
o trenutku smrti,
o potpunom iščeznuću bez traga,
o nepostojanju...*

Ovakvih tonova ima na više mjesta u Prepekovu pjesničkome djelu. Evo još nekih:

*Jedini istinski svijet je moja svijest.
Sve su drugo laž i obmana.*
.....
*Poput ptica tišine i mekoće, odlebdio je
moj glas u bezbrojne praznine nebvstva.*
.....
*Tražim stepenice u ponore, ali u njih se
samo može padati s bezbolnim jaucima.*
.....

*Neka se javi novi dan makar i na zapadu,
jer svi pravci su jedno i svi vjetrovi
imaju sada samo jedan smjer: nikuda.*

.....

*Vrt podsvijesti procvjetat će cvijećem zla,
a nebo će se zasmijati paklenim smijehom laži.*

.....

*Sakrij se iza šipkova grma
da ti nitko ne vidi kozju nogu i ne čuje
tvoj ludi hihot nevjerovanja.*

.....

*Sapet sam užetom vjere u nešto što nije bilo
i ne mogu odriješiti čvorove sumnje.*

Zanimljiv je istinski događaj „hrvanja s Bogom“, koji se dogodio u Poljskoj neposredno po svršetku Drugoga svjetskog rata. Preživjeli židovski intelektualci su vodili raspre je li Bog kriv za strašna stradanja Židova u ratu. Neki su ustrajavali na stajalištu da Bog nikada ni za što ne može biti kriv, dok su drugi dopuštali i suprotno. Raspra je dovela do dogovora: organizirat će se suđenje Bogu! Ono je, po svim sudskim i pravnim normama i običajima, i organizirano (optužba, obrana, porota, sudac...). Po svršetku postupka, sastala se porota, koja je, poslije vijećanja, donijela i priopćila svoju odluku: „Kriv je“. A sudac je potom od sviju zatražio: „Dignimo se, da Mu se pomolimo!“

Stanislav Prepek čini isto. Svojom se poezijom okreće k nebesima i uzvikuje: „Kriv si! Za sve moje ljudske i roditeljske patnje – kriv si! A sada, evo, uzimam pod ruku svoje skladbe za orgulje i idem Ti u petrovaradinskoj crkvi Svetoga križa nešto lijepoga odsvirati.“

Ovdje bi se mogla privesti kraju prometejska priča o Stanislavu Prepeku, no može li ona uopće imati racionalni svršetak? Kako se uopće može jurišati na nebesa jednom polovicom svojega bića, onom pjesničkom, a drugom polovicom, glazbenom, ista ta nebesa slaviti veličanstveno kako je malo kojemu skladatelju bilo dano?

U nemoći da pruži suvisli odgovor, piscu ovih redaka jedino ostaje da, poput djeteta, usklikne: tko se voli, taj se i svađa!

Otvara li nam se sada put ka razrješenju one naoko beznačajne i „beza-zlene“ Prepekove, tijekom dvaju desetljeća u petrovaradinskoj knjižnici *Vladimir Nazor* izgovarane rečenice: „Pjesnici su čudo na svijetu“?

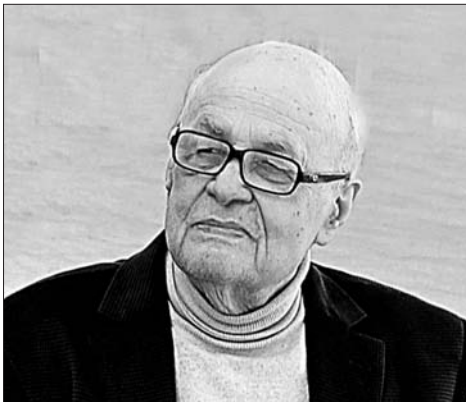
U nemoći dosegnuća potpunijega odgovora, uhvatit ćemo se za slamku jednostavne, takorekuć đačke logike, s danim premisama i iz njih izvedena zaključka:

Pjesnici su čuđenje na svijetu.
Pjesnici su čudo na svijetu.
Stanislav Prepek je pjesnik.

Stanislav Prepek je: čudo na svijetu.

PJEVAM, MAJKO, PJEVAM!

(ČITAJUĆI OPORUČNU KNJIGU PJESAMA
MIROSLAVA SLAVKA MAĐERA)

Na kraju knjige poželimo – još! Jer je sve bolje. To je najkraće što možemo reći nakon iščitanih izabranih pjesama Miroslava Slavka Mađera predstavljenih koji mjesec prije njegove smrti zaboravljajući godinu rođenja kao da oduvijek bje – ovdje. Ipak, smjestimo tog našeg književnog osamdesetšestogodišnjaka u vremenski rok za neshvaćenost koji svi dobijemo: Hrtkovi, 1. srpnja 1929. – Zagreb, 14. kolovoza 2015. *Ars*

longa, vita brevis! – kažu Rimljani. Čitajući Mađerove pjesme doživljavamo da je i život – dug! U boljim trenucima i vječan. A svi volimo, iako svi s iskustvom loše beskonačnosti, tu u nas upisanu vječnost. Anita Đipanov rekla bi – *Zaplela se vječnost...* Pjesnikinja iz Monoštora vidi je u svemu – kako se upliće u naš život i to njeno uplitanje navještaj je *nikoga novoga svita*. Pjesnikinja je to, razumije se, ljepše rekla – gotovo epifanički – bilježeći neimenovanu a ipak božansku pojavnost i prisutnost i sama zapletena u tu posadašnjenu vječnost. A mi poneseni i zaneseni čitatelji isto imamo svoju nit u tom splitanju i proplitanju. Ako sami i ne osvojimo *vekivečnost*, svi je okušamo i sudjelujemo ravnopravno barem u neumrlosti. Našoj sadašnjoj neumrlosti makar – kako navodi u jednoj pjesmi Mađer – bili mrtvi (*gasi svijeću, sklopi sveto pismo/ MI SMO MRTVI, A UMRLI NISMO!*) Sveto pismo uči o toj mrtvoći kao o poželjnoj stvari. Ono poznato – *umrijeti grijehu!* A neki će zdvojno naći se na pola puta i reći – *Ni mrtvo ni živo!* Ali i njima se otme molitveni uzdah – *Gospodine, nije nam krivo što smo još uvijek ovdje!* U riječi, ako nigdje. I tako to ide dalje u životu i literaturi. Preturi se svašta

preko uma i druma i ipak se negdje stigne. U neku naseobinu duha koju nam nitko ne može oduzeti. Upravo je nju stekao Miroslav Slavko Mađer svojim ustrajnim ispisivanjem stihova. Jer pjesnik se uvijek ispisuje, crta nevidljivog sebe. I nas. Nekad je to doista panoramska slika, tisućljetni svjetlo-pis u koji stanu i preci i budućí – a nekad smo radosni snimak milenijske fotografije, fotograf na nekoj dizalici snima radost naše ljudske sitnoće i ujedno množtvne veličine. Što još reći nakon pročitano^g Miroslava Slavka Mađera?! Još širine! Još više nepreglednosti, još više prisutnosti na svakom dijelku puta. Još više blagonaklonosti za sve ono što nam se učinilo ili ukazalo ili reklo. I za ono što nam se prešutjelo. Za sve. Blagi sveopraštajući naklon. Osmrtnica na dvorišnim vratima u Gradištu, suseljanin se vraća sa stana i prolazeći biciklom mimo s poštovanjem skine kapu. Da je ostao u Hrtkocvima i da je više Hrvata ostalo u Hrtkocvima – vjerojatno bi se i u njima mogla vidjeti takva slika pokraj kuće Miroslava Slavka Mađera. Srećom, a i ono bi bila sreća, otišao je da bi se iznova mogao vraćati. Sve svoje sobom nosim! – kako je lijepo kad to možemo reći. Pogotovo onda kad je jaram sladak i breme lako, a i onda kad smo sasvim, sasvim teški, teži od zemlje po kojoj hodamo i koja nas drži, ima u svemu neke isto tako teške istine, dobrote i ljepote i općenito – težine tim nam draže što znamo da je u danom času jedino mi možemo nositi. Dano nam je! Nešto od te težine prijede u slova i postane lako kao mekoukoričena knjiga. Slovarij naše duše u kojem su porazmješteni pojmovi na nepredvidljiv način i nikad ne znaš kad ćeš na što naići. Priređivačica i predgovarateljica Mađerovih izabranih pjesama Hrvojka Mihanović-Salopek zaista si je dala truda i išla redom i smještala Mađera u naše književnopovijesno vrijeme znalački i s poštovanjem i uvijek bi nakon nekog uočenog razdoblja uspijevala naći pjesnikovu riječ koja to razdoblje potkrepljuje, otvara i zaključuje u istu dobu. Nije pisala o pjesniku bez pjesnika nego je bila zauzeta subesjediteljica koja si je u nekoj vrsti znanstvenog nadahnuća dopustila malo duži govor koji je vjerojatno rado poslušao i prošio i sam Mađer, a i svakom čitatelju je dobrodošao predznak u kojem će lakše pobijediti proživljeno i zapisano vrijeme koje zna zaleći u naše knjige, ulijeniti se ne davši se iz njih istjerati. Mađerovo pak vrijeme je dosta protežito i u toj svojoj protežitosti, kao što smo već rekli, isprepletено s vječnošću. Vrijeme uostalom jest način putovanja vječnošću, protezanja i protežnosti njome. Nema žurbe i kad jurimo, jurimo polako! Ususret nekoj novoj javi ili nekoj novoj riječi ili se vraćamo staroj – uvijek u nekom novom rasporedu govorimo o istom – našem rasprostiranju u vremenu. Rasprostiranje dobro dođe kad je u srcu tijesno, a duši tjeskobno. U tom smislu Miroslav Slavko Mađer je ljekovit pjesnik. Pjesnik možda dosad nedovoljno prepoznate slobode. Slobode da se podudariš sam sa sobom i ideš dalje kao da ništa nije bilo. Bez posljedica. Blago nasmiješén od udarca. Neki bi rekli – udarca sudbine! Opraštajući. Modrice na duši postaju nebeski plave i ulijevaju se u boju Tadijanoviće^va visokog žutog žita. I idu dalje – u bijeloj boji papira ogleda se sreda dobro zapečenog bijelog kruha. Kruh je bijel i kad je crn. Kao što i papir može biti čistiji kad se ispiše nego kad je neispisan. O, ljepote! O, dobrog društva! O, dobrodošle duuuge prisutnosti!

O, toliko toga prepričanog što se prepričati ne da! Tako da nas pjesnik Mađer ostavi uvjerenene, zaufane i zaljubljene – na trenutke ne znamo – u koga?! Je li to ovaj jezik, jesu li to ljudi koji govore njime ili je to neka određena osoba, Bog ili čovjek – kojemu i mi cijeli život želimo govoriti, pjevati, pričavati, besjediti i razgovarati s njim, ganati i praviti, gonetati i razumijevati, spominati se i divaniti s njim. Ne znamo, ali nekad ne treba tjerati mak na konac, nekad treba ostati u neznanju. Tko mnogo zna, brzo ostari! – rekao bi Dostojevski ruskom posloviceom ono što Sokrat rješava s onim svojim – Znam da ništa ne znam! – i doista mladahna duha ispi kukutu, a neki od nas vječnu mladost čuvaju krilaticom – Ne znamo da znamo! To se lijepo slaže s pjesničkim usklikom Stjepana Svedrovića koji kaže da je ljubav – nad znanjima – znanje! Onda i kad ne znamo da znamo – svi smo u znanju! I svi starimo! Ostavši *mlajahni i lujahni!* Čak i kad naša riječ poprimi kalamburast tijek, ipak stoji svaki ovaj rijek! I stajat će uvijek i uvijek će teći! Malo reći! Malo reći! Jer – i hoda se i leti, plovi i preplivava – roni i izranja – bdije se i spava! Sniva i sanja! Imenicom – sanja – i pjesmom *Zaboraviti* (Mađer je jedno cijelo razdoblje pisao pjesme naslovljene infinitivima koji su glagolsko vrijeme vječnosti!) završava pjesnička oporuka u I. knjizi *Izabranih djela* pod naslovom *Izabrane pjesme* u sunakladništvu Društva hrvatskih književnika, Ogranak Slavonsko-baranjsko-srijemski i Zavoda za kulturu vojvođanskih Hrvata. Sanja! Našu sanju nije lako uganut! – kako bi rekao Nikola Bonifačić Rožin. A ima je *čovik što sprid nas se javlja, s nami i za nami*, Čovik u nami! – mogli bismo reći čakavski. Ili kajkavski – Človek v nami! Jer ima u nama i bogova i životinja i bilja i minerala, kamenja i rijeka, mora i oceana – zraka, vatre, vode, zemlje i ljubavi! Ona se prenosi dalje. Često o nastajanju hrvatske države znaju govoriti kao o tisućljetnom snu. U čiju su svrhu ispjevane mnoge budnice i davorije, žalostinke, radostinke, tugovanke i zdravice. Tužilo se i bugarilo, nehajalo i marilo! Mračilo se i zarilo, ledilo se i žarilo, vedrilo se, oblačilo. Vladalo se i tlačilo. Jačalo se i kvačilo! Morilo se i zračilo! Gorilo i plavilo. Sve do časa kada se svi ozemljimo. *Zemlja je posljednji liječnik!* – kaže naš pjesnik. Ona najpouzdanije liječi od života. Obično kad se o nekome piše, želi se poći i korak dalje, promaknuti u budućnost sebe i onoga o kome pišeš. To promaknuće valja zaslužiti i zavrijediti i mi ne bježimo od službe i njoj pripadnih vrijednosti koje valja zagovarati i živjeti – nego nam se kao čitateljima pjesama Miroslava Slavka Mađera – nikamo ne žuri jer nam se čini da smo već – tamo! Nebitno i bitno, važno i nevažno – usklađuju se i pomažu jedno drugom da svijet zacijeli. U tome će nam pomoći, kako Mađer kaže, *stare riječi molitve*. Naši Očenaši, Zdravo Marije, Slave Ocu, naša Vjeronanja (i Vjetronanja!) i Zdrave kraljice, Isuse i Bože moj i Duše Kristove, djeloskrušenja i kajanja, hvale i klicanja ili usana jedvamicanja – svejedno – može to biti i bilo koja od svojih riječi kojima smo se obratili Bogu ispovijedajući svoja nedjela. Samo tako ćemo *...postići Čovjeka PLEMENITA I CIJELA* koji neće ubijati vrijeme nego ga oplemenjivati sobom. E. Bilo bi lijepo! Tako je često znao poželjeti i Miroslav Slavko Mađer. Da bude lijepo. U svoje i u bratovo ime. Kastor i Poluks naše književnosti. I nisu jedini. Tu su među ostalima braća Kozarci samo što Mađeri bjehu dugovječniji od

njih. Tu su svi kojima je umro brat u dobi kad se dalo još lijepo i dobro živjeti. Mađer je tu dobu sačuvao u sebi do smrtnog časa. Nije odustajao od nje ni onda kad se ostarjelo tijelo počne bolno rugati vječno mladoj duši. Taj mladički glas sa svim bojama časne starine koji odolijeva predavajući se i koji se predaje odolijevajući vremenu, nevremenu, nepogodama bitka i nikad dostatno iskazanoj sreći što jesmo. Sve se može iskazati pjesmom zato treba pjevati:

*Neka nas potopi u gorkoj slasti pijana bosutska kiša
i neka nam u burama vremena bude bajno i previše...
Ali neka se pjeva najviše!...*

(Krnjaška krčma, *Beskrajni kraj*, Zagreb, 2008.)

Ne možemo ovdje ne sjetiti se Mađerova zavještaja – pjevat će Slavonija!

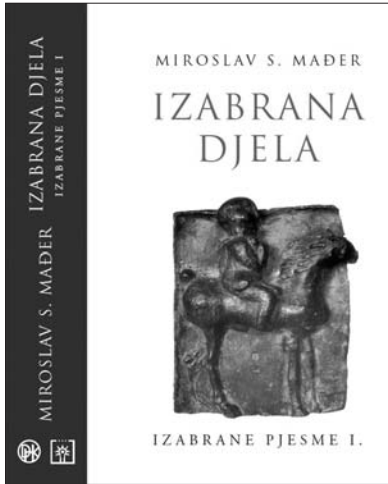
*I kad umrem pjevat će Slavonija
stara mati, polja i šuma
Široka ravan – pradavna Panonija,
kad zapjeva i sunce silazi s uma.*

*Pjevaj majko ratara i bekrija
pjesmu onu što nam život vara.
Konje vrane kad osedla Šokadija
vrisne pjesma od plamena i žara.*

Tako pjesma ponekad napusti svog pjesnika i postane opća, postane zajednička, himna zemlje koja nas je othranila – živa bila! Kad nas ne bude. Tako bi mogao reći svaki zahvalni slavonski stanovnik i žitelj, i šire – svaki Zemljanin! Slavonci se vjerojatno tako i čute inače ne bi ta Mađerova pjesma bila toliko pjevana i obljubljena sve od nagrađenog Vice Vukova na Požeškom festivalu 1969. do danas – svakih Vinkovačkih jeseni, brodskih Kola, županjskih Šokačkih sijela... Vjerujemo da ni Bunjevcima nije mrska jer Bačka je isto široka ravan i ima ratara i bekrija u njoj. I sunca i pjesme i konja vranih...

Miroslav Slavko Mađer postao je pjesnik od *prave pjesme*. To jest od pjesme koja se može pjevati i punim plućima i jakim grlom a ne samo – očima! Zahvaljujemo mu na tome upošljavanju našeg cijelog tijela jer kad pjevaš punim plućima i jakim grlom pjeva i utroba, i pas i bokovi, i slabine i stegna, i njedra i zdjelica, i prepone i bedra, i koljena i listovi, i cjevanice i gležnjevi, pete i stopala, ramena i vratovi, laktovi i šake i svi prsti! Zahvalni smo i na tišini koja ostaje iza nas, nasmiješenoj, onoj koja uljepšava zbilju, mekša crte lica, izlazi iz očiju nesmanjenim sjajem... Kad pjesnik umre, zapravo sve pjesme postaju zavještaj, duševna domovina, duhovni zavičaj, ali i posve tvarno – pročitane i otpjevane pjesme sudjeluju u ozračju nekog (beskrajnog!) kraja. I ne samo u ozračju, nego i u nama koji smo ih pročitali

pripreme mjesto za nekog novog pjesnika. Riječi ima, sačuvane su, može se ići dalje – u nove retke i rasporetke, ustrojstva i razbrojstva – pjevati dalje. Makar i šutke, makar i palcem i kažiprstom ili sa svih deset prsta kao pijanist-glasovirač kad se piše – pjesnici pjesnike prepoznaju jer oni su si svoja vrsta. Pjesnici pjesnike vole jer je i njima i nagrada bolna, a kamoli kazna kad izvana ne daju pjevati svim unutrašnjim svjetovima. Kako se to čini? Nema objavljivanja – slično petogodišnjoj kazni koju je bio dobio Tin Ujević nakon II. svjetskog rata (1945.-1950.). Iako je možda već tada pod zabranom objavljivanja bio zaradio rak na grlu od kojeg će za još

jednu petoljetku i umrijeti, Tin se ipak slavno vratio Hymnodijom, a Jure Kaštelan mu je uz njegovu pomoć priredio veliki povratak antologijskim izborom u *Zori* 1950. pod naslovom – *Rukovet*. Još je objelodanio *Žedan kamen na studentu* 1955. i krajem te godine i umire. I što bi rekao Mađer u *Slovu o Ujeviću III. – Mislim i dalje kamo poslije Tebe, jer će sve ići u malo...* Ali nije otišlo samo u malo, otišlo je i u nadugačko i naširoko. U zaglavno kamenje, u temelje, kuće i krovove. Od vila na Gvozdu do kućica u svemiru. U svu duž, u svu šir, u dubinu, u visinu, u prostor, u vrijeme – u zauvijek, vječno, vazda! Zahvaljujući Tinu, moglo se, ali i nije se moralo nekamo ići. Moglo se ostati ovdje. U velebitnom! Ne, sigurno se nećemo složiti s Dragom Štambukom kad kaže – *Vele bit ili ne bit!* Ne! Mi ćemo poštovati i ono sasvim malo, posve malešno i malahno, malecko i maljucno, ozbiljnost minijature Julija Klovica ili smijeh sitnoslike kojeg našeg glagoljaša koji oslikava početno slovo nekog odlomka iz Svetog pisma i svih onih sitnoslikara-minijaturista koji svojim sitnoslikama postaju živopisci naše duše što se sporo prepunja i sklona je praznosti i praznini – i nju takvu oni strpljivo iz mala pune riječima i slikama – ispisanim štivom u doba kad se još prepisivahu knjige i hvala Bogu, još su dobre oči i znaju gledati i kroz staklo i povećati si ono sasvim maleno (sitnoslov na namirnicama u trgovačkim središtima!) i vidjeti da ima smisla početi gotovo ni iz čega, urediti i sasvim mali prostor i u tome je veličina. Mjere su dobre, ali još je bolje kad se doхватimo nemjerljivog kao u jednoj pjesmi Miroslava Slavka Mađera koju vrijedi navesti cijelu skupa s mottom –

*Al' najljepša pjesma
Nije uvijek ona što na papir pada...*
(Vladimir Nazor)

TRIDESETDRUGA

*Daljina ima sve prednosti bespuća cvatna.
Daljina je nedostižna jer znači nešto veliko.
Ona može biti tuđe svima, ali može biti i zlatna
i kao neko širokog mora oko.*

*Daljina nosi naše oči i hita usjeve nada.
Daljina će čovjeku otvoriti beskrajne pruge.
Možda će one značiti neke nove ulice velika grada
ili tek teške, osame mučne i duge.*

*Daljina ima sve odlike pravca koji se ne vidi
Daljina će kao nebo dostići sve naše lijepe vjere.
U nama nešto krvavo leđi, pjeva, ili opako bridi.
Ona se stara u oblike čudesne tajnovite sfere.*

*Daljina je kao brod koji tamo negdje morem pluta.
Daljina je kao riječ koja ima jedra napeta i čudna.
Možda se s njim negdje beskrajno bdi je i luta,
ali ta divna budućnost nije nikako uzaludna.*

Ne bi bilo prvi put da se sriče čudno i uzaludno iako srokova ima još – budno, rudno, smudno, pokudno, žudno – i svugdje čitamo i – dno. Sedam puta – dno! Jesmo li već jednom dospjeli tamo ili će ljudi ići, kako je zapisala Ljerka Miška, i stubu ispod samog pakla? Tko zna?! Oporavak i uživanje u blaženstvu ufamo se čeka naše umiruće i umrle (zakratko!) – prolazna sramota ta smrt – reče Blaženka Maras Čulina, a mi ćemo pohrliti u daljine (nekad je to naša najiskrnijja bližika ili možemo reći muški – naš iskrnji i bližnji!) i nastaniti se tamo. Zaživjeti i odživjeti svoje! Valjda i nazdraviti koji puta. Skupa s pjesnicima jer i mi poput Miroslava Slavka Mađera možemo reći:

....
*Ja volim pjesnike jer imaju nešto sasvim svoga.
Ja volim te ljude iako su prokleti i ukleti.
Oni su ipak najbliže do nebeskih anđela i Boga.
Oni hodaju svijetom kao zastavnici sveti.*

*Ja volim njihov ludi, beskrajno nevažni stih.
Ja volim sve te ptice jer sam od njihova jata.
I uvijek sam od prave pjesme najdublje istinito tih.
Pjesnici čuvaju među nemirna mira i krvava rata.*

Ta pjesma (STOTRIDESETDRUGA) ima u zaglavlju Juvenalovo upozorenje – *Ipak, nemoj zavidjeti pjesniku, kome se s katedre dive...* Zavist sigurno nije dobra i nije dobro biti zavidan, tim više što nije uvijek lako biti međaš

između krvavog rata i nemirnog mira, mrginje između ničega i nečega, unka između svemira i svenemira i kad se ratuje i krv proljeva i kad se miruje i kad viruje, ufa i ljubi. Ljubi i ljubuje, cjeliva i cjeluje – poljubac u usta opjevao je i Mađer ... *čjelov usnica koje drhte ne od pohote, nego od usvajanja...* Ako čitatelju *Izabranih pjesama* Miroslava Slavka Mađera počne drhtati nausnica i sitni nadusni mišići uznemire se, bit će to znak da nas je posthumno poljubio pjesnik. Iz zahvalnosti što smo ga slušali, razgovarali s njim, što smo ga otpjevali u ovom urečenom susretu ili što smo ga, uvijek su igri sve mogućnosti, mimoišli i zaboravili. Svejedno. Poljubac je tu. Neporeciv. I sveti je Pavao svoje poslanice često počinjao ili završavao s poljupcem. Kršćani su se ljubili na svetim misama dok se to nije počelo, rekoše, zloupotrebljavati (kako?!). Sad neki svećenici ne daju ni da se rukujemo – damo mir jedni drugima. Srećom, ovako poljubljeni možemo reći s Isusom i sa svakim pjesnikom – Pjesmu vam svoju dajem, pjesmu vam svoju ostavljam!

Ovaj razgovor možemo zaključiti u nekoj vrsti korote – ne umire samo Isus, pjesnik i mi danomice, nego i majka. Majka je umrla i bit će vječno mrtva ako ju ne uskrisimo. Kako majko?! – možemo zdvojno upitati poput sina u jednoj Mađerovoj pripovijetci (*Oči neba*) koji ju je bolje čuo mrtvu nego živu i zasigurno nećemo ostati bez odgovora:

Za početak, sine, pjevaj! Pjevaj, kćeri! Pjevaj!

P. S.

Posljednja ili jedna od posljednjih pjesama Miroslava Slavka Mađera

UZDARJE RIJEČI

Mirku, u Đakovo

*Gledam kroz riječi knjige
I prijatelju sadim sjeme sna.
Ne volim ružne stvari, i takve nekakve brige
Volim, ako volim – do dna.*

*Dobar je taj krug oko katedrale
Taj žamor utihe i molitve srca...
Kao da su me nebeske zvijezde ovdje zvale
I sad trajem kad duša više na grca.*

*Pozdravljam svjetionik čista neba
Kad odan sam stihu – jer to je dar!
Ovdje u srcu Slavonije znam što mi treba.
TU JE I MOJ SUNČANI OLTAR!*

Zagreb, srpnja 2015.

Klara Dulić

PRSTENOVANI GAVRAN – KRUŽNO VRIJEME U BESKONAČNOM TEKSTU

Novele Petka Vojnić Purčara sabrane u djelu *Prstenovani gavran* izraziti su primjer kako moderna proza odražava svijest i svijet modernog pojedinca. Iako smještene u različita razdoblja, zajednička im je fragmentarnost, koja je i jedno od bitnih obilježja moderne proze.

Novele su tematski raznolike. Prevladavaju sjećanja na neke događaje, iz pozicije najčešće neimenovanog pripovjedača, subjekta koji suosjeća sa svojim likovima. Često sjećanje koje daje neophodnu vremensku distancu utječe na oblikovanje opisanih događaja. Na primjer, u noveli „Bijeli bubrezi“ mladost jednog čovjeka svodi se na tek nekoliko teza, mehanički nabrojanih stavki jedne beznačajne biografije. „Karkovićevo momaštvo. Ništa

iznimno. Tri odijela, vožnja tatinim autom, ljubav prema domaćim životinjama što ga odvede na studij veterine u Gracu. Ljubavi: mlada Poljakinja...“ (Vojnić Purčar, 1983, 6). Slijedi kratko nabranje još nekoliko ljubavnih doživljaja iz mladosti, da bi na kraju zaključio kako „Vrijeme zasipa ljigavim pijeskom i njihovu vezu, i obećanja, i pisma“ (Vojnić Purčar, 1983, 7).

Iz mnogih novela čak i pod maskom smislenog i uređenog života izranja besmisao koji snažno djeluje dvosmjerno: on zasipa pojedince, vreba ih svakog dana iz njihovih uobičajenih rituala, ali, istovremeno besmislenošću

i beznađem zrače sami pojedinci. Sukob modernog čovjeka sa samim sobom, proturječnost njegovih misli i htijenja i sukobljenost unutar individue između misli i djela stvara gotovo apsurdnu situaciju u nekim novelama.

Vrijeme je kružno, „prstenovano“ vrijeme, zatvoreno samo u sebe, kao što su likovi novela zatvoreni u istom tom vječitom ponavljanju. „Kakav bijaše njegov privatni život? Mogao bi stati u dva-tri dana koji se ciklično javljaju, ponavljajući slijed istih događaja.“ (Vojnić Purčar 1983, 9). Sam autor nerijetko upotrebljava razmišljanja o vremenu koje se ponavlja, poput lajtmotiva.

Beznađe ovih pojedinaca ipak nije potpuno i trajno. Oni još uvijek imaju želja i nada i to je ono što ih drži podalje od apsurga i mnogo bliže modernom, novom realizmu. Nije u svim novelama moderna ljudska rascijepjenost glavni motiv, ali je protok vremena uvijek bitan element strukture novela.

U noveli „Stoj, pucam“ već u naslovu uhvaćen je trenutak koji je vrlo jasno određen sadašnjošću i značenjski obojen naredbom koju daje. Osim očitog značenja nametnutog u samom tekstu, moglo bi se govoriti i o manje uočljivom značenju. Riječ je o neumoljivom tijeku vremena što ga subjekt želi zaustaviti. Sjećajući se svoje mladosti, pripovjedač govori o svojim prijateljima koji su obilježili opisan dio njegova života i na kraju zatvara krug pitajući se što rade oni sada. Pita se i gdje je djevojka što ih je zamalo stajala glave. Primjetno je relativiziranje osjećaja viđenih s vremenske distance, to je postupak vrlo moderan, pa i postmoderan, imajući u vidu stajalište L. Hucheon u „Poetici postmodernizma“ gdje izjednačava pisanje povijesti i pisanje fikcije, tj. književnog teksta. Pripovjedači mogu isključiti izvjesne ljude ili zbivanja iz prošlosti, nesumnjivo to čine i povjesničari. Naredba „Stoj, pucam“ koju mladićima u bijegu izgovara milicionar postaje razlogom smijehu, kao i takva neizravna naredba vremenu u protjecanju.

U noveli „Oproštaj od Subotice“ prikazano je također sjećanje na mladenačke dane u Subotici i na grupu mladića koja je zajedno odrastala i borila se za sebe. U prikazima njihovih uličnih sukoba dano je određeno razdoblje iz ugla pripovjedača koji je objektivan, ali blizak svojim likovima. Njegovo slikanje karaktera ovdje je vrlo konkretno prikazano. Dodjeljujući svakom od sudionika u kvartovskim tučnjavama nekakvo karakteristično oruđe, on im pridaje i određene osobine i tipizirana ponašanja.

Ova novela je od početka do kraja vezana čvrsto isprepletenim događajima koji kulminiraju tek pri samom kraju. Svaki naredni sukob vodi sljedećem i na kraju onom konačnom koji ubraja sve prethodne. Sukobi koji izbijaju među grupama mladića iz različitih gradskih kvartova proistječu iz trenutnih nesuglasica i „rješavaju“ se odmah. Onaj dublji sukob, Kalorov sa samim sobom i s nizanjem dana bez dubljeg smisla, kulminira ubojstvom željezničara, koje je samo produžetak i rezultat njegova besmislena života. Novela se završava poricanjem postojanja i glavnog lika i svih koji su nekada utjecali na njegov život. Dolazi do sumnje u prethodno ispričano i sumnje u postojanje likova, te kao opće mjesto moderne književnosti i do sumnje u vjerodostojnost pripovjedača.

Novela nosi simboličan naziv „Oproštaj od Subotice“, te postavlja pitanje je li to oproštaj glavnoga lika koga ondje potpuno zaboravljaju ili je pripovjedački oproštaj od teme i jednog vremena. Život glavnog lika i njegovih prijatelja dan je u nekoliko glavnih slika zgusnutih čvrsto ulančanim pripovjednim tijekom. Sjećanje je i ovdje dominantna pripovjedačka pozicija i ono daje i vremensku udaljenost i na kraju povratak u sadašnje vrijeme kazivanja. Prostor zbivanja dan je prilično precizno, no, s obzirom na to da je u funkciji poprišta brojnih sukobljavanja i on ima neprijateljsku notu. Ovdje se opet javlja pojedinac koji ne funkcionira kao dio cjeline društva. On je dio koji se ne uklapa i zbog svojih osobina postaje društvenim viškom, na samoj društvenoj margini, u zatvoru. Kalor je mladić koji voli golubove, bavi se golubarstvom i istovremeno je agresivan. Ovaj neobični spoj nagovještava moguću točku u kojoj će se prelomiti njegov karakter i tako i biva u trenutku rastrojstva.

Namjerno izazivanje sumnje u postojanje ovog lika nameće pitanje nisu li svi žitelji modernog svijeta suvišni ljudi. Petko Vojnić Purčar svoje likove stavlja u osobni poredak stvari koji se teško uklapa u opći poredak.

Novela „Stolica za ljuljanje“ donosi još jednu osobnost koja je gotovo mehanički vezana za predmet, stolicu za ljuljanje. On je doživljava kao produžetak sebe, a drugi to vide kao vrlo čudan hendikep; zdrav čovjek koji se svojevolumeno vezao za stolicu. Slutimo kritiziranje materijalizma suvremenog čovjeka u ovoj višeslojnoj noveli. Takva vezanost za predmet kakvu izražava ovaj subjekt signal je za prepoznavanje otuđenosti od ljudi. Književni lik svoju stolicu za ljuljanje poistovjećuje čak i s majčinskom utrobom. Izbjegava ljude kako bi mogao provoditi vrijeme nesmetano u toj stolici. Stolica ga svugdje prati, pa i na njegovim brojnim putovanjima. Oslobođivši se te stolice on ostaje potpuno sam i pita se gdje je „onaj što gata i znade sve o nama“ (Vojnić Purčar 1983, 123).

Zanimljiva je njegova utjeha u događajima koji se kružno sustižu. Događaji koji se kružno sustižu su dani, mjeseci i godine – vrijeme na koga čovjek ne može utjecati i koje ga neminovno vodi do smrti kao konačnog razrješenja. Vrijeme, koje je kružno i neminovno, postaje utjehom za pojedince opterećene svijetom.

Čovjek izgubljen u svakodnevi, u beskrajnom ponavljanju dana malo gubi svoj identitet, ali ga ti svakodnevni rituali ipak održavaju u kontaktu s ljudima. „Danas ne sličiš na sebe“ (Vojnić Purčar 1983, 124) koje je izrekla žena svom mužu bez mnogo razmišljanja postaje njegovom opsesivnom mišlju u „Prepoznavanju“. Te riječi koje sam sebi ponavlja, provjerava pred ogledalom i traži u pogledima znanaca, njegov su strah koji ga iz dana u dan prati. Vrijeme ga istovremeno i tješi svojim stalnim ponavljanjem i plaši svojim protjecanjem. Plaše ga posljedice proteklog vremena, ali to je ono općeljudsko u njemu.

Najjače uporište tvrdnje da je vrijeme bitan motiv i istovremeno strukturalni element ovih novela nalazimo u riječima samog aktera „Prepoznavanja“. „Ipak, kad sam ono htio razbiti baš taj djedovski sat? Koliko sam puta htio biti kirurg tog vanjskog vremena i ostati jedino s vlastitim unutarnjim

vremenom?" (Vojnić Purčar, 1983, 128). Podjela na vlastito, unutarnje vrijeme i vanjsko vrijeme još je jedan segment u kojemu se suvremena individua doživljava podijeljenom unutar sebe, kao i odijeljenom od svijeta koji je pritiska. Vanjsko vrijeme protječe brže i vidljivo je na licima i stvarima. Nesklad između ta dva vremena neiscrpna je književna tema, kojoj Petko Vojnić Purčar daje značajan doprinos u ovim novelama.

Vezivanje za predmet kao simbolično otuđenje tema je i novele s elementima fantastike „Mrav na dlanu“. Čovjek koga su još u djetinjstvu prozvali Žučan zbog stalnog nošenja žutih cipela, naime, cijeli život nosi žute cipele, kao znak sjećanja na pokojnu majku. Motiv žutih cipela može se tumačiti na nekoliko načina. Majka koja je smatrala da dječak treba nositi žute cipele „jer one idu uz sve“ i sebe i svoje dijete stavlja u neobičan položaj spram društva, jer ih već sama činjenica nošenja žutih cipela čini pomalo neprilagođenima.

Vremenom dječak svoj unutarnji monolog počinje voditi slušajući dva glasa, glas svoje lijeve i desne cipele. Cipele počinju ometati njegov svakodnevni život svojim razgovorima i on ne može normalno razgovarati s ljudima jer čuje svoje cipele kako naglas izgovaraju njegove misli. Ovaj fantastični element u noveli samo naglašava udaljenost ovog čovjeka od ljudi.

Žute cipele imaju ulogu i u formiranju njegova doživljaja vremena. Svaki put kad bi se jedan par istrošio, on kupuje isti takav i to osjeća kao produžetak roka trajanja starima. On svojim cipelama posvećuje mnogo

vremena i u nekom trenutku zaključuje kako su mu one odnijele dobar dio života, ne uzvrativši mu dovoljno za to. Želi ih se otarasiti prije nego umre, kako ga cipele ne bi nadživjele i u grobu. Pokušava ih baciti, no vraća se po njih.

Čitav ljudski život potrošen i koncentriran oko nečeg nevažnog možda je motiv koji proviruje iza ovako konstruirane priče.

Svaka sadašnjost postaje prošlost i time se autor često poigrava u svom pripovijedanju. Često se s vraćanjima u prošlost prepliću razmišljanja o budućnosti, bližoj ili daljoj, te se prikazuje potencijalni razvoj situacije. U ovakvom preplitanju čitatelj ostaje u nedoumici je li nešto dio sjećanja na prošlost, sadašnji trenutak, ono što se upravo zbiva akteru priče ili tek proizvod njegove svijesti. Proza o kojoj govorimo fiktivno, pripovjedačko i realno, povijesno vrijeme ne razgraničava strogo.

Tema ljudskog sjećanja propituje se i u noveli „Prstenovani gavran“. Ova novela ima poseban ton naracije, ujednačen i skladan, tako da vrijeme neosjetno protječe od početka do kraja svake zasebne priče koje ulančane tvore novelu. Specifičnost ove novele je gavran koji ima ulogu čuvara sjećanja. Gavran ima bogato simboličko značenje, ponajviše smrti i lošeg predskazanja ovdje utjelovljuje trajanje. Unutar ove novele gavran ima više značenja. Mijenjajući gospodare ili, bolje reći, privremene suputnike, gavran uči nekoliko riječi koje ponavlja sve do smrti nekoga od njih i tada zaboravlja njihova imena. Prstenje koje mu stavljaju njegovi vlasnici njihov je pokušaj ostavljanja traga u povijesti. Gavran nosi sa sobom i neminovnost protjecanja vremena i konačnu smrt. U ovom kontekstu mogao bi se shvatiti ne kao proricanje smrti, kao loš znak, nego čak i kao sam život, sačinjen od mnogih pojedinačnih života, koji traje i poslije smrti pojedinaca.

Ovaj gavran govori. On pamti imena svojih vlasnika i izgovara ih naglas, ali nakon njihove smrti uvijek ostaju samo pogrdne riječi koje je naučio i kratak uzvik „O Bože, o Božel!“. Ovaj izvrstan motiv ruganje je trajanja nad prolaznošću i vremena nad neznatnošću ljudskog vijeka. Svaki od njihovih života zaokružen je u jednu veću priču, koju svaki put otvara i zatvara gavran, nadlijećući i nadživljujući sva njihova trajanja.

Gavran je nekim ljudima kod kojih je boravio znao biti i prijatelj, a u noveli „Zimski vlak“ pas se javlja kao simbol smrti. Ova inverzija simbola upućuje na mogućnost različitih tumačenja. Prostor u kome se našao lik ove priče učini mu se kao kažnjenički prostor, ali ne priziva beznađe. Kroz ovu inverziju simbola može se razmatrati i njegovo zatomljavanje svih sjećanja iz djetinjstva kada je ugledao psa.

Vrijeme i prostor kao bitne odrednice u građenju priče, kao i u njenoj strukturi, u ovim novelama zadobivaju povlašteni položaj, posebice vrijeme. Vrijeme zbivanja svih novela proteže se na dugo vremensko razdoblje, ali konkretno, realno mjerenje vremena ovdje nema značajnu funkciju, osim u noveli „Prstenovani gavran“ gdje je precizno odmjeravanje tijeka vrijeme upotrijebljeno za sugeriranje negativnih promjena.

Prstenovanje gavrana simbolički predstavlja i bilježenje imena i zbivanja u povijesti, u pisanom obliku, kao trajni znak. Književnost kao nepre-

kidni lanac tekstova koji traju u vremenu polaže pravo na superiornost u trajanju. Za pisca najvažnije je ostaviti traga u tom sveobuhvatnom tekstu, uhvatiti intertekstualnu nit i preživjeti i živjeti unutar beskonačnog teksta.

Mnoge od ovih novela koncentrirane su oko nekog naoko svakodnevnog događaja, ali su višeslojne. Bogatim unutarnjim monologom, a ponegdje i strujom svijesti, svakidašnji događaji dobivaju nova značenja i mogućnost različitih tumačenja i ishoda. Naracija je isprekidana strujom svijesti koja povremeno sugerira nedostatnost ljudskog sjećanja. Ono može biti sjećanje na stvarna zbivanja, a nekada vrijeme samo preoblikuje u svijesti detalje koji preobražavaju priču. Svako pamćenje ujedno je i zaboravljanje. Uzimajući iz sjećanja najizrazitije detalje i izostavljajući one koji se nisu toliko snažno urezali u sjećanje, stvara se nova priča.

Izvor:

Vojnić Purčar, Petko. 1983. *Prstenovani gavran*. Novi Sad: Izdavačka radna organizacija Matice srpske.

Literatura:

Donat, Branimir. 1978. *Brbljava sfinga – Poratni hrvatski roman*. Zagreb: Znanje.

Hutcheon, Linda. 1996. *Poetika postmodernizma: istorija, teorija, fikcija*. Novi Sad: Svetovi.

Ređep, Draško. 1972. *Sunčanom stranom Vojvodine*. Subotica: Osvit.
 Sekelj, Vojislav. *23 kritike*. Irig: Srpska čitaonica i knjižnica.

Božica Zoko

DUHOVITO ODMJERIVANJE DUŠE PO MJERI DAHA ILI PROGОВOR O POEZIJI JASNE MELVINGER*

Jezič je vremeplov. Svakom pjesmom, svakim (pro)govorom ulazimo u taj vremeplov, ponavljamo i obnavljamo, preimenujemo te iznova pokrećemo i oživljavamo mitološki i religiozni potencijal svog materinskog jezika, to jest, u njega upisane prve događaje i prvu vjeru. Duh (Sveti Duh!), duša i dah te njihova mjera i odmjerivanje – određuju kakav će biti naš govor i pjesma, kakav će biti naš život – živahan ili polagan. Određuju njegov ritam. Jasna Melvinger oživljava, makar i nesvjesno, našu staru vjeru i poznaje sva njena tri svijeta – nebo, podzemlje i sve ovo između. Ovo ovdje. Ona je, uz to, iznašla i novi

način stihovanja – novi klasicizam u hrvatskom pjesništvu. U prenesenom značenju – *Ne u traljama već u narodnu ruhu i s klasičnim metrom u uhu*. Njene pjesme su sretne elegije (što nije uvijek proturječnost) koje obnavljaju naše jezično sjećanje, naše jezično iskustvo, sve postavke našeg postanka i sve druge uvjete našeg bivanja – staru i novu vjeru, uvijek potrebno ufanje, vremenitu i vječnu ljubav. Jasna Melvinger voli iskonske jednadžbe i kaže – *Svet je svetlost*. U istoj računici mi možemo reći – *Vjera je upanje u ljubav*. *Upanje* je vjera u ljubav. *Ljubav je upanje* u vjeru. Napisati pjesmu znači riješiti neku iskonsku jednadžbu. Zapisati vjeru, ufanje i ljubav. Zaljubiti se i zapisati se u knjigu života. Cijelo vrijeme Bog piše i čita tu knjigu. I sada! Iznenada se zasmije. I iznova, još jednom, stvori svijet.

* Tekst je napisan u povodu 75. obljetnice rođenja Jasne Melvinger.

Uvod (gdje sve pozdravljam!)

Jedno od određenja duha koje možemo naći u *Rječniku biblijske teologije* glasi: „Duh uvijek teži da označi ono što je u biću bitno i neuhvatljivo, od čega ono živi i što bez njegove volje isijava iz njega, ono po čemu je to biće ponajvećma ono što jest, a čime ono ne može zagospodariti“ (Léon-Dufour 1980, 214). Duhovitost bi bila kad se TIME, makar na časak, uspije zagospodariti – ščepavši Kairosa za čuperak ili poput Jakova pohrvavši se noću s anđelom-Bogom i to tako da se pred zoru dobije odgovor – Nadvladao si! Duhovito odmjerivanje duše po mjeri daha upućuje nas na tri riječi – duh, duša, dah – vjerojatno istoga korijena, a koje su razvojem jezika i njegova pisanja (i uvijek disanja!) postigle u našoj uljudbi razlikovnost u zvuku, značenju i smislu na kojoj se može uz dvije riječi isto tako iz jednog korijena – odmjerivanje (koje je uvijek već i odmjeravanje!) i mjera – uz to što određuju sveukupni ritam našeg života, njima se može OBJASNITI, IZGRADITI, SVLADATI i OBJAVITI cijeli jedan svijet, svijet koji je, kako kaže Jasna Melvinger – svjetlost, dodajući kako vjeruje u iskonske jednadžbe. Prva od njih jest da je svjetlost riječ, a riječ Bog. Bog svima!

Pristup: Nisam te iznevjerila – uvijek – vraćam ti se (uživajući sva tri svijeta!)

Hrvoje Pejaković je u svojoj zbirci pjesama rekao – *Konačno je umjesto sadržaja dostajao već i naslov...* (Pejaković 2003, 115), a mi smo u svojoj zbirci pjesama to na neki način obrnuli i proširili rekavši da je svaki stih – naslov! (Zoko 1990). Ono što je rekao Hrvoje točnije je i događa se u našoj sadašnjici, iako i ovo što mi rekosmo polaže na svoju istinitost i pripada većim dijelom tek mogućoj budućnosti. U svakom slučaju naslov mora biti spreman, ako treba (zlu ne trebalo!), vječno stajati umjesto svoga sadržaja. U doba kad su metajezici u znanosti o književnosti postali neprohodni i jedva čitljivi, a to je doba, ufamo se, već polako iza nas, citirati stihove kao pravomoćne dokaze za književnu znanstvenost nije ni zaludno ni zazorno i njime se zapravo služe svi makar u obliku leksikaliziranih metafora sve ako i neće početi cijeli studij zbog jednog stiha Paula Celana (*Poezija, poezija se ne nameće, ona se izlaže...*) kao što je učinio Peter Sloterdijk (Sloterdijk 1992, 5). To je zapravo jedino moguće ne bismo li put od književnosti do znanosti o njoj učinili koliko-toliko prohodnim, smislenim i objasnili sebi i drugima bilo čiju ulogu na tom putu u prostor čitanja i pisanja (Pejaković 1988 i 1991). Utkali se u još jedno jezično tkanje u koje se može gledati čitajući ga. Koje se može slušati. Postoje tradicije čiji smo daleki baštinici a koje su čitanje smatrale PRISJEĆANJEM (Foer 2012) – i sam Sokrat je smatrao da pisanje ničemu drugom ne služi osim da čovjeka podsjeti na ono što već zna. Naša nas pak era podsjeća da – činimo sve novo! Nakon te Isusove rečenice kojom se utjelovljuje djelotvorni psalam koji poziva – *Pjevajte Gospodinu pjesmu novu!* (Biblija, 1969), doista se sve, svaki progovor i zapjev, svaki zapis sve do danas mora gledati u tom svjetlu. Ako ne i u obvezi za onoga tko

se smatra kršćaninom. A kršćanima se mogu smatrati svi. Jer svi poznaju u sebi sintagmatsku i paradigmatičku os (De Sosir, 1977), zemljopisnu određenost istokom-zapadom i sjeverom-jugom, a i prostorne odrednice lijevog-desnog, gornjeg-donjeg u kretanju naprijed-nazad. To četverstvo i šestarstvo smjerova koje valja držati na okupu upravo je u znaku križa, pa i onog biskupskog. Jer ako bi lijevi otišao nalijevo, desni nadesno, gornji gore, donji dolje – nestalo bi središta. Već je pisano o gubitku središta (Sedlmayr 2001) kad bismo umjesto u vječnom raspeću (Ujević 1951) bili u vječnom raščerečenju. Ipak, kako je rekao ne jedan pjesnik – još smo tu! Pitagorin tajanstveni broj četiri utrokućen u tetraktisu nad kojim su se zaklinjali pitagorovci (Russel 2005) za nas je sačuvan u križu, stoga nas sve ljude koji punimo ili usredištujemo sve te prostorne ukrštene i ukrížene odnose svojim tijelom – čini kršćanima. To prvo. A još prije prvoga, ako je krštenje nadijevanje imena – to čine svi narodi i svi jezici – od svoga početka do svoga kraja. Ako ga ima, jer u živima žive i mrtvi jezici i još krste svijet. Neporeciva neprekinutost i neprekidnost od postanka iako je Béla Hamvas vjerovao da je negdje oko desetog tisućljeća prije naše ere bio pao crni zastor na povijest čovječanstva i sve dotada žive i prometne veze između onostranosti i ovostranosti (zar nepovratno?) bjehu prekinute, a nakon toga slijedi nezamislivo unazađenje, uniženje i kvarenje ljudske vrste (Hamvas 1995). Druga vrsta znanstvenika pak smatra da je meteorit pogodivši zemlju izazvao ledeno doba u kojem je nestala većina dotad postojećih vrsta, vrsta koje su u mnogočemu bile različite od naših današnjih, osobito po svojim omjerima i razmjerima. Naš svijet je sazdan na pravilnom rasporedu zlatnih rezova kako se to već od antičkih kanona do suvremene arhitekture i umjetnosti zna. Od članaka na našim prstima do trešnjina lista. Svugdje zlatni rez (Pejaković 2000). I kad nam je nevidljiv u njega gledamo. U jednome će se ipak svi složiti – svijet počiva na obnavljanju, godišnjim ciklusima koji su što se našeg jezika tiče u nj upisani. Našim jezikom ovdje možemo nazvati općeslavenski zbog sada već uvriježenog naziva tog člana indoeuropske porodice jezika (Ivšić 1970), a zbog stvarnih dosega pisca ovoga teksta mirne ga duše možemo zvati samo – hrvatskim i nećemo pogriješiti. Radoslav Katičić je u tom općeslavenskom-hrvatskom jezičnom području zbog nepostojanja sustavnih mitoloških odnosa među događajima i osobama krenuo u potragu – tragovima svetih pjesama naše pretkršćanske starine s tim što su dosezi ovoga autora nemjerljivi i uključuju gotovo cijelu indoeuropsku porodicu jezika. (Katičić 2008, 2010, 2014). On, dakako, pod kršćanstvom ovdje ne misli ono što smo mi pronašli – vječno, sjevremensko i sveljudsko značenje – nego na našu povjesnicu u koju je ušao Gospodin u točno određeno vrijeme sa svojim cijelim rodoslovljem i učinio sve novim – uključujući i naš stari jezik. Od onoga – u početku bijaše riječ – do onoga *Bona serra* pape Franje i dalje u budućnost. I sva usmenost i pismenost između. I sve jasne, naslućene i neslućene veze među njima. S krajnjom pomnjom i oprežnošću da bilo što prije vremena zaključí Radoslav Katičić nas je naveo da se uvjerimo u istinitost one poznate narodne uzrečice o uživanju tri svijeta. I u toj je uzrečici mitološki prežitak, a tri su svijeta nebo, zemlja i podzemlje ili –

gore, ovdje i dolje. Katičić donosi još niz oprečnica kao i trodioba uočenih u našim starim svetim pjesmama dokazujući da se u svima – bile lirske ili epske – mogu naći tragovi drevnog obreda, u obredima pak tragovi drevnog vjerovanja, a u vjerovanju prvi događaji u životu nekog naroda-jezika. Prvi događaji i prve riječi, izrazi, rečenice, prva podudaranja i suprotstavljanja, današnjim rječnikom rečeno – prve postavke. Naveo nas je i da shvatimo da je svakim progovorom, svakim pjevom, moguće obnavljanje i oživljavanje tih postavki – da je u svakom govoru i pripadnom mu prostoru i vremenu zamjetan mitološki potencijal ili riječima Natka Nodila – stara vjera (Nodilo 1981). Našim hodom kroz godinu (Belaj 1998) nailazimo (ipak!) na pravilnosti koje se ponavljaju – život nekog podneblja, ozemlja i podzemlja mijenja se tijekom godine i naš je jezik uočio zakonitost tih promjena i stvorio uredne obrasce po kojima se događaju i sve događaje smjestio u prostor – na djelu je sveti mjestopis, sakralna toponimija. I svako naše i neobavezno brbljanje ima svoj temelj u staroj i već dugo novoj vjeri našeg jezika – to jest u njegovu zagubljenu mitu. Bili ga mi svjesni ili ne. Mit tu najčešće znači – prvotne bojeve i ženidbe (ne nužno tim redom) – božanski boj i božanska svadba nije još bila odvojena od ljudskih bojeva i ljudskih ženidbi – štoviše, bila njihov nužni preduvjet. Krenemo li kroz naše, i stare i nove, i svete i proklete, pjesme pratiti taj trag, on će nas dovesti i do naših današnjeg sudjelovanja u tom boju koji ne prestaje i toj ženidbi koja se, hvala Bogu, još uvijek događa i dešava. I mi svojim stvaranjem novih sintagmatskih i paradigmatičkih veza i odnošaja, surječja i podsjećanja, sudjelujemo u životu našeg jezika. Makar sad o njemu odlučivao naš Dobri Gospodin otkupljujući nas od svih zlih gospodara i odučivao nas od krvoprolića beskvasnom i beskrvnom žrtvom. A za one koji su kako Jasna Melvinger kaže, *ne, baš ateisti*, što znači da su tu negdje ne popunjavajući cijelo područje te riječi – ne zna se zaista tko odlučuje. Svjetska vlada u sjeni, izvanzemaljci, Budino ništa, Odisejev Nitko ili pak njemački Jedermann, po naški – Svatković. Uglavnom, Katičić nas je podučio da je arhetip živa jezična stvarnost. Stvaranje u jeziku u neku ruku mijenja (umrtvljuje ili budi i uskrisuje) taj arhetip koji počiva na nekim stalnim i zadanim odnosima i oslanja se na njihovu povratnost kao u mnogim nama znanim uljudbama – a samo stvaranje ima u sebi neku vrstu nepovratnosti i neponovljivosti u kojoj odjekuje *olam* (Averincev 1982) iz židovskih tradicija (kažemo židovskih jer Židovi su kao narod preuzimali jezike i tradicije naroda s kojima su živjeli – koje su pokoravali do herema ili sveopćeg uništenja i koji su njih pokoravali sve progonestava, ropstava i holokausta). I danas se vrše žrtve ljevanice i žrtve paljenice i one ulaze u jezičnu probavu svijeta i svjetsku probavu jezika. Međutim, izmjenjuju se uloge i smjerovi – kao u kružnici, bježeći od početne točke u nju se vraćamo ili u uzvojnično-zavojničnom kretanju – vraćamo se istom smjeru samo na drugom stupnju razvoja, s različitom udaljenošću od središta kretanja – nepokretnog pokretača poznatog još od Anaksagore (Diels 1983). Mijenjamo svoju ukorijenjenost u stvarnost iliti polumjer spiralnog kruženja kako je to već odavno poznato pužu kad gradi svoju kućicu. Gledali na povijest kao na kružno kretanje ili uzvojno-zavojnično ili pak kao

pravocrtni bijeg na drugi kraj svemira – kumu – podrazumijeva se čak i u tom slučaju da se moramo vratiti doma. Nitko ne ostaje cijeli život kod kuma – u svako gostovanje uračunat je povratak svojoj kući. Čak i kao jezikoslovka Jasna Melvinger i književna znanstvenica gotovo ogrezla u meta-jezik, priznaje to prožimanje sveg sa svim, to preoblikovanje, skrivanje prošlog u budućem, jednog u drugom, iznevjeravanje arhetipa vraćajući mu se. Njezin književnoznanstveni naslov glasi *Moderna i njena mimikrija u postmoderni*. Postoje metajezične religije – jedna od njih je naučava postmodernu, ali nisu svi u nju povjerovali. I Jasna Melvinger svojim naslovom svjedoči *da je, ne, baš* njen vjernik dočim govori o mimikriji jednog razdoblja u drugom, to jest, o prikrivenom i pritajenom postojanju koje jamči živi nastavak, produžetak sviju vrsta ili barem nekih dovitljivijih, a ni o kakvom podvlačenju crte ili, ne daj Bože, svođenju računa. Ako je toga i bilo, bje to račun bez krčmara u kojem se ne zna ni tko pije ni tko plaća. Iako i naslovi i sadržaji i jezikoslovnih i književnoznanstvenih knjiga mogu biti krajnje poetični, mi smo ovdje pozvani govoriti o poeziji Jasne Melvinger u užem smislu te riječi i zahvalni smo zbog toga jer smo u njoj pronašli suštinsku i bitnu modernost u doslovnom značenju – novost po najnovijem ukusu koji odgovara najnovijem vremenu, suvremenost, sadašnjost koja zna što se nosi (Klaić 1978, 896) – a koja ipak održava na životu onu pravadnu i staru trosvijetovnost. Tako u jednoj jedinoj pjesmi Melvingerove nađu se zvijezde i krtičji rovovi. Nebo i korijen. U odmjerivanju i odmjeravanju tih bliskih i dalekih stvarnosti i u svojevrsnoj stalnoj psihostaziji, što svaka dobra poezija uvijek jest, vaganje duše pred božicom istine Maat (Du Bourguet S. J. 1990, 43) – pjesnikinja smanjuje i povećava njihovu međusobnu udaljenost i težinu. Ona ih zna smjestiti u istu ravninu ili pak njihovim *pomjeranjem* postići

*...šum da se široki razliježe
s pticama kroza vodoravnu kišu
s ribama plimom more što izdižu
s krošnjama diljem nebesa što bježe*
(Odavno me dahom pepelnih usta, *Ljubavni soneti* 1989.)

Sve ono što se događa može se protumačiti sljedećim trostihom

*Poigrava se ćudljiva sila
privlači me prisno i blisko
i ruši u neznani iskon*
(Ovaj čas je tako blag, *Ljubavni soneti* 1989.)

Taj neznani iskon pak najčešće jest ovo ovdje, Heidegger bi rekao ono svoje općepoznato *dasein* – TUBITAK, TUBIĆE, TU-BIT, a za naš dojučerašnji jezični osjećaj koji je još uvijek živ to znači i tu bit(i) boj, (u)biti, ali i obitavati – a tu se negdje skriva i obetati u kojem je pak naše današnje obećanje (davanje i zadavanje svog mjesta i svoje riječi). Zajedničko pamćenje svijeta stvara i zajedničke riječi, slike i značenja koja su dosad bila neiscrpno

spremište i skladište kako naše prasnijesti, tako i našeg današnjeg, i pojedinačnog i zajedničkog, svjesnog i nesvjesnog (Jung 1984). Naslućivali se naši arhetipovi ili bili jasno označeni kao u zapisanim predajama što postaju objave i služe kao veliki kod kojim možemo odgonetnuti zagonetke svojih života i izričaja, postavljati zaporke i rješavati ih se (Fraj 1985) – nitko ne može zaniijekati arhetipsku sveprisutnost – svi još uvijek posežemo za njima i živimo ih, a Jasna Melvinger ih i pjeva možda i ne misleći da pjeva još ono staro stablo svijeta iz mnogih starih vjera

STABLO I OBALA

*Do korijena ogoljuješ uspravnost
Čvrsto se stežu stablo i obala*

Toliko šuštanja nije oko zaludnoga posla

*Lišće razlaže visinu
Širi prostor nad svojim ponorom*

Ovdje se reklo novo, otišlo se korak dalje. Arhetip je dobio produžetak svog smisla i postojanja. Svoje još jedno opravdanje. Rečen je još jedanput na nov način. Odnos između gore i dolje pojednostavljen je na složen način. Da, upravo tako. Onaj poznati Heraklitov i Hermesov jedan te isti put naviše i naniže (Heraklit, 1979) i to što se penjemo i silazimo istim putem (rečeno je i može biti istina, ali i ne mora, jer postoje visoravni na kojima se možemo nastaniti, a možemo i ostati negdje dolje ili gore ili na pol puta!) – ovdje je pronašao svoju osjetilnu prvobitnost koju iznova doživljavamo – ogoljavanja u uspravnost, čvrsto stezanje, šuštanje koje nije zaludno (uspud rečeno svima koji tumače biće i provode ništavilo) – zadnja slika širenja prostora nad ponorom – to znači razložiti visinu tako da ono dolje – a ponor je najdublje dolje, dobije dostatno pokriće. Svi svjetovi ravnopravnost. Da bude lakše pročitati i da ne spletemo jezik ili ne stegnemo, ne daj Bože, omću čitatelju – kazat ćemo umjesto zaključka jedan stih koji sve uključuje, čak i pitijsko čitanje: Nisam te iznevjerila – uvijek – vraćam ti se (uživajući sva tri svijeta!)

RAZRADA: TRZAM NAS IZ OBAMRLOSTI

*Hoće li ostati i u vremenu trag
Ili samo u duši*

– pita Jasna Melvinger. Ona duša iz naslova za koju još svi znamo što znači, a za koju *Rječnik biblijske teologije* kaže da se očituje po tijelu i označuje čitava čovjeka neodijeljena od tog istog tijela (Léon-Defour 1980) koje se nekad, ne zaboravimo, u naših starih zvalo – životom. Pitamo se nakon toga stiha – tko je vječniji – duša ili vrijeme! Kako se ostavlja u vremenu

trag, a kako u duši? Ne možemo se tu pouzdati u zapise. Začas se može dogoditi kakav požar aleksandrijskih knjižnica s nuklearnim predznakom ili onaj politički s farenhajtskim ili pak možemo svi potonuti u opći zaborav, začas nas mogu preplaviti narodi kojima naše riječi neće značiti ništa. Začas može biti tek (Božjeg ili ljudskog) oka treptaj, može trajati stoljeće, tisućljeće, može se izmaknuti u neki usporedni svijet. I sama pjesnikinja kaže – ... *prepoznam se po onom što izmiče* (Po onom što izmiče). Što smo zapamtili od vremena, što je pohranila duša? U zbirci *Avans za danas* pjesnikinja nam pokazuje da je ono što će ostati – igra riječima, radosna i vesela i onda kad više u nju ne vjerujemo i ... *kad smo rimom zavarani*, ulog je isti, mi sami i po mogućnosti – cijeli, makar i sumnjičavi i kad ta igra počne boljeti i ranjavati (*Prsti moje sumnje u mojoj vlastitoj su rani*), ostaje ta mogućnost igre i svijest da ...*ne može se stati*. Progovoriti uvijek znači zaigrati. A stati se može, Hölderlin je stao. I ne samo on. Mnogi. On je zašutjevši nastavio vraćati svoj pjesnički dug *oskudnom* dobu (Hölderlin 1985), a mi još imamo, hvala Bogu, govornjivi i gorljivi osjećaj dužnosti prema svom i svim nam znanim dobima i dobama. Ali prije svega prema svom i svojim. Kakva god bila ta naša doba i ta naša dobra stara vremena, još bolja sadašnja i najbolja ona buduća i nova makar nas zatekla na groblju gdje se pitamo –

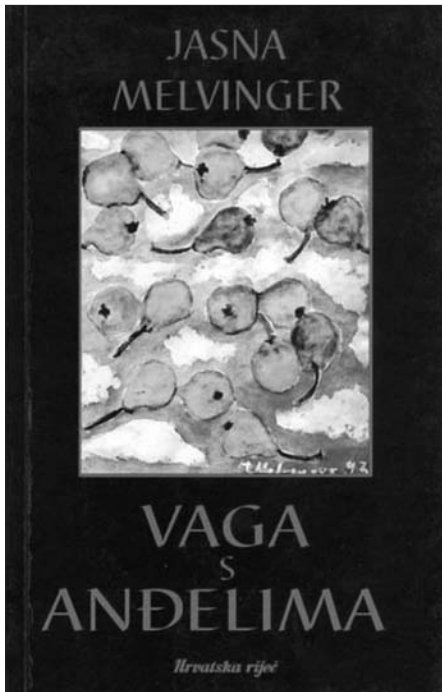
Nije li mi presahnuo glas

*Čaša svjetlosti je gorka
Noge skitnice Svetog Roka
Iscjeljuje šugavi pas*

(Razgovor s djedom,
crkva sv. Roka i novomajursko groblje u Petrovaradinu)

Nikola Bonifačić Rožin rekao bi ...*ljudi bez srca i zi srcem štene* (Bonifačić Rožin 1963). Sve je moguće. I povratak na starozavjetnu osvetoljubivost, prevagu zakona nad ljubavlju, dovedeni pred gotov čin i zatvoreni njime. *Jedino se vječnost besramno otvara...* – kaže se u pjesmi „Spol, pukotine“. Povjerovati u progon i izgnanstvo iz cjelovite ljudskosti u tek dio koji u svakom trenutku može izostati. *Nedostaje već rame. Osmijeh. Glava./ Dio križa./ Sigurno nas kamenuju.* (Sigurno nas kamenuju). Kamenovanje je duboko starozavjetni čin, ali zahvaljujući Svetom Stjepanu Prvomučniku koji kamenovan kleče, pogleda u nebo i ozarena lica reče – Ne uzmi im ovo za zlo! – ono je novozavjetni znamen neiscrpnog milosrđa. Božanski čovječnoga i čovječno božanskoga. To je milosrđe u 20. stoljeću zahvaljujući poljskoj časnoj sestri Faustini Kowalskoj, koja je proglašena svetom na ulasku u drugo tisućljeće 2000., postalo novi pokret u okviru Katoličke crkve i osnažilo već zamrlu pučku pobožnost. Pjesništvo Jasne Melvinger je daleko od pučke pobožnosti, ali ipak nakon toga kamenovanja, pjesnikinja nam daje lekciju kako i igru s riječima, i dušu i vrijeme – u suvislom buncanju kojeg se pod naslovom *Renesansa ne još kao posljednja šansa* svjesno latila i poduzela – možemo spasiti na jedan nepredvidljiv način *Ne u traljama već u narodnom ruhu dabome i s klasičnim metrom u uhu*. Klasična metrika koju mi

poznajemo u obliku slogovne ili kvantitativne versifikacije gdje se izmjenom dugih i kratkih slogova u riječima i s pomno raspoređenim usjecima među riječima (Slamnig 1981) te uključujući osim duljine i silinu i visinu postiže ritam podoban, kako za prijevode klasičnih metara (heksametar, pentametar, elegijaki distih), tako i za izvornu poeziju klasičnog nadahnuća koje je zbog klasičnog obrazovanja naših književnika kroz povijest stalno prisutno. Možemo reći da ni nas nije sasvim mimoišlo. Tako hrvatske heksametre možemo čitati od Petra Zrinskog, preko hrvatskih prilagodbi klasičnom metru koje je vršio Juraj Križanić, zatim Matija Petar Katančić, koji je iznio i pravila o gradnji *ilirskih* stihova po klasičnom uzoru, Pavao Ritter Vitezović, Antun Ivanošić, Ivan Mažu-

ranić, Stjepan Ilijašević i mnogi drugi sve do Silvija Strahimira Kranjčevića i Vladimira Nazora te naše današnje Jasne Melvinger, samo što je kod nje sve dovedeno gotovo ad absurdum poigravajući se rubom razumljivosti do kojeg više nego spretno dovodi svoj stih. Nakon Camusa, svi smo pomalo apsurdni. On je svojim mitom o Sizifu apsurdnom čovjeku posvetio cijeli jedan filozofski eskurs i diskurs što ga je na kraju dovelo, od onoga koji smiješeći se prihvaća svoj usud i bešćutnost, preko onoga što je sućutan i solidaran do onoga koji se buni i prosvjeduje – pobunjenog čovjeka (Camus 1973 i 1974). Apsurdizam Jasne Melvinger u tom dijelu njenog stvaranja samosvojan je jezični zahvat, naizgled lako primjenjiv, gotovo čudotvoran (Pjesnik mora biti čudotvorac! – kaže Marina Cvetajeva) i čaroban: *sickajući* stih – zarezima, prijedlozima, zamjenicama, usklikima ili uzvicima te rječicama koje neki zovu i česticama od kojih su neke i poštapalice – on se dodatno ritmizira otežavajući nam čitanje i povezivanje u smislenu cjelinu stalnim odgađanjem svršetka rečenice, tako da neke pjesme izgledaju kao jedna velika nedovršena rečenica koja se u nedogled može produžavati, i do epskih razmjera, ali ako to izdržite, bit ćete nagrađeni gotovo mjerljivom novostečenom jezičnom energijom i oživljavanjem svog cjelokupnog jezičnog iskustva. Okrijepljeni ritmom na koji nismo navikli ili od kojeg smo se odvikli, a koji smo izdržali, možemo uživati u novoj stvarnosti za koju Mile Stojić kaže da je svijet nikao iz teksta (Stojić 2008), svojevrsna ludička rekonstruk-

cija svega dosad pročitano, naučeno, zapamćeno – njihova renesansa što će reći i preporod, i obnova, i ponovni procvat (Klaić 1978). Događaj sličan događaju iz prvih mitova – onih egipatskih recimo – gdje se komada i razuđuje Ozirisovo tijelo koje ponovno spaja i ožvljuje njegova žena Izida i kći Neftis. Ili onaj novi život koji u bajkama dobivaju raskomadana tijela pomoću vode žive. Ili to može biti neko zelje sa samog dna voda smrti koje daju vječni život kao u sumerskom epu o Gilgamešu (Nikolić, Nikolić 1990). Poškropljena vodom živom tjelesa ožvljuju i bivaju jača, mlađa, snažnija. Vodom živom kojom se i Isus služio u svojim prisposodobama i obećavao da se od nje neće više ožednjati i koja je do danas sačuvana, ako nikako, ono u vodokršću, posvećenju vode i škropljenjem tom svetom vodom. Zato se ne može reći da sveta vodica nit' šteti nit' koristi jer to je uvijek iznova obnavljan drevni obred spajanja, ožvljavanja, osnaživanja, zaštite i očuvanja razuđenog tijela zbilje i stvarnosti, čovjeka i jezika. Obredi mogu postati beskorisni, ali samo kad posve zametnemo, *pozabimo* i zaboravimo njihov razlog i svrhu. U tom smislu sve može postati beskorisno i sve ostati na onom Marinkovićevom *acte gratuit* (Marinković 1996) iz Kiklopa, a koje označuje u osnovi besmislen čin, ali koji nas veseli samom svojom izvedbom. Čin koji nas veseli i raduje – bez prošlosti, bez budućnosti. Sada. Toga *acte gratuit* ima i u *Renesansi kao ne još posljednjoj šansi* i u sickanju stiha, u tom povezivanju naizgled nepovezivog, u tom crtkanju osobnog dojma koji na kraju izrasta u duhovnu tvorevinu u kojoj kulturnopovijesne činjenice postaju čimbenici i ožvljavaju iznenadno dobivajući novo surječje. I u svakom se času čini da će se nit nepovratno prekinuti, da je govor u sebi proturječan, ali koristeći ono davno svojstvo hrvatskog jezika sačuvano najviše u kajkavskom da se kaže i da i ne o istoj stvari, u istoj rečenici (On je ni došao. Ja sem ne znao.), pjesnikinja na drugom mjestu zaključuje *...Nerazdvojni su da i ne...* (U paru). Ili ono što je sačuvano u ovom sad već starom pravopisnom priporu – pisati nijekanje spojeno ili razdvojeno – neću ili ne ću. Zbog starodavne prisutnosti rječice *ne* na dosta širokom hrvatskom prostoru u značenju poluupitnog dočeka misli ili izjave (skraćenica od – zar ne?) ili kad služi kao jedan od oslonaca na kojem se nižu stihovi, pripjevi i zapjevi – traj-nani-ne-na, nekad se umeće samo ne – ne – ne: *...kajem se-ne- kajem se- ne-Bože mili- ne* – (Zoko, 2011) – njeno značenje je šire od same niječnosti i zalazi malko i u područje zaumnoga i začudnoga. Tako ako ćemo pisati odvojeno – *ne ću* – i s naglaskom na *ću* – mi zapravo bilježimo od prvotnog *ne* munjevitu promjenu mišljenja – i kad kažeš *ne ću* – to zapravo znači da – ne, hoćeš! Ili hoćeš – ne! Može se i tako čuti. Spojeno pisanje sužava taj manevarski veliki prostor u kojem se igraju gromovi i munje – i zato mnogi i nesvjesno ustraju na jednom od rješenja bez obzira na pravopisne dogovore i zakonitosti – jedni su skloniji dvoznačnosti, drugi vole jednoznačnost, a treći se poigravaju i s jednim i s drugim. Jasna Malvinger je jedna od njih. Pravopisni znakovi među, najčešće, rječcama i poštapalicama u njenom pisanju postaju neume kojima se pjesma notira i sklada, kojima se određuje i zapovijeda ili barem predlaže, njen ritam. Za glumce koliko zahtjevno, toliko i zahvalno, a za čitatelje okrjepljujuće, mrtvi dijelovi jezika naglo živnu i po-

krenu se. To joj je poslužilo da vlastitu povijest čitanja, učenja i gledanja učini živahnom umnom djelatnošću i, pokraj svih prepreka i preprečica, tečnom i protočnom. Isto čini i s osobnim prisjećajima na djetinjstvo pri čemu se jezik djetinjstva utkiva u njeno današnje disanje, ulazi u dah – i makar izgledalo prateći pravopisne znakove da je riječ o isprekidanom dahu – to je zapravo dobivanje na vremenu. *Ima vremena za sve. Duga je zima / Vele čuvaruća i mahovina.* – kaže Jasna Melvinger u jednoj od svojih prvih pjesama. To nije pisanje promuklog i napuknutog glasa – naprotiv! – poslije čitanja tog, slobodno možemo reći, metričkog iznašašća Jasne Melvinger, glas postaje čist, jasan, ojačan – kao iskucan pneumatskim čekićem – slobodno predan Božjem dahu i duhu jer već nakon prve tim načinom ispisane pjesme stječeš sigurnost da si, unatoč prvotnoj nevjerici vodi li to išemu, negdje stigao. Živ, zdrav i čitav. Čudno oživljen i okrijepljen, već smo rekli. Zbog pjesnika kao što je Jasna Melvinger pjesništvo je još uvijek čudesna i čarobna djelatnost sve ako se sama pjesnikinja ne smatra *začaranom čarobnicom* (Parun 1993). Tako postignuta prenapregnutost stiha dočarava napeptost kojom se odapinje Arjunina strijela o čemu je pjevala i Vesna Parun – ona je osjetna i u sonetima i svim ponekad srokom labavo vezanim slobodnim stihovima i metrima. U zbirci *Vaga s anđelima* u nešto, na trenutke i bitno, drukčijem okružju, ona je dovedena do savršenstva u nekoj vrsti zauzdane razuzdanosti i, uvijek je i obrnuto, razuzdane zauzdanosti. I kao, usput pred nama izrasta život u Novom Sadu i u Srijemu – s kraja 19. i do polovice 20. stoljeća. Od oruđa, namještaja, običaja, izričaja, osjećaja, mnijenja do pjesnikinja današnjeg jezikoslovnog znanja. Ujedno iznova stvoren svijet (Singer 1981 i 1991) kojeg više nema i živi podsjetnik na nj. Sličnu prenapregnutost i sabijanje mnogo smisla u malo riječi možemo prepoznati i u pjesništvu Tomislava Žigmanova (Žigmanov 2003, 2005, 2014) s tim što njegove pjesme teže postati središtima iz kojih se mogu opisivati krugovi sve širih i širih polumjera koji opet teže zahvatiti što veći prostor časovito postigavši ono najvažnije – našu ljudsku uspravnost iz koje možemo uči u nedostižnu okomicu uzvišenog koje nekad bude u istu dobu posve dolje, na dnu, duboko ukorijenjeno u svijet – ono o čemu govori Jasna Melvinger u pjesmi „Stablo“ –

*Kakva je to točka u visini
do koje hoćeš vrhom*

*Tako pravo
Tako okomito
S takvom simetrijom želja*

Vrijedi li zbilja dosegnuti

Ono što pita njegova predšasnica, Tomislav Žigmanov nedvojbeno uračunava u vlastiti doseg i odgovornost na koju smo svi pozvani. Međutim, u svojem *Avansu za danas* Jasna Melvinger kaže *Naišao tuk na luk / Ne*

haje ravnodušni puk. Nehaj je dobar – ne samo za Senj! – nego i za pjesme u toj njezinoj zbirci – dobar je jer čuva vjetar, a u vjetru Duha Svetog, a u Duhu Svetom – povjetarac u kojem je Sveti Ilija osjetio Boga, a koji je nužan za naše ponekad teške i ustajale misli. I ravnodušnost ima svoje prednosti pred usponima i padovima – svoju ustrajnost, uravnoteženost, svoju ravan, ravninu i ravnicu – ni naniže ni naviše – svoje bivanje ovdje gdje jesi. Biti na svom mjestu. A to je najveći doseg tvrdi Mijat Stojanović (Stojanović 1844). Usaditi se u novom sadu, klicati i nicati, prvo to, a tek onda rasti u visinu i širinu. Trgnuti se. Još je Hrvoje Pejaković za Silvija Strahimira Kranjčevića rekao da je perspektiva koju njegova poezija otvara zapanjujuća i ujedno nam dopušta ...da naslutimo svoju pripadnost kontekstu neizmjerljivo širem od našeg ograničenog ljudskog života. Cijena koju za takvo sagledavanje valja platiti ogromna je: iskustvo kaosa kao krajnje rješenje svemirske zagonetke, beskrajna ravnodušnost kao jedan od mogućih odgovora na takvo iskustvo... (Pejaković 1990, 8). Kranjčević je iz te ravnodušnosti, zbog nje i usprkos njoj, svoju posljednju za života objavljenu zbirku naslovio trzajima (Trzaji 1902.). Ako je umjesto sadržaja dostatan tek naslov, mi na kraj ove razrade stavljamo stih koji bi, vjerujemo, rado potpisao svaki pjesnik – trzam nas iz obamrlosti!

Umjesto zaključka: Otključavam ili ulazim kroz zatvorena vrata – svejedno – mir nama!

I Jasna Melvinger trza iz obamrlosti i budi već uspavanu jezičnu materiju postupcima koje će netko nazvati postmodernim što je, ako ćemo pravo, dosta neinventivan naziv književnog razdoblja – i time nas vraća iz okoštalosti u gipkost koja sobom savršeno vlada. Elastičnu stabilnost što bi rekao Ljudevit Jonke (Jonke 1964), a mi je od srca nazivamo – gipkom postojanošću! Možda bi ona sama kao i mi rekla o svojoj jezičnoj snazi poigravši se s *ingleskim – ne samo čudovište / Loch-ness/ nego i i fitness / basica / jezika / i svladan bijes / i proširena svijes' / i uzvišeni trijes / jes', jes', jes' jes' – i sve završi opet u dubrovačkom govoru za koji kaže još Iso Velikanović da je južno i toplo podneblje našeg jezika koje je zato dalo ijekavski refleks jata. I uopće primjećuje da bi se refleks jata mogao pratiti uz godišnje doba – pa kad je proljeće, tek smo izišli iz zime, usta još stisnuta kažemo *lipo vrime*. Dođe ljeto, sve zatopli, usta se više otvaraju i slobodno mogu se rastegnuti u *lijepo vrijeme*. Jesen stigne, opet je hladnije, ali ima svega – žita, vina, rakije pa smo šire volje, možemo se i opustiti, i jače ziniti, i reći *lepo vreme* pa i razvaliti usta u *lääpo vrääame*, u prastari *dabome, stari, još, akut* – što bi rekla Melvinger. Zima donosi zimu, studen i hladnoću – tad predlaže izbacivanje samoglasnika i *lp vrm* – slično sumerskom klinastom pismu. I zaključuje: ... *Razumije se samo po sebi, da će onda svi sabori našega jezika biti sazivani jedino zimi, a sve će se druge zabave priređivati ili ranije ili docnije. Težak će onda biti hrvatski jezik, ali šta smeta? Ista je muka, da ne bi naučio samo jedno narječje ili ne naučio nekoliko njih. A na koncu konca, koji ne budu jezika znali, mogu i onako biti kritičari dnevnih listova ili recenzenti literarnih dru-**

štava. (Velikanović 1994, 55) Mi smo ipak pomalo naučili poneko narječje hrvatskog jezika i bit će sretno vrijeme kad ćemo svi biti pravni onaj refleksi jata barem trojako izgovarati i prepoznavati se u svim narječjima barem s pokojom riječju. Moguć je i četvrti način – tridesetih godina prošlog stoljeća zabilježio ga je Stjepan Ivšić u Gradištu, selu između Vinkovaca i Županje iz kojeg dolazimo – i glasi *leipo vreime! U Gradištu govore neki dite, neki déte, a neki déite*; piške, peške, peiške... (Ivšić 1913). Takav izgovor se naziva i *nezamijenjenim jatom* i u fonološkoj transkripciji se predstavlja grafemom *ę* (Finka i Šojat 1973). Budemo li imali sluha za sva naša narječja i sve njihove reflekse, bit će to znak da su žive rodbinske veze među njima, da ne govorimo metaspikerskim jezikom nego smijemo poput Jasne Melvinger i još nekih pjesnikinja vojvođanskih Hrvata koje u istoj pjesmi znaju reći i *e*, i *i*, i *je* za to slovo zvano i *rogato e* i na taj način danas već ponekad i previše standardizirani hrvatski jezik podsjetiti na njegove mlađe i gipkije dane koji još žive u nikada dokraja standardiziranim narječjima, mjesnim i osobnim govorima. Svaka je poezija na svoj način osobni govor, svoj vlastiti idiom. Jasna Melvinger pak u nekim svojim zbirkama poštuje dosljedno onu u povijesti jezika već premašenu podjelu na zapadnu i istočnu varijantu istog jezika ili, u nekim zamislima, razsredištenog jezika ili pak policentričnog. Do onog prešutnog sporazuma – uzmite nam sve što možete, mi ćemo se tek (nevoljko) opirati. I sve je dobro dok smo na sigurnom, u okviru kakve-takve države, unutar granica ili, otnedavno, žice, ali da kojim slučajem nismo – bili bismo sretni da nas zovu i Slavenima i jedna bi nam bila majka ne znajući koji joj je materinski jezik. Bezbolnije je u svakom slučaju baviti se rogatim *e*. Ne spominjati različite postanke i povijesti, vjere i nevjere, kulture i nekulture – razliku onih koji su hodočasnici MOŽDA iz Hrvatske i onih koji su krivotvoritelji, to jest falsifikatori, SIGURNO iz Srbije (man'te me se man'te, to zapisa Alighieri Dante!) (Alighieri 1948 i 2004). Tako prevladava ekavski ili ijekavski sa sjećanjem na ono što kaže Iso Velikanović da je od starine ikavsko. Vojvođanski Hrvati, ili barem većina njih, s lakoćom izvode sve tri glazbene dionice iste skladbe ili tri skladbe iste (do)slovnice – ne zaboravimo da su se gramatike hrvatskog jezika nekoć zvale slovnica, a sintakse – skladanjima i skladnjama. Tako Adolfo Veber Tkalčević objavljuje svoju *Skladnju ilirskoga jezika za srednja učilišta*, u Beču 1859. (Pranjeković 1993) i njegova je zamisao da iz naše glazbene sposobnosti i dara, našeg imanja ili nemanja sluha i, uopće, iz naše sveukupne muzikalnosti proizlazi i sve naše – jezikovanje, jezičnost, jezičavost i jezičarenje... sva naša sintaksa. Iz naše glazbenosti možemo – sprežati glagole i sklanjati po padežima – imenovati, zamjenjivati, brojati, predlagati i prilagati, vezati, uzviknuti i uskliknuti i u naš govor umetnuti – koju česticu ili rječcu. Iknuti, ijeknuti ili eknuti – glazbeno je pitanje. Nesumnjivo je da su i u hrvatski standard uključena sva tri refleksa jata kako tvrdi Iso, sve tri glazbe ili sve tri skladbe, kao što je nesumnjivo da pjesništvo Jasne Melvinger spada u hrvatsku književnu baštinu, u njen sačuvani prostor i njeno sačuvano vrijeme. Sedamdeset pet godina života samo je povod da se podsjetimo na nj ili upoznamo s njim i uživamo u njemu. Ona je našem tkanju ojačala mitološku potku i osnovu, to jest

njenu uspravnu i poprečnu nit (Anić, 1991) što se preko brda tkaju i utkivaju jedna u drugu, De Saussure bi rekao – sinkrono i dijakrono međudjelovanje, ojačala drugim riječima križ u nama – suvremenost i krozvremenost čija smo sjecišta svi u svakom trenutku našeg života. Nekoliko prijelomnih izuma – luk i strijela, lončarsko kolo, tkalački stan, tiskarski stroj... – svi se oni mogu naći u našim zapisima. Jezik je sudjelovao u njima i često treba prvo reći – hop! – i tek onda – skočiti (Pejaković 1992). Stvarnost zna slijepo slijediti naputke iz prostora pisanja – i Isus je govorio – *Pisano je...* Pisati u hrvatskom jeziku čuva u sebi umijeće slikanja i oslikavanja, pisanja svijeta. Uskršnje pisanice svjedoče o tome. Kajkavci kažu puno ljepše od našeg današnjeg šminkanja – *pisati lice* (Ladika 1996). Još je živa poveznica između slike i riječi – riječi i premazivanja svim mastima. Mazanje i pomazanje poznajemo iz vjerskog iskustva od Mesije-Pomazanika do sakramenta potvrde, krizme ili firme. Da, nije dosta samo krštenje. Potrebno je da Duh sveti potvrdi ono kršteno u nama. Prije toga morali smo isповјediti svoj udio u spasenju, to jest, grijeha – i pričestiti se kruhom što tijelo postaje – Kristovo i naše tijelo. U bolesničkom pomazanju pak zauļjimo ne samo čelo, nego i dlanove, i zapešća, i stopala, i gležnjeve – Duhom Svetim moramo prožeti cijelo tijelo. Ozdraviti.

*Biti bolestan ili zdrav
To nije stanje nego stav
(Biti zdrav poput drijena)*

Vjerski, dodali bismo. Stav koji u hrvatskom najčešće znači položaj tijela, ali nesumnjivo uključuje i popratno mišljenje ili stajalište pri tom položaju – uvijek je povezan s nekim obredom (iliti kultom koji vodi u – religiju i kulturu!) i položaje tijela i popratna mišljenja treba uvijek uvesti u (svećenički!) red i zakon, to jest, sa svećeničkom revnošću sve svesti u redove. Ostaje sedmo javno otajstvo naše vjere – ženidba.

*Svakome sam na vidiku
Riječi se grle u stihu
Prosijavam vodu sitom*

*Svakome sam na oku
Riječi se ljube u sroku
Čovjek je u duši pitom
(Ja gradim kulu od karata)*

Riječi se vjenčavaju i žive u nerazrješivom braku u našim pjesmama i spisima. Ako ih je zapisala ljubav, ona će je i pročitati kako treba. Nitko drugi. Jasna Melvinger vjerojatno nije pretpostavljala da će ojačati i našu pripadnost katoličkoj vjeri i njenim sakramentima (Pavić 1962) – i uopće, naše postojanje *odvajkad* – što će reći ODUVIJEK za ZAUVIJEK, VJEČNO, VAZDA Bog nas sazda. Ufamo se. Lijepo povrh ufanja govorio je Miroslav

Slavko Mađer sjećajući ga se, kao da ga sada više nije (Mađer 1914). Nekad se zvalo i upanje i toliko je različito od nade kojom se danas prevodi. U maniri *iskonskih jednačina* Jasne Melvinger ili u potrebi za prapočetnim jednadžbama, potrebiti drevnih jednakosti kažemo – Vjera je ufanje u ljubav. A duša s duhom svjedoči o duhovnom podrijetlu čovjekovu koje se stalno mora odmjerivati i odmjeravati s materijom, to jest, s tvarju – stvaranjem. Stvarajući smjerno i razmjerno svojoj moći spram neizmjernoga. Dobra i zla. I sve učiniti da bude – dobro, dobro, dobro!

Na kraju možemo reći – svaka nas riječ nekamo dovede – mi smo dopustili sebi i Jasni Melvinger da nas dovede dovdje, ne dalje. Dalje od dobra ide samo – mir, mir, mir, mir... Mir s nama! I ne treba biti neki poseban žbir i bez toga lako je uočiti kako slova u knjigama, i kad govore o najvećoj buni i puntanju, vode nas mirno do beskrajna vrh svih naših zloča i dobrota i u svakom od nas prate svoj trag – miruju i piruju. S nama, po nama, u nama – pir i mir! Prije svega, poslije svega i svemu – mir! I savršeno veselje! (Anonim 1993) U s v e m i r u ! I okolici! Oko, oko, lice, glava, tijelo – cijelo, sve je cijelo! Jesmo li to uskrsnuli! Već sada! Jesmo! Jesmo!

P. S. (sst!)

Jasna Melvinger na jednom mjestu pita *Je li mi ostalo za post scriptum još malo moje sudbine?* Sigurno jest. Poslije napisanoga ostaje – NAPISME-NO. Sveučilišni profesori se žale da studenti više ne znaju pisati seminarske radove. Preuzimaju citate bez navoda izvora, uzimaju sve zdravo za gotovo. I podosta političara se optužuje za prepisivanje svojih diplomskih, magistarskih i doktorskih radova, iako prepisivača nesumnjivo ima u svim strukama i zvanjima. Možda u tome neznanju ili nekoj vrsti lopovluka, treba vidjeti znakove novog vremena. Vremena što preuzima i prenosi dalje samo ono što smatra bitnim za budućnost. Nekad je bitno samo proći neki ispit. Nekad gradivo zatrpava i nije lako nacrtati tlocrt, nacrt, bokocrt neke zgrade. Previše se pisaca otima za nas. Svi žele biti spomenuti. Zar baš? Morali bi početi od prvih slikovnica, Atlasa... što je kome već bilo prvo štivo. Ne treba sumnjati, u naš je jezik ugrađen nagon za preživljavanjem i borba za opstanak. Strah i nagon za razmnožavanjem isto tako i, gledamo li pismenost ovoga dijela naše uljudbe, prevođenje lijevog u desno, gornjeg u donje, donjeg u gornje – i u novo računalno doba to se sačuvalo, danas kad su riječi svoji vlastiti odbljesci koji svjetlucaju kao *sinjavina* na moru – i mreža koliko hoćeš. Hvataju taj sjaj. Lako izbrisive, začas se utope u sučelju, da bi još lakše isplivale – našim mislima oduzimaju težinu – možemo samo zamisliti koliko bi bilo lakše Tolstojevoj ženi da joj je to bilo dostupno i da nije morala četiri puta rukom prepisivati *Rat i mir*. I mi smo ovo zapisali prvo rukom, naš mali encefalogram, u *života teku* (Kovačević 2013), prepisujemo i prepisat ćemo ili – unijeti u računalno naš rukopis, uključiti ga i otisnuti u struju, naelektrizirati ga – i ako bude barem donekle slijedio upute o pisanju rada, bit će ponovno otisnut na papiru u Zborniku – iz osobne črčkarije jasan slovcani

niz vjenčanih riječi. Objavljeno je! Od papira do pira prođe ponekad jako dugo, sjetimo se samo Françoisa Villona i njegovog *neizvjesnom s pouzdanjem predan* (Villon 1978). Nama se samo za trenutak učinilo da smo sve rekli. Učinili što smo mogli. *Ostalo se i pjesmi može vjerovati* – kaže Jasna Melvinger. Možda bismo ovaj post scriptum trebali završiti tihim usklikom – psst! Negdje netko ispisuje našu sudbinu! Neka ga nitko ne ometa, ni mi sami. Mi vjerujemo njemu više nego sebi što bi rekao Viktor Šklovski u još jednom našem i svom uskrснуću riječi (Šklovski 1969. i 1981.). On je svoje tekstove govorio naglas, a tajnica ih je zapisivala. I mi ćemo valjda nešto od ovoga izgovoriti, pitanje je samo što? Isus je rekao da ne mislimo unaprijed što ćemo reći, da će nam biti dano taj čas. Nismo se jednom uvjerali u svoju malovjernost. Hrvoje Pejaković je rekao *Možeš zapisati samo ono što možeš izgovoriti, možeš izgovoriti samo ono što možeš disati, možeš disati samo ono što već i jučer jesu*. Lijepa je jučerašnjica, ali već Janus Panonius kaže *...A ipak ljepše je ono novo, što se stvara* (Panonije Vitez 1994) – što se sada diše, što se sada piše, što se sada izgovara. Jasna Melvinger podarila nam je vedre tugovanke, nasmijane tužbalice, radosnu sjetnost što je čista proturječnost – *Ružo, o čisto protuslovlje, slast ničiji san biti između toliko vjeđa!* Ili – *Rose, oh reiner Widerspruch, Lust,niemandes Schlaf zu sein unter soviel Lidern!* – piše na Rilkeovu grobu u Raronu (Rilke 1979 i 1986, 971). To su elegije pune iskričavosti i vedrine, sretne elegije što i ne mora uvijek biti oksimoron – elegija svoje ime vuče možda od frigijske frule i kako navodi *Rečnik književnih termina* (1986, 164): *Formalno, za e. je karakteristična sklonost ka asocijativnom nizanju misli, antitezama, „prstenastim“ kompozicijama...* – tako je, primjerice, aleksandrijska elegija bila – *...u isto vreme, poučna i zabavna, patetična i lirska, narativna i osećajna, učeno duhovita i lako melanholična*. Sve se to može reći i za klasičnost Jane Melvinger, uz nježnoironijski začim i još nježniji otklon u jednu vrstu uvijek dobrodošle neuhvatljivosti, klasičnost koju ona pred nama pretvara u neobvezatno čavrljanje s takvom lakoćom i umješnošću da se pitamo čemu gubiti vrijeme na naše spisivanje – zašto naprosto ne pročitati sve pjesme Jasne Melvinger naglas kako se nekoć i činilo i dugo se znalo slušati o čemu svjedoči i gradištanski župnik i preporodni pjesnik Mato Topalović (1812-1862) u svojim *Ćutima pjesnikovim* (Topalović 1861). Ludističke elegije pri čemu ludizam neosjetno prelazi u lucidnost. Pronicljivu iskrenost. Gdje ima iskre, ima i plamena – *smrti ipak ne dozvoli da dogorim bez plama* – moli pjesnikinja i pita se – *Koliko puta izgubiti sve. Za još vatre*. Vatre nema bez zraka, zraka bez vode, vode bez zemlje. Zemlje bez Božje riječi – Neka bude! I tako bje. Stvaranje i rađanje idu zajedno. Evolucija i revolucija pomažu jedna drugoj. Razvoj i preokret podjednako odlučuju o našoj sudbini. Svaka ontogeneza ponavlja filogenezu. To jest postanak i razvoj svakog pojedinog bića ponavlja stupnjeve razvoja i postanka cijele svoje vrste, roda i plemena. Ali jednako vrijedi i ova – svaka filogeneza ponavlja ontogenezu – razvoj i postanak neke vrste, roda i plemena ponavlja razvoj i postanak prvog bića, Boga (Mišić 2000). A partenogeneza ujedinjuje i ponavlja obje te geneze, oba ta postanka. Rađa Božjeg Sina! Rađa Riječ! Sluša! Govori! Pjeva! Pišući i čitajući. Uvijek je na djelu apsolutni dinamizam

koji je otkrio još Ruđer Bošković (Pozaić 1987). Istodobno djelovanje (barem!) dvosmjerne sile na istom pravcu. Riječ u vremenu (Milićević 1981) i vrijeme u riječi. Svijet izjednačen sa svjetlošću, svjetlost sa svijetom i u sve upletena tama. Zgusnuta svjetlost, reći će netko za tamu. To znači mnoštvo u se sabijenih svjetova i njihovih svjetlosti koje treba osloboditi za naše oči. Izbiti ih iz tame. Razrijediti je. Do razvidnosti i razgovjetnosti. O nagledat ćemo se i narazgovarati! I nadisati se napokon punim plućima i ne osjetivši omču disanja oko vrata prijeći u zrak. Bit će jednom. Jednom ćemo ...*biti pjesma koja živi da bi svetlela. Reći – Svršeno je! – i – U ruke tvoje predajem duh tvoj!* I dušu i dah. Odmjerali smo odmjeraajući se s neizmjernim upravo ove mjere – i palac, i lakat, i stopu, i sežanj, i hvat. Jer, govori se i svim svojim motima. Kretnjama što odmjere tvoje vrijeme u nekom prostoru ili, jednako, tvoj prostor u nekom vremenu – poprate riječi što te ipak, makar neosjetno, promaknu u budućnost. Pretegnu u jednom smjeru. Pobijede same sebe. Te mjere postaju oznake kojima ćutimo pouzdanu doslovnost naše duševno-tjelesne punoće u omjeru – jedan naprama minus plus beskonačno – gdje taj jedan dobro zna koliko što vrijedi kad se beskonačnost izmakne i ostane samo gola prisutnost koja ne mjeri samo dužinu nego i smisao pridani joj lako i na brzinu ili sporo i pouzdano (*Usporeni život kuša tvoju pravu ćud...*). Iste su to mjere pomoću kojih se gradio *Salamunov* hram – a mi smo i pomoću njih shvatili (cijelim tijelom!) pjesnički metar Jasne Melvinger. Metrika je to po mjeri čovjeka koji je nekad i ne znajući nadvladao ono božansko u sebi. Makar bio i žena. Uzduž i poprijeke premjerena žena. Uvijek je to ona Matoševa žena pri Svetome kralju, žena s križem, teškim križem jedne cijele nacije ponad koje se uvijek može uskliknuti : ...*audiant reges: Regnum regno non praescribit leges. I dok je srca bit će i Kroacije!* (Matoš 1996, 16). Makar bili usred Bačke. Na Danima Balinta Vujkova 22., 23. i 24. listopada 2015. u Subotici i Tavankutu. Molimo da ne budemo zabačeni *nakraj srca*.

Katarina Dinješ Gros

ZAVIČAJ, RAT I INTIMA U KRATKIM PRIČAMA I KOLUMNAMA JULIJANE ADAMOVIĆ

Socijalna pedagoginja, književnica, dobitnica Povelje uspjehnosti na 14. danima Ivana i Josipa Kozarca te književne nagrade Kiklop za najbolji prvijenac 2008. godine, *Kako su nas ukrali Ciganima*, osnovne su natuknice o Julijani Adamović¹, autorici koja se čitateljima približava preko žanra kratke priče koju ona u svojoj drugoj knjizi *Konzerviranje* (2009.), poetski naziva *pletivom*.

Prvi cilj ovoga rada bit će potraga za zavičajnim motivima u pričama iz prve zbirke *Kako su nas ukrali Ciganima* te njihov utjecaj na formiranje identiteta u drugoj zbirci kratkih priča, *Konzerviranje*, kroz teoriju Hansa Meyerhoffa.

Ratne teme obrađene u prvoj zbirci dotiču se sudbina nesrećenih junaka i njihove intime. Preplet ratnih sa zavičajnim i intimnim temama prepoznatljivo je obilježje druge autoričine zbirke, a u njima će se tražiti prisutnost teorija M. Foucaulta i Zygmunta Baumana u oblikovanju identiteta glavnih junaka.

Intimne teme uvjerljivo dominiraju tekstualnim tkivom. Klupko intimnih tema čine: međuljudski odnosi, ponajprije muško-ženski, seksualnost, potraga za identitetom, institucija braka i obitelji, položaj žene, majčinstvo

¹ Osim zbirke priča *Kako su nas ukrali Ciganima* i *Konzerviranje*, Julijana Adamović autorica je dječjeg romana *Da ti pamet stane*, priče za djecu *Dnevnik sivog mačka* i *druge priče* i ilustriranog priručnika *Luka na sudu*. O zbirci priča *Kako su nas ukrali Ciganima* pisale su Julijana Matanović i Marija Mladina, književnu kritiku o zbirci priča *Konzerviranje* napisala je Jagna Pogačnik, dok su o romanu *Da ti pamet stane* pisali Branimir Bradarić, Ljerka Car Matutinović i Matko Vladanović.

i preljub. Treći cilj ovoga rada bavit će se bezrezervno ogoljelim ženskim likovima čiji će se identiteti tumačiti kroz teorije Paula Ricœura i psihoanalitičarke Clarisse Pinkole Estés.

Zavičaj u prostoru i vremenu

Zavičajni motivi Julijaninih priča razvedeni su u objema zbirkama.

U prvoj zbirci *Kako su nas ukrali Ciganima*, motivi zavičaja razvrstani su kroz:

1. **Pejsaž:** *balkansko sunce, polje, cesta malena bačkog sela* (*Kako su nas ukrali Ciganima*, 2008: 5-7); *vodeni šal, pletivo šume, vir, val, mutna voda, rukavci, ade, nasipi, vrbici, zvjezdan, zlatni pijesak, nebo* (*Priča o rijeci*, 2008: 81-83); *vinograd, kukuruzno polje* (*U malo vremena*, 2008: 118-121); *vrbe, lenije, atari* (*Doručak*, 2008: 122-130); *magla bačke jeseni, stablo, njiva* (*Da nije...*, 2008: 133-134).

2. **Osobe:** *majka, violinist Jovan* (*Kako su nas ukrali Ciganima*, 2008: 5-7); *ribiči, otac* (*Priča o rijeci*, 2008: 81-83); *dida, baka, majka, otac* (*U malo vremena*, 2008: 118-121); *majka, otac, Majstorica-pekarica, baka, Julkica* (*Doručak*, 2008: 122-130).

3. **Toponime i hidronime:** *Dunav, muljavi Dunavac* (*Priča o rijeci*, 2008: 81-83); *Palona- Plavna, Dunav, Tisa, Čantavir* (*Doručak*, 2008: 122-130).

4. **Prošlost:** *praskozorje rata* (*Kako su nas ukrali Ciganima*, 2008: 5-7); *djetinjstvo, mladost* (*Priča o rijeci*, 2008: 81-83).

5. **Etonime:** *Romi-Jovan, dojlja* (*Kako su nas ukrali Ciganima*, 2008: 5-7); *Nijemci-njemačka obitelj* (*Bački blues ili putopis iz prošlosti*, 2009: 127-131); *Hrvati, Srbi* (*Bački blues ili putopis iz prošlosti*, 2009: 127-131).

6. **Floru i faunu:** *bazga, kamilica, sljez, obadi, puževi*, (*Doručak*, 2008, 122-130); *ždrjebe* (*Kako su nas ukrali Ciganima*, 2008: 5-7); *komarci, amur, ribe, ptice, patke* (*Priča o rijeci*, 2008: 81-83).

7. **Interijer i eksterijer:** *stol malene kuhinje, drvena hoklica, kuhinjski kredenac, perina, visoko namješteni kreveti* (*U malo vremena*, 2008: 118-121); *stari štednjak na drva, stari hrastovi ormar, pojata* (*Doručak*, 2008: 122-130); *Salaš* (*Priča o rijeci*, 2008: 81-83).

8. **Jezik-dijalektizmi i poštapalice:** *čedo, dida, spaščeš, gajde ti tvoje!* (*U malo vremena*, 2008: 118-121); *kujna, pojata, ganjak, da im tristo gajdi i vragova... i ženama!* (*Doručak*, 2008: 122-130).

Načelo zavičajnosti očituje se kroz brojnost i raznovrsnost spomenutih motiva koji grade priču o djetinjstvu i odrastanju. Vizure pejzaža, flore i faune te navođenje onomastičkih kategorija u priči *Doručak*, neupitno opisuju prostor južne Bačke. Dani ranog djetinjstva i odrastanje u tradicionalnoj obitelji opisani u pričama *U malo vremena* i *Doručku*, slika su blagostanja, sigurnosti i topline.

O važnoj ulozi jezika u životu pojedinca i nacije, pisao je irski politolog Benedict Anderson koji tvrdi kako se: „... jezici čine ukorijenjenima dublje od bilo čega drugog u današnjim društvima. Istodobno, ništa nas jače ne povezuje s mrtvima od jezika“ (Anderson, 1990: 131). Dijalektizmi i pošta-

palice izgovoreni iz djedovih usta (*U malo vremena*) njeguju načelo zavičajnosti.

Ich-forma pripovijedanja najzanimljivije je ostvarena u *Doručku* izjednačavanjem kategorije autora, pripovjedača i lika: „U jedno takvo vrijeme bila sam sasvim mala, a tako su me i zvali (manje od imena). Bila sam Julkica.“ (Adamović, 2008: 123).

Troje likova *Doručka*: Julkica, majka i otac, stavljeno je ulogu subjektivnog pripovjedača, a svaki od njih nudi svoju inačicu priče: opisa dana u kojem je nestala Julkica, a koji ipak ima sretan epilog. Juljanina ideja da preko Julkičina lika prikaže perspektivu infantilnog pripovjedača, sanjara koji se igra, komunicira s pticom i slijeće na oblak (najmekši jastuk), nesumnjivo je najkreativniji dio ove priče.

Zavičaj prve Julijanine zbirke oslikan je s naglašenom sentimentalnošću, nostalgijom, subjektivnošću te neskriveno involviranim *Ja*. Taj zavičaj, zavičaj prošlosti, iako je vremenski omeđen, uvjerljivo dočarava nekoliko identitetskih ostvaraja koje Kristina Peternai-Andrić naziva „različitim ulogama u različitim periodima života“ (Peternai-Andrić, 2012: 11): dijete, djevojka i studentica (*Kako su nas ukrali Ciganima*), djevojčica, prognanica, avanturistica, istraživačica, osvajačica i pobjednica (*Priča o rijeci*), unuka i kći, (*U malo vremena*, *Doručak*), majka i otac (*Doručak*).

Zavičajnu temu u drugoj zbirci, *Konzerviranje*, otvaraju dvije priče: *O mrtvima sve najbolje* i *Bački blues ili putopis iz prošlosti*. Obje su povezane Ich formom pripovijedanja, kategorijom temporalnosti i autobiografskim elementima.

Filozof njemačkog porijekla Hans Meyerhoff u prvom poglavlju knjige *Time in literature*, potanko objašnjava ulogu vremena u ljudskom životu, kao i činjenicu da je svako ljudsko iskustvo vezano za svoju prošlost i očekivano buduće stanje. Zbog svijesti o životnom i psihološkom odrastanju kroz vrijeme, spomenuti filozof daje prednost vremenskoj kategoriji pred prostornim poretom (Meyerhoff, 1960).

Stalne točke zavičajnih priča čine vrijeme i identitet. Odmak od djetinjstva potvrđen je na početku priče *O mrtvima sve najbolje* preko osjetilne impresije iskazane vizualnim, olfaktivnim i gustativnim pjesničkim slikama koji podsjećaju na proustovske trenutke:

„Juha se zlatila, mirisala; neobično gusta, s dvije vrste tijesta (jetrenim knezlama i domaćim rezancima), baš onakva kakvu sam voljela u djetinj-

stvu. Juha, kakvu ću sada, starija i s drugim navikama, rado ponovno kušati, pa makar i u neprilično vrijeme za juhu, u rano nedjeljno jutro." (Adamović, 2009: 118).

Stari sat na kuhinjskom zidu predstavlja materijalizirani oblik temporalnosti:

„U mom zavičaju vrijeme stoji, jer su ga rat i bijeda temeljito pobrisali. A možda je problem u starom satu na zidu ove kuhinje, gdje vrijeme gazi tromim koracima.“ (Adamović, 2009: 118).

Motiv sata nije nov u književnosti. Čest je u pjesništvu europskog modernizma i dijalektalnog pjesništva hrvatske moderne. Symbolist Verlaine i dijalektalni pjesnik Dragutin Domjanić motivima *mukle ure* (*Jesenja pjesma*) i *stare vure* (*Bele rože*), daju simboličko značenje prolaznosti. Nadalje, spomenuti motiv nalazimo i u engleskom realizmu (Charles Dickens, *Božićna priča*), ali i stilskim formacijama poput španjolskog baroka (Luis de Góngora, *Pješčani sat*, *Sat na zvoniku*).

Lokalno groblje sljedeća je postaja glavne junakinje:

„Grobovi pričaju priče. Groblje u mjestu mog rođenja posebna je zbirka.(...) Malo dalje su moje bake i djedovi. Njih često sanjam.“ (Adamović, 2009: 121).

Temporalni aspekt izravno i nedvosmisleno potvrđuju antitetički parovi: prošlost-sadašnjost, djetinjstvo-zrelost, mrtvi-živi. Vrijeme i identitet spojeni slikom groblja potiču na misli o prolaznosti i obiteljskim korijenima. Groblje ove priče, mjesto je emocija i sjećanja, ali poprima mnogo širi kontekst. Iz antropološkog, nacionalnog, kulturnog, povijesnog i vjerskog očista, groblje je potvrda junakinjina identiteta, ali i identiteta sredine.

Teorija Hansa Meyerhoffa primjenjiva je na priču *Bački blues ili putopis iz prošlosti*. U njoj pripovjedačica oživljuje svoju prošlost povratkom u zavičaj nakon šesnaest godina. Dvije su priče povezane istom motivskom vrpcom: prijateljstvo, domaća juha, groblje i istim temporalnim kategorijama: sadašnjosti i prošlosti.

Prošlost mami pripovjedačicu u zavičaj, miteći je *šarenim haljinama, ušeceranim jabukama, zavodljivim licem i slatkim sličicama* (Adamović, 2009), njezino rascijepljeno sebstvo između *ove i one*. Nje traga za otvorenim pitanjima, dok je sadašnjost gorko prizemljuje i budi iz romantičarskog sna, nudeći joj jedino prihvatljivo rješenje:

„Duhove iz prošlosti treba materijalizirati. Vrijedni imaju mjesto u našem danas. One druge treba za sva vremena pokopati.“ (Adamović, 2009: 128).

Tugaljivo intoniran *Bački blues ili putopis iz prošlosti*, autobiografski je testament raspetljavanja zamršene prošlosti, izmirenja dviju krajnosti identiteta: *svoga jučer* i *svoga danas*, kompletiranja života, prostorno realističkim i vremenski imaginarnim putovanjem u mjesto na *drugoj obali rijeke njezine mladosti*.

Narativni dijelovi priče realistični su i analitični, dok u deskripciji starih šokačkih kuća i arhitekture dominira plastičnost. Odmak zbog očiglednih promjena te intertekstualno referiranje na Heraklita, povećavaju dojam ra-

cionalnosti: „Prošlost me je iznenadila. Pustila sam joj da me ponese. Zaboravila sam da se u istu rijeku ne može dva puta zagaziti.“ (Adamović, 2009: 130).

Čitanje rata

Ne cijenim onaj patriotizam koji tjera naše sinove u rat i poziva ih da umru za svoju domovinu, već onaj koji ih uči kako treba živjeti za nju.

Peter Rosegger

Ratni motivi tek se ovlaš spominju preko nekoliko sintagmi prve zbirke: *Praskozorje rata (Kako su nas ukrali Ciganima, 2008: 7); ginuti za ideju, mrtvo tijelo, stratište zadnjeg rata, grobnica kojoj se ne zna trag, šest teških golotočkih godina (Portret, 2008: 9-13);* te u drugoj Julijaninoj zbirci: *rat (Žive uspomene, 2009:125 i Bački blues ili putopis iz prošlosti, 2009:127), geleri su frcali kao željezne kokice (Brdo-čovjek, 2009: 143), rat, banijska praskozorja, Berin ratni put, logor (Čuvar uspomena, 2009: 151-158).*

Priče *Popodne kod g. Horvata* i *Čuvar uspomena* prikazuju intimno i ratničko lice branitelja, dok se u autobiografskim pričama *Priča o rijeci* i *Bački blues ili putopis iz prošlosti* ratne teme vežu uz zavičajnost. Da je rat o kojemu piše Julijana Adamović Domovinski, iščitava se iz navođenja vojno-redarstvene akcije *Oluja (Popodne kod g. Horvata)*, geografskih: *Velebit, Banija (Čuvar uspomena)* i povijesnih odrednica: 1991. (*Čuvar uspomena*).

Josip Horvat, tjelesno i emotivno hendikepirani čovjek, junak je priče *Popodne kod g. Horvata*. Monotonu svakodnevnicu provodi s pomoćnicom Anom prema kojoj osjeća žudnju. Kao i u ciklusu o zavičaju, vrijeme pokazuje fluidnost identiteta. Retrospekcijom je prikazan ovaj dvojac u drukčijim okolnostima:

„On više nije bio Josip s kojim je maloprije vodila smiješan razgovor. Hodao je na čelu parade ulicama Zagreba, a ona ga je sva ustreptala gutala očima. Ne zbog odore. Nikako ne! Taj osmijeh koji je poklonio samo njoj, mršavoj djevojci s obale Save, zbližio ih je zauvijek.“ (Adamović, 2008: 25).

Preobražaj Josipa Horvata uzrokovan je ratom. Uloga gordog vojnika, zamijenjena je ulogom vojnog invalida. Rat mu je onеспособio tijelo, ostavši mu u miraz *mrtve butine*, izgubljenu muškost i propali brak.

Bero (*Čuvar uspomena*) drugi je Julijanin lik branitelja. Josipa i Beru vežu ratne traume, no potonji je lik psihološki produbljeniji. Njegove identitetske uloge obojane su teškim bojama: zlostavljano dijete, dvadesetogodišnji dragovoljac, logoraš, pripadnik specijalne policije, čuvar predsjednika, neurološki pacijent, PTSP-ovac i umirovljenik. Ispričana u 1. licu iz očišta Berine ljubavnice, ova priča opisuje ratni put vojnika u kojemu je sadržano mnoštvo identičnih priča. Epicentar ratne teme smješten je u epidermu teksta, a na površinu ga izvlače njime pogođeni likovi: branitelj, suborci, uplakana majka, prognanici i ranjiva ljubavnica.

Teze Michela Foucaulta² izložene u knjizi *Nadzor i kazna, rađanje zatvora* primjenjive su na čin provođenja moći nad Berom i suborcima. Francuski filozof govori o mikrofizici moći koja svojom produktivnošću oblikuje i proizvodi subjekte te o disciplini koja stvara podložna, izvježbana i pokorna tijela. (Foucault, 1994.). Bero je istrenirani hrvatski vojnik: „Legni! Diži se! Trči! Stani!“ (Adamović, 2009:155), a potom zatvorenik dislociran u bezimenu logor. Utjecaj moći u formiranju subjekta potvrđuje se ponavljanim imperativima. Slike fizičkog i psihičkog zlostavljanja potvrđuju Foucaultovu tezu:

„Napokon, o logoru, o čupanju bijelih i zdravih zuba starim metalnim kliještima, o prženju šake žarom cigareta i prikapčanju penisa na struju, nije uopće pričao.“ (Adamović, 2009: 154).

Ista priča nudi Baumanove matrice kojih se valja podsjetiti. Poljski sociolog u svojoj knjizi *Identitet: razgovori s Benedetto Vecchijem* ističe temeljnu podjelu pri klasificiranju zajednica na one koje biramo i one koje ne biramo. Na bogatom polu društvene ljestvice stoje oni koji mogu birati bilo kakav identitet, na siromašnom oni bez izbora, s nametnutim identitetom, dok potklasa nema mogućnost biranja, ona nije ušla u tekuću modernost (Bauman, 2009: 36-37). Pojam *potklase*, vidljiv iz Berina identiteta logoraša, potvrdio se kroz prisilno umirovljenje. On se hotimično i iterativno vraća video-vrpci, opipljivom i bolnom podsjetniku svog posljednjeg radnog dana i izgubljenom dijelu sebstva: „Sva njegova bol slila se u činjenici da je s trideset strpan u „bezvrijedne“. (Adamović, 2009: 154). Bero je iz jedne potklase prešao u drugu. U logoru mu je to učinio neprijatelj, a u miru oni za koje se borio. Baumanova potklasa, na drugom je mjestu u priči iskazana perifrantom *ljudi s vrećicama* (prognanici, op. a.).

U konačnici, ove priče prikazuju sudbine junaka koje je *amor patriae* nadahnua na uzvišenu žrtvu, ali s neželjenim epilogom. Prvi junak provodi vrijeme rasparujući čarape kako bi zadržavao svoju pomoćnicu, a dru-

² Foucault, Michel, *Nadzor i kazna, rađanje zatvora*, Zagreb, 1994. Michel Foucault navodi načela očevdnosti zatvora: lišavanje slobode, načelo izolacije, rad, zatvor kao oruđe prilagođavanja kazne svakom pojedinačnom slučaju, kao i tehnike kojima se postiže disciplina: disciplina zahtijeva zatvoreni život, načelo zatvorenog života, važnost prostora u disciplinskim ustanovama te rangiranje kao oblik raspodjele pojedinaca prema uzrastu, vladanju, sposobnostima.

gi sprema odijelo za posao koji nema. Iako su moralni i ratni pobjednici, postupkom prisilnog umirovljenja, struktura moći države osudila ih je na gubitništvo.

U autobiografskim crticama *Priča o rijeci* i *Bački blues ili putopis iz prošlosti* ratna je tema obrađena kroz individualno svjedočanstvo proživljeno iznutra, intimnost i *kulturu sjećanja*.

Egiptolog Jan Assman o kulturi sjećanja piše: „Kod kulture sjećanja održava se društvena obveza u odnosu na grupu-riječ o pitanju ‘Što ne smijemo zaboraviti?’ (...) Kultura sjećanja počiva uglavnom, premda ne i isključivo, na oblicima odnosa prema prošlosti. (...) prošlost nastaje tek kada se uspostavi odnos prema njoj.“ (Assman, 2006: 47-48).³ Isti autor nadalje objašnjava usku vezanost sjećanja s određenim prostorom i vremenom. Ova se teorija potvrđuje u *Priči o rijeci*:

„Nije ništa od toga zaboravila. Pogotovo jutra u koja je morala voziti bicikl do Grada koji je još spavao na drugoj obali i čekao nju, da se protegnu zajedno.“ (Adamović, 2008: 82).

Ratne okolnosti, tragična sudbina stanovnika i grada, geografska odrednica i prognaništvo nameću rješenje – Vukovar:

„Poslije joj je zbog te Rijeke i tog Grada srce krvarilo. Osobito kada su preko njezine glave i silne vode letjeli projektili i grizli dio po dio zidina, gutali živote njegovih stanovnika. Niz Dunav se u najtežim noćima njezine mladosti čulo samo teško dum... dum... Morala je otići. Daleko...“ (Adamović, 2008: 82). Teška tema zaključuje se optimističnim epilogom, stoga se ovoj priči nametnula daleko odgovornija uloga od one estetske.⁴

Pričom *Bački blues ili putopis iz prošlosti* dominiraju teme zavičaja, rata i povratka. Čin povratka trostruko je ostvaren: on je prostorni, vremenski i vezan je za grupu.

Prostorni motivi vezani za mjesta sjećanja su: stara kuća, škola, klupa pod orahom, rijeka, rodno mjesto, razbacani salaši, stare šokačke kuće i groblje.

Vremenski motivi vezani za kulturu sjećanja su: odnos prošlost-sadašnjost, izbivanje iz zavičaja ograničeno na 16 godina.

Individualno je pamćenje prema francuskom sociologu Mauriceu Halbwachsu, vezano za kolektiv jer: „čovjek stječe pamćenje tek u procesu socijalizacije“ (Assman, 2006:52)⁵, a ono se kroz komunikaciju nadograđuje. Prilike za rekonstrukciju prošlosti pripovjedačici pružaju splavar, vozač autobusa, bliski prijatelj i školska prijateljica Magda:

3 Assman, Jan, *Kultura sjećanja*, u: Brkljačić, Maja i Sandra Prlenda, *Kultura pamćenja i historija*, Golden marketing-Tehnička knjiga, Zagreb, 2006., str. 47-48.

4 Bašić, Ivana, *Julijana Adamović: Kako su nas ukrali Ciganima*, na internetskoj stranici Balans centra za logopedagogiju i biblioterapiju napisala je: „Autorica mi je napomenula da je jedan njen kolega psihijatar koristio *Priču o rijeci* u radu s grupom pacijenata među kojima je bilo i osoba iz Vukovara oboljelih od PTSP-a – reakcije su bile iznenađujuće dobre (i snažne)...“ <http://balanscentar.blogspot.hr/2013/01/julijana-adamovic-kako-su-nas-ukrali.html>

5 Assman, Jan, *Socijalna konstrukcija prošlosti: Maurice Halbwachs*, u: Brkljačić, Maja i Sandra Prlenda, *Kultura pamćenja i historija*, Golden marketing-Tehnička knjiga, Zagreb, 2006., str. 52.

„Podsjećam je koliko smo puta bile jedna kod druge i koliko smo godinama sjedile u istoj školskoj klupi.“ (Adamović, 2009: 129-130).

Posljedice rata iskazane su kroz zatiranje identiteta rodnog mjesta, nacionalnog i osobnog identiteta te propast intelektualaca:

„Moje selo umire. Nekome je to prije šesnaest godina bilo u interesu. (Adamović, 2009: 130). (...) „Njezin otac je bio profesor. (...) Intelektualci su prošli najgore-kaže mi prijatelj. – Ja sam se mogao vratiti zemlji, a oni su se imali samo izgubiti.“ (Adamović, 2009: 130).

U prilog tomu da se u ovoj priči radi o autobiografskoj prozi, navodim autoričinu kolumnu *Ja sam Hrvatica koja je pobjegla iz Vojvodine. Evo što za mene znači Oluja*⁶ u kojoj problematizira zatiranje hrvatskog nacionalnog identiteta devedesetih godina u Vojvodini i rasvjetljuje razloge svog odlaska iz Bačke. O problemu opstanka vlastite obitelji u Bačkoj, metodama zastrašivanja i tiraniji, autorica piše: „Nisam ih čula ni onda kad mi je otac puzeći po bačkoj travi ilegalno prelazio mađarsku granicu da u taj rat ne ode, da ne puca na nedužne ljude i svoju rodbinu u Vukovaru. Nisam ih čula ni kad nam je Šešelj haračio po mojoj Plavni, hrvatskom selu u Vojvodini i slao nam vješnike u kućne obilaskе. Ni kad su nas mlatili, ponižavali.“ (Adamović, 2015).

Srpsku politiku devedesetih godina, spominje i Nikša Stančić u svojoj knjizi *Hrvatska nacija i nacionalizam* osvrćući se na ratne zločine počinjene nad hrvatskim stanovništvom u Srijemu i južnoj Bačkoj, eufemistički nazvanim kao *etničko čišćenje*.

Priču Bački blues ili putopis iz prošlosti i kolumnu spaja još jedno čvorište: problem izumiranja sela i iseljavanje domicilnog stanovništva:

„Nakon Oluje, u Vojvodini se upadalo u kuće Gibarčana i Kukujevčana. Čisto hrvatska sela očišćena su do zadnjeg stanovnika.“ (Adamović, 2015).

Rashrvaćivanje Vojvodine nastavilo se elegantnijim metodama, stvaranjem instant-nacija, Šokaca i Bunjevaca, zaključuje Adamović.

Uvidom u priču i kolumnu potvrđeni su autobiografski elementi, ali i objektivnost kolumnistice prema temi rata, progonstva i narušenog nacionalnog identiteta.

Rat je, kao i u stvarnom životu, uzrok kaosa: tjelesno je i emotivno hendikepirao pa potom umirovio svoje glavne aktere, zatirao nacionalni identitet, unazadio zavičaj, upropastio malog čovjeka i intelektualce.

Intimno ispovijedanje

Mi smo žene slične rijeci: dok ostajemo unutar naših obala, mi oplodujuemo svim onim što imamo, ali čim prijeđemo te obale, mi donosimo razaranja na svim onim što predstavljamo.

Rabindranath Tagore

6 Adamović, Julijana, *Ja sam Hrvatica koja je pobjegla iz Vojvodine. Evo što za mene znači Oluja*. <http://www.tportal.hr/vijesti/komentari/390586/Ja-sam-Hrvatica-koja-je-pobjegla-iz-Vojvodine-Evo-sto-za-mene-znaci-Oluja.html>. Komentar Julijane Adamović objavljen je 28. 7. 2015. , uoči dvadesete obljetnice vojno-redarstvene akcije *Oluja*.

Julijana je svojim likovima udahnila život, a preko korpusa intimne tematike otkrivaju se sve moguće identitetske uloge. O intimi u Julijaninim tekstovima piše njezina imenjakinja, Julijana Matanović: „Julijanini tekstovi zaustavljaju i tematiziraju život žene u godini i trenutku, svejedno je li prvo ili drugo, kada se on, život s minijaturnim malim početnim slovom riječi, usudi drznuti pred pravilnicima čvrstih bračnih udruga i bontonima obiteljskih ponašanja...” (Matanović, 2008: 144).⁷

Njezine su junakinje psihološki profilirane: jake žene, prevarene supruge, napuštene majke, kućanice, preljubnice, ljubavnice i strastvene službenice.

Dominantne teme *Konzerviranja* navodi književna kritičarka Jagna Pogačnik: „Ženska potraga za muškarcem iz snova, patrijarhalni stereotipi, seks, frendice razočarane svojim životima (i muškarcima), žene koje svoje uspomene konzerviraju u tegle za zimmnicu...” (Pogačnik, 2010).⁸

Makar ženska intima suvereno vlada tekstualnim prostorom, šarolika je lepeza Julijaninih muških likova. Bankarski službenici, sveučilišni profesori, preljubnici, slabići, nasilni očevi i supružnici, katkad su, kao u priči *Tri Lune*, izrazito negativno obojeni kao: „ružni i čelavi gubitnici, egoisti, lažovi, virtualni zavodnici, patološki gadovi, stari olinjali tipovi.” (Adamović, 2009: 43-48).

Spomenuta priča problematizira bijeg iz stvarnosti u virtualni svijet. Pritisnute užurbanom svakodnevicom, frustracijom, nasilnim suprugom ili zatamljenom ženstvenošću, tri Lune: Dunja-Marta, Jagoda-Julija i Višnja-Augusta (antropomimijske kategorije dvostruko su motivirane-okusima i mjesecima sklapanja prijateljstava, op. a.), gonjene prodornim zvukom vlastita alarma, nezaustavljivo galopiraju prema preljubu. Seksualnost svedena na prokreaciju i funkciju aparata – „inkubatora koji treba dati što više potomaka” (Adamović, 2009: 47), oslobađa se u virtualnoj pustolovini, a iskusni lovci lako prepoznaju ranjeno ženstvo. *Virtualni raj* postaje sinonim *prokletstva crvenih cipelica* o kojemu piše jungovska analitičarka Clarissa Pinkola Estés: „Izgubila je moć razlikovanja, sposobnost da primijeti pravu prirodu stvari. Zbog gubitka izvorne vitalnosti, spremna je prihvatiti smrtonosan surogat. U analitičkoj psihologiji rekli bismo da je predala svoje Sebstvo.” (Pinkola Estés, 2007: 282).⁹

Lune brzopleto i naivno srljaju u skandal i autodestrukciju, a *post festum* zaključuju:

7 Matanović, Julijana, *Blogerica s Dunava*, u: Adamović, Julijana, *Kako su nas ukrali Ciganima*, Privlačica, Vinkovci, 2008., str. 144.

8 Pogačnik, Jagna, *Julijana Adamović: Konzerviranje*. <http://www.mvinfo.hr/clanak/julijana-adamovic-konzerviranje>

9 Pinkola Estés, Clarissa, *Žene koje trče s vukovima, mitovi i priče o arhetipu divlje žene*, Algoritam, Zagreb, 2007., str. 282. Priča *Crvene cipele* govori o zamkama u koje upada žena čiji je instinkt ugrožen. Autorica piše: „Kada gladaže, žena će prihvatiti svaku zamjenu koja se nudi, pa tako i one koje joj, poput placeba, nimalo ne pomažu, kao i one koje su razorne i ugrožavaju život...” (Pinkola Estés, 2007: 249).

„Za mrvu nježnosti smo se dale starim, olinjalim tipovima koji nemaju ništa osim šarenih riječi. Placebo za naše zgaženo samopouzdanje. Internet, virtualni raj kao ulaznica za stvarni pakao.“ (Adamović, 2009: 46).

Julijana priča *Slike* smještena u bolnički prostor i ispriповijedana u 3. licu, prikazuje nadnaravno iskustvo glavne junakinje Hanje, koja nakon transplantacije rožnice, proživljava ljubavna iskustva svog darivatelja. Prije analize ove priče, uputno je prisjetiti se Ricœurovih teorija identiteta važnih uz pripovjedni proces: „Osobni identitet Ricœur poima kao dinamičku i složenu tvorbu kojoj nužnu vremensku dimenziju pridaje upravo njezina pripovjedna komponenta. (...) Jedan od njih označen kao identitet -idem (...) odgovara na pitanje „Što sam“ (...) Drugi identitet -ipse ili ipseitet (...) tiče se sebstva kao refleksivne strukture, odnosa jedinke prema samoj sebi („tko sam“). (...) Svako, dakle, književno pripovijedanje stvara pripovjedni identitet lika kao lika u priči u napetosti između pola idem i pola ipse.“ (Čale i Čale-Feldman, 2008: 82).

Priča *Slike* otkriva oba Hanjina identitetska pola. Ona nepripremljeno balansira između identiteta -idem iskazanog kroz pripovjednu prošlost priče i identiteta -ipse, odnosa prema samoj sebi.

Postoperativni tijek i priviđenja izbrisali su granice između fikcije i faksije, ali i omogućili panoramski pregled života, posebice nezadovoljavajući ljubavni odnos, iz obje perspektive: *što sam i tko sam*. Iz Ricœurove teorije zaključuje se kako je Hanjin identitet -idem pasatiistički: ona egzistira poput figure u konvencionalnu odnosu s Viktorom te se pita: „...ima li ovaj život smisla; može li se nastaviti starim, utrtim stazama, oslanjati se na poznatu i sigurnu nadlakticu, slušati jednolični, duboki muški glas, bez nade da će bilo tko od njih dvoje zadržati, uzdahnuti, da će im se oteti krik?“ (Adamović, 2009: 21).

Njezin identitet -ipse nesigurno se otkriva u nadnaravnom ljubavnom odnosu s crnomanjastom ženom. Erotski naboj i nagon za ženom, dobila je zajedno s rožnicama. Oslobođena seksualnost otkriva liberalni segment njezine ličnosti koji je zbunjuje, sve dok preko zrcala ne otkrije svog darivatelja, sredovječnog muškarca. Hanjin pol identiteta -ipse i muškarčevu sebstvo spleteni su u čvor pred zrcalom: „U vlastitim očima čita ljubav i želju. I strah, da će to jednom nestati zauvijek.“ (Adamović, 2009: 24).

Oči u zrcalu otkrivaju strah i intuitivno nagoviještaju kraj. To su Hanjine oči, to su oči darivatelja. (U priči se ocrtavaju i dodirne točke s filmom *The Eye*, ali samo na idejnoj razini, op. a.)¹⁰

Julijana Adamović svojim perom otvara i imagološka pitanja (*Kako su nas ukrali Ciganima*). Blizina, suživot i dijalog s Drugima, pripovjedačicu simbolična imena Karmen, navode na zaključak o svjetonazorskoj pripadnosti Drugima, zanemarujući onu biološku uvjetovanost svojih *bijelih roditelja*.

10 Triler *The Eye (Oko)*, iz 2008., redateljskog dvojca Davida Moreaua i Xaviera Paluda prikazuje violinisticu (Jessica Alba), koja nakon transplantacije rožnice, preuzima i jezive slike bivšeg vlasnika. I glavna junakinja Julijanine priče *Slike*, Hanja, u početku zatečena neobičnim vizijama, na kraju shvaća da su one vlasništvo darivatelja. Dakle, film (i sam remake istoimenog korejskog horor-filma) i Julijana priča vezani su zajedničkim idejnim zametkom.

Teze spomenute Clarisse Pinkole Estés, pronalaze se i u priči *Bijeg do sebe* u kojoj junakinja vjeruje kako objeđuje u restoranu s vračarom, no konobar je na izlasku razoružava činjenicom kako je, zapravo, ručala sama. *Bijeg do sebe* bijeg je do vlastite intuicije, srži ženske psihe s kojom je potrebno popričati, napojiti je i nahraniti, utjelovljene u liku proročice Ciganke. Profetske rečenice, zagonetnost, aforističnost i dvosmislena simbolika stil-ska su obilježja, dok je jezik glavna građa u karakterizaciji lika vračare.

Zaključak

Priče Julijane Adamović bogati su rudnik koji pruža mnoštvo tumačenja. Teme njezinih priča: zavičaj, rat i intima, izložene i analizirane u ovome radu, pokazale su međusobno prožimanje. Široka i pitoma ravnica opisana u zbirkama *Kako su nas ukrali Ciganima* i *Konzerviranje* izrodila je neukrotive ženske likove, ali i platila danak ratu. Zavičaj, prikazan kroz procese rađanja i umiranja, uspio je sačuvati onu stalnu točku autoričina identiteta.

Autobiografski elementi nježno su odškrinuli vrata u *Doručku* opisujući doba djetinjstva, a nastavili se provlačiti u zrelijim pričama poput *Bačkog bluesa ili putopisa iz prošlosti*. Tek nagoviješteni problemi spomenute priče raščlanjeni su u autoričinoj kolumni koja oslikava devedesete kao teško doba za Hrvate u Bačkoj, Srijemu i Banatu te otvoreno progovara o problemu zatiranja hrvatskog nacionalnog identiteta.

Zavičajne priče pokazale su podložnost različitim filozofskim teorijama o tumačenju vremena u oblikovanju identiteta, u kojoj se nametnula teorija Hansa Meyerhoffa. Assmanovim zauzimanjem stava prema prošlosti, pokapanjem zla sjećanja, pripovjedačica je onemogućuje u njezinom proganjanju Sebe ili Sebe u nepotrebnom vraćanju njoj.

Reprezentativni primjeri priča s ratnom tematikom potvrđuju podložnost Foucaultovoj teoriji o ulozi moći i discipline na oblikovanje identiteta junaka, utjecaju Zygmunta Baumana i njegova poimanja potklase te prožimanje ratnih sa zavičajnim i intimnim temama. *Priča o rijeci*, pokazala se izvrsnim primjerom u biblioterapiji i urodila uspješnim rezultatima.

*Isprepletene veznim indikatorima*¹¹, priče intimne tematike čine osebnju cjelinu. Složeni ženski likovi sagledani su iz perspektiva psihoanalitičarke Clarisse Pinkole Estés i francuskog filozofa Paula Ricœuera. Rascijepljeno sebstvo i traganje za odgovorom *tko sam*, zajednička su obilježja obje priče.

Iako je ovaj rad donio analizu tek nekoliko priča iz sva tri tematska ciklusa i time samo dotaknuo planinski vrh, zbog svoga opsega i neobičnosti, intimne priče ipak zahtijevaju jednu posve samostalnu temu.

11 Matanović, Julijana, *Blogerica s Dunava*, u Adamović, Julijana, *Kako su nas ukrali Ciganima*, Privlačica, Vinkovci, 2008., str. 153.

Nova riječ

**HRVATSKO-MAĐARSKE
I SRPSKO-MAĐARSKE
KNJIŽEVNE VEZE**

Međunarodni znanstveni skup prigodom 20. obljetnice rada zagrebačke Katedre za hungarologiju pod nazivom „Za dvadeset godina“ održan je 19. i 20. ožujka 2015. godine na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. Bogati program s više od trideset predavača, većinom sveučilišnih profesora iz Hrvatske, Mađarske, Srbije i Njemačke, osmislio je organizacijski odbor u sastavu: doc. dr. sc. Orsolya Žagar Szentesi (predstojnica Katedre), dr. sc. Kristina Katalinić, dr. sc. Franciska Čurković-Major (docentica u miru), dr. sc. Sándor Bene i prof. Jolán Mann. Nakon svečanih govora i plenarnih predavanja, rad skupa odvijao se u dvije sekcije: sekcije za jezik i sekcije za književnost i kulturnu povijest. Objavljujemo predavanja docenta Katedre za hungarologiju Filološkog fakulteta u Beogradu dr. sc. Marka Čudića i dipl. hungarologa Nevena Ušumovića posvećenih prevođenju mađarskih suvremenih pisaca na srpski i hrvatski jezik.

Neven Ušumović

HRVATSKI PRIJEVODI I RECEPCIJA DJELA ÁDÁMA BODORA

Godina 2003. predstavlja prag u hrvatskoj i međunarodnoj recepciji mađarske književnosti, jer se u toj godini pojavljuju brojni prijevodi suvremenih mađarskih pisaca, zahvaljujući velikoj medijskoj pozornosti koju je izazvala dodjela Nobelove nagrade za književnost mađarskom piscu Imreu Kertészu 10. prosinca 2002. godine. Prevođenje kanonskih pisaca suvremene mađarske književnosti postaje od te godine znak prepoznavanja nekolicine novih hrvatskih nakladničkih kuća, kao što su Fraktura, Disput, Meandar i Mirakul. Ovim radom želim pokazati kako su nastavnici i studenti, odnosno diplomanti katedre za hungarologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu svojim prijevodima, redakturom i studijama također dali nezamisliv doprinos u buđenju interesa za suvremenu mađarsku književnost u hrvatskom književnom polju.

Dakle, na valu pozitivnih promjena dolazi i do zakašnjele hrvatske recepcije i prevođenje djela Ádáma Bodora, jednog od najvažnijih živućih mađarskih prozaika. Ova zakašnjelost, međutim, specifična je značajka povijesti književne afirmacije ovog osebujnog mađarskog pisca, rođenog 1936. u Kolozsváru (rumunjskom Cluju), kojega je mađarska književna kritika u Rumunjskoj uzdizala još sedamdesetih, ali je u Mađarskoj doživio punu recepciju tek u drugoj polovici osamdesetih godina kada je u Budimpešti objavio zbirku priča *Eufkrat kod Babilona* (mađ. *Az Eufrátesz Babilonnál*) 1985. godine¹. Osim činjenice da je Bodor do svog preseljenja iz Kolozsvára u Budimpeštu 1982. godine djelovao na periferiji mađarskog kulturnog prostora, spora kanonizacija njegovog djela uvjetovana je i činjenicom da mađarska kritika njegovo pisanje nije mogla čitati unutar vladajućeg postmodernističkog modela (čiji su uzoriti predstavnici Esterházy i Nádas), nego je bogati simbolizam i sentiment rezigniranosti koji vlada njegovom prozom reducirala na kasnomoderni regionalizam i paraboličnu kritiku totalitarističkog režima. Zanimljivo je istaknuti da je sa sličnom „rezervom“ u početku primljen i *Sotonski tango*, prvi roman danas svjetski poznatog Lászlóa Krasz-

1 prema: Pozsvai, Györgyi: *Bodor Ádám*. Bratislava, 1998., str. 200.

nahorkajia, koji je izašao iste 1985. godine.² Izbor iz spomenute Bodorove zbirke *Eufkrat kod Babilona* objavljen je 1991. godine na engleskom jeziku, međutim, pravu međunarodnu recepciju donose mu tek djela *Okrug Sinistra: poglavlja jednog romana* (mađ. *Sinistra körzet. Egy regény fejezetei*, 1992.) i *Nadbiskupov posjet* (mađ. *Az érsek látogatása*, 1999.), odnosno nje-mački (1994.-1999.) i francuski (1995.-2001.) prijevodi tih naslova.

Hrvatski čitatelji otkrivaju Bodorovu prozu postupno, počev od početka nultog desetljeća novog milenija. Prvi prijevodi Bodora na hrvatski bili su dio većeg projekta iza kojeg je stajala zagrebačka Naklada MD; riječ je o ediciji *Živi jezici: antologije europskih kratkih priča*. Od 2001. godine do 2004. objavljeno je 14 antologija kratkih priča, a iz tog nakladničkog projekta nastao je 2002. godine Festival europske kratke priče, koji je do danas jedan od najpoznatijih hrvatskih književnih festivala. Antologije su većinom nastale u suradnji Naklade MD s odgovarajućim katedrama na Filozofskom fakultetu u Zagrebu, pa su tako mađarsku antologiju kratke priče uredili Stjepan Lukač i Jolán Mann, kao nastavnici Katedre za hungarologiju, i ja kao student te katedre. Priče je između ostalih prevodila i nastavnica Franciska Čurković-Major, redakturu svih prijevoda napravila je Jolán Mann, a dobar dio priča preveli su studenti Katedre. Antologija se u ediciji *Živi jezici* pojavila kao 6. knjiga pod nazivom *Zastrašivanje strašila* 2001. godine. Antologija je predstavljena u Zagrebu, Budimpešti i Istri, čime je, osim buđenja interesa za suvremenu mađarsku književnost, povećana i vidljivost Katedre u široj zajednici.

Ova je antologija najavljena ustvari godinu prije, 2000. godine u časopisu *Quorum*³, gdje je objavljen opsežan izbor priča iz knjige koja je bila u pripremi. U tom su časopisu, dakle, objavljeni prvi put i moji prijevodi dvaju „poglavlja“ Bodorovog romana *Okrug Sinistra: Muž Elvire Spiridon* (tekst koji je prije romana objavljen u mađarskoj periodici kao samostalna priča pod nazivom *Zamjenik mrtvozornika u šumskom području Dobrin* (mađ. *A halott-kém helyettese Dobrin erdőkerületben*, Helikon, 1991.) i *Imendan Gábrila Dunke* (također kao samostalna priča objavljena pod nazivom *Prirodopisna zbirka u Okrug Sinistra*; mađ. *Természetrzaji gyűjtemény Sinistra körzetben*, Holmi 1991. godine). Uz ove dvije priče objavljena je i starija kratka priča *Kakav li je jedan prijevoj?* iz istoimene zbirke kratkih priča (mađ. *Milyen is egy hágó*, 1980.).

U antologiji je inače, osim osnovnih biografskih podataka o autorima objavljen i predgovor Beáte Thomke, pod nazivom *Oblikovanja*. Thomka u tom sažetom presjeku mađarske kratke priče dovodi u vezu Bodora s Mészölyevom prozom iz šezdesetih godina i između ostalog upozorava na „nerazlučivost konkretnog i iracionalnog“⁴ u Bodorovoj *Sinistri* što smatram najvrednijim recepcijskim momentom u tom nužno letimičnom čitanju.

² Szirák, Péter: *Folytonosság és változás*. Debrecen, 1998., str. 77.

³ *Quorum* god. 16 (2000), br. 5/6.

⁴ Thomka, Béata: *Oblikovanja u: Zastrašivanje strašila*. ur. S. Lukač, J. Mann i N. Ušumović, Zagreb, 2001.

Osim zagrebačkih nakladnika, prevoditelja i Katedre za hungarologiju, vrlo važnu ulogu u predstavljanju suvremene mađarske književnosti hrvatskoj publici već više od jednog desetljeća ima i osječka prevoditeljica i književna teoretičarka Kristina Peternai Andrić. Na njezinu prevoditeljsku produktivnost oslanja se Ogranak Matice hrvatske Osijek, koji u suradnji s pečuškim časopisom *Jelenkor* i njegovim glavnim urednikom Zoltánom Ágostonom izdaje antologiju suvremene mađarske poezije *Jelencore* (2003.) i antologiju suvremene mađarske novele *Valoviti Balaton* (2005.). Sve autore dakle prevodi Peternai, pa tako i Bodorovu priču *Eufkrat kod Babilona* koja otvara cijelu antologiju. U „Uvodnom slovu za hrvatskog čitatelja“ Ágoston kao priređivač antologije Bodorovu priču naziva kanonskom novelom, odnosno... „orijentirnom točkom na vagi nacionalne književnosti“. Navodi dalje da je Eszterházy devedesetih godina Bodora ocijenio kao vodećeg mađarskog novelistu. Osim što na ovaj način naglašeno upozorava hrvatske čitatelje na vrijednost Bodorove proze, Ágoston preporučuje čitateljima i upravo objavljeni hrvatski prijevod *Okruga Sinistra* i u kratkoj bilješci piše o novelističkom karakteru ovog romana, kao i o bogatstvu nadrealističkih elemenata.⁵

Hrvatski prijevod *Okruga Sinistra*, najvažnijeg Bodorovog djela, doslovno je udružio osječke i zagrebačke promotore mađarske suvremene književnosti. Knjigu je u svibnju 2005. godine objavio zagrebački Meandar, čiji je urednik cijenjeni hrvatski pjesnik, esejist i urednik Branko Čegec, prvi prijevod napravio sam ja, na redakciji prijevoda radila je nastavnica Katedre za hungarologiju Jolán Mann, da bi zatim, do same pripreme za tisak, na redakturi radila Kristina Peternai Andrić. Ovo udruženje prevoditeljskih pera, ima svoju pretpovijest u činjenici da su prava za objavljivanje ovog romana tražila dva hrvatska nakladnika, neovisno jedan od drugog. Naime, osim spomenutog Čegecovog Meandra, koji je prvobitno kontaktirao Peternai kao prevoditeljicu, roman je htjela izdati i zagrebačka naklada Durieux s kojima sam bio u kontaktu. Prava je dobio Meandar, ali budući da sam bio već poodmakao u prevođenju *Sinistre*, Čegec se odlučio da osječka prevoditeljica radi na konačnoj redakturi moga prijevoda.

Osim što je radila sa mnom na prijevodu *Sinistre*, Kristina Peternai Andrić najavila je objavljivanje hrvatskog prijevoda svojom interpretacijom ovog romana, tekstom koji se pojavio godinu dana prije u časopisu Matice hrvatske *Kolo* (br. 4., 2004.), pod nazivom *Ne-mjesto okruga Sinistre*⁶. Budući da ovaj ogleđ smatram jednim od najoriginalnijih priloga hrvatskoj recepciji djela Ádáma Bodora, posvetit ću mu malo više pozornosti. Peternai Andrić, naime, bavi se ovdje fiktivnim prostorom okruga *Sinistre* s pozicija suvremene književne teorije i njezinog naglašenog interesa za proučavanje prostora i mjesta, odnosno načina na koji se prostor konstituira pomoću društvenih odnosa moći. Nakon kratkog opisa problematike žanrovske klasifikacije Bodorove *Sinistre*, koja, „zauzima sklizak i neodrediv međuprostor, prostor

⁵ Ágoston, Zoltán: *Uvodno slovo za hrvatskog čitatelja* u: *Valoviti Balaton*, Osijek, 2005.

⁶ Dostupno i na mrežnim stranicama: <http://www.matica.hr/kolo/294/Ne-mjesto%20okruga%20Sinistre/>

između romana i ciklusa kratke proze“, Peternai se dalje bavi jednako skliksom i problematičnom referencijalnošću. Naime, iako se u romanu mogu naći neke geografski provjerljive činjenice kao što su Karpati, granično područje Rumunjske i Ukrajine, zatvoreni i ograđeni prostor okruga Sinistre i njegovi toponimi ne mogu se naći ni na jednoj zemljopisnoj karti. Zatvorenost i nadziranost prostora polazište je od kojeg autorica, referirajući na pojmovlje francuskog filozofa Michela Foucaulta, analizira odnose moći u Bodorovom romanu kao odnose pokoravanja i eksploatiranja, pri čemu su disciplinski postupci ti koji istim mehanizmom pojedinca čine to poslušnijim što je on korisniji – i obrnuto. Sinistra se dakle može čitati kao krajnji primjer discipliniranja zajednice, koje se realizira zatvaranjem životnog prostora i nadziranjem mreže eksploatacijskih odnosa u kojoj se individue lako raspo-ređuju i zamjenjuju u svojim ulogama.

Iako je opće mjesto mađarske književne kritike, a i kasnije hrvatske recepcije označavanje *Sinistre* kao antiutopije, Peternai Andrić na Foucaultovom tragu ide korak dalje, te povlači paralelu između okruga Sinistra i onoga što Foucault naziva heterotopijom. Heterotopije su „svojevrsna protumjesta, jedna vrsta djelotvorno ostvarene utopije u kojoj se zbiljska mjesta i predstavljaju, ali i osporavaju i izokreću“. Zahvaljujući ovom aporičnom konceptu protumjesta autorici uspijeva u zaključku svog teksta tematizirati prodornu ironičnost koja prožima Bodorovo pisanje; naime oblikovanje sinistranskog okruga u skladu s načelom heterotopije omogućuje autoru raskrskavanje, gotovo pa razaranje prostora: „što su društveni odnosi moći na kojima se sam prostor konstituira koncentriraniji... parodijski učinci biva-ju naglašeniji i uspjeliji“.

Za kvalitetnu i inventivnu recepciju hrvatskog prijevoda *Okruga Sinistra* veliku zaslugu ima i sama nakladnička kuća Meandar, odnosno njezin urednik Branko Čegec. Relativno širok krug pisaca s kojima je on bio u dodiru širio je glas o Bodoru, a neki od njih napisali su i svoje impresije o *Sinistri*: Tatjana Gromača napisala je kratak prikaz romana u tada najvažnijem hrvatskom tjedniku *Feral Tribune*,⁷ a Jurica Pavičić pisao je o Bodoru u *Jutarnjem listu*. No, još važnije od toga je da je Čegec kao glavni urednik atraktivnog časopisa za knjigu *Tema* objavio cijeli temat o Bodoru – i to s fotografijom pisca na naslovnoj stranici!⁸ U tom tematu, objavljen je i prikaz hrvatskog prijevoda *Okruga Sinistra* pod nazivom „Pukotine jednog romana“, koji je napisao tadašnji nastavnik zagrebačke Katedre za hungarologiju István Ladányi⁹; riječ je o tekstu koji smatram osnovnom referencom za sva daljnja hrvatska čitanja Bodora. Iako nije bio upoznat s mukotrpnim i dugotrajnim radom na prijevodu *Sinistre*, Ladányi je u početku svog prikaza problematizirao mogućnost prevođenja ovog romana, posebno opisujući jezik Bodorovih pripovjedača u izvorniku. Ladányi piše da je već i u originalu

7 *Feral Tribune* br. 1029, 9. lipnja 2005. Dostupno na <http://feral.audiolinux.com/tpl/weekly1/section3.tpl?IdLanguage=7&NrIssue=1029&NrSection=14>

8 *Tema*, god. 2 (2005), br. 6

9 Mađarski pjesnik, književni povjesničar, kritičar i prevoditelj s hrvatskog jezika, porijeklom iz Vojvodine.

jezik pripovjedača „nalik na prijevod savjesnog prevoditelja koji, međutim, ne raspolaže jezičnim mogućnostima jezika na koji prevodi“. Suosjećajući s nedoumicama prevoditelja, Ladányi ustvari odustaje od kritike hrvatskog izdanja *Sinistre*, nadajući se da se i u hrvatskom prijevodu „pojavljuje napetost ove jezične neodređenosti, nesigurnosti i samim tim na neki način i krutosti“. Tim komentaram Ladányi posredno postavlja pitanje koje pred sobom imaju mnogi prevoditelji suvremenih književnih tekstova pisaca kod kojih je „komunikacijski šum, odnosno paradoksalna nemogućnost komunikacije, bitna sastavnica umjetničkog izraza.

Redaktorica prijevoda Peternai Andrić i ja kao prevoditelj, često smo zastajali nad složenim rečenicama pseudoadministrativnog stila, dvojeći se oko njihovog pravog značenja i adekvatnog prijevoda, budući da se uslijed parataksične strukture, odnosno odsustva veznika između surečenica, teško mogao naslutiti njihov osnovni smisao. Jednako tako, znali smo dugo tražiti pravu hrvatsku riječ, odnosno izraz, budući da je odlika Bodorovog stila specifičan stilski sinkretizam, kako je to pisala Pozsvai. Bodorovo pisanje, naime, odlikuje centrifugalna dehijerarhičnost, međusobna kontaminacija visokoparnog administrativnog stila i različitih govornih, „neknjiževnih“ modusa izražavanja: lascivnih riječi, nespretnog govora stranaca, lokalizama i arhaizama.

Iako odustaje od uspoređivanja hrvatskog prijevoda s izvornikom, Ladányi s pravom upozorava na nemali propust hrvatskog izdanja, za koji se i ja osobno osjećam odgovornim. Naime, tijekom pripreme prijevoda *Sinistre* za tisak izgubio se podnaslov, točnije znakovita Bodorova žanrovska odrednica: „poglavlja jednog romana“ (mađ. egy regény fejezetei). Upravo ovaj „paratekst“, kako piše Ladányi, signalizira već s naslovnice izvornika da je riječ o prozi oseburne strukture; veći dio ovih poglavlja prerađene su samostalne novele, ali između njih je cijela mreža motiva koji ih povezuje. No, ova otvorenost strukture, odnosa između cjeline i njezinih dijelova, odnosi se i na same novele, koje također odlikuje svojevrsna „dekomponiranost“ i „fragmentiranost“. Citirajući Kišov komentar o aporičnom žanrovskom određenju Babeljove kanonske prozne knjige *Crvena konjica* iz Kišove esejističke knjige *Homo poeticus*, Ladányi povezuje strukturu Bodorove prozne knjige sa samim fiktivnim svijetom *Sinistre*, Kišovim riječima to je jedan „razbijeni roman“, a razuđenost sižejne građe, „slika je razuđenosti svijeta“. U *Okrugu Sinistra* likovi, njihovi odnosi i djela i doslovno su znakovi jednog fragmentiranog jezika: „Znakovi i greške, djelovanje i grijeh su u svijetu *Sinistre* lice i naličje istog“. Polazeći tako od greške u hrvatskom prijevodu, Ladányi u svojoj interpretaciji Bodora upravo figurativnost greške izdvaja kao jedan od paradoksalnih svjetotvornih principa *Sinistre*, štoviše u posljednjem obratu njegove analize greška dobiva značenje „principa nade“, znak individualnog djelovanja koje otvara svijet strogih i krutih značenja totalitarne moći.

U *Teminom* tematu o Bodoru, osim ovog Ladányijevo, po mom mišljenju središnjeg teksta o Bodoru, objavljeni su još i prijevodi Bodorovih kratkih priča mlade zagrebačke hungarologinje Helene Molnar *Pogubljenje* (mađ. *A kivégzés*, 1969.); *Lisica* (mađ. *Egy róka*, 1974.) i *Gorje Zangezur* (mađ.

A *Zangezur hegység*, 1981.). Ista prevoditeljica je uz lektorsku pomoć Jolán Mann i Istvána Ladányija prevela izvadak iz knjige *Miris zatvora* (mađ. *A börtön szaga*, 2001.) nastale na temelju radio-intervjua koje je s autorom vodila Zsófia Balla. Osim ovih prijevoda originalni prilog recepciji Bodora dali su još prevoditeljica Molnar i njezin kolega Andrej Šmit intervjuirajući Bodora za hrvatske čitatelje, a uz to je Šmit napisao i svoj prikaz hrvatskog prijevoda *Sinistre*.

U svojim pitanjima Bodoru Molnar i Šmit u nekoliko crta naznačuju status mađarske književnosti u hrvatskom književnom životu i pokušavaju navesti Bodora na usporedbe između ova dva književna kruga. U pesimističkom osvrtu na stanje svjetskog tržišta knjiga Bodor vidi male šanse za književnosti malih naroda, kao i za umjetničku književnost generalno s obzirom na primat zabave koji danas vlada svim segmentima kulture, pa mu se i interes za suvremenu mađarsku književnost koju je potakla Kertészova Nobelova nagrada čini kratkotrajnim. Pri kraju intervjuja, Molnar i Šmit pitaju Bodora i za njegove poetičke preferencije, što smatram osobito važnim, budući da neki mađarski povjesničari književnosti Bodora smatraju glavnim predstavnikom „povratka priči“ (nasuprot postmodernoj tekstualnosti i autoreferentnosti), što je tendencija koja je u mađarskoj književnosti postala vidljivija počev od kraja osamdesetih, a i u Hrvatskoj nešto kasnije. Bodor se skromno distancira od suvremenih tendencija u književnosti, govori o svojoj drugačijoj moralnoj i duhovnoj pozadini i insistira na tome da za njega „pravo uzbuđenje u pripovijetci nosi samo priča“, ali da sebe ne smatra predstavnikom (novog) realizma. Naprotiv, „strogo realističnu sliku predjela“ on pokušava „rasplesti bajkovitim elementima, u nadrealističkoj perspektivi“.

Prikaz hrvatskog prijevoda *Sinistre* Andrej Šmit objavio je pod naslovom „Granična područja pripovijedanja“. Šmitov tekst proširuje tematska polja koja su otvorena gore opisanim intervjuom s autorom. U uvodnom dijelu kritički se osvrće na potpuno odsustvo interesa hrvatske kulturne javnosti za suvremenu mađarsku književnost do Kertészove Nobelove nagrade, upozoravajući da ni antologija *Zastrašivanje strašila* nije postigla veću čitanost. Zatim ironično opisuje kako su hrvatski nakladnici tek zahvaljujući Nobelu, osim Kertésza, otkrili i Esterházyja, Nádasu i Máraijsa. Zahvaljujući ovim prijevodima, Šmit primjećuje kako je sada moguće i u hrvatskom književnom krugu naznačiti kakvu to „opoziciju“ predstavlja Bodor u suvremenoj mađarskoj književnosti. Nabrajajući te opozitorne značajke, Šmit piše o Bodorovoj afirmaciji pripovijedanja „klasične, realistične priče“, zatim kratke prozne forme nasuprot pretežućem romanu, te za mađarski prostor rubnog kulturnog konteksta Istočne Europe i Balkana. Šmit piše koristeći se žurnalističkim retoričkim efektima, pa tako u jednoj od posljednjih fusnota kaže da je čitanje *Sinistre* „perverzno zabavno iskustvo“, zahvaljujući humoru i erotičnosti koji prožimaju ovaj roman (a na koje se prilikom pisanju o Bodoru često zaboravlja). Spominjući pak poznati Jergovićev fijasko u razumijevanju Esterházyjevog romana *Harmonia caelestis* koji je izazvao polemiku u *Jutarnjem listu*¹⁰, izražava nadu da će zbog bliskosti Bodorove

¹⁰ Jergović je povodom hrvatskog prijevoda Esterházyjevog kapitalnog romana napisao tekst

poetike aktualnim hrvatskim tendencijama u književnosti mađarski autor naći čitatelje barem među književnom elitom.

Danas možemo reći da su se Šmitova očekivanja ispunila, pa je Bodorov dolazak u Hrvatsku 2008. godine naišao i na odgovarajući medijski prijem, potičući novi interes za njegovo djelo. Ádám Bodor bio je istaknuti gost Festivala europske kratke priče te godine, a najvažniju ulogu u približavanju njegovog djela zagrebačkoj publici imao je nastavnik zagrebačke katedre za hungarologiju István Ladányi koji je sudjelovao u predstavljanu *Okruga Sinistra* 2. lipnja u Profillovoj knjižari. Dan nakon toga Ladányi je vodio razgovor s Bodorom u književnom klubu Booksa. Treba istaknuti da je portal književnog kluba Booksa uz portal nekadašnje knjižare Moderna vremena danas najrelevantnija hrvatska mrežna stranica za književne teme, pa se prikazu tog Ladányijevog razgovora s Bodorom, koji je napisala tadašnja urednica portala Vanja Bjelić Pavlović i danas može pristupiti.¹¹ Iz uvodnih riječi vidljivo je oduševljenje urednice tim događajem, te za Bodorov posjet kaže da će ga se hrvatska publika „dugo sjećati“. Ističući ekstremnost i rubnost njegovog književnog svijeta, urednica Bookse piše i o Bodorovoj tajanstvenosti i distanciranosti od suvremenog trenutka, te ga i sama svjesna neusporedivosti dovodi u vezu s francuskom književnom zvijezdom Michelom Houellebecqum! Te večeri Bodor je zajedno s drugim autorima Festivala čitao svoju prozu u zagrebačkom Studentskom centru, a dan nakon toga čitao je u sklopu festivalskog programa i u Art radionici *Lazareti* u Dubrovniku.

Iste 2008. godine osječka prevoditeljica Kristina Peternai Andrić objavljuje fragment Bodorovog kratkog romana *Nadbiskupov posjet* u časopisu Matice hrvatske *Kolo*¹², najavljujući tako svoj prijevod svojevrsnog nastavka *Sinistre*. U Osijeku se također iste te godine objavljuje i knjiga pečuškog hungarologa, urednika časopisa *Jelenkor* Zoltána A. Medvea o „individualnim kanonima suvremene mađarske (kratke) proze“ pod nazivom *Tradicija, jezik, pripovijedanje*¹³ i to u prijevodu mladih zagrebačkih hungarologinja Helene Molnar i Lee Kovács. Ova knjiga namijenjena je prije svega hrvatskim čitateljima i predstavlja dobrodošlu kontekstualizaciju hrvatskih antologija mađarske kratke proze *Zastrašivanje strašila* i *Valoviti Balaton*. No, osim toga ova je knjiga i mnogo više: ona bilježi i sintetizira hrvatske (dijelom i regionalne) pokušaje prevođenja i recepcije suvremene mađarske književnosti, unosi dobrodošle korekcije i otvara nove perspektive, potiče na nova prevođenja.

Ádám Bodor ima vrlo istaknuto mjesto u Medveovoj knjizi. U svojim uvodnim tekstovima Medve naznačuje osnovni književnopovijesni kontekst

„Idiotizacija naše kulture“ (*Jutarnji list*, 24. 2. 2005., br. 2429), a književni teoretičar Tomislav Brlek odgovorio mu je tekстом „Trebalo je samo čitati pažljivije“ (*Jutarnji list*, 3. 3. 2005., br. 2436).

11 <http://www.books.hr/vijesti/sve/jezik-na-granici-sutnje>. Osim toga nakladnik je dopustio Booksi objavljivanje poglavlja iz *Sinistre* pod nazivom „Imendan Gábrijela Dunke“: <http://www.books.hr/zadacnica/%C3%81d%C3%A1m-bodor>

12 *Kolo* 18 (2008), 3/4 ; str. 164-177.

13 Medve, Zoltán A.: *Tradicija jezik i pripovijedanje*. Matica hrvatska Ogranak Osijek, 2008.

za portrete suvremenih mađarskih prozaika koji čine najveći dio njegove studije. Ispisujući malu pretpovijest suvremene mađarske proze, spominje praksu „prožimanja kraćih prozih vrsta i romana“ u djelima Krúdyja i Kosztolányija, što je tradicija na koju se svakako oslanja i Bodor pri kompoziciji svoje *Sinistre*.¹⁴ Referirajući na tekstove Csabe Károlyija, Medve upravo utjecaj Bodorove proze dovodi u vezu s rehabilitacijom priče u mađarskoj prozi krajem osamdesetih godina.¹⁵

Prvi u nizu Medveovih portreta tekst je o Bodorovoj prozi. U naratološkoj analizi Bodorovih novela Medve upozorava na „minimalnost sižea“, odnosno sporednost radnje u autorovom pripovijedanju. Čak se i sižei Bodorovih romana mogu prepričati u jednoj rečenici, pa se „siže *Okruga Sinistra* sastoji od toga da netko, tko kasnije dobiva ime Andrej Bodor, doputuje u Dobrin tražiti svog posvojenog sina; siže 'nastavka' *Sinistre*, knjige *Nadbiskupov posjet*, jest da u nekom mjestu pod imenom Bogdanski Dolina čekaju nadbiskupa Zilavu“.¹⁶ Medve također piše o „dominaciji prostornosti“ u Bodorovoj prozi, ali to naratološki potkrepljuje s upozoravanjem na pretežitost statičnih elemenata u autorovim pripovjednim tekstovima, ističući da je bit Bodorovih novela upravo u ovim, uzgrednim elementima. Povezivanjem kratkih prozih tekstova u *Sinistri*, autoru je uspjelo da ovu osobitost svoga pisanja intenzivira i postigne fascinantnu književnu uvjerljivost: sinkrona umreženost motiva „nosi“ dijakroniju pripovijedanja. Ta „nefokusiranost“ novela pojačana je nesrazmjernom ulogom šturih dijaloga o potpuno svakodnevnim stvarima, naspram šutnje o onom što je bitno za junake priče i samu radnju. Sve to nam govori da Bodor „ne razmišlja u tekstovima nego u slikama“, te da središte njegovog interesa nije tekst, nego predodžba o svijetu.¹⁷ Ovo jako bitno zapažanje smatram dobrim polazištem za analizu Bodorovih tekstova u ključu, recimo, Eliadeovog poimanja arhaičnog simboličkog mišljenja u slikama,¹⁸ za koje naravno u Medvea nije bilo mjesta, ali i za proučavanje specifične filmičnosti ove proze.¹⁹

Nakon ovog, iznimnog čitanja Bodorove proze, Medve se bavi književnopovijesnim temama, točnije književnim utjecajima na Bodorovu prozu. Smatra da se „konkretnim prethodnicima“ Bodorove proze – po svojim zatvorenim, autonomnim svjetovima – mogu smatrati *Škola na granici* Géze Ottlika i *Visoka škola* Miklósa Mészölya, dok „šturost izraza i poharanost svjetova“ evocira tekstove Ivána Mándyja. Osobito je zanimljivo poveziva-

14 Medve također na ovom mjestu opravdano spominje propust hrvatskog izdanja, činjenicu da nije naveden podnaslov iz izvornika: poglavlje jednog romana. Ibid, str. 47.

15 Ibid, str. 59.

16 Ibid, str. 70-71.

17 Ibid, str. 75-76.

18 Dobar primjer je Eliade, Mircea: *Slike i simboli*, Zagreb, 2006.

19 Iako nisu postigle popularnost Tarrovih filmova s Krasznahorkaijevim predlošcima, neke uspjele ekranizacije doživjeli su i Bodorovi pripovjedni tekstovi, izdavaju: *Plusz-mínusz egy nap* (red. Zoltán Fábri, 1973.), *A részleg* (red. Péter Gothár, 1995.), *Dolina* (red. Zoltán Kamondi, 2007.).

nje Bodora s velikim piscima svjetske književnosti Kafkom i Hemingwayem. Naime, dok je veliki utjecaj američkog pisca izričito potvrđio, utjecaj Kafke Bodor opovrgava na svoj ironičan način: „Tu je riječ o zabludi (...). Kod mene se Kafkinim utjecajem, finije rečeno, paralelom s Kafkom, može smatrati neposredno nadahnuće vremenom. Kafkijanskim je postao svijet o kojem ja slučajno pišem”.²⁰ Medve zaključuje da se ipak od te vrlo važne relacije Bodorove proze prema Kafki ne treba odustati, i da, ako ne o podudarnosti forme, svakako treba govoriti o podudarnostima u svjetonazoru.²¹

Svoj tekst o Bodoru Medve završava kritikom kratkog romana *Nadbiskupov posjet*, svojevrsnog „nastavka” *Sinistre*. Naime, po njemu ovaj Bodorov tekst nije uspio ponoviti književnu kvalitetu prethodnika; zagonetni, zatvoreni svijet *Sinistre* ovdje se ponavlja na shematizirani način, naglašeni su vanjski elementi, recimo filmična vizualnost je još fascinantnija nego u *Sinistri*, ali nedostaje ona čarolija prožetosti pripovjednih elemenata.

Novi hrvatski prijevod Bodora trebalo je ipak čekati tri godine, tako da je nakon najave u *Kolu Nadbiskupov posjet* u prijevodu Peternai Andrić objavljen 2011. godine, i to također u Meandru, odnosno sada Meandar-mediji. Dugo očekivani prijevod međutim nije potaknuo novi val pisanja o Bodoru, vrijedi istaknuti samo prikaz filmskog i književnog kritičara Dragana Jurka na web portalu *Moderna vremena info*.²² Iz Jurkovog teksta vidljivo je da on poznaje dio dosadašnje hrvatske recepcije Bodora, a najzanimljiviji moment njegovog prikaza kulturološko je opisivanje Bodorovog fiktivnog svijeta, pri čemu Jurak primjećuje da kod Bodora nema one samoegzotizacije i romantiziranja balkanskog „divljaštva”, koji je karakterizirao neke kulturne pojave, odnosno „načine samopredstavljanja ispod Dunava i Save”.²³ Bodor se ne bavi ideologijama, nego tragovima nasilja koje one ostavljaju na pojedincima. Jurak uvrštava Bodora među one autore koji razaraju nacionalne mitove, ukazujući na pustoš koju oni prikrivaju, spominje *Veliku bilježnicu* Agóte Kristof i film *Sotonski tango* Béle Tarra.

Jurak naravno nije mogao čitati roman *Sotonski tango*, niti uopće prozu Krasznahorkaija koju je on objavljivao osamdesetih godina, kada se i Bodor afirmirao u Mađarskoj. Sada, kada su se posljednjih godina zaredali prijevodi Krasznahorkaija na hrvatski, te je on dospio u središte interesa hrvatske književne elite, vrijedilo bi povući paralele između proze ove dvojice autora. To bi obnovilo i interes za Bodora, te možda potaknulo nove prijevode.

U zaključku svakako možemo reći kako su prijevodi novela i romana Ádáma Bodora na hrvatski potaknuli nekoliko kreativnih čitanja, povezali niz prevoditelja, nakladnika i akademskih institucija u Hrvatskoj, te da su ve-

20 Citirano prema knjizi *Miris zatvora* nastalo na temelju radio-intervjua koje je dao Zsófi Balla; upravo ovi dijelovi o Hemingwayu i Kafki prevedeni su u spomenutom tematu o Bodoru u *Temu*. Povezivanje Bodora s Kafkom inače je opće mjesto u recepciji njegovog djela, pogotovo izvan mađarskih granica.

21 Medve, Zoltán A.: *Tradicija, jezik i pripovijedanje*. str. 82.

22 <http://www.mvinfo.hr/izdvojeno-kritike-opsirnije.php?ppar=5986>

23 Mislim da Jurak tu prije svega referira na neke segmente popularne srpske kulture devedesetih godine, prije svega na filmove Emira Kusturice.

liku ulogu u svemu tome imali nastavnici, diplomanti i studenti zagrebačke Katedre za hungarologiju pokazujući koliko jedna katedra može napraviti za primjerenu prezentaciju mađarskog pisca izvan njegova matičnog književnog prostora.

Marko Čudić

PROBLEMI PREVOĐENJA JEDNE ZBIRKE PRIČA LÁSZLA MÁRTONA*

Jedno od negativni(ji)h određenja književnog prevodioca moglo bi da glasi: prevodilac je u osnovi književni prevarant i manipulator. Istina, on možda nije plaćen u skladu sa svojim prilično velikim zaslugama na polju književne prevare i manipulacije, svakako ne onoliko koliko bi za prevare i manipulacije na drugim društvenim poljima (politika, trgovina, bankarstvo, zabava, sport) mogao dobiti, no to ne umanjuje njegov manipulativni potencijal, njegov manevarski prostor za prevare raznih vrsta. U toj prevodi-očevoj manipulaciji često dobrovoljno, pa čak i sa velikim zadovoljstvom (radosni što im se delo prevodi na neki strani jezik) učestvuju i sami pisci (ovo, razume se, važi samo za žive autore), budući da prevodioca svesno navode, podstiču ga na prevaru i manipulaciju, a sve zarad slave i uzimanja honorara za autorska prava.

Taj je prostor za svesnu prevodilačku manipulaciju, čini se, utoliko širi ukoliko je manji, odnosno široj književnoj javnosti manje poznat jezik sa kog se prevodi (što je slučaj čak i kada je reč o jeziku susedne države, ali i jeziku relativno velike nacionalne manjine, kao što je to mađarski jezik u Srbiji), pošto je tada broj kompetentnih potencijalnih kontrolora i kritičara takve manipulacije (tzv. „književnoprevodilačkih uzbunjivača“) po pravilu veoma mali, pa i ono malo koliko ih ima ne žele da se zameraju kolegama koje lično poznaju, te tako manipulatori imaju odrešene ruke da, praktično, za male pare rade šta hoće: da biraju dela koja žele i da, faktički, rade sa njima šta im se prohte. Ali, to još nije sve. Ako, naime, želi da objasni, možda opravda ili pak da licemerno, pun lažne skromnosti, kritikuje svoja rešenja, odnosno da koliko-toliko „rasvetli“ sopstvene, svesne prevodilačke manipulacije, takvom se prevodiocu-manipulatoru otvara i jedinstvena mogućnost meta-manipulacije.

Svestan te meta-manipulativne prirode zadatka kojeg se poduhvatam, želeo bih, ipak, da se osvrnem na vlastiti prevod knjige *L. M., a gyilkos (Ubica L. M.)* savremenog mađarskog prozaiste Lászla Mártona (rođenog u Budimpešti

* Tekst je pročitán 16. marta 2015. godine na Filozofskom fakultetu u Zagrebu, na naučnom skupu upriličenom povodom dvadesetogodišnjice otvaranja Odseka za hungarologiju. (autor je docent na Katedri za hungarologiju Filološkog fakulteta Univerziteta u Beogradu).

1959. godine). Márton je i u evropskim okvirima već prilično afirmisan autor, ali ovo mu je prva knjiga na srpskom jeziku. Odmah se, naravno, postavlja pitanje zbog čega upravo ova, pri tom još i relativno nova Mártonova knjiga (objavljena 2012. godine), a ne neko drugo delo ovog plodnog pisca, neko koje je već doživelo ozbiljnu kritičku recepciju i u Mađarskoj i u inostranstvu?

Kada se prevodilac nimalo ne osvrće na kanonom i kritičkom recepcijom utvrđenu vrednosnu hijerarhiju delâ datog autora unutar matične kulture, onda takav potez, osim što predstavlja krunsku potvrdu gore navedenih postupaka prevodilačke manipulacije, predstavlja i svesno ulaženje u rizik, jer prevodilac ne može biti sasvim siguran u to na kakav će prijem kod publike naići delo. On, naravno, ne može znati ni da li će neko opšteprihvaćeno i kanonizovano delo datog autora dobro proći kod publike ciljnog jezika, ali tada bi bar mogao pomalo cinično da se izgovora, nešto u stilu, „eto, doneo sam im najznačajnije delo jednog od ponajboljih mađarskih autora, ali njima čak ni to nije bilo dovoljno (potrebno)...“. Ovako, rizik je još veći, jer postoji realna opasnost da ni manje značajno piščevo delo ne naiđe na dobar prijem kod publike, a u tom slučaju je i odgovornost prevodioca prilikom odabira znatno veća. Ipak, opredelio sam se da prevedem upravo ovu, a ne neku drugu, znatno poznatiju Mártonovu knjigu, rukovođen osećanjem da će ova zbirka od tri, na relativno klasičan način ispričane priče, koje ne zahtevaju velika kontekstualna i kulturološka znanja niti jedinstvenu sposobnost dešifrovanja postmodernističkih tekstualnih i metatekstualnih enigmi, kao i sama tematika pričâ (više nego mučno služenje vojnog roka u socijalističkoj Mađarskoj, hazardsersko porodično letovanje mađarskog bračnog para na hrvatskom primorju usred rata 1993. godine, te studentski život u Mađarskoj krajem sedamdesetih i početkom osamdesetih godina) čitaocima u Srbiji biti prijemčivija od drugih Mártonovih dela koja bi ih najverovatnije stavila pred nerešive kulturološke i tekstualne zadatke. Nije ovde, naravno, reč o potcenjivanju čitalaca prevoda, već samo o pretpostavci dokle sežu njihova kontekstualna znanja i o dilemi da li i njih i sebe kao prevodioca staviti pred kulturološko-tekstualni rebus ili pak pred delo koje se relativno tečno čita. A da li se relativno lako i prevodi, to je već drugo pitanje i na njega ću pokušati da odgovorim u nastavku ovog teksta.

Postoji, razume se, jedno polje na kojem je prevodiočeva odgovornost još veća, još direktnija nego u samom odabiru dela (u odabir su, kao što se zna, često uključeni i drugi, književnosociološki i književnopolitički, pa i marketinški i finansijski razlozi). Reč je, naravno, o samom prevodu, odnosno o njegovom tekstualnom uobličanju na ciljnog jeziku. Prevodiočeva odgovornost u ovoj ravni još je veća ukoliko je reč o prvoj knjizi određenog autora koja se pojavljuje na datom jeziku. Uopšte, naime, nije svejedno kakav će uvodni ton, koji će početni akord odzvanjati u ušima čitalaca dok se, sećajući se autorove prve knjige na tom jeziku, budu pripremali da čitaju neke od sledećih prevoda istog autora. A u stvaranju te slike, tog, pre svega jezičkog očekivanja koje se od svakog narednog dela istog autora s pravom očekuje, bez obzira na njegovo traganje za novim formama, ključnu ulogu može odigrati prevodilac.

Zbirka priča *Ubica L.M.* može se čitati i kao svojevrsan kompendijum umetničkih postupaka koji su karakterisali jedan deo dosadašnjih Mártonovih romana (duhovito poigravanje značenjima, bukvalna interpretacija ustaljenih idioma, decentriranost, disperzivnost bogate palete likova, tj. nedostatak jednog stožernog lika oko kog bi se plela radnja – iako u opusu ovog autora nalazimo, naravno, i izrazite, kayserovskim rečnikom kazano, romane lika, kao što je *Jakob Wunschwitz igaz története* [Istinita povest Jakoba Wunschwitza] ili *Minerva búvóhelye* [Minervino skrovište], te, često i hiperbolizirano poigravanje prezimenima ili nadimcima junaka).

Ako je svojevremeno Ferdinand de Saussure uporedio jezik i njegova pravila sa šahom u smislu postojanja određenih fiksnih pravila i bezbrojnog načina njihovog kombinovanja, onda bi se prevođenje, koje, kako smo već nagovestili, po prirodi nosi u sebi golemi rizik, takođe moglo uporediti sa šahom, ali sa nekom rizičnom, hazarderskom partijom u kojoj prevodilac, koji, na sopstvenu žalost, nije u rangu velemajstora, mora svesno žrtvovati neke figure kako bi pokušao da dobije partiju ili da bar izvuče remi. Za razliku od pisca, po pravilu velemajstora ili barem internacionalnog majstora koji sve konce sopstvenog dela drži u svojim rukama (odnosno glavi), prevodilac, u najboljem slučaju tek nacionalni majstor, već prirodom svog jezičkog, na mikrodetalje usmerenog, fragmentarnog, mozaičkog posla, nije u stanju sagledati celinu dela, ili, nastavimo li poređenje sa šahovskom partijom, ne može predvideti više od dva-tri poteza unapred i nikada ne može sa sigurnošću znati da li mu se neka žrtva isplatila.

A neke figure se, to je sasvim jasno, naročito kod razigranih, duhovitih i uz to izuzetno eruditnih pripovedača kao što je Márton, naprosto moraju žrtvovati, ne bi li se tekst prevoda bar donekle približio onom, jezikom novije teorije prevođenja kazano, idealu tzv. „dinamičke (prevodne) ekvivalencije“, ili, kazano nešto starinskijom terminologijom, ne bi li izazvao kod čitaoca prevoda „isti“ ili bar slični pretpostavljeni „efekat“ kao kod čitaoca originala.

Naročito prva i treća priča obiluju takvim zamkama ili, militantnim jezikom rečeno, prevodilačkim „nagaznim minama“, gde bi slepo insistiranje na doslovnom prevodu, odnosno ostavljanju rešenja iz izvornika, značilo veće izneveravanje originalnog teksta nego pokušaj iznalaženja nekog kreativnijeg rešenja koje nužno odstupa od doslovnog značenja originala.

U tom smislu, problemi i izazovi s kojim se suočava prevodilac prve priče, mogli bi se, načelno, podeliti u nekoliko grupa, od kojih je, po broju primera i problema, ubedljivo najveća grupa tzv. „imena sa značenjem“, odnosno „imena koja govore“ (mađ. „beszélő nevek“). Kad je reč o slovenskim jezicima, a naročito ruskom – recimo, Gogolj i Dostojevski veoma su voleli takva imena (Akakij Akakijevič, Njetočka Njezvanova, Raskoljnikov, Razumihin) – prevodilac se, (uprkos stalnoj pretnji tzv. „lažnih prijatelja“ u srodnim jezicima) ne nalazi pred prevelikom dilemom, jer naprosto nema potrebe da takva prezimena prevodi. Ta praksa „govorećih imena“ nije, naravno, novost ni u mađarskoj književnosti, njoj je, sa velikim uspehom, pribegavao i Dezsó Kosztolányi (Vaykay Ákos, Íjas Miklós, Czifra Géza, Nyerges Árpád,

Édes Anna, Patikárius Jancsi), pa se vojvodanski teoretičar i kritičar prevoda György Papp s pravom zapitao zašto li se nijedan prevodilac do sada nije usudio da pokuša nekako da „posrbi“, odnosno „pohrvati“ ta imena.¹

Savremeni mađarski historičar književnosti György Tverdota, pišući o Dezső Kosztolányiju i Attili Józsefu i njihovoj često upotrebi imena sa značenjem, zaključuje da su ova dva autora imali povećani „senzibilitet za onomastiku“.² László Márton, kao u velikoj meri baštinik Kosztolányijeve prozne tradicije, kao da nastavlja, pa čak i razvija, proširuje tu onomastičku senzibilnost. Ipak, prevodilac je, kad je reč o ovoj Mártonovoj knjizi, imao donekle olakšan posao, što zahvaljujući autorovim ličnim sugestijama, što (donekle i olakšavajućom) činjenicom da pripovedač ni sam nije bio do kraja dosledan, odnosno što se u tekstu mešaju ta „govoreća“ (inače, često zaista i postojeća) mađarska prezimena sa iz njih izvedenim živopisnim, često posrpnim nadimcima s jedne, i tzv. „normalna“, obična prezimena bez direktno vidljivog značenja. To je i prevodiocu omogućilo izvestan stepen slobode, no daleko od toga da ga je lišilo svih muka. Naslovno ime, i ime možda i jedinog lika u celoj knjizi koji bi se mogao nazvati „glavnim“ ili „centralnim“, ime Lajosa Molnára nije se, naravno, nikako smelo dirati, čak i po cenu rizika da će se pripovedač i njegovim prezimenom, tj. zanimanjem (mlinar, vodeničar) tu i tamo poigravati. Na sreću, narator to čini samo jednom prilikom i to na vrlo diskretan način, pa se ne gubi neki izuzetno značajan aluzivni potencijal, a i nije daleko od pameti da će čitalac iz mađarskog prezimena Molnár možda i bez znanja mađarskog jezika naslutiti na kakvo se zanimanje misli.

Ozbiljniji prevodilački problemi i izazovi nastaju kod imena i nadimaka sporednih likova, vojnika, pa i nekih starešina, sa kojima je narator, kako sam kaže, svojedobno „provodio vreme“ u jednoj alföldskoj kasarni, u panonskoj prašini i blatu. Imitirajući život i njegovu nedoslednost (a, kao što znamo, preslikavati logiku života na književnost, koja, od davnina, ima svoju logiku, posve različitu od životnog haosa, baš i ne mora da bude preterano srećan potez), odlučio sam se na kombinovano rešenje: neka sam prezimena i nadimke preveo, neka, sa manje jasnim značenjem ili ona koja nisam uspeo da dešifrujem, ostavio sam u originalnom obliku (transkribovano na srpski). Kad je reč o prevođenju prezimena, drznuo sam se da neka prezimena koja postoje u mađarskom, ali imaju i značenje, prevedem, tj. prilagodim srpskom jeziku, pa ponegde umesto prezimena stoji nadimak i obratno. Kako to sve u stvarnosti funkcioniše?

Sušta suprotnost starijem vodniku, ubici Lajosu Molnáru, kome je specijalnost da maltretira guštore-intelektualce u vojsci, po tadašnjoj mađarskoj terminologiji, tzv. „zečeve“, jeste *Jámbori őrmester*, koga je nekako već i

1 Papp György: „Egy Kosztolányi-regény szerbhorvát kiadásának fordítástörténeti tanulságai“ [Istorija prevoda – pouke iz srpskohrvatskog izdanja jednog Kosztolányijeveg romana]. *Híd*, god. XLIX, br. 10, 1985 (str. 1355–1362). Forum, Novi Sad, str. 1357.

2 Tverdota György: „A fordító és a tulajdonnév“. [Prevodilac i vlastita imena], str. 1. Tekst u rukopisu. (Uvaženi profesor Đerđ Tverdota je još uvek neobjavljeni rukopis ovog svog teksta ustupio autoru i autor mu se na tome svesrdno zahvaljuje).

imenom valjalo okarakterisati. Odlučio sam se da odveć infantilnu i vulgarnu mogućnost „posrbljavanja“ dodavanjem nastavka -ić na prezime ovde zamениm nešto starinskijim, „austrougarskim“ nastavkom koji tzv. „pomađareni Južni Sloveni“, ljudi s nekim dalekim srpskim ili hrvatskim poreklom i danas nose u Mađarskoj i Austriji, naime, na nastavak -ić, pa sam se od više mogućnosti (Pitomović, Pitomkič, Pitomkovič, Mirič – ovo zvuči malo preterano slovenački, zar ne?) odlučio za opciju „narednik Dobričić“. Ako ćemo hijerarhijskim redom da navodimo rešenja (ili njihov nedostatak) za prezimena, onda se moraju pomenuti još dva nadređena, *Bors hadnagy* i *Csató őrmester*, čija prezimena se, pak, nisam usudio menjati, jer mi se činilo da bi prezimena Biberčević, Biberčević ili Biberko delovala odveć neozbiljno i više bi ličila na nadimke, a iz teksta je sasvim jasno da nije reč o nadimcima. Tako da je i u prevodu ostao poručnik Borš. Još je zanimljiviji slučaj *Csató őrmestera*, koga takođe nisam dirao, te je (p)ostao narednik Čato. Ali (avaj), to me nije spasilo problema. Na jednom mestu, naime, Mártonov narator kaže: „Csatót pedig elnevezték Tócsának. Most már nem féltünk tőle, ő most már csak egy tócsa volt. Sekély, poshadt víz. Egykettőre kiszárad.“ [doslovan prevod glasio bi: „A Čatoa smo prekrstili u Toča. Sada ga se više nismo plašili, on se pretvorio u baricu. U plitku, ustajalu vodu koja se osuši dok si rekao keks.“].³ Demistifikaciju strogog Čtoa, dakle, vojnici su izveli tako što su ga, sasvim u maniru tzv. „šatrovačkog“ govora, odnosno pretumbavanja slogova reči, pretvorili u plitku, zamućenu, ustajalu baricu (*Tócsa*). Ali, s obzirom na to da se distinkcija opasan/bezopasan ovde izvodi na osnovu zvukovne sličnosti, odnosno pretumbanih slogova koji u mađarskom slučajno znače upravo to što znače, jasno je da prevodilac mora da promeni neke stvari, da ne može doslovno da prevodi, jer bi to značilo udaljavanje od originalnog efekta, o eventualnoj iritirajućoj upotrebi eksplikativnih fusnota da i ne govorimo. Na prevodiočevu (ludu) sreću, postoji u srpskom izraz zvučno sličan Čatou, a to je Čata, piskaralo u vojsci. Morao se žrtvovati efektan šatrovački „štos“, pa je u prevodu ispalo tako da je, umesto nipodaštavajućeg opisa barice morao uslediti nipodaštavajući opis Čate, kao „omekšanog“ Čtoa, Čtoa koji je izgubio svoju moć, kao, takoreći, „kastričanog“ Čtoa: „A Čtoa smo nazvali Čatom. Više ga se nismo plašili, srozao se u običnog Čatu. U glupog, nejakog cvikeraša. U bedno, štrebersko piskaralo.“⁴

Što se vojnika, tj. „zečeva“ tiče, odnos prevedenih i neprevedenih imena je otprilike pola-pola: jasno je da *Pásztor* i *Szabó* treba da ostanu to što jesu, ali nije bilo pravog rešenja ni za vojnike sa prezimenima (ili možda nadimcima?) *Halápi*, *Surczi* i *Gyaraki*, pa su i oni zadržali svoja izvorna prezimena (ili nadimke?), iako bi se možda neki drugi prevodilac odlučio za rizičan potez da i njih „posrbi“, pokušavajući da pronikne u njihova značenja, ako ih ima.

3 Márton László: *M. L., a gyilkos (történetek egy regényből)*. Kalligram, Pozsony, 2012, str. 47. [iz praktičnih razloga, u nastavku teksta, gde god se pozivam na original ili ga citiram, samo ću stavljati oznaku *Orig.* i broj stranice].

4 Laslo Marton: *Ubica L. M.* Sa mađarskog preveo Marko Čudić. Levo krilo, Beograd, 2014, str. 48. [I ovde ću iz praktičnih razloga, dakle, svaki put kad se budem pozivao na prevod ili ga citirao, stavljati samo oznaku *Prev.* i odgovarajuću stranicu].

Ali, čak i ostavljena u tom svom izvornom obliku, neka od ovih prezimena nisu prestala da predstavljaju izvor opasnosti i muke za prevodioca. Ko bi, recimo, pomislio da će tako često i profano prezime kao što je Szabó ikada predstavljati problem? Ali, ovde jeste. Naime, na jednoj prozivci, nemilosrdni Molnár će tražiti Szabóa, ali Szabóa nigde biti neće, no, neko od vojnika će se odvažiti da kaže: „Szabó ott áll” [doslovno: „Szabó stoji tamo”]⁵ (Márton 2012: 24), što će grozni Molnar jedva dočekati da čitav iskaz tobože pogrešno čuje kao jedan glagol „szabotál” iliti „sabortira”, pa je prevodilac opet bio prinuđen da menja kontekst, odnosno čitavu situaciju, pa čak da nesrećnom Szabóu podari neku, makar minimalnu moć odlučivanja (koju on u priči dakako nema), ne bi li ispalo da je onaj vojnik, koji se „izlanuo” pred starijim vodnikom Molnárom, tom prilikom rekao da za poljoprivredne radove „Szabó bira” ljude, jer to, eto, najviše liči na glagol „sabortira”.⁶

No, s druge strane, jasno je bilo da *Kuczorgó Árpí*, čak i ako se piše sa tim (kvazi)plemičkim *cz*, ne bi li što više nalikovalo na nešto „stvarno”, teško da može biti realno postojeće prezime, pre će biti da se radi o nekom pogrdnom nadimku, te je svakako nešto trebalo učiniti. Odlučio sam se za rešenje Arpika Šćućurko, s obzirom na to da ta reč najpribližnije određuje značenje glagola „kucorog”, a naročito s obzirom da će se, po logici unutrašnjih spojeva na nivou cele knjige, pojaviti još jedan Arpika tog tipa, *Toporkó Árpí*, koga sam, zbog svog čestog lapsusa da brkam zvučne i bezvučne suglasnike, greškom preveo kao Arpika Nemirko, verujući da se preziva *Toporgó*, što bi bilo prezime izvedeno iz glagola *toporog* (jedno od značenja mu je „tapkati u mestu”). Naravno, u srpskom jeziku, dodavanje nastavka -ka na mađarska muška imena (Lacika, Ferika itd.) „specijalitet” je vojvođanskog govornog jezika, naročito u Bačkoj. Reč je, dakle, o lokalnom običaju koji, čitano iz perspektive onih srpskih čitalaca kojima taj lokalizam nije blizak, daje takvim imenima izvesnu deminutivnu, pa i hipokorističku crtu. Inače nisam zagovornik korišćenja tih kvazidemnutiva u svim prevodima, ali u ovoj knjizi, a naročito u ovoj prvoj, naslovnoj priči, takav postupak ima neko opravdanje.

Zadržimo se još trenutak kod „magije imena”. Ponekad se događa da neka prezimena, koja postoje u izvornom jeziku, u nekim kontekstima zvuče tako da naprosto mame prevodioca da ih ipak prevede. Jedno takvo prezime je i *Bolonyai*: reč je o liku iz prve priče, Sanyiju Bolonyaju, poznatom po izuzetnoj dovitljivosti i snalažljivosti, o prevarantu sposobnom da nabavi gotovo najneverovatnije, a korisne predmete, hranu itd. Dakle, o suštinski vrlo korisnom, dragocenom čoveku u nehumanim uslovima kasarne. S obzirom na tu njegovu „hermesovsku” crtu, rešio sam da i njegovo ime posrbim u Šanjika Bolonjeze, dajući mu izvesnu deminutivno-hipokorističku crtu sa tim, već pominjanim nastavkom -ka, a opet, s obzirom na to da je nabavljanje određenih običnih, no u socijalističkoj Mađarskoj teško dostupnih artikala ili kulinarskih specijaliteta bio upravo „njegov fah”, odlučio

⁵ *Orig.*, str. 24.

⁶ *Prev.*, str. 23.

sam da njegovo regularno prezime pretvorim, praktično, u neku vrstu nadimka. Možda je to bio i pokušaj prevodilačke kompenzacije za neke druge slučajeve „govorećih“ imena u knjizi sa kojima nisam uspeo da se izborim na adekvatan način, pa sam ih ostavio u originalnom obliku, uskraćujući na taj način srpskim čitaocima da uživaju u toj značenjskoj igri.

Tamo gde je, međutim, nedvosmisleno reč o nadimcima, pri tom verovatno samo privremenim nadimcima, koje su ti ljudi imali samo za vreme služenja vojnog roka, prevođenje ili bar prilagođavanje tih nadimaka srpskom jeziku trebalo bi da bude imperativ za prevodioca. Tako se, primera radi, vojnik *Gugolya* u prevodu pretvorio u Čučka, *Pirók* u Rumenka, *Tóásó* u pomalo jezički nezgrapnog Jezerokopača, *Targoncás* u Tragačića (premda je mogao mirne duše postati i Viljuškarević), a *Vízhányó* (što je, uzgred budi rečeno – a to se, na prevodiočevu nesreću, upravo i pominje u priči – stari naziv za jedno zanimanje u ribarstvu, za čoveka koji ima zadatak da iz čamca izbacuje vodu) u Vodobljuva (sva sreća pa je reč o fiktivnom liku koji zbog ove prevodilačke intervencije nije u mogućnosti da uloži protest!). A regrut po nadimku (ili prezimenu? – ovde je ostala dilema) *Csillag* (doslovno: Zvezda), koji se, servilan kakav jeste, pred starijim vodnikom, ubicom Lajosem Molnárom (polu)dobrovoljno izlaže najvećem mogućem (javnom) poniženju – dokazujući time da u nehumanim uslovima dolazi do suspenzije gotovo svih moralnih pravila – u srpskom tekstu pretvoren je u Zvezdana, što može asociirati na ime nekih (meni) ne baš omiljenih ličnosti iz srpskog javnog života.

Treća priča u ovoj knjizi, pod naslovom *Közepes fogorvos* (Osrednji zubar) takođe obiluje zanimljivim i u prevodilačkom smislu izazovnim prezimenima i nadimcima, od kojih ćemo ovde pomenuti samo nekoliko naj-reprezentativnijih. Jedan od glavnih likova, upravo čovek kog je otac sve vreme pripremao za karijeru osrednjeg zubara, zove se *Rajzoló Pál*. A sam otac, taj strastveni ljubitelj osrednjosti, zove se (ćika) *Rajzoló György*, ili, od milošte (ako je u slučaju takvog oca-tiranina uopšte moguće govoriti o bilo kakvom oslovljavanju od milošte), *Rajzoló Gyuri bácsi* (ćika Đurika Rajzolo). Prezime je izvedeno iz glagola rajzol (crtati). Bez naročite želje da se upuštam u razmatranje više mogućih aspekata naratorske upotrebe upravo ovog prezimena (retkog, ali ne i nepostojećeg u Mađarskoj), ipak je jasno da se ovim prezimenom čitaocima nešto poručuje, ili, postmodernističkim žargonom rečeno, da im se „namiguje“. Poštujući taj naratorski mig, a želeći da izbegnem nepotrebno gomilanje prezimena na -ić, odlučio sam se za rešenje Pal (i Đurika) Crtački, što mu daje izvesnu „prečansku“, tj. vojvođansku (i malograđansku) crtu.

Nešto drugačije je trebalo pak postupiti sa fiktivnim, ili, bolje rečeno, potencijalnim prezimenom, koje je jedan od likova u knjizi, građanin jevrejskog porekla *Holzhauser Bálint*, razmišljao da uzme, a sve sa ciljem da pomadari svoje prezime, što je bila česta praksa i u predratnoj i u posleratnoj Mađarskoj. Od nekoliko mogućih rešenja, naime, *Holchazeru* se kao najotmenije ukazuje prezime *Holdvilághy*, gde *holdvilág* ne znači samo mesečinu, već, kako nas o tome ne bez ironije obaveštava narator, predstavlja

i ime jednog mađarskog sela u Erdélyu (Transilvaniji). Ovde sam se odlučio za pomalo ironično (fiktivno, razume se) prezime Mesečinski, koje, iako ima u sebi izvestan „plemički gen“ takođe može zvučati krajnje malograđanski, nešto poput negativnog lika Domaćinskog u izvrsnom Krležinom romanu *Na rubu pameti*.

I dok su se rešenja za smešna i posprdna imena i nadimke relativno lako nametnula, pa je tako *Bőrös Pisti* u prevodu postao Pištika Kožica, a još bizarniji *Tőrös Kocsárd* dobio nešto jednostavnijeg i banalnijeg srpskog adekvata u vidu Bocka Nožića, postavilo se pitanje šta učiniti sa birokratom, činovnikom koji se zove *Hivatal Ervin* (iliti u prevodu „Ervin Služba“ ili „Ervin od Službe“), čiji je prevashodni zadatak da nepremostivim administrativnim preprekama zagorčava život devojci koja zbog ljubavi želi da se iz relativno udobne francuske emigracije vrati u socijalističku Budimpeštu u tu nastavi svoje studije. „Službić“ ili „Službovčić“, pa ni „Službeniković“, a još manje deminutivni „Službeničić“ nisu mi zvučali dovoljno efektno i uverljivo, pa sam se, nakon dužeg premišljanja i upotrebivši sećanje na jednu prastaru fudbalsku utakmicu između Jugoslavije i Argentine, odlučio za postojeće prezime Kancelarić (što je, uzgred budi rečeno, bilo prezime jednog manje poznatog argentinskog fudbalera, Gabrijela Kancelarića, očito poreklom iz naših krajeva). I tako se bezdušni službenik u prevodu izmetnuo u Ervina Kancelarića, što valjda dovoljno dobro oslikava njegovu urođenu birokratičnost (srećom, ni bivši argentinski fudbaler verovatno ne razume srpski, pa je mala verovatnoća da će čitati prevod; elemenata za tužbu povrede časti ili zloupotrebe prezimena, po svemu sudeći, dakle, ipak neće biti!).

Naizgled, ali zaista samo naizgled, jednostavnije izgleda ime i prezime još jednog veoma važnog protagoniste poslednje pripovetke, koje u originalu glasi *Varjú Dezső* (tj. Deže Vrana, ili, ako bismo bili sasvim dosledni, Željko Vrana). Situaciju još više komplikuje jedan biografski podatak: autor je ovde, naime, po vlastitom kazivanju, lik nesrećnog Dezsóa Varjúa, ne preterano talentovanog fotografa u pokušaju – koji će na kraju tragično, mada na vrlo bizaran način nastradati, utopivši se u valovu sa pomijama dok hrani svinje – modelirao prema ličnosti takođe ne previše uspešnog, tragično stradalog pesnika koji se zvao Holló András (iliti u prevodu Andraš Gavran, ili, ako bismo opet bili sasvim dosledni, Andrija Gavran). Razlika između realnog modela i fiktivnog lika i ovde je, dakle, kao i toliko često u literaturi, samo u nekim nijansama, u ovom slučaju, u grani umetnosti kojom su se bavili, u načinu njihovog samoubistva (nesrećni Holló se bacio sa jednog nadvožnjaka, dok se Varjú udavio u pomijama), te u prezimenima (Gavran, odnosno Vrana). S obzirom na to da se pripovedač na jednom mestu poi-grava sa doslovnim značenjem prezimena ovog svog lika (što liku, dakako, ne ide u prilog), ovde sam bio prinuđen da se odlučim za manje efektno, kombinovano rešenje, pa se lik u prevodu zove Deže Vranić. Čitalac, valjda, lako može da nasluti da je reč o prevedenom, prilagođenom prezimenu koje ipak, nadajmo se, ne zvuči odveć izveštačeno, nategnuto.

Razume se, ova neobična imena i nadimci samo su deo problema sa kojima se prevodilac slojevite Mártonove proze suočava. Mártonove jezičke

igre, naime, često se protežu i na druge elemente narativnog tkanja. Mártonovi naratori u autorovim ranijim knjigama često se služe persiflažom i parodijom poznatih tekstova ili pak upotrebom istih ili sličnih stilskih sredstava u često potpuno „nespojivim“ kontekstima izazivaju efekat začudnosti. Konkretno, u ovoj zbirci priča takav slučaj se javlja samo na jednom mestu, gde se lepota jedne seoske prostitutke kroz vizuru ubice Molnára (ili kroz naratorovu naknadnu interpretaciju?) opisuje u stilu *Pesme nad pesmama*, samo što sistem poređenja odgovara datom, ne baš ružičastom i romantičnom kontekstu. S obzirom na relativnu kratkoću tog pasaža, navodim ovde mađarski original i svoj prevod gde bi naglasak, čini se, morao biti stavljen na pomalo ironičnu arhaizaciju teksta:

Termete sudár, mint a szügesdrót mögött az őrtotony, vagy mint a börtönparancsnok irodájában álló fikusz. Haja selymes, mint a zacskóragaszttáshoz használt selyempapír.

Szeme átlátszó és kerek, mint a zárkaajtón a kémlelőablak. Nevetése ezüstös fényű, mint a vadonatúj kézibilincs. Dereka ruganyos és karcsú, mint a gumibot. Karjai megtartó erejűek, mint két párhuzamos vezetőlánc.

*Foga fehér, mint a Csillagbörtön asztalosműhelyében a luxuskivitelő konyhaszekrény. Mellei frissek és gömbölyűek, mint az állampusztai rabgazdaságban a primőr paradicsom!*⁷

Stas je njen vitak poput osmatračnice iza bodljikave žice, poput fikusa u kancelariji zatvorskog upravnika. Kosa je njena svilenkasta poput svilene hartije za lepljenje kesu.

Oči su njene prozirne i okrugle poput špijunki na vratima ćelija zatvorskih. Osmeh njen ima srebrnkasti sjaj, poput lisica za ruke, novih novcijatih. Struk je njen gibak i tankovijast, pendreku sličan. Stisak ruku njenih čvršći je od dva robijaška lanca, paralelno postavljena.

*Zubi su njeni beli poput kredenaca luksuzne izrade iz stolarske radionice zatvora Zvezda. Dojke su njene jedre i oble poput ranih rajčica sa zatvoreničkih farmi u pustarama mađarskim!*⁸

Nije retka ni upotreba tzv. pseudo(narodnih) izreka, iliti „novokomponovanih“, datom istorijskom trenutku prilagođenih mudrolija sa poređenjima, čije rešavanje nije iziskivalo neku naročitu prevodilačku kreativnost. U takve iskaze spada i rečenica *Leverlek, mint ruszkik a forradalmat – Umlaticü vas ko Ruje revoluciju*, misli se, naravno, na krvavo ugušeni mađarski ustanak protiv Sovjetskog Saveza 1956. godine. Teže je, međutim, rešiti jednu, za Mártona vrlo karakterističnu igru, kada se poigrava doslovnim značenjem određene ustaljene fraze ili idioma. Tako se, recimo, idiom *Ő sem jobb a Deákné vásznánál*, koja doslovno znači *Ni on/ona nije bolji/bolja od platna gospođe Deak (Deakovice)*, koristi u situaciji kada se želi istaći da je neko

⁷ Orig., str. 48-49.

⁸ Prev., str. 50.

isti ili sličan (po zlu) kao i neko drugi (u smislu, i on ti je isti, isti su oni vrag, đavo, jedan šarov, drugi garov i t. sl.). S obzirom na to da se na jednom mestu Mártonov narator poigrava doslovnim značenjem platna gospođe Deak (na koje, razume se, niko nikada ne pomišlja kada čuje ovaj idiom), u prevodu se moralo odstupiti od doslovnih značenja. Trebalo je pronaći, u datom kontekstu, nekakav relativno moderan srpski idiom ili kolokvijalni izraz sa čijim bi se doslovnim značenjem moglo igrati. Valjalo je, u ovom slučaju, čitavu situaciju malo izmeniti, kako bi se dobio izraz „radio-Mileva“, ne bi li onda sama Mileva postala predmetom jezičke igre. Zbog dužine i komplikovanosti te rečenice ovde ću čitaocima lišiti užitka čitanja citata, navodim samo reference na original, odnosno prevod.⁹

Ponekad upravo najjednostavnije jezičke igre predstavljaju nepremostivu prepreku. Konkretno, kada u drugoj priči (*Uzbudljive ruševine*, izvorno *Izgalmas romok*), dok porodica mađarskih turista, rizikujući svoje živote, a želeći da ugoditi radoznalosti svog desetogodišnjeg sina, traži ruševine starih zamkova tokom letovanja na hrvatskom primorju usred rata 1993. godine, njihova ćerka, četrnaestogodišnja devojčica drži limun u ruci i dok se igra njime, sve vreme, poput neke mantre, premeštajući slogove reči *cítrom* (limun) ponavlja *rom-cít-rom-cít-rom*, gde nije reč o pukom „šatrovačkom“ menjanju rasporeda slogova jedne relativno proste dvosložne reči, već ta reč, ovako rastavljena na slogove, sadrži u sebi reč *rom*, tj. *ruševina*. Srpsko rešenje pretumbavanja slogova u reči limun, po principu li-mun, mun-li samo zvukovno donekle odgovara originalu, ali dakako predstavlja, zbog nedostatka značenja pojedinačnih slogova, značajan semantički gubitak.

Kada je reč o toponimima i o većitoj prevodilačkoj dilemi da li ih treba prevesti ili ne, na svu sreću, u ovoj knjizi pojavljuje se samo jedan toponim tog tipa, koji unekoliko „vapi“ za prevodjenjem. Reč je o jednom brdu na periferiji Budima, poznatom kao *Hármashatár-hegy*. Na svu sreću, ponekad se dešava da je neki stariji, iskusniji prevodilac, doajen struke, to pitanje, prevodeći neko drugo delo nekog drugog autora, tu dilemu već uspešno rešio, pa prevodilac može naprosto da „ukrade“, odnosno, da se pristojnije izrazimo, bez dopuštenja „pozajmi“ to negde već upotrebjeno, pogodno rešenje. U ovom slučaju, taj toponim je u prevodu *Jednominutnih novela* Istvána Örkénya već uspešno preveo Árpád Vickó, i to kao *Tromeđ-planina*. Prevodilac Mártonove knjige i autor ovog teksta mu, stoga, duguje zahvalnost.

Poseban problem, ali i prevodilački izazov, predstavljaju situacije (najčešće dijaloške) u kojima stranci, sa stranim izgovorom ili sa obrtima karakterističnim za strani (tj. svoj) jezik, pokušavaju da govore „našim“ jezikom (u konkretnom slučaju, mađarskim). Situaciju dodatno komplikuje ako je dotična osoba, tj. lik dobro, štaviše, odlično savladala dotični jezik (mađarski), pa mu se tek tu i tamo omakne poneko simpatično jezičko „iskliznuće“. Takav je slučaj sa jednim od stožernih likova poslednje pripovetke, harizmatičnim Vijetnamcem Cangom koji je sedamdesetih godina prošlog veka živeo i studirao u Budimpešti. Kada govori zaista potresnu priču iz detinj-

⁹ *Orig.*, str. 153; *Prev.*, str. 161.

stva o tragičnoj sudbini svog psića Hoana (koji je, u skladu sa vijetnamskim običajima, ispečen i pojeđen), on u jednom trenutku kaže da je psić mahao repićem, iliti u tekstu originala *csóválta a farkáját*.¹⁰ Ovde imamo nepravilnu upotrebu padežnog nastavka, gde je umetnut još jedan slog (takve greške karakteristične su ne samo za strance, već i za malu decu, izvorne govornike mađarskog jezika – fenomen tzv. „motivisanih grešaka“). Pravilno bi bilo: *csóválta a farkát*. Ovde sam se umesto izraza *veselo mahao repićem* odlučio za malu, neznatnu promenu, pa u prevodu stoji *veselo mahao repancetom*¹¹, što je, razume se, nepravilan oblik koji bi, moguće je, neki stranac koji je dobro naučio srpski jezik, mogao da upotrebi. Nevolja je jedino ako se taj iskaz negde citira izvučen iz konteksta, jer onda će opet prevodilac ispasti kriv (i nepismen pride).

Primeri bi, naravno, kao i kod svakog prevoda, moglo da se namnoži veoma mnogo. Ovde su navedene samo neke od najkarakterističnijih i najtežih dilema sa kojima sam se, prevodeći ovo slojevito Mártonovo delo, gotovo na svakom koraku susretao. Mnogi problemi ostali su neobrađeni u ovom tekstu. Ali, to nije najveća nevolja. Najveća nevolja prilikom prevodjenja tekstova ovog tipa predstavljaju nedetektovani problemi, nedoumice i tzv. prevodilačke „nagazne mine“ kojih nismo ni svesni dok prevodimo, pa nastavljamo s radom, ni ne primećujući da smo se negde sapleli, blaženo uljuljkani u saznanju da nam ništa nije promaklo. Cilj svakog ambicioznijeg prevodioca trebalo bi, naravno, da bude da takve propuste, izazvane nepažnjom, rupama u vlastitom obrazovanju, nepremostivim kulturnim razlikama i mnogim drugim faktorima, svede na minimum. A da li je i koliko je u tome uspeo, to će najverovatnije moći da procene samo izuzetno vešti, stručni i skoncentrisani čitaoci. Ostali će, nadajmo se, uživati u iluziji da čitaju vernu kopiju originala.

¹⁰ *Orig.*, str. 185.

¹¹ *Prev.*, str. 197.

NOVA

riječ

**HRVATSKO NAKLADNIŠTVO
U NULTOM DESETLJEĆU**

U desetljeću koje je za nama nakladništvo u Hrvatskoj razvilo se u znatno promijenjenim uvjetima nakon ratnih devedesetih i raspada Jugoslavije. Djelujući u suženim nacionalnim prostorima, hrvatsko nakladništvo polako je hvatalo korak s grafičkim, uredničkim i književnim standardima i tendencijama razvijenijih književnih tržišta. Nažalost, zbog minimalne distribucije hrvatskih knjiga na srbijanskom tržištu, taj se razvoj hrvatskog nakladništva teško mogao pratiti u književnim krugovima u Vojvodini, odnosno Srbiji. Stoga smo odlučili u Novoj riječi kronološki prezentirati hrvatsko nakladništvo nakon 2000. godine.

Svaku godinu nultog desetljeća „ilustrirat“ ću s po deset prozih naslova: s pet prijevoda i pet djela hrvatskih autora. Polazeći od vlastitog čitateljskog i spisateljskog iskustva, pokušat ću naznačiti koja su utjecajna djela objavljena u tematiziranoj godini. Naslove i autore predstaviti ću u najkraćim crticama, na osnovi uredničkih i recenzentskih tekstova, te vlastitih čitateljskih bilješki. U uvodnom tekstu, prije opisa izabranih naslova, skicirat ću odnose na književnom tržištu i ocrtat i profile pojedinih nakladničkih kuća. (napomena autora)

Neven Ušumović

GODINA 2003.

Podsjetimo: 2002. godina bila je godina proboja vodećih predstavnika FAK-a (Festivala A književnosti, pokrenutog 2000. godine) u zahuktale nakladničke pogone novih hrvatskih izdavača: Nenad Rizvanović, jedan od pokretača FAK-a, počinje za nakladničku kuću V.B.Z. uređivati ediciju *Tridvajedan* u okviru koje se objavljuje aktualna anglosaksonska i regionalna proza bliska neorealističkoj poetici festivala. Na uredničku politiku V.B.Z.-a znatno utječu fakovci Borivoj Radaković, Vladimir Arsenijević (koji krajem desetljeća postaje urednik beogradske podružnice) i Miljenko Jergović (koji nekoliko godina uređuje za V.B.Z. ediciju *Historijska čitanka Miljenka Jergovića*). Na Jergovićev poticaj pokreće se 2002. godine natječaj za neobjavljeni roman za cijelo štokavsko područje. S druge strane, izdavač AGM zapošljava Krunu Lokotara, moderatora FAK-a, koji iste te godine promovira roman, veliki hit Vedrane Rudan *Uho, grlo, nož* koji smo prikazali u posljednjem broju *Nove riječi*.

Upravo je polemika oko tog romana, odnosno *estradizacije* književnosti dovela 2003. godine do eskalacija animoziteta unutar organizatorskog jezgra FAK-a i do njegovog konačnog raspada. Ponovimo zbog toga posljednji put: riječ je o manifestaciji koja je tijekom četiri godine svoga trajanja okupila gotovo stotinu književnika iz Hrvatske i Velike Britanije (model klupskog čitanja proznih tekstova pred publikom preuzet je od skupine britanskih pisaca *Novi puritanci* čiji su glavni predstavnici nastupali na festivalu) i učinila puno na popularizaciji i medijskoj reprezentaciji hrvatske književnosti u novim poslijeratnim uvjetima. FAK između ostalog omogućuje i, prvi put nakon rata, zajednički nastup pisaca iz Hrvatske i Srbije.

Godine 2003. hrvatski pisci traže recept za osvajanje šire publike: Vedrana Rudan odmah izbacuje novi roman, ovoga puta o zlostavljanjoj ženi koja ubija svoga muža: *Ljubav na posljednji pogled* (koji je doživio fijasko kod kritike i slabi odziv publike); splitska glumica i spisateljica Adrijana Čulina nakon golemog hita *Šta svaka žena treba znat o onin stvarima* (Mozaik knjige 2001; 14 izdanja do 2003.!) izdaje novi hit koji se poigrava s rodnim stereotipovima *Bolje se roditi bez one stvari nego bez sriće* (Profil Internati-

onal); popularni fakovac Ante Tomić puca na sigurno pa piše humoristički roman o vojničkim danima prije raspada JNA: *Ništa nas ne smije iznenaditi* (Fraktura); Renato Baretić piše satiričku alegoriju o hrvatskom otoku Trećić *Osmi povjerenik* (AGM), roman koji će podijeliti kritiku, ali osvojiti publiku – riječ je o jednoj od najčitanijih hrvatskih knjiga u prošlom desetljeću.

AGM i Fraktura, a zatim i s pojačanom produktivnošću Meandar i Durieux, svakako predstavljaju novi model malih nakladnika koji suvremenim grafičkim dizajnom, nekonvencionalnom promidžbom, hitovima, ali i vrhunskom prijevodnom književnošću pokušavaju naći svoje mjesto na književnom tržištu. Osim V.B.Z.-a, fakovska jedra 2003. godine širi još jedan nakladnik s većim kapitalom: riječ je o nakladničkoj kući Daniela Žderića *Profil International* (osnovanoj 1991. godine), koja kao urednike zapošljava agilnog fakovca, novinara, pjesnika i prozaika Dragu Glamuzinu, te predsjednika Hrvatskog društva pisaca, poznatog književnog kritičara i leksikografa Velimira Viskovića, bliskog FAK-u. Profil preuzima i tisak *Književne republike*, časopisa HDP-a.

Godinu 2003. obilježavaju burne književne polemike, žestoka omalovažavanja, ali i lucidna i raznovrsna književna kritika. Sve to govori o vrlo intenzivnom književnom životu: uspostavlja se novi kanon, pišu nove povijesti književnosti, sastavljaju nove antologije, izdaju se nove ili prve edicije sabranih djela pisaca čiji opus otvara nove perspektive hrvatskoj književnosti (djela Slavenke Drakulić izdaje Profil International, a Mirka Kovača zaprešićka Fraktura). Kvalitetnu književnu kritiku objavljuju *Feral Tribune*, *Zarez*, *Vijenac*, *Globus*, *Jutarnji list*, *Novi list*, *Vjesnik*, *Večernji list*... Osim spomenutog Velimira Viskovića, književnu kritiku kontinuirano pišu Jagna Pogačnik, Zdravko Zima, Helena Sablić Tomić, Strahimir Primorac, Božidar Alajbegović, Tatjana Gromača, Robert Perišić...

No i desnica uzvraća udarac: nastavlja se polemika oko romana *Fukara* (Naklada Pavičić, 2002.) omiljenog Tuđmanovog pisca Ivana Aralice. Vlasnik te izdavačke kuće Josip Pavičić objavljuje knjigu *Roman o romanu Fukara* u kojem je skupio i cinički prokomentirao napade koje je njegov pisac doživio objavivši roman (ustvari megalomanski pamflet, tzv. roman s ključem) u kojem je najbrutalnije, bez ikakvih moralnih kočnica napao Miljenka Jergovića i neke druge predstavnike novog smjera hrvatske kulturne politike. A tu je i šovinistički raspoloženi akademik Slobodan Novak sa svojim *Protimbama* (Naklada Ljevak), koji upravo 2003. godine oduševljava žučne poklonike svojim proširenim nacionalističkim digresijama o povijesti i kulturi hrvatskoga naroda.

U svakom slučaju književni analitičari imaju pune ruke posla, u svojim kritikama pokušavaju detektirati nove oblike konzervativnog pristupa književnoj produkciji, a s druge strane traže nove pojmove za opis moćnog vala medijskih i marketinških manipulacija i komercijalizacije književnosti.

Izbor 10 proznih naslova objavljenih u 2003. godini

Thomas Bernhard:

WITTGENSTEINOV NEČAK

s njemačkoga prevela Truda Stamać

(*Wittgensteins Neffe*, 1982.)

Meandar

Kao i mnogi Bernhardovi romani i *Wittgensteinov nećak* (s podnaslovom *Jedno prijateljstvo*) ima beskompromisnog, ogorčenog pripovjedača-erudit, a dnevnički karakter teksta zavodi nas da roman čitamo u autobiografskom ključu. No, svaki Bernhardov tekst ujedno je i visoko strukturiran, riječ je o ritmiziranoj, zanosnoj prozi koja se svojim formativnim elementima približava glazbi. A iz svijeta klasične glazbe dolaze neki od najdojmljivijih Bernhardovih likova, najpoznatiji među njima svakako je slavni pijanist Glenn Gould (u romanu *Gubitnik (Der Untergeher)*, 1983.). U ovom romanu pak pripovjedač govori o svom boravku u bolnici: dok on leži na plućnom odjelu, na odjelu za duševne bolesti stacioniran je njegov prijatelj Paul Wittgenstein (1907.-1979.), nećak slavnog filozofa. Njihovo prijateljstvo razvilo se upravo iz srodnog razumijevanja pojava iz svijeta glazbe. Ganut sudbinom svoga prijatelja, pripovjedač se obrušava na austrijsko (malo)građansko društvo koje genijalne osobe kao što je Paul gura u ludilo. I ovaj roman odlikuje iznimna filozofičnost, suočavanje s najkompleksnijim vidovima umjetničkog stvaranja, ludila, bolesti i smrti.

Izdavanjem ovog romana, naklada Meandar započela je 2003. godine s izdavanjem prijevoda djela Thomasa Bernharda, što je svakako jedan od najvažnijih izdavačkih projekata prošlog desetljeća u Hrvatskoj. Do sada je izašlo deset vrhunski dizajniranih svezaka, u prijevodu vodećih hrvatskih prevoditelja s njemačkog, kao što su Truda Stamać, Boris Perić i Sead Muhamedagić. Bernhard je jedan od pisaca koji je najviše utjecao na pisce u regiji: neki od romana mađarskog nobelovca Imrea Kertésza (koji ga je prevodio s njemačkog), hrvatske spisateljice Daše Drndić, srpskih pisaca Davida Albaharija, Svetislava Basare, te crnogorskog Andreja Nikolaidisa neposredno su pod utjecajem austrijskog književnog velikana.

Thomas Bernhard (1931.-1989.), austrijski pisac, jedan je od najvažnijih pisaca svjetske književnosti nakon II. svjetskog rata. Imao je vrlo teško djetinjstvo: oca nikada nije upoznao, a majka mu je radila kao služavka. Svoju izuzetnu erudiciju duguje djedu koji ga je uveo u svijet filozofije i glazbe i prijateljici Hedwig Stavianicek, starijoj 37 godina, s kojom je živio u Beču

od 1957. godine. U književnosti se javlja pedesetih godina, a šezdesetih već dobiva prva priznanja. Među njegova najznačajnija djela spada pet autobiografskih romana *Uzrok* (Die Ursache, 1975.), *Podrum* (Der Keller, 1976.), *Dah* (Der Atem, 1978.), *Hladnoća. Izolacija* (Die Kälte. Eine Isolation, 1981.) i *Dijete* (Ein Kind, 1982.), *Wittgensteinov nećak* i spomenuti *Gubitnik*, kao i drama *Trg heroja* (Heldenplatz, 1988.). Zbog svoje oštre kritike katoličke crkve i austrijskog provincijalizma, Bernhard je izazivao skandale i silna osporavanja, a sam je zabranio posthumno izvođenje svojih drama u Austriji.

Daša Drndić: **LEICA FORMAT**

Meandar

Roman Daše Drndić *Leica format* nosi podnaslov *fuge*; ta višeznačna oznaka svakako cilja i na polifonu, interdiskurzivnu strukturu ovoga teksta, ali istovremeno označava i (čak i grafički) rezove, montažne skokove u nizanju pripovjednih sekvenci. Glavna narativna linija je autobiografska: autorica izravno govori o sukobu s beogradskom društvenom sredinom, o bujajućem srpskom nacionalizmu krajem osamdesetih, da bi najviše prostora posvetila svome novom gradu, Rijeci, i hrvatskom šovinizmu koji skriveno pulsira aktualnom svakodnevicom te jadranske luke. Ova apatridska, bernhardovska linija, produbljuje se u interferenciji s drugim narativnim linijama: onom koja govori o nacističkim eksperimentima nad zatvorenicima i drugom koja je vezana za Rijeku s početka stoljeća, u vrijeme kada se prije-ko te, tada ugarske luke, tisuće i tisuće Europljana upućivalo u neizvjesnost, u Ameriku, u tzv. Novi svijet. Narativne linije na kraju se upliću preko sudbine riječkih liječnika Ludwiga Jakoba Fritza, Franje Kogoja i njegove kćeri, riječke liječnice koju glavna junakinja upoznaje. Kako piše Velimir Visković: „Tako autobiografska priča o posljedicama nacionalističkih ratova iz devedesetih godina dobiva širi povijesni okvir, biva uramljena u obuhvatni prikaz dvadesetog stoljeća i povijesti ljudske okrutnosti i nesnošljivosti.“

Ovo je prvi veliki roman Daše Drndić. Usprkos njegovoj zahtjevnosti i tamnim tonovima, to je ujedno prvi autoričin roman s kojim je privukla pozornost hrvatske, ali i međunarodne književne javnosti. U polemikama oko estradizacije hrvatske književnosti, koja se vezivala prvenstveno za nastup Vedrane Rudan, djelo i autorski stav Daše Drndić bio je jaki argument one grupe književnika, kritičara i čitatelja koja se opirala medijskoj pompi što se sve intenzivnije dizala oko vrijednosno tankih književnih uradaka.

Daša Drndić (r. 1946.) pojavljuje se početkom osamdesetih na srpskoj književnoj sceni, objavljuje dva romana, druži se s Danilom Kišom, Mirkom Kovačem, Filipom Davidom... Do kraja osamdesetih bila je urednica dramskog programa Radio Beograda, ali zbog svog hrvatskog porijekla doživljava raznorazna šikaniranja i emigrira u Kanadu. Od kraja devedesetih živi u Rijeci, objavljuje romane za zagrebačke nakladnike i uključuje se u hrvatski književni život. Počevši od romana *Leica format* njezina međunarodna recepcija samo raste. Danas je ona uz Dubravku Ugrešić najcjenjenija hrvatska spisateljica izvan matičnog jezičnog područja, prijevode njezinih romana dočekali su s hvalospjevima anglosaksonska, talijanska i njemačka književna kritika.

Jonathan Franzen: **KOREKCIJE**

s engleskoga prevela Nataša Ozmec
(The corrections, 2001.)
V.B.Z.

Roman Jonathana Franzena od dobrih 650 stranica u originalu (420 u štedljivom hrvatskom izdanju s (pre)sitnim slovima) svakako predstavlja nezaobilazan prag suvremene svjetske književnosti: riječ je o samosvjesnom odmaku od postmodernizma koji u američkoj književnosti predstavljaju Pynchon i DeLillo. Ovo djelo priziva klasike književnog realizma (Tolstoj i Mann su najčešće prozivani), no ponajviše osvaja karakterizacijom svojih junaka koja omogućuje čitatelju dublju identifikaciju. Riječ je o romanu o obitelji Lambert čija se radnja proteže od američkog Srednjeg zapada sa sredine stoljeća do Wall Streeta i istočnoeuropske Litve danas, a čitatelja uvode u zastarjeli svijet građanskih vrlina i seksualnih sklonosti u doba kućnih nadzora i samosvojnih metoda suočavanja s mentalnim bolestima i pohlepom.

Korekcije su posljednjih godina kanonizirane kao jedan od najvažnijih anglosaksonskih romana u prošlom desetljeću. James Wood, jedan od najutjecajnijih književnih kritičara današnjice, upozorio je ipak – ne osporavajući važnost ovog romana – kako Franzenov roman boluje od pretjeranog žurnalizma i potrebe da se sve vodeće književne poetike isprobaju u jednom romanu. Najzanimljiviji moment u recepciji ovog romana dogodio se kada je u svom otporu spram postmodernističkog elitističkog hermetizma Franzen etiketiran upravo kao elitist u trenutku kada je progundao nešto protiv činjenice da ga je Oprah Winfrey svrstala među svoje favorite. Po

njemu Oprah forsira šund, rekao je dovoljno glasno da se zamjeri vodećoj američkoj promotorki pisaca u medijske zvijezde. U hrvatskoj književnosti ovaj roman referenca je za opsežne romane koje će tijekom nultog, pa i tekućeg desetljeća napisati Miljenko Jergović, Zoran Ferić, Milko Valent i Robert Perišić.

Jonathan Franzen (r. 1959.), američki pisac, pojavio se na književnoj sceni krajem osamdesetih s prozom koja je u tematskom fokusu imala disfunkcionalnu obitelj. Iako ga je književna kritika od početka pratila vrlo blagonaklono, tek se s *Korekcijama* probio u prvi plan američke književnosti; između ostalog roman je dobio i jednu od najvažnijih književnih nagrada: *National Book Award*. Nakon uspjeha *Korekcija* pozornost književne publike održava tjeskobnim esejističko-memoarskim tekstovima, da bi se 2010. godine ponovo pojavio s velikim romanom, pod nazivom *Sloboda* (The freedom). Franzen je između ostalog poznat kao fanatični ljubitelj ptica, zbog kojih se 2012. godine pojavio i u Zagrebu, te „usput“ održao i književnu večer.

Miljenko Jergović: **DVORI OD ORAHA**

Durieux

Romanom *Dvori od oraha* Jergović na gotovo 700 stranica pokazuje svu raskoš svoga književnog talenta; pokazuje između ostalog i da je sposoban napustiti autobiografski, bosanski milje svoje dosadašnje proze i napisati uvjerljiv roman koje obuhvaća cijelo XX. stoljeće i proteže se od Dubrovnika do Pariza. U romanu je riječ o povijesti dviju obitelji – Delavale i Sikirić. Priča se odmotava unatrag, od današnjih dana, počevši sa smrću Regine Delavale (rođene Sikirić), da bi nas autor kroz petnaest poglavlja odveo sve do 1905. godine, do godine Regininog rođenja. Riječ je o pokušaju da se kroz intimni svijet pripadnika ovih obitelji višeslojno osvijetli/osjenči turbulentna povijest Balkana u XX. stoljeću.

Grandioznost ovog poduhvata potresla je neke hrvatske književne kritičare toliko da su počeli spominjati Nobela, uzdižući ovaj roman među najbolje romane u povijesti hrvatske književnosti. Uslijedili su ubrzo i prijevodi na njemački, francuski, talijanski i španjolski jezik. Manje nakloni čitatelji (kao što je ugledna kroatistica Marina Protrka) upozorila je na brojne nepotrebne digresije u ovom tekstu, na stereotipnu karakterizaciju likova, kao i na staromodni, „mudrosni“ pripovjedni ton. U kasnijim Jergovićevim djelima, ova slaba mjesta njegove proze bit će sve očiglednija.

Miljenko Jergović (r. 1966.) jedan je od rijetkih hrvatskih pisaca čije se knjige čitaju i traže na području cijele bivše Jugoslavije. Odrastao je u Sarajevu, a od 1993. godine živi u Zagrebu. Njegov opus već sada zauzima nekoliko knjižnih polica. Već svojom prvom zbirkom priča *Sarajevo Marlboro* (1994.) privukao je pozornost međunarodne književne javnosti. U okvirima hrvatske i bosanskohercegovačke književnosti to djelo predstavlja jedno od najvrednijih ostvarenja neorealizma (tzv. stvarnosne književnosti). Jergović je ujedno jedan od najutjecajnijih novinara na hrvatskom medijskom prostoru, s nepredvidivim i često problematičnim stavovima o aktualnim pojavama i osobama u regijskom kulturnom, ali i političkom životu.

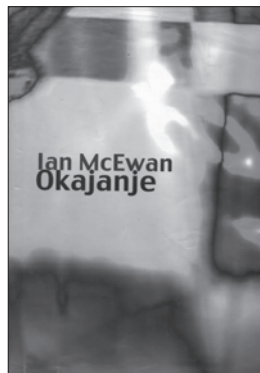
Ian McEwan:
OKAJANJE

s engleskog preveo Dragan Koruga
(Celeber)
(Atonement, 2001.)

Na početku ljetnih praznika pred izbijanje Drugoga svjetskog rata, na imanju engleske dobrostojeće obitelji, prazničnu idiličnost raspršuje nemio događaj. Trinaestogodišnja Briony, djevojčica bujne mašte i spisateljskih ambicija, neosnovano optužuje Robbija, dečka svoje starije sestre Cecilije, inače sina obiteljske sluškinje, za silovanje maloljetne sestrične Lole. Tim izmišljenim iskazom ona mijenja tok njegove, ali i sestrine sudbine. Robbi provodi nekoliko godina u zatvoru, zatim i u ratu. Snagu za preživljavanje tih teških godina omogućuje mu ljubav koju osjeća spram Cecilije. Briony, s druge strane, spoznavši veličinu zlodjela koje je počinila, pokušava se iskupiti ispisujući stranice romana u kojemu priznaje svoj grijeh.

Jedan od najuspjelijih McEwanovih ispreplitanja klasnih sukoba i erotskih tenzija. Magazin *Time* proglasio je *Okajanje* najboljim romanom godine i uvrstio ga kasnije na listu 100 najboljih britanskih romana napisanih nakon 1923. godine. Dodatnoj popularnosti knjige pridonio je vrlo uspjeti, istoimeni film Joea Wrighta iz 2007. godine, s izvanrednom Keirom Knightley i Jamesom McAvoyem u glavnim ulogama.

Ian McEwan (r. 1948.) jedan je od najcjenjenijih britanskih pisaca danas. Na književnoj sceni se pojavio sredinom sedamdesetih vrlo mračnim, gotovo perverznom zapletima, zbog kojih je nazvan *Ian Macabre*. Njegov prvi roman *Betonski vrt* (*The cement garden*, 1978.) objavljen je u poznatoj hrvatskoj biblioteci *Hit* 1984. godine i već od onda McEwan ima svoju vjer-

nu hrvatsku publiku. Objavio je petnaestak romana od kojih izdajamo sljedeće naslove: *Utjeha stranca* (The comfort of strangers, 1981.), *Amsterdam* (1998.) i *Subota* (Saturday, 2005.).

Marinko Koščec:
WONDERLAND

V.B.Z.

Wonderland, treći Koščecov roman satira je na akademske prilike u Hrvatskoj. Četrdestogodišnji profesor koji sa trudnom suprugom živi kod njezinih roditelja, mašta o erotskim pustolovinama s mladim studenticama kojima predaje. Maštarije kao jedino mjesto privatnosti i slobode koje mu je ostalo izmjenjuju se sa stvarnim situacijama karakterističnim za posttranzicijsku Hrvatsku: korupcija, ruralizacija društva, tajkunizacija...

Košćec je kao profesor francuske književnosti na Filozofskom fakultetu u Zagrebu imao popriličnih problema sa svojim kolegama i nadređenima zbog ove knjige. Roman je svojim radikalnim cinizmom dirnuo u neke akademske i društvene tabue. Zbog naglašene refleksivnosti glavnog junaka neki kritičari su ovaj Koščecov tekst nazvali neoegzistencijalnim romanom. *Wonderland* je 2003. godine podijelio nagradu V.B.Z.-a s beogradskom spisateljicom Jelenom Marković za najbolji roman.

Marinko Koščec (r. 1967.) nagrađivani je hrvatski romanopisac. Književnost je magistrirao u Parizu. Na književnoj sceni javlja se krajem devedesetih. Do 2011. objavio je šest romana. Prevoditelj je i važan promotor suvremene francuske književnosti. Posljednjih desetak godina intenzivno se bavi organiziranjem književnih radionica pisanja i njihovom revalorizacijom u hrvatskoj književnoj javnosti.

Andrej Nikolaidis:
MIMESIS

Durieux

Konstantin Teofilis leži i treba se odlučiti hoće li otići iz svoje nepodnošljive sredine i situacije, na avion, djevojci koja ga zove u Obećanu zemlju, ili će ostati u Sarajevu na godišnjici mature. U toj se dvojbi prevrće po krevetu i pripovijeda o našim ljudima i krajevima... Priča o ovom balkanskom

Oblomovu obogaćena je i s autobiografskim uplitanjem obiteljske povijesti Nikolaidisa, odnosno Teofilisa, koji su kao grčki doseljenici došli na Jadran. Čitatelja, međutim, najviše pogađaju Konstantinove opservacije o devedesetima, koje su duhovite, hrabre i provokativne i zbog kojih autor i danas u Crnoj Gori, a još više u Srbiji ima problema s tzv. političkom javnošću.

U suradnji s *Otvorenim kulturnim forumom* iz Cetinja, zagrebački nakladnik *Durieux* otkrio je početak prošlog desetljeća hrvatskoj publici prozu mladih crnogorskih pisaca Andreja Nikolaidisa, Ognjena Spahića i Balše Brkovića. Oduševljenje je bilo toliko da je Dean Duda, jedan od najvažnijih hrvatskih književnih analitičara, rekao: *3:0 za Nikolaidisa protiv hrvatske književnosti!*

Andrej Nikolaidis (r. 1974.) odrastao je u Sarajevu. Od 1991. godine živi u Ulcinju, u Crnoj Gori. Izrazito angažiran publicist na području cijele regije, osobito u razotkrivanju ratno-huškačke politike srpskih i crnogorskih političara. *Mimesis* je prvi u nizu njegovih hvaljenih romana u kojima križa autobiografiju, britke političke opservacije i antropološki pesimizam. Za roman *Sin* (2006.) dobio je nagradu Europske unije za književnost.

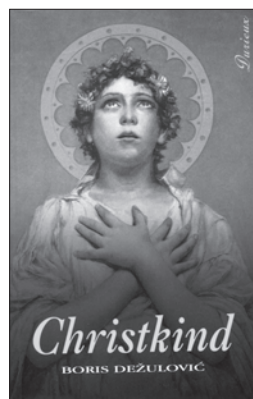

Boris Dežulović: **CHRISTKIND**

Durieux

Radnja romana odvija se krajem devetnaestog stoljeća u austrijskom pansionu u kojem se okuplja kozmopolitsko društvo iz različitih krajeva svijeta. To je vrijeme rasta rasne i nacionalne nesnošljivosti u kome se sukobe židovske cionističke ideje s jedne, i otvorena nesnošljivost spram Židova, s druge strane. Čitatelj postupno otkriva da glavni junak i pripovjedač romana pripada drugom vremenu i da dolazi iz budućnosti s posebnim zadatkom: da ubojstvom osmogodišnjeg dječaka spriječi najveće Zlo XX. stoljeća, Zlo koje nosi ime Adolf Hitler.

Ovaj roman svakako je najveće iznenađenje na hrvatskoj književnoj sceni 2003. godine. Naime, svi poklonici tjednika *Feral Tribune* dobro su znali kako su Viktor Ivančić, Predrag Lucić i Boris Dežulović – vodeća trojka koja se okitila i skraćenicom *Viva Ludež!* – virtuozni našeg jezika, ali ipak rijetko

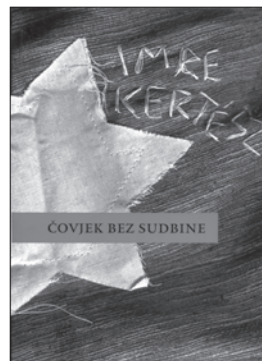
tko je očekivao ovakvo suptilno, promišljeno, interžanrovsko književno djelo koje postavlja najteža pitanja: kako nastaje Zlo i kako spriječiti njegovu eskalaciju. Dežulović je za ovaj roman nagrađen Nagradom *Jutarnjeg lista*, u to vrijeme najvažnijom hrvatskom književnom nagradom.

Boris Dežulović (r. 1964.) splitski je novinar i književnik, danas s adresom u Beogradu. S Ivančićem i Lucićem pokrenuo je legendarni tjednik *Feral Tribune*, koji je svojom beskompromisnom satiričnošću obilježio hrvatski medijski prostor devedesetih. Jedan od najcjenjenijih i najčitanijih novinara na području bivše Jugoslavije, poznat po ironičnim, začudno duhovitim i lucidnim kolumnama. Do 2007. godine vrlo uspješno isprobao je nekoliko književnih rodova: objavio je zbirku pjesama *Pjesme iz Lore* (2005.), roman *Jebo sad hiljadu dinara* (2005.) i zbirku priča *Poglavnikova bakterija* (2007.).

Imre Kertész **ČOVJEK BEZ SUDBINE**

prevela s mađarskog Xénia Detoni
(Sorstalanság, 1975.)
Fraktura

Mađarski Nobelovac Imre Kertész deportiran je kao četrnaestogodišnjak iz rodne Budimpešte u Auschwitz, a zatim u Buchenwald. Svoj prvi roman *Čovjek bez sudbine* piše od 1960. do 1973. godine, no kada se napokon pojavio 1975. godine, ne nailazi na širu recepciju. Roman je pisao polazeći od vlastitog iskustva, ali on je mnogo više od potresnih memoara. Naime, deportacija iz Budimpešte i žrvanj koncentracijski logora minuciozno su prikazani kroz perspektivu i unutarnje transformacije glavnog junaka petnaestogodišnjeg Gyurija Kövesa. Upravo zahvaljujući toj perspektivi, čitatelj može proživjeti i osvijestiti nepojmljivu stravu Holokausta, pred kojom kapitalira i jezik i razum. Raspršivanje Kövesovih iluzija o Njemačkoj, Nijemcima, ali i o svakom totalitarnom režimu, pa čak i o vlastitom identitetu, ispričano je analitički, uz niz psiholoških i filozofskih uvida, koji su i danas aktualni.

Godina 2003. predstavlja prag u međunarodnoj recepciji mađarske književnosti jer se u toj godini pojavljuju brojni prijevodi suvremenih mađarskih pisaca, zahvaljujući velikoj medijskoj pozornosti koju je izazvala dodjela Nobelove nagrade za književnost Kertészu 10. prosinca 2002. godine. Mađarski pisci i književni agenti uspjeli su kvalitetom i brojnim prijevodima zadržati tu pozornost međunarodne javnosti do danas: po svom ugledu uz

Kertésza sam vrh svjetske književnosti danas čine Nádas, Esterházy, Bodor i Krasznahorkai, a posthumno je otkrivena i izuzetna vrijednost prozних djela Máraiija, Antala Szerba i Kosztolányija. Hrvatska publika je zahvaljujući kontinuiranom prevođenju Xénije Detoni mogla upoznati veliki dio njegovog opusa – do 2009. godine Fraktura je izdala desetak njegovih knjiga! Zanimljiv je i slučaj srpskog prijevoda ovog romana: veliki novosadski pisac Aleksandar Tišma (1924.-2003.) preveo je ovaj roman (pod nazivom *Besudbinstvo*) na srpski jezik prije nego što je Kertész dobio Nobela – ali nije mogao naći izdavača!

Imre Kertész (r. 1929.), mađarski književnik židovskog porijekla. Tek krajem osamdesetih godina, usporedo s njemačkim prijevodima, Kertészov opus doživljava dostojnu recepciju. Najprevođenija je njegova romaneskna tetralogija koju osim spomenutog prvog romana čine: *Fijasko* (A kudarc, 1988.), *Kadiš za nerođeno dijete* (Kaddis a meg nem született gyermekért, 1990.) i *Likvidacija* (Felszámolás, 2003.). Godine 2009. Kertész su je dijagnosticirana Parkinsonova bolest i on se povlači iz književne javnosti. Svoju po svemu sudeći oproštajnu knjigu *Posljednja krčma* (A végső kocsmá) objavio je 2014. godine. Kertész je nakon Nobela imao niz sporova s mađarskom javnošću, koju je kritizirao zbog nacionalizma i antisemitizma, pa se čak na jedno duže vrijeme demonstrativno preselio u Berlin. Zbog bolesti se 2012. godine vratio u Budimpeštu, a 2014. godine uručena mu je najviša državna nagrada *Orden ugarskog kralja Svetog Stjepana*.

Renato Baretić **OSMI POVJERENIK**

AGM

Prvi roman Renata Baretića satirična je alegorija na tranzicijske prilike u Hrvatskoj. Priča je to o mladom perspektivnom političaru kojemu konkurencija smješta aferu, zbog čega ga premijer sklanja od javnosti i šalje na najudaljeniji naseljeni hrvatski otok Trečić. On tamo dolazi kao osmi povjerenik vlade koji treba organizirati izbore i lokalnu vlast. No, zajednica i bez vlasti sjajno funkcionira! Baretić vrlo umješno povezuje reference iz povijesti književnosti s motivima žanrova popularne kulture. Ipak, najviše fascinira njegova jezična inventivnost: Baretić je izmislio novo otočko narječje!

Osmi povjerenik je dobivši nagrade *Gjalski, Vladimir Nazor, August Šenoa, Ivan Goran Kovačić* i *Kiklop* za najbolju proznu knjigu postao jedna od najnagrađivanijih hrvatskih knjiga. Osim što je oduševio struku i kritiku, *Osmi povjerenik* je osvojio je i publiku: po prodava-

nosti i čitanosti u hrvatskim knjižnicama rijetko se koja poslijeratna hrvatska knjiga do danas može mjeriti s Baretićevim romanom.

Osmi povjerenik prozni je prvijenac **Renata Baretića** (r. 1963.), autora još dvaju romana *Pričaj mi o njoj* (2006.) i *Hotel Grand* (2008.), te dviju zbirki poezije i zbirke novinskih kolumni. Baretić je novinar od 1983. godine. Apsolvirao je studij fonetike i komparativne književnosti, a studirao je i politologiju te žurnalistiku. Rođen je u Zagrebu, ali već dvadesetak godina živi i radi u Splitu.

**ČITANJA KNJIŽEVNE
PRODUKCIJE**

XI. MEĐUNARODNI KROATISTIČKI ZNANSTVENI SKUP: ZBORNİK RADOVA

(uredio Stjepan Blažetin)
Znanstveni zavod Hrvata u Mađarskoj,
Pečuh, 2013., str. 617

U skladu s dosadašnjom praksom, objavljen je zbornik radova koji sadrži pisane verzije izlaganja održanih na kroatističkom skupu 2012. u pečuškom Regionalnom centru Mađarske akademije znanosti u organizaciji Znanstvenog zavoda Hrvata u Mađarskoj i Odsjeka za kroatistiku Sveučilišta u Pečuhu. Jedan od najopsežnijih dosadašnjih „pečuških“ zbornika sadrži 38 radova i obseže preko 600 stranica.

Na danas već poznatom, biennialnom kroatističkom susretu koji je jedna od najvećih takvih manifestacija izvan granica Republike Hrvatske i ima tradiciju dužu od dva desetljeća, sudjelovalo je šezdesetak znanstvenika i stručnjaka iz Austrije, Bosne i Hercegovine, Srbije (Vojvodine), Hrvatske i Mađarske. Tijekom zanimljivih predavanja raspravljalo se o jezikoslovnim, književno-znanstvenim, kulturološkim i povijesnim temama. Među sudionicima našla su se najpoznatija imena kroatističkih, kulturoloških i povijesnih znanosti te lijep broj mladih znanstvenika iz Mađarske, Hrvatske i Srbije.

U *Zborniku* se nalaze teme koje su kontinuirano prisutne na kroatističkim skupovima u Pečuhu, poput jezikoslovnih i književnih radova općega karaktera, te onih koji se bave Hrvatima u Mađarskoj iz jezikoslovnog, književnog, povijesnog, etnološkog itd. aspekta. U programu XI. skupa naglašena je tema Hrvatskoga kazališta u Pečuhu, koje je

2012. slavilo dvadesetu obljetnicu postojanja. U skladu s postavljenim ciljevima suradnje između Znanstvenog zavoda Hrvata u Mađarskoj i Zavoda za kulturu vojvođanskih Hrvata iz Subotice, formirana je posebna sekcija posvećena bunjevačko-hrvatskim temama. U plenarnom dijelu skupa dr. sc. Milana Černelić, redovita profesorica na Odsjeku za etnologiju i kulturnu antropologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, održala je izlaganje pod naslovom „Folklorizacija identiteta: obnovljeni bunjevački običaj ophoda kraljica u Mađarskoj“. Rad koji je uvršten i u *Zbornik* razrađuje zanimljiv fenomen kod Bunjevaca u Mađarskoj kod kojih do početka 21. stoljeća glavnim markerom narodnosnog (manjinskog) identiteta postaje folklor, odnosno pojedini oživljeni folklorni običaji. Zahvaljujući ovoj suradnji, velikom broju izlaganja i pristiglih radova, u *Zbornik* je uvršteno posebno poglavlje o Hrvatima Bunjevcima. U njemu se nalazi ukupno osam tematski raznovrsnih radova: pored socioloških i dijalektoloških radova većina je posvećena interpretacijama književnih tekstova, odnosno pitanju bibliografske obrađenosti hrvatskih izdanja u

Vojvodini. Zahvaljujući i zalaganjima subotičkoga Zavoda za kulturu vojvođanskih Hrvata ovoj temi je u posljednjih nekoliko godina dodijeljena ključna pozornost. Kako o tome piše ravnatelj subotičkoga Zavoda Tomislav Žigmanov u svojem radu o bibliografskoj djelatnosti Ivana Kujundžića, veliki naponi nisu slučajni, naime bibliografije su često „prvo oruđe u sustavu znanstvenoga rada“, pružaju jasne podatke o „knjiškom i inom nasljeđu“. Prema tome, ako je bibliografska obradenost jedne kulture razvijena, ona ima u sebi sav potencijal za daljnji kulturni razvoj istraživanja o zajednici. Na tom su tragu obrađene i narodne pripovijetke i djela Balinta Vujkova, poznatog sakupljača hrvatskog usmenog blaga. O rezultatima istraživanja obavještava nas djelatnica subotičkoga Zavoda Katarina Čeliković. Gore navedene rečenice o potrebi bibliografske obrade konkretiziraju se u nastalom popisu sakupljačevih djela, koji će poslužiti kao putokaz za buduća istraživanja o Vujkovljevoj baštini.

Istaknuli bismo još dva rada koja su također u poglavlju o bunjevačkim Hrvatima. Riječ je o radovima koji spadaju u skupinu književnih interpretacija. Osim bibliografske obrade drugi važan smjer u kulturno-znanstvenoj sadašnjici Hrvata u Vojvodini je valorizacija i revalorizacija književnih djela, proces koji je nužan za prepoznavanje i vrednovanje vlastitoga kulturnoga blaga te za integraciju ove baštine u svekoliko kulturno naslijeđe matične zemlje. Na ovom putu su veliki korak napravili mladi autori iz Vojvodine Marina Balažev i Vladan Čutura pristupivši hrvatskoj baštini iz razli-

čitih aspekata. Pod naslovom „Antimodernizam u poeziji Ante Jakšića“ autorica Marina Balažev obrađuje cijeli autorov lirski opus i ustanovljuje da je taj svjetonazor kod autora prisutan tek na razini motiva i to u prvoj fazi njegova stvaralaštva. Kod Jakšića, tvrdi Balažev, poezija je „sredstvo komunikacije s Bogom“ i ovo će nadahnuće karakterizirati većinu njegovih pjesama. Rad Vladana Čutura, „Diskurs nacije u preporodnom pjesništvu Ante Evetovića Miroljuba“, pjesništvo obrađuje iz aspekta modernih teorija o fenomenu nacija oslanjajući se prvenstveno na rad Benedicta Andersona o naciji kao zamišljenoj zajednici. Kako i sam autor rada tvrdi, Evetovićeve preporodne poezija nastala na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće izrazito je zahvalan materijal za istraživanje diskursa nacije jer se iz njega jasno mogu iščitati određene strategije izgradnje nacionalnog identiteta kod Hrvata u južnoj Ugarskoj.

Iz ovih nekoliko radova se jasno vidi sustavan rad i djelatnost hrvatske zajednice u Vojvodini koji je jasno zacrtan, proveden, stoga nisu iznenađujući izvanredni rezultati na polju hrvatske kulture, znanosti i umjetnosti u Vojvodini.

Organizatori skupa i urednici zbornika zahvaljuju svim autoricama i autorima koji svojim radovima pridonose kvaliteti skupova u Pečuhu, dajući i na taj način vlastiti doprinos opstojnosti i vitalnosti kroatistike na ovim prostorima.

Zbornik radova je izašao uz potporu Ministarstva ljudskih resursa Mađarske.

Silvestar Balić

Ljubica Kolarić-Dumić

JA SE MRAKA NE BOJIM : DJEČJA USPAVANKA

Društvo hrvatskih književnika, Rijeka
2013., str. 27, 3. izd.

Slikovnica *Ja se mraka ne bojim* Ljubice Kolarić-Dumić doživjela je treće, izmijenjeno i dopunjeno izdanje, što bi zasigurno poželjeli mnogi pisci. Ova pjesnikinja za djecu, ali i odrasle, kao i prozna spisateljica, jedna je najplodnijih u hrvatskoj književnosti, ali ju čitatelji ipak doživljavaju kao pjesnikinju upravo za djecu s kojom se tijekom svog radnog vijeka družila više od četrdeset godina radeći u školi i pišući za one koji u život tek stupaju. Rodom iz Kukujevaca u Srijemu, pjesnikinja najveći dio svoga života živi i stvara u Rijeci, no srcem uvijek povezana sa zavičajem.

Nevelika slikovnica *Ja se mraka ne bojim* sadrži deset pjesama posvećenih mraku. Mrak je gotovo svakom čovjeku pojava koje se sjećaju s nelagodnom, napose u razdoblju odrastanja. Vjerojatno je i pjesnikinja Ljubica ovu temu opjevala kako bi „razotkrila“ ono što mrak nije i ono što on jest. Da mrak nije opasan i strašan rekla je u stihovima:

*Mrak je dobar,
čuva djecu,
malenu i onu jaču.
Dok spavaju tiho bdije,
a tješi ih ako plaču.*

I nastavlja ona otkrivati mnoge prijateljske osobine mraka, poput one:

*Tajne mnoge mrak sakrije,
sve što nećeš nikom reći.
Tvoje želje, nove snove.*

U mraku će i molitva poteći i dječje oči sklopiti.

Ova priča u pjesmi poput ljekovitog sredstva djecu hrabri, strahove liječi, a roditeljima nudi pomoć u uspavlivanju mališana.

Devet pjesama i deseta koja u sebi sadrži teme svih prethodnih, namijenjene su djeci vrtićke dobi i učenicima nižih razreda osnovne škole, ali će knjigu rado uzeti i roditelji koji svojoj djeci čitaju pred spavanje. Desetu je pjesmu uglazbila Doris Kovačić, čiji notni zapis prati desetu pjesmu, a izvođenjem na priredbama postala je poznata i tako osigurala svoje postojanje među djecom. Slikovnicu je ilustrirao poznati hrvatski i riječki slikar Vjekoslav Vojo Radoičić svojim prepoznatljivim slikarskim rukopisom. Uz knjigu je tiskan i istoimeni nosač zvuka, izvrsna dopuna knjizi, a pjesništvo Ljubice Kolarić-Dumić tako dobiva multimedijalnu dimenziju čime poruka djeci biva još bližom jer riječ ima svoju likovnu i glazbenu varijantu.

Katarina Čeliković

Balint Vujkov – Petar Tikvicki

**POPLAŠENO JAJE :
HRVATSKA NARODNA
PRIPOVIJETKA –
BUNJEVAČKA**

(tekst adaptirala Katarina Čeliković)
*Hrvatska čitaonica, Subotica, 2013.,
str. 20*

U formi stripa, ilustrirana hrvatska narodna pripovijetka (bunjevačka) *Poplašeno jaje* objavljena je 2013. godine u nakladi Hrvatske čitaonice, kao 9. knjiga u Ediciji Slikovnice. Izdanje je ilustrirao Petar Tikvicki.

Poplašeno jaje prinos je nakladničkoj djelatnosti u zajednici Hrvata u Vojvodini, a iz područja književnosti za djecu. Koristeći se izvorom iz narodne književnosti, a koji je zapisao Balint Vujkov, urednica Katarina Čeliković je prilagodila priču ilustrativnom prikazu u formi stripa, koji na maštovit, živ i dinamičan način promiče vječnu storiju o domišljatosti, hrabrosti i zajedništvu. Priča teče napeto, živahno, iznenađujući čitatelja zapletima i rješenjima, a ovako koncipirana zadržava pozornost čitatelja. Prikaz u obliku stripa pruža mogućnost lakog iščitavanja i usvajanja fabule i najmlađim čitateljima. *Poplašeno jaje* predstavlja spoj maštovito sročene pripovjetke i živopisnih ilustracija prilagođenih dječjem uzrastu. Ono uvodi u svijet neobičnih događaja i uzbudljivih avantura junaka, odnosno likova životinja često prisutnih u narodnoj bunjevačkoj književnosti.

Tiskanjem ovoga izdanja stječe se dojam o priznavanju značaja nakladničke djelatnosti za djecu i mlade, ali i potrebe sagledavanja njezinih mjesta u odnosu na drugu vrstu

nakladničke djelatnosti u zajednici Hrvata u Vojvodini, pri čemu se manifestacija *Dani Balinta Vujkova – dani hrvatske knjige i riječi* dokazuje kao više nego prikladna prilika za kontinuiranu nakladničku djelatnost ovoga tipa, koja svoju praktičnu primjenu može imati i u osnovnoškolskoj nastavi na hrvatskom jeziku.

Ljubica Vuković Dulić

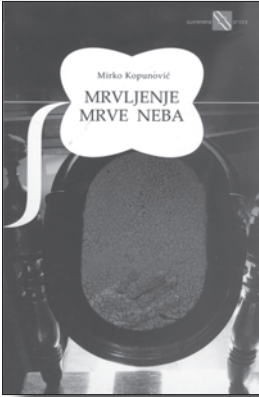
Mirko Kopunović

MRVLJENJE MRVE NEBA

*NIU „Hrvatska riječ“, Subotica, 2013.,
str. 120*

Nakon objavljenih pet knjiga poezije, subotički književnik Mirko Kopunović se oprobao i u pisanju kratkih priča. Rezultat ovoga književnog pothvata je knjiga *Mrvljenje mrve neba* koja je objavljena koncem 2013. u izdanju NIU *Hrvatska riječ*.

Kopunovićeva zbirka pripovjedaka *Mrvljenje mrve neba* pripada korpusu tekstova u kojima se, bavljenjem životima i sudbinama pojedinaca, tematizira kolektivno

iskustvo u smislu *takvi smo ti mi*. Po mišljenju pojedinih književnih kritičara pripovijetke Mirka Kopunovića mogu se svrstati u neorealizam u postmoderni, kao što je proza Marka Vidojkovića, Mihajla Spasojevića, Eduarda Galeana i drugih suvremenih pisaca. Ovome treba dodati autorovu sklonost k egzistencijalizmu i realizmu bez mnogo fikcija.

I u ovoj knjizi, kratke narativne prakse, autor primjenjuje poetički model realistične proze u kojoj se očituje ljepota bačke ravnice i Dunava, te topisi na kojima i oko kojih se događa gotovo svaka priča. Dominantna tema ovih pripovjedaka je gubitak životnoga smisla do čega su pojedine likove doveli različiti uzroci: poremećaj partnerskih odnosa („Zid“); gubitak kontrole nad vlastitim životom:

Ispraznila se boca, nije bilo više vina. Trebalo je kući krenuti. Teško je praznoj kući ići. Teško je kada te nitko ne čeka, a u daljini svjetlo svijetli kao da je s tornja Gradske kuće. („Križ“, str. 65);

autodestruktivno ponašanje („Posljednje pecanje Árpáda Szome“); pucanje obiteljskih spona:

Na pokopu, na nuštarskom groblju, stajali su jedan pokraj drugoga,

u crnini, Slavko i Janko. Plakali su. Mnogi nisu mogli razaznati koji je koji („Brazgotine rata“, str. 51); neočekivano oživljavanje negativnih tradicionalnih vrijednosti („Grijeh“); razočaranost životom koji se bliži završetku:

Ništa nije bilo kao prije, sve je bilo prazno. Više nije znao za koga, za čega se posla dohvaćati, komu vući, komu teći („Vjetar u gnijezdu“, str. 35).

To su, dakle, ponajviše tragične sudbine likova okruženih neprijateljskim svijetom u kome, htjeli – ne htjeli, doživljavaju svoj životni poraz. Sumorni prizori, prolaznost života, nestajanje uspomena česti su motivi Mirkovih priča:

Ni jednoga Subotičanina više nema, ni Miše, ni Ruce, ni Ivana Drvene Noge, ni Mice – svi s kojima je ovo ovdje gradio, prijateljvao, slavio i tugovao, svađao se i mirio, svi su otišli, porazbolijevali se, umrli („Mrvljenje mrve neba“, str. 93);

Konačno spoznajem svoj mir dugo traženi i nije mi teško, spokojno sjedim i čekam. Ona će doći. Sigurno će doći. Sve razriješiti. Neumitno je to (str. 95).

Ovo bi mogla biti ključna misao većine priča iz zbirke koju je autor minuciozno, tragajući za najboljim izrazima, gotovo maestralno napisao.

Bitno je naglasiti da se pred čitateljem otkriva pripovjedač koji za svoje likove pokazuje najdublju empatiju, razumijevanje i suosjećanje. Takvim pristupom on i čitatelja potiče da osjeti sućut prema likovima koje je gorka stvarnost svladala. U mnogim slučajevima Mirkovi su likovi sami odgovorni i često snose posljedice onoga za što su odgo-

vorni. Iz toga bi se moglo zaključiti da bi ljudi morali vlastitu sudbinu uzeti u svoje ruke, jer to život od njih traži. Koliko se i kako u tome uspijeva pokazao nam je autor, na briljantan način, u svojoj prvoj proznoj knjizi u kojoj je, kada je riječ o maloj priči kao književnoj formi, postao svojevrсни hrvatski Hemingway.

Kopunovićeva knjiga sadrži 12 pripovjedaka podijeljenih u tri poglavlja („Nevidljivi putovi“, „Odjeci željeznih koraka“, „Glasovi dolazećeg“), „pojmovnik mogućih poimanja“ koji je priredio Zlatko Romić te izvrstan pogovor Petra Vukovića. Za pohvalu je i tekst samoga autora pod nazivom *Hvala* u kome autor zahvaljuje svima koji su mu pomogli ispisati stranice ove knjige.

Zaključit ćemo ovaj osvrt na knjigu *Mrvljenje mrve neba* riječima Zvonka Sarića, koje najbolje svjedoče o vrijednosti Kopunovićeve knjige:

„Za nas čitatelje ove pripovijetke su mogućnost susreta i međuprožimanja putem teksta s onim što je istinski autentično“.

Zvonimir Pelajić

Ivan Antunović

POSLEDNJI GIZDAREV: PRIPOVIEST, OSNOVANA PO IVANU ANTUNOVICH BIVSEM UREDNIKU BUNJEVAČKIH I ŠOKAČKIH NOVINA

Zavod za kulturu vojvođanskih Hrvata, Znanstveni zavod Hrvata u Mađarskoj, Subotica – Pečuh, 2015., str. 289

U eri kada svako dijete svaki događaj na svakom *ajfonu* može – što bi rekao stanoviti Gašić – *telepromtovati* postavlja se pitanje kako reagirati kada ti u ruke dopadne knjiga s treće četvrtine XIX. stoljeća? Pa još kada joj stranice – ako ni zbog čega drugog, a ono zbog nagrizanja vremena – nisu požutjele nego su bijele poput reklame za najblistavije *blještilo* za zube. Dakle, nova je.

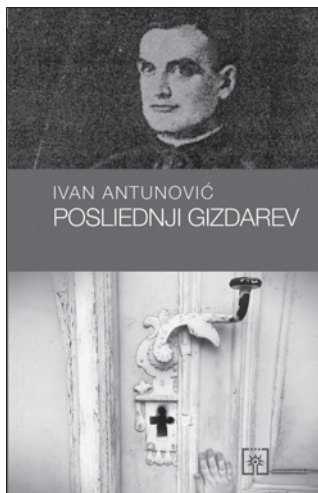
E, ta nova je zapravo roman *Posljednji Gizdarev* Ivana Antunovića, koji su ove godine zajednički objavili Zavod za kulturu vojvođanskih Hrvata i Znanstveni zavod Hrvata u Mađarskoj kao treću knjigu biblioteke *Prinosi za istraživanje književne baštine*, a koju je priredio Petar Vuković.

Posljednji Gizdarev tako je – nakon dobrih 130-140 godina – već i zbog svoje dobi pravo osvježenje stiglo iz arhiva Katoličkog društva za kulturu, povijest i duhovnost *Ivan Antunović*. Naravno, onima kojima okretanje stranice slijedi samo onda nakon što ju pročitaju.

A što to današnji, što će reći *suvremeni*, čitatelj može pronaći na oko 270 stranica *Posljednjeg Gizdareva*? Prije svega: arhaizam.

Arhaičan je, naime, jezik u romanu s kojim će se današnji čitatelj susresti, a kojega je u izvornom obliku – s dragocjenim pogovorom – priređivač ostavio, kao što su arhaični i naputci Ivana Antunovića o mnogim važnim onodobnim intimnim i društvenim pitanjima.

Stavimo li na stranu samu *profesionalnu orijentaciju* autora (svećenik), vrijeme kada je roman pisao, te njegovu spisateljsku nadarenost, *Posljednji Gizdarev* ipak nam ostavlja dovoljno prostora da na njegov gle-

damo kao na blago iz škrinje čije će svjetlo tek dobivati na jačini svakim novim čitanjem (i tumačenjem).

Što se potpisnika ovog teksta tiče svakako najjači dojam ostavio je odnos između Bunjevaca i Mađara (Magjara), koji se provlači kroz cijeli roman. Autor – iako izvorni Bunjevac (Hrvat) u više navrata i kroz više likova – iskazuje divljenje spram nacionalne samosvjesnosti Mađara (Borča, prije svih), bilo da je riječ o borbi za svoje zastupnike u tijelima vlasti ili (i danas aktualnom) očuvanju materinjeg jezika, pri čemu opisi samih Gizdarevih, Trumićevih ili samih Bunjevaca spadaju jedino u obvezni *default* romantične samozaljubljenosti u vlastiti nacijon (uzmimo za ovo primjer, recimo, kako su jedino Bunjevci pravili pravo vino, dok su ga Nijemci „krstili“, a da ne govorimo o tome koliko je u više navrata hiperbolizirana tjelesna ljepota Bunjevaca u odnosu na „konkurentske“ nacije).

Danas bi, naravno, bilo još mnogo toga spornoga u pisanju Antunovića: od usporedbe da Grk

nedjeljom ne zatvara svoj dućan do toga da se „otpadnici svoga naroda najbolje po tom poznaju, što su se svojoj vjeri i crkvi iznevjerili“. U tom smislu, čak i iz romantične vizure, sporna bi bila i idilična slika u kojoj okvir za krizmu siromašne djece čine bogatuni me(h)koga sr(d)ca, pri čemu sve slave i pohvale Crkve (od biskupa osobno) dobivaju ovi drugi, dok su im prvi (naravno) dužnici za cijeli život.

Pa ipak, ima kod Antunovića – ma koliko mu roman bio pun *dobrohotnih savjeta* – i objektivnih (i danas svježih, dakle, aktualnih) kritika poput onih o gradnji (nehumanih) višekatnica u gradovima ili pak onih o uzoravanju atarskih putova.

U tom smislu, posebno su dragocjeni dokumentaristički Antunovićeви opisi zima s prve polovice XIX. stoljeća (od Martinja do svetog Josipa), a napose onih koji se tiču preteča današnje *Dužijance* (*gostbe kod Baurea*), gdje se do u detalje navodi što su radile *rukovjetačice*, *nakićene poljskim cviećem*, te koje su pjesme tada pjevale sa svojim muškim parovima.

Osim navedenoga, svakako je zanimljivo – čisto vremenske usporedbe radi – pročitati i Antunovićevo viđenje odnosa Bunjevaca (Hrvata, katolika) i Srba (pravoslavaca), te Bunjevaca i kalvina (Nijemaca), kao i drugih pitanja koja se tiču sve većeg „odnarođenja“ bunjevačkih Hrvata od „Svete Majke Crkve“, čime ovaj roman dobiva na raskoši onodobne didaktike, ali zbog čega trpi na nužnim literarnim obrascima, dinamici i zanimljivosti, prije svega.

Ipak, kako se god promatrao Antunovićeв roman, on će u današnje vrijeme – naravno, onome tko za

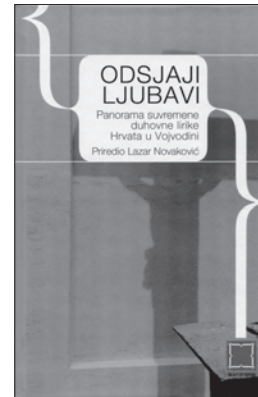
njegovim čitanjem bude imao volje – poslužiti kao dragocjeni izvor iz onodobne jezične i čudoredne riznice. Za to, međutim, nisu dovoljni niti *selfiji* niti površno prelistavanje *Posliednjeg Gizdareva* nego čitateljska lupa nad svakom ri(j)ječju i iščekivanja glagola na kraju svake njegove arhaične rečenice. Samo na taj način moći će se razumjeti ono što je o Zagrebačkoj filološkoj školi napisao Petar Vuković, te nastaviti istraživanja smisla ovog Antunovićeveg djela koje to zaslužuje po mnogim svojim osnovama. Jezičnim, literarnim, sociološkim...

Zlatko Romić

ODSJAJI LJUBAVI, PANORAMA SUVREMENE DUHOVNE LIRIKE HRVATA U VOJVODINI

(priređio Lazar Novaković)
Hrvatska riječ, Subotica, 2015., str. 142

Kao četrnaesta knjiga u ediciji „Suvremena poezija“ u nakladi Hrvatske riječi pojavila se 2015. godine knjiga *Odsjaji ljubavi* koju je priredio svećenik Lazar Novaković. Riječ je o rijetkom (i prvom) takvom izdanju u nakladi vojvođanskih Hrvata, a koje se tiče panorame suvremene duhovne lirike. To s jedne strane i ne čudi jer je pjesništvo jedan od dominantnih oblika književnoga izražavanja vojvođanskih Hrvata, a spomenuta knjiga na jednom mjestu daje cjelovitiji uvid u duhovnu liriku koja kao takva sažima u sebi samu esenciju postojanja, zagledanosti prema gore i traženje smisla kada nam se pogled s nepregledne panonske ravnice upre prema gore.

U knjizi su objavljene pjesme četrdeset i četiri autora od kojih je najstariji rođen 1901., a najmlađi 1988. godine. Tim kriterijem je bio vođen i prireditelj knjige koji je pjesme redao kronološki, prema godini rođenja autora, a ne prema sadržajno-kvalitativnoj odrednici. Žalosti sama činjenica da se u književnosti vojvođanskih Hrvata u mlade autore ubrajaju i oni na pragu ili preko tri-deset godina, što nam sugerira da još uvijek vapimo za mladima kao generacijsko-korektivnom čimbeniku te da bi sustavni rad s mlađim naraštajima trebao biti jedan od prioriteta, ukoliko ono što činimo i stvaramo danas gledamo kao zalag budućnosti i opstojnosti na ovim prostorima, ali i u širem društvenom kontekstu.

Hvale je vrijedan ovaj Novakovićev napor da na jednom mjestu sažme duhovnu liriku i na taj način apostrofira jedan od oblika pjesništva u Hrvata. Kako je u pogovoru naznačio Tomislav Žigmanov, na Novakovićev izbor „utjecao je cijeli niz kriterija – od obima pjesničke građe svakog od autora, preko činjenice postoji li autorovo samostalno djelo u vidu knjige ili ne, pa

do same umjetničke vrijednosti pjesama. U tom smislu treba istaknuti kako u Novakovićevoj panorami nisu zastupljeni svi pjesnici među Hrvatima u Vojvodini koji su pisali duhovne pjesme, već samo oni čije su pjesme udovoljile navedenim kriterijima" (str. 134-135). U knjizi su, osim svećenika, zastupljeni i laici među kojima ima i pučkih pjesnika, a sve skupa čini kolaž u kojemu su isprepleteni različiti, a opet slični duhovni motivi za kojima pjesnici kao tražitelji smisla žedaju, ali ih na različite načine interpretiraju, otkrivaju i nude svijetu. U pjesmama dakako dominiraju zavičajni motivi, osobito raspelo, o čemu svjedoče i pojedini naslovi pjesama: „Raspelo nad oranicama“, „Križ u šoru“, „Pred svetim križem“, „Križ“, „Slomljeni križ“, „Križ i ja“, „Stari križ“, „Pod križem“ i dr. S tim u svezi povezana je i Kristova muka, ali i uskrsnuće, a osim toga tu su i pjesme posvećene Isusovoj majci Mariji, Božiću i božićnom vremenu te drugi motivi usko vezani uz podneblje iz kojega su poniknuli pjesnici. U srži svakoga od spomenutih motiva je životvorna ljubav – ona koja trpi, raspeta, koja umire ali i uskrsava na život vječni. Zato i sam naslov knjige *Odsjaji ljubavi* zrcali na neki način te djelice ljubavi – kaleidoskopa u očima pjesnika kroz koje čitatelji mogu proniknuti u neki drugi i drukčiji svijet koji budi nadu u život vječni.

Budući da se u suvremenom nakladništvu velika pozornost poklanja i vizualnoj prijemčivosti knjige, važno je reći kako i sama naslovnica korespondira sa sadržajem, počevši od svjetlije boje naslovnice (što je u dosadašnjoj književnoj praksi vojvođanskih Hrvata bilo sporadično,

budući da su uglavnom dominirali tamniji tonovi), u čijoj sjeni nenaometljivo dominira raspelo, tako čest motiv u pjesama ovdašnjih pjesnika i pejzažima panonske ravnice.

Na kraju, posve utemeljeno, usudujemo se reći kako Novakovićeve knjiga može biti i jest polazišna osnova koju je u budućnosti nužno nadograđivati različitim književnim interpretacijama, a još više kritičkim iščitavanjem duhovne lirike vojvođanskih Hrvata.

Željka Zelić

Katarina Čeliković

IZGUBLJENO SRCE

NIU „Hrvatska riječ“, Subotica 2014., str. 118

Rutinska ocjena koja se ispisuje u tekstu novinske ili književne kritike u ovome prikazu neće imati prostora, jer knjiga za djecu koju je napisala Katarina Čeliković, a zove se *Izgubljeno srce*, u mojoj čitateljskoj vizuri, ukazuje na sazrijevanje kulturnih vrijednosti koje sije, usprkos mnogima, kojima je „sazrijevanje“ postalo tek televizijski ekran. Do te se usloženosti plemenitog sazrijevanja stiže, kao i do svjetonazora, baš kao u pričama Katarine Čeliković, ljubavlj, razvijanjem esencije raznolikosti i ljepote igre, odgojem u obitelji i učenjem, ali i ponekim suzama, koje su neminovne i tijekom odrastanja, a kvaliteta ove knjige ogleda se i u tome što aktivira ugodu doživljajne bliskosti, jer je ispis zbirke priča ove autorice prijemčiv kako onim mladima, tako i onima koji su malo manje

mladi, i zbog svega navedenog, takvo tekstualno mjesto zaslužuje uz čitateljsku pozornost i promišljanje i kritički pokušaj iskaza o ovome književnom pismu.

Knjiga *Izgubljeno srce* je objavljena 2014. godine u nakladi Novinsko-izdavačke ustanove *Hrvatska riječ* u novoustanovljenoj ediciji proze za djecu – *Vjeverica*. Zbirka Katarine Čeliković sastoji se od 24 priče, podijeljene u dva poglavlja: *Prve brige i pitanja*, te *Muke po pubertetu*. Knjiga sadrži i ilustracije Petra Tivkickog, a naslovnicu knjige potpisuje Darko Vuković. Većina ovih priča je objavljena u *Hrcku*, a prije svih djeca znaju da je to podlistak tjednika *Hrvatska riječ* namijenjen djeci.

Priče Katarine Čeliković objedinjene u ovoj knjizi su namijenjene ponajprije djeci osnovnoškolske dobi, ali i mi – malo manje mladi, čitajući ove priče, možemo se vratiti u to vrijeme našeg djetinjstva, kada su nas radovali i očaravali slatki magnetički djetinjstva ili kada smo kao dečki ili curice, znali ljutito reći – dosta mi je svega! Na neki sličan način – baš kao i Vlatka, ona iz Katarinine priče *Vlatka patka*, koja više nije ona sramežljiva debeljuca, koju bole komentari u ne baš slavnoj fazi života, ali koja je odlučila uživati u životu i koja zna što želi raditi, s kim će se družiti i na tom putu je nitko neće zaustaviti... I točka.

No, nije još točka gledajući mojih riječi o knjizi Katarine Čeliković *Izgubljeno srce*. Dječja književnost jest posebna vrsta književnog stvaralaštva u odnosu na druge oblike književnosti i njihovih specifičnosti, ali želim naglasiti kako se književnost za djecu i mlade ni po čemu ne izdvaja od one

opće književnosti, osim po recepcijskom aspektu. Književnost za djecu je svoj status stekla kasnije od opće književnosti, bilo je to u doba prosvjetiteljstva i romantizma, a činjenica je i kako je književnost za djecu dugo bila osporavana i sumnjalo se u njenu vrijednost i nepatvorenost.

Mnogi književnici su govorili: Pišite, pišite za djecu – ali tako da bi vašu knjigu sa zadovoljstvom pročitao i odrastao čovjek. Katarina Čeliković je upravo tako pisala i napisala ovu knjigu. Glavne inspiracije za pisanje ovih priča Katarina Čeliković nalazi u svakodnevnim dječjim doživljajima kod kuće, dakle u krugu obitelji, te u školi i međusobnim kontaktima njenih junaka i junakinja u ovim pričama s drugom djecom njihovog uzrasta. Ove priče jesu i poziv na igru, jer autorica ne pokušava u njima naturati djeci što trebaju misliti, već im pokušava ukazati kako da misle! Priče Katarine Čeliković imaju karakteristiku plemenite književne igre u kojoj kao čitatelji zajedno sudjelujemo s autoricom i siguran sam da ćemo se pridružiti i njejoj junakinji Mariji, koja u priči *Više se ne bojim mraka*, kaže i da

„nema tog straha kojeg ne možeš pobijediti“.

Katarina Čeliković je pogađajući pravi ton za odgovarajući uzrast pokazala ovim pričama da postoje brojne teme koje se mogu obraditi za djecu, od „maski“ koje ljudi nose kako bi prikrili tugu, pa do bolesti roditelja i iščekivanja povratka mame iz bolnice.

U književnim prikazima nije uobičajeno opširnije navođenje podataka o prethodnom radu autora, ali, ovoga puta činim iznimku, ne samo zbog toga što moju tekstualnost karakterizira i ludizam, nego zbog toga što postoje pojedinci koji pomiču određene granice, a jedna od njih je i Katarina Čeliković. Zbog čega? Svojim entuzijazmom omogućila je odvijanje kvalitetnih literarnih programa, a time je motivirala djecu, ali i one malo mlađe na čitanje i saznavanje. Pođimo redom.

Katarina Čeliković, profesorica književnosti, radila je u subotičkoj Gradskoj knjižnici, a ljubav prema čitanju pretočila je i u kviz za klince i klinceze *Čitam i skitam i knjigu pitam*. Osnovala je u Subotici *Hrvatsku čitaonicu*, organizirala je Pokrajinsku smotru recitatora na hrvatskom jeziku, *Dane Balinta Vujkova – dane hrvatske knjige i riječi*, Pokrajinski susret pjesnika *Lira naiva*, etnokamp i manifestaciju *Književno prelo*. Katarina Čeliković je uredila za tisak više knjiga, a svoje priče i pjesme je objavljivala u podlistku *Hrvatske riječi – Hrcko*, katoličkom mjesečniku *Zvonik*, kalendaru *Subotička Danica*, Hrvatskoj književnoj reviji *Marulić*, glasilu *Otac Gerard*. Objavila je među ostalim knjigu za djecu *Ljestve za nebo*. Od 2009. godine je menadžerica kulturnih aktivnosti

u Zavodu za kulturu vojvođanskih Hrvata. Dobitnica je više nagrada i priznanja.

Dakle, među ostalim, Katarina Čeliković je pridonijela i da mnoga djeca zavole knjigu od malih nogu, a to je dragocjen doprinos, bilo kada i bilo gdje, pogotovo u ovome podneblju, u situaciji opće marginalizacije književnosti, znači i one dječje, kada javnost nije u dovoljnoj mjeri upoznata sa zbivanjima ni u toj dječjoj književnosti, jer uz novčanu oskudicu u polju kulture dominira stanje nezainteresiranosti medija za kulturno stvaralaštvo, a pokazalo se u svijetu kako mnogi dječji naslovi itekako mogu biti profitabilni i medijski zanimljivi, te postati čak i sveopće prihvaćeno štivo. Svi znamo, primjerice, za Harryja Pottera, a bio jednom i jedan Duško Radović... i bila jednom i jedna Ivana... i tako dalje.

I hoću sada još nešto navesti. Kako je riječ o književnosti za djecu na hrvatskom jeziku, a koja nije česta tekstualna praksa Hrvata koji žive u Vojvodini, a kako pišem o djelu koje je pisano za djecu, podsjetimo se ovom prilikom da formalni početak hrvatske dječje književnosti označava knjižica Ivana Filipovića *Mali tobolac raznog cvjetja za dobru i pomnjivu mladež* iz 1850. godine, a slijedi razdoblje čiju pojavu označava objava romana Ivane Brlić Mažuranić *Šegrt Hlapić* 1913. godine, zatim će jedno razdoblje biti obilježeno prvim romanima popularnog Mate Lovraka, počevši od 1933. godine, potom će uslijediti razdoblje koje je započeto prvom knjige zrele poezije Grigora Viteza *Prepelica* 1956., a razvoj hrvatske dječje književnosti se nastavio do danas.

Ne zaboravimo i stare, brojne pjesme za djecu koje su se pjevale, riječ je o hrvatskim pučkim dječjim pjesmama – malešnicama tj. sanatalicama, koje su istrgnute zaboravu zahvaljujući studiji iz 1998. godine profesora Milana Crnkovića.

Zbog čega sam ovo naveo? Zbog toga što je to bio put kojim se hrvatska dječja književnost od fragmentarnih vrednota preobrazila u istinsku književnost, a knjiga Katarine Čeliković *Izgubljeno srce* spada u korpus hrvatske dječje literature.

Nadam se da će ustanovljena edicija *Vjeverica* pridonijeti da dječja književnost ovdašnjih Hrvata postane još plodnija. Sigurno je da će i knjiga Katarine Čeliković *Izgubljeno srce* biti dragocjena za izradu stručnih i znanstvenih radova s područja dječje književnosti, a pri ovome prije svega mislim na potrebu komparativnog izučavanja hrvatske dječje književnosti pisane od autora i autorica iz ovdašnje hrvatske manjinske zajednice, u odnosu na kontekst dječje literature koja nastaje u matici.

I što reći na koncu? Iako je naslov ove knjige *Izgubljeno srce* – srce ipak neće biti izgubljeno, nego će biti pronađeno u jednoj od priča Katarine Čeliković, baš kao i u samom životu, jer je naravno riječ o ljubavi. Knjiga Katarine Čeliković *Izgubljeno srce* je lijep književni dar djeci, ali i nama, malo manje mladima.

Zvonko Sarić

Neven Ušumović

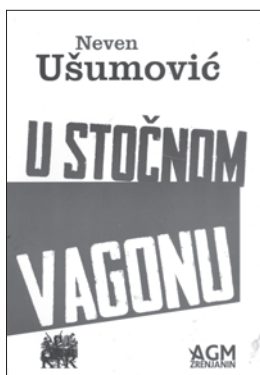
U STOČNOM VAGONU

Književna radionica Rašić i Hrvatsko kulturno udruženje Antun Gustav Matoš, Beograd, 2014. str. 155

Pokušala sam pronaći misao vodilju u stvaralaštvu Nevena Ušumovića i ove reprezentacije njegovih kratkih priča (16) okupljene pod nazivom *U stočnom vagonu* ne bi li to bila moja okosnica ovoga predstavljanja Nevenove knjige. Na početku njegova spisateljskog rada nalazi se *7 mladih*, prva zbirka kratke proze tiskana 1997. godine, a od 2012. čitamo i posljednju objavljenju zbirku novih priča *Rajske ptice*. Na jednom kraju mladi, na drugom starci, ne dajte se zavarati kako nisu obuhvaćeni i oni između. Široko je i raznoliko da bi se u spomenutu cilju tražio određeni smjer u obliku dominantne teme ili motiva. Ipak, nametnula se granica.

Lijepo je bilo znati da postoji granica ovog sumornog grada, države, vremena koja se može prijeći (28).

Ne jedna, konkretna, fizička, nego granica kao višedimenzionalni pojam – i konkretno prostorni, i apstraktno vremenski, i kao granica različitih svjetova (ne samo onih ljudskih u kojima svaki od nas pojedinačno gradi nego i onih metafizičkih). Pojam granice kod Nevena je multipliciran i razuđen, uz malu konstantu, a to je opasnost graničnog prostora kao prostora nužne promjene. Često je moj dojam o junacima Nevenovih priča bio upravo hodanje po žici ispod koje zjape ambisi. Različita su imena tih bezdana: alkoholizam, pornografija, ubojstvo, dosada, usamljenost, ljubav, strah, stid. A zašto baš ambisi? Jer

pad, uslijed skliznuća ili namjernog skoka, odnosno, kao svjesni ili nesvjesni čin, nikada nije s male visine, jer dubina provalije obavezno alarmira pitanje života i smrti.

A pitanje tračnica, po kojima idu ovi naslovljeni stočni vagoni, osnovna je autorska praksa – udvajati, množiti – da ne kažem, junake na i ovako *caklenim* nogama slati na put, preko granica, u druge svjetove u kojima će ispitivati vlastite i tuđe granice.

Neven je suvremeni autor i takvo je i njegovo djelo. Motiv hrasta je stari motiv, simbolički obremenjen, tradicijski beskompromisno omeđen. Moguće da sam motiv hrasta prvotno subjektivno izabrala ali bit će u funkciji osvjetljavanja granice. U antici je bio posvećen Zeus/Jupiteru, kod nas Perunu – bogu gromovniku – koji je svoju volju obznanjivao kroz šuštanje hrastovog lišća. Ovo sveto i obredno drvo za naše pretke, koje je nekada predstavljalo svetište, odnosno, preteča je hrama, bilo je prostor komunikacije s gornjim, s onim svijetom, sa svijetom koji je s onu stranu – s božanstvima i s precima. I onda autor, svjesno ili nesvjesno multiplicira, tako što radnju svojih priča „Slavujev jezik“, „Čikungunja“, „Sačinjenje“, „Upokojenci slabo spi-

jo“ postavlja u šumu Hrastovaču, a znamo da su šume u tradicijskom ključu granični prostori i stoga uvijek začarani, ili ispod hrasta čije se grane „vijugaju poput gladnih zmija“ što je motiv ruskih vjerovanja, na groblje u kojem su zasađeni hrastovi, a o tome što je groblje ne moramo dodatno govoriti. I oslikava nam autor npr. u „Slavujevom jeziku“ ritual oko vatre s vilom-djevojkom Tünde u toj istoj Hrastovači kojom vlada šuštanje hrastovog lišća, osjeća se dašak drevnosti nalik ozračju narodnog rituala. I doista, onostrano je prisutno, odnosno, nadmoćno – granice su prijeđene, svjetovi su spojeni, sadašnjost doziva prošlost ili obratno. Ali osvjetljava se, groteskno, i prijevara: postotak autohtonih šuma spustio se na ispod 10%, uokolo su prevladavali borovi i bagremi, američki koprivici, zanesenost a ne ljubav – vila Tünde a ne pokojna Jelena. (Kako je autor dodao, Hrastovača je postala streljana.) Ustvari, postoji i dalje forma, ali nema nekadašnjih ideala te se samim tim značenje pomiče i nanovo ispisuje.

Primjer za koji bih vas željela zainteresirati je Refik u „Čikungunji“ čija seksualna i emotivna neostvarenost klizi ka pornografskoj motivaciji za putovanjem po lijev od mokračice. On na putu zaspi ispod hrasta, a tko tamo zanoči po narodnom vjerovanju skrene s uma, a naš junak s buđenjem može li doći k sebi, još više zastraniti ili kako može ostati isti?! Pročitajte i upustite se u igru s vlastitim granicama.

(Tekst s predstavljanja knjige u Subotici 5. veljače 2015.)

Nevena Mlinko

LIRA NAIVA 2013., IZABRANE PJESME

(uredila Katarina Čeliković, izbor pjesama: Stjepan Blažetin)
Katolički institut za kulturu, povijest i duhovnost „Ivan Antunović“ i Hrvatska čitaonica, Subotica, 2013., str. 135

Svake godine uoči susreta pučkih pjesnika „Lira naiva“, na natječaj koji raspisuje Hrvatska čitaonica pristižu brojne pjesme nepatvorenih zaljubljenika u pisanu riječ. Prilika je to da do tada neafirmirani, „pjesnici iz sjene“ (među kojima ima i onih afirmiranih koji imaju objavljene samostalne zbirke pjesama) pisanim riječima priopće svoja najdublja razmišljanja i osjećaje. Stoga ne čudi da je interesiranje za ovu književnu manifestaciju iz godinu u godinu sve veće, jer je to također prilika da pjesnici otkrivajući djeliće sebe jedni drugima šire i vlastite vizure i obzorja.

Nimalo laka zadaća 2013. godine da od dvjestotinjak na natječaj pristiglih pjesama načini izbor pjesama za objavu pripala je Stjepanu Blažetinu iz Pečuha. U knjizi su tako prema njegovu izboru objavljene osamdeset i tri pjesme od ukupno šezdeset i četiri autora, od kojih su neki već dobro poznati višegodišnji sudionici „Lire naive“. Svoju ne tako laku zadaću potvrdio je i sam Blažetin koji je u pogovoru istaknuo, na taj način sugerirajući i koncept kojim je bio vođen prilikom izbora pjesama, da „neki autori u ovome zborniku osjećaju tu toliko potrebnu odgovornost prema svojem sredstvu izražavanja i prema jeziku pristupaju s dužnim poštovanjem, što je svakako znak pjesničkoga 'odraščanja', stjecanja pjesničke samosvijesti“ (str. 128).

Zbirka pjesama *Lira naiva 2013.* tako biva na neki način prostor prikupljanja i čuvanja pjesama koje svjedoče različite zbilje i kutove gledanja na svijet kroz prizmu pjesničkih svjetova koji u njemu opstoje, bilo da pišu standardnim hrvatskim jezikom ili se pak služe bunjevačkom i šokačkom ikavicom. Upravo u toj šarolikosti leži i vrijednost izabranih pjesama jer su one čuvarice identiteta Hrvata s ovih prostora, kao jedan od oblika kulturne ali i književne autonomije.

Motivi u pjesmama su raznoliki baš kao i pjesnici koji pripadaju različitim generacijama, zanimanjima, svjetonazorima. Dominantni motiv nedvojbeno je ljubav, ali i zavičajni motivi koji su pak nerijetko isprepleteni s egzistencijalnim motivima. Hvale je vrijedno što je u „Liri naivi“ dano mjesto i mlađim autorima od kojih je u vrijeme objavljivanja ove zbirke najmlađa autorica imala tek petnaest godina, a što bi u budućnosti mogao biti poticaj i drugim samozatajnim mladim pjesnicima da se odvaže svoje uratke „pokazati svijetu“. To uistinu nije niti lagana, a još manje zahvalna zadaća, jer pjesnik svojim riječima zrcali i dio svoje

duše te na taj način svoje najdublje osjećaje izlaže sudu javnosti. Međutim, riječi – one prave – uvijek se prepoznaju u moru riječi i krče put prema ljubiteljima čiste Riječi – one od koje je sve postalo.

Ono što je evidentno jest da su se kriteriji, kada je u pitanju izbor pjesama, iz godine u godinu podizali na višu razinu, što ovaj susret pučkih pjesnika čini kvalitetnijim, ali i pjesnike nuka da razvijaju sposobnosti priopćavanja i artikuliranja svojih misli kroz riječi, što je na neki način u pogovoru potvrdio i sam Blažetin.

Bilo bi zanimljivo u narednim godinama (budući da su do ove, 2015. godine, objavljene još dvije zbirke „Lire naive“) uložiti napor i načiniti svojevrsnu retrospektivu i komparativni prikaz svih dosadašnjih susreta Lira naiva i objavljenih zbirki pjesama s istih, što bi nam pružilo cjelovitiji uvid u mijene i razvoj ovoga susreta kroz godine te nam ukazalo na bogatstvo duha ali i pisane riječi iz pera pučkih pjesnika.

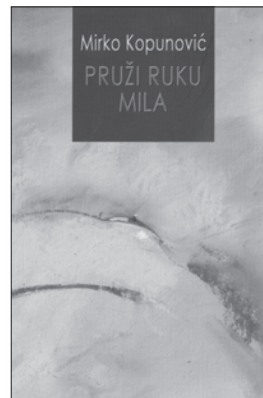
Željka Zelić

Mirko Kopunović

PRUŽI RUKU MILA: PJESME

Samizdat, Hrvatsko akademsko društvo, Subotica, 2014., str. 67

Tijekom listopada 2014. godine, u sunakladi Hrvatskoga akademskog društva i samoga autora, objavljena je nova knjiga pjesama pod nazivom *Pružiti ruku mila* Mirka Kopunovića. Nakon uspješnog izleta u područje kratkih priča u knjizi *Mrvljenje mrve*

neba, autor se ponovno vratio svojoj omiljenoj formi pjesama u prozi.

Knjiga *Pružiti ruku mila*, koju je uredio Vladan Čutura, sastoji se od 40 pjesama pisanih u slobodnoj formi u kojima su stihovi različite tematike, a najviše o ljubavi, životu i smrti. Kopunović se, dakle, u svojoj šestoj knjizi vratio poeziji kratke forme kojom najbolje komunicira s čitateljem. Pri tom otkriva i vlastite emocije, životno iskustvo i mudrost bez nedoumica, koje ostavlja u velikom omjeru čitateljima da ih sami protumače.

U izabranim pjesmama autor otkriva dio sebe, piše emotivnu poruku o životu i ljubavi, ali i tajnu smrti koja je česta tema njegovih pjesama. I ovoga puta autor zbirke ne robuje pjesničkim formama, poezija mu je narativnog karaktera, ali izražajnog i jasnog stiha. Na taj način on maksimalno aktivira čitatelja na razmišljanje i suradnju, što se može zaključiti već iz samih naslova pojedinih pjesama od kojih se većina može svrstati u refleksivnu poeziju.

IDI

*Idi,
kreni već jedared.
Uzmi u ruke to malo ti dano
sakrij vjetar moćni u njedra
plovi oceanom mutnim, bijesnim
ne plaši se oluja lomnih, strašnih...*

POLJE TE ČEKA

*Budi smjela,
istrpi
teški su nanosi prošlosti
u vječitoj borbi s mirom vjere
protiv sebe za sebe si
i tu ti nitko pomoći neće...*

NE OKREĆI GLAVU

*... Nemoj,
ne okreći glavu, zaboga.
Čekaju te izdanci koraka
radosni zdenci suza prolivenih
vrt obilja u rukama pruženim
osjet nestanka, osjet nastanka.*

NE IDI

*Ne idi
u Hadove dvore
spoznat ćeš prerano tajne života
da nema rađanja bez smrti
ni smrti bez rađanja novog
i ništa isto više biti neće...*

ZNAJ

*... Znaj,
nije onako kako vidiš
a ni onako baš kako hoćeš,
ali ne zaustavljaj se, ustraj
ne želi odmorista, ni staništa
ne stoj, na dobrom si putu...*

Knjigu je likovno opremio akademski slikar Ivan Balažević, a na koncu ovog kratkog prikaza mogli bismo se složiti s njenim urednikom Vladanom Čuturom, koji je svoj pogovor završio riječima:

„Čitatelj koji pročita ovu zbirku pjesama postat će bogatiji za lijep doživljaj, mudro životno iskustvo zaodjenuto u ruho poezije“.

Ovu doista vrijednu knjigu preporučam svim ljubiteljima pjesništva, a pogotovo onima koje zanima refleksivna poezija.

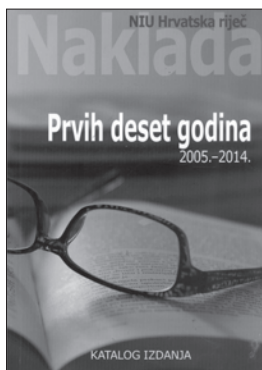
Zvonimir Pelajić

**NAKLADA NIU HRVATSKA
RIJEC : PRVIH DESET
GODINA 2005.-2014.**

*(urednik Zvonko Sarić)
Hrvatska riječ, Subotica, 2014., str. 72*

Tek dobivanjem statusa nacionalne manjine, 2002. godine, Hrvati u Republici Srbiji počeli su izgrađivati svoje institucije. Već iste godine osnovana je Novinsko-izdavačka ustanova „Hrvatska riječ“, kao profesionalna ustanova koja se financira javnim sredstvima. U okviru ove kuće vremenom je pokrenuta i nakladnička djelatnost što rezultira njihovom prvom tiskanom knjigom 2005. godine, zbirkom pjesama *U izmučenim riječima* subotičkog književnika Vojislava Sekelja.

S ciljem da se sumira prvo desetljeće spomenute djelatnosti, koncem 2014. objavljena je knjiga pod nazivom *Naklada NIU Hrvatska riječ – Prvih deset godina 2005.-2014.* Naslovom je o knjizi praktično sve rečeno: u pitanju je svojevrni katalog,

odnosno pregled knjiga objavljenih u navedenom razdoblju. A objavljen je ukupno 61 naslov u više edicija („Suvremena poezija“, „Suvremena proza“, „Baština“, „Svjedočanstva“, „Izabrane drame“...). Radi se o naslovima različitih književnih rodova kao i znanosti te publicistike (jezikoslovlje, književna povijest, etnografija...). Uz opće informacije o knjizi, te njezinu fotografiju, u katalogu se može pronaći i kratak tekst (mahom izvadak iz recenzije) o svakom od naslova.

O razlozima izdavanja ove knjige najbolje govore riječi zapisane u njezinu predgovoru, a koje potpisuje Zvonko Sarić, urednik knjige te ujedno i vršitelj dužnosti urednika nakladničke djelatnosti NIU „Hrvatska riječ“: „Nakladnička je djelatnost jedna od najznačajnijih sastavnica očuvanja i razvoja nacionalnog identiteta u oblasti kulture manjinskih zajednica. A što nam govori ovaj dio književne produkcije ovdašnjih Hrvata? Prije svega, to je jedna od potvrda da hrvatska manjinska kultura i književnost postoje u Srbiji, manjinska kultura i književnost koja se naravno nalazi i u sklopu naše jedinstvene, matične, nacionalne hrvatske kulture, ali i kao opstojan segment u cjelini kulture i književ-

nosti domicilne države. Ovdašnja književna produkcija nas Hrvata jest jedan od legitimnih dokaza i tragova našeg postojanja. Novo desetljeće nakladništva NIU 'Hrvatska riječ' je pred nama“.

Knjiga je izišla u nakladi Udruge novinara Cro-info iz Subotice u tiraži od 500 primjeraka.

Davor Bašić Palković

Lazar Merković, Izabela Papdi

**BIBLIOGRAFIJA ČASOPISA
ZA KNJIŽEVNOST,
UMETNOST I KULTURU
RUKOVET : 1955 – 2014.**

*Književna zajednica Subotica, 2014.,
str. 328*

Na početku, čestitam! Ne mali poduhvat, kojim se možemo pohvaliti, podičiti, jer ni veći kulturni centri od grada Subotice nemaju ovakvu iscrpnu i serioznu ponudenu i sačinjenu bibliografiju.

Preda mnom je časopis *Rukovet* broj 5-8 / 2014, Godište LX. Datum za slavlje i pamćenje. Šezdeset godina izlaženja časopisa, okrunjeno se netom objavljenom bibliografijom, koju je znalački i s puno ljubavi pripremio Lazar Merković i Izabela Papdi (koja je zasigurno pomogla doajenu bibliografskog posla). Strpljivo, uporno, nadasve zahtjevno. Merković je svih ovih godina, ne štedeći sebe, skupljao, pabirčio i bilježio jedinice, na ceduljice vezane za časopis, od prvog broja izlaska časopisa. Prvi broj je izašao davne godine, svibnja/maja 1955. Za glavnog i odgovornog urednika postavljen

je pisac, novinar i prevoditelj Lazar Merковиć.

Uopćeno, bibliografija; biblioknjiga, plus, grafika – pismo. Knigapismo. Najstarijom bibliografijom se smatra Kalimahov popis knjiga u Aleksandrijskoj biblioteci iz 3. s. p. n. Ima raznih vrsta bibliografija, a zajedničko im je da su one bitan posrednik između čitatelja i knjige. Moraju, trebaju ispunjavati odgovarajuće uvjete kako bi nosile i ponijele to ime. Od opisa naslovnice, imena autora, teksta i tako dalje...

Broj 5-8 /2014. časopisa *Rukovet* tematski je posvećen bibliografiji. Sve uvjete visoko profesionalno ova bibliografija ispunjava. Inače, pored raznih enciklopedija, leksikona u ranijim vremenima, narodnog kalendara, bibliografija je nezaobilazni kut duhovnog i kulturnog bogatstva, jedne sredine, naroda, koji iole drži do sebe.

Uvodne napomene, predgovor, napisao je Lazar Meerković.

Na naslovnoj stranici su fotografije glavnih i odgovornih urednika časopisa u minulom periodu izlaženja.

Prvi urednik – Lazar Merковиć od 1955. do 1966. i od 1970. do 1972.; Radovan Ždrale od 1960.

do 1983.; Petar Vukov od 1972. do 1983.; Milenko Popadić od 1983. do 1987.; Milovan Miković od 1987. do 1994. i aktualni urednik Boško Krstić od 1994. Na drugoj stranici je fotografija prvog broja časopisa, a na zadnjim stranicama su fotografije časopisa, koji je tijekom vremena mijenjao dizajn i format, kao i fotografije pojedinih izdanja časopisa.

„Tokom šest decenija u *Rukoveti* je saradivalo oko 2600 domaćih i stranih pisaca, 261 umetničkih i stručnih prevodilaca, 439 domaćih i stranih likovnih umetnika i 66 majstora fotografije. Kod navođenja broja saradnika nismo uzeli u obzir anonimne stvaraoce.

Ova bibliografija sadrži 10996 bibliografskih jedinica. Bibliografski opis obuhvata prezime i ime autora, naslov, podnaslov, ime prevodioca, godišće, broj sveske, godinu izdavanja, broj stranice. Kod nekih jedinica su data i dodatna objašnjenja.

Raspored bibliografske građe je sledeći: Književnost na teritoriji Jugoslavije, Narodna književnost, Strana književnost, Nauka o jeziku, Opšte osnove nauke i kulture, Društvene nauke, Umetnosti, Likovni prilozi. Izrađeni su Registar autora, Registar prevodilaca, Registar likovnih umetnika, Registar autora fotografija i Registar razrešenih inicijacija i pseudonima. Bibliografija posebnih izdanja časopisa *Rukovet* upotpunjuje informaciju o radu Uredništva.“ (Iz uvodnog dijela bibliografije).

Što na kraju reći? Časopis je čitan i prihvaćen diljem (nekadašnje) Jugoslavije, i šire. Rasadnik, mnogih mladih stvaraoaca, njihovi prvi literarni koraci su ovdje našli svoj put ka umjetnosti. Još jednom čestitamo. Nalazim da je malo časopisa u

svijetu obogaćeno bibliografijom, koja je pravi kompas za eventualne buduće proučavaoce i istraživače na polju periodike i stvaralaštva. Pravi rasadnik.

Vojislav Sekelj

Dražen Prčić

DOGOVORENI BRAK

Minerva, Subotica, 2013., str. 200

Dražen Prčić (Subotica, 1967.) diplomirani je pravnik, novinar i spisatelj koji je objavio 12 knjiga, od kojih su neke prevedene i na engleski, talijanski i mađarski jezik, istodobno autor i triju kazališnih komada.

Usprkos tim zavidnim brojkama, i titulom „autora koji je objavio prvi subotički omladinski roman *Moja klinka i ja* 1992. (što nije posve točno, jer su omladinske romane mnogo prije njega pisali subotički spisatelji starije dobi, prije svih pokojna Valerija Burkus, istina na mađarskom jeziku, tijekom 70-ih minula stoljeća), on se ne može smatrati „ozbiljnim” spisateljem, što i sam ističe. On ima svoju ciljnu grupu čitatelja (istina malobrojnu), u opsegu od 20 do 30 godina, koji od njegovih djela ne očekuju neke uzvišene literarno-filozofske domete, modernističke stilske akrobacije, već zabavno i velikog umovanja oslobođeno štivo. Činjenica da nijedan oficijelni nakladnik (iznimka je njegova matična novinarska kuća „Hrvatska riječ”) nije prihvatila nijedan njegov rukopis, niti ga je on vjerojatno nudio ijednoj, shvaćajući koliko je „lako štivo” ono što on

piše, već je sve svoje knjige tiskao o osobnu trošku i uz pomoć donatora i sponzora kojima se u velikoj mjeri zahvaljuje u svakoj knjizi, barem tuce puta spominjući ih, već sama po sebi kazuje nam da on ne teži k dubokoumnim spisateljskim dostignućima, praćenjem aktualnih suvremenih književnih strujanja, već se samosvjesno samodefinira kao „pisac za široke narodne mase”, što, opet, valja shvatiti uvjetno, imajući u vidu starosni opseg kojemu je namijenjeno njegovo djelo.

Roman *Dogovoreni brak* ima zanimljivu fabulu, baziranu na starom i konzervativnom *adetu* sklapanja ugovorena braka još u djetinjstvu, i, po Prčićevom običaju, skončava happy-ndom, roman koji ima izvanredno oslikane portrete likova, iznimno zanimljiv zaplet i očekivano razrješenje. Stalni motivi Prčićevih romana – Subotica, Palić, religioznost svih junaka, odbojnost glede alkohola, duhana i putene ljubavi, suprotstavljene onoj, manje-više platonskoj, idealističkoj i romantičnoj, tenis, i obvezatno re- vanširanje sponzorima i donatorima (konkretno: beskrajno ponavljanje

Palića, njegovih gostiona, TK „Palić“, vinarije „Zvonko Bogdan“, hotela itd.), prisutni su i ovom romanu, kao i njegov stil, koji je primjereniji drugorazrednu ljubicu autora iz 19. stoljeća, uz koji ide potpuna nedosljednost glede realnosti (spremačica izgovara rečenicu: „Ti i ja smo iz Monoštora, najljepšeg sela u Vojvodini, koje leži nadomak lijeve obale Dunava.“), jeftino suočavanje čitatelja s općepoznatim podacima koji nemaju nikakve razumske niti logičke svrhe („putovao je preko južne Mađarske i Bačke, koja je nekada bila dijelom Ugarske“; „Svetozar Miletić, kojeg mi zovemo Lemeš, i u kojemu je nastanjen hrvatski živalj“), anakroni stil, isticanje sitnica potpuno nesuvislih i nepotrebnih radnji, poput marke automobila taksija, junaka romana ili lica i bezubosti konobara u elitnoj kavani (osim ako i oni nisu sudjelovali u sponzorstvu naklade), isprekidani katkad romantičarskim opisima godišnjih doba, prirode ili vremenskih prilika, primjerenije, kako rekoh, spisatelju 19. stoljeća, no književniku 21.

No, za „ciljni krug“ Prčićevih čitatelja, Prčića, koji, kako sam uvijek ističe, ne piše za enciklopedije, već za publiku, ovo je još jedan u nizu čitljivih romana, s interesantnom temom, fabulom i likovima, koji će ostaviti ravnodušnim „ozbiljne“ kritičare i čitateljstvo, ali zadržati, i štoviše, produbiti vjernost njegovih stalnih čitatelja glede svakog novog izdanja.

Ako se nečim može podičiti naš autor, čega mu nikada ne manjka, to je dosljednost i ustrajnost.

Robert Tilly

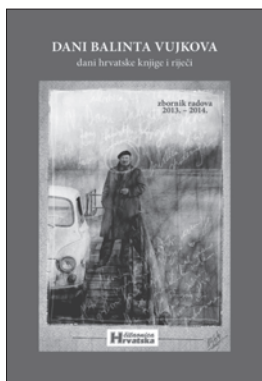
DANI BALINTA VUJKOVA – DANJ HRVATSKE KNJIGE I RIJEČI (ZBORNİK RADOVA 2013.-2014.)

(uredila Katarina Čeliković)
Hrvatska čitaonica, Subotica 2014., str. 390

Katarina Čeliković, urednica *Zbornika radova sa znanstvenih skupova Dani Balinta Vujkova 2013. i 2014.*, u prvoj rečenici svog Predgovora ističe kako „stručni skupovi imaju svoj stvarni završetak tek kada su radovi otiskani u zborniku.

Dani Balinta Vujkova, za razliku od nekih drugih sličnih manifestacija, dosljedno uspijevaju biti „dovršeni“. Zbornik izlazi kontinuirano, bijenalno, pa možemo sa sigurne vremenske udaljenosti vidjeti kakvim je plodovima urodio program prethodna dva saziva skupa. Sudeći po 390 stranica zbornika i trideset i osam priloga podijeljenih u dva velika bloka: šesnaest priloga s XII. i dvadeset i dva priloga s XIII. Dana Balinta Vujkova, svjedočimo o kvantiteti, ali i kakvoći zborničkog kontinuiteta.

Dva tematska bloka *Zbornika* se uvelike razlikuju. Prvi blok teksto-va bliži je onom što poimamo pod „klasičnim“, „uobičajenim“ zbornikom jedne književno-znanstvene manifestacije. Otvaraju ga dva metodička rada u kojima Ante Bežen, Vesna Budinski, Martina Kolar Billege s Učiteljskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu pokazuju na koji način se istražuje recepcija teksta na novostokavskoj ikavici kod učenika štokavaca i kajkavaca u Hrvatskoj. „U praktičnom metodičkom diskursu se može postaviti pitanje je li učenike kajkavce i štokavce primjereno izla-

gati tekstovima pisanog književnog jezika novoštokavske ikavice”, pitaju se autori (vjerujem samo retorički) u zaključku ovoga teksta pa konstatiraju da je to moguće „uz primjerne i dobro osmišljene metodičke postupke, etape i situacije...” te se na taj način „njeguje jezični i ini identitet hrvatskog naroda u domovini i izvan nje”...

Najviše tekstova u prvom bloku nazvanom „Godina hrvatskih velikana” posvećeno je Aleksi Kokiću (Lajčo Perušić, Željka Zelić, Miroslav Stantić i Katarina Čeliković). Vera Erl i Tatjana Ileš iz Osijeka pišu o tragovima Balinta Vukova i Julija „Đule” Njikoša u baštinskoj kulturi Hrvata, povezujući dva velikana, različite provenijencije, čiji se rad odlično nadopunjuje. Prvom je primarna riječ, a drugom glazba, ali obojici hrvatska folklorna tradicija.

Tomislav Žigmanov piše o duhovnom pjesništvu svećenika Josipa Temunovića i Marka Vukova, čiji rad i sam nastavlja kao (duhovni) pjesnik. Mirko Ćurić predstavlja đakovačko-osječkog pandana Balinta Vukova, prvu doktoricu etnologije u Hrvata i sakupljačicu narodnih „pripovitki” dr. Milenu Papratović.

Urednica je zgodno taj tekst stavila nakon teksta Mile Markov Španović o ženskim likovima u djelu *Ženski udesi* Živka Bertića, budući da su Živko Bertić i Franjo Papratović, otac dr. Milene Papratović, drugovali, ali i politički zajedno djelovali, te bili sudionici spaljivanja mađarske zastave prigodom otvaranja HNK-a u Zagrebu 1895. Svoj jezikoslovni prilog daje stalni sudionik manifestacije dr. Ernest Barić u tekstu „Hungarizmi u djelima Antuna Karagića”. Zanimljiva su dva rada koja se bave pučkom dramom *Ki će mi šoldi dati*; Teodora Vigato analizira ovu dramu s književno-znanstvenih i književno-povijesnih pozicija, dok Ivica Vigato govori o jezičnim osobitostima ovog igrokaza koji je napisao pomorac sa Silbe Artur Lukin.

Robert Hajszan iz Panonskog instituta u Pinkovcu (Austrija) predstavlja Balinta Vukova u izdanjima *Panonskog ljetopisa*, dajući prilog recepciji, ne samo Vujkovljeva rada, već i recepciji same manifestacije koja nosi njegovo ime. Bernardica Ivanković priložila je tekst o narodnoj književnosti podunavskih Hrvata u kalendarima koji su neredovito izlazili, a Davor Bašić Palković je prezentirao Knjišku produkciju vojvođanskih Hrvata 2012.-2013. Prilog o Knjiškoj produkciji vojvođanskih Hrvata 2013.-2014. daje Zvonko Sarić.

Drugi blok tekstova u *Zborniku* donosi radove s dvodnevnog stručnog savjetovanja pod nazivom „*Knjiga do djece – knjiga za djecu*”, održanog u sklopu XIII. Dana Balinta Vukova, u suradnji s Gradskom knjižicom iz Subotice, na kojem je sudjelovalo trideset predavača među kojima su bili knjižničari, profesori, nakladnici i ilustratori knjiga

za djecu iz Srbije, Hrvatske i Mađarske. „Oni su pokušali odgovoriti na kompleksne izazove prilagođavanja suvremenim trendovima života u kojima se čitalačke navike smanjuju, a posljedice (ne)čitanja ostavljaju porazne tragove na mnoge mlade generacije. „U zborniku se nalazi 21 rad, što je najveći odaziv sudionika skupa do sada“, piše urednica, iako broj tekstova, naravno, nije jamac kakvoće. Ovdje je uglavnom riječ o tekstovima metodičkog karaktera, prikazima različitih radionica, primjerima dobre prakse u radu s najmlađima u knjižnicama, ali i tekstovi nad kojima se valja itekako zamisliti, poglavito se to odnosi na izdavače i autore. Većina autora tekstova ili radionica su ravnatelj/i/ravnateljice ili knjižničari/knjižničarke u gradskim knjižnicama koje su zapravo najveći kupac dječjih knjiga u Hrvatskoj, a vjerojatno je tako i u zemljama okruženja. Ministarstvo kulture godišnje za otkup knjiga od autora i nakladnika izdvaja oko 15 milijuna kuna za gradske knjižnice, uz uvjet da im isti iznos doznači i lokalna samouprava. Dakle, raspolažu s respektabilnih 30 milijuna kuna, što im daje u javnosti malo vidljivu, a zapravo veliku moć u odnosu prema nakladnicima i autorima. Knjige koje ne prođu kroz njihove „filtre“, i ne budu uvrštene u otkupne planove, zapravo su osuđene na propast. U tom kontekstu važan je tekst Natalije Dragoja, knjižničarke iz najveće hrvatske knjižnice – Knjižnica Grada Zagreba – koja govori o kriterijima izbora dječje knjige i pokušava odgovoriti na pitanje „što su dobre dječje knjige i koji su kriteriji odabira?“ a daju se i primjeri „dobrih knjiga“. Rad je zanimljiv i informativan,

a ono što bi moglo zabrinuti organizatore manifestacija poput Dana Balinta Vujkova jest da nije izdvojena niti jedna knjiga koja ima korijene u hrvatskoj narodnoj književnosti ili knjizi/slikovnici koja je plod izbora, prerade ili slobodnije obrade narodnih pripovijetki ili sličnih djela koja su proizišla iz hrvatske narodne baštine. Sličan se zaključak nameće kada se pročita zajednički rad ravnateljice Gradske i sveučilišne knjižnice Osijek Dubravke Farkaš, Dražena Jarabeka i Srđana Lukačevića. Oni se bave temom Problemskih slikovnica, dakle, da iskoristimo termin Lajče Perušića iz teksta o Kokićevom pjesništvu, „tendencijskim“ slikovnicama. Oni izdvajaju kao preporučljive slikovnice koje se bave, kako kažu autori „neveselim modernim temama“, kojih je, po njima, u hrvatskoj književnosti premalo, „zbog relativno kasnog pokrivanja i prihvaćanja tekstova ovakve vrste u hrvatskoj književnosti“. Stanje se po njima mijenja nabolje pa je primjetno „intenzivnije obrađivanje navedenih tema kroz tzv. problemske slikovnice.“ Autori kao pozitivan primjer navode tri „problemske“ slikovnice Dubravke Pađen Farkaš, koje oslikao Dražen Jarabek, koje su prepoznate i od stručne javnosti pa su zaslužile i nagrade među kojima i Ovcu u kutiji.

Uz dužno priznanje autorima i autoricama ovog zanimljivog i poučnog dijela zbornika ipak ostaje pitanje zašto kod hrvatskih knjižničara slabije prolaze klasične slikovnice nastale na temelju narodne baštine koje u prvom redu žele pružiti čitateljski užitek, za razliku od „problemskih slikovnica“, „storytellinga“, metodičkih obrada, pothvata, projekata i radionica. A u početku

dječje književnosti bijaše riječ, i to ona pučka, jednostavna, razigrana, iskonska, ona u kojoj se djeca tretiraju kao objekti tendencijske književnosti. Mislim da ovakav *Zbornik* i Dani Balinta Vujkova mogu dati prinos da se u budućnosti hrvatska narodna književnost za djecu dodatno promiče i potiče.

Mirko Čurić

SVJETLA STARIH FOTOGRAFIJA

(grupa autora: Ivan Andrašić et. al.)
UN Cro-info, Subotica, 2014., str. 148

Ima tomu više od bar pola desetljeća kako je novinar *Hrvatske riječi* Dražen Prčić došao na ideju oživjeti stare fotografije kroz priču o njima samima. Ta je ideja – pokazalo se vrlo brzo – naišla na plodno tlo, ne samo suradnika nego i ljudi koji su manje ili više vezani uz ovaj tjednik. Naime, iz broja u broj „Priča o fotografiji“ – kako glasi prepoznatljiv naslov ove rubrike – širila se, ne samo prostorno, nego i (koliko je to uopće moguće) vremenski i tematski na upoznavanje lica koja su na svoj način obilježila svakodnevicu sjevera ili zapada Bačke, Srijema, te Banata.

Iz takve ponude novinar *Hrvatske riječi* Mirko Kopunović napravio je izbor od nešto manje od 70 tekstova 16 autora, koji su prošle godine – u izdanju „Cro-infa“ – objavljeni u svojevrsnoj monografiji pod nazivom *Svjetla starih fotografija*. Podijelivši ju u tri tematske cjeline: „Stopljeni u vojvođanski krajolik“, „Bez njih se nije moglo“ i „Tko to da zaboravi?“, Kopunović je – naravno kroz tekstove autora i riječi njihovih sugovornika – pred čitatelje iznio

dio takozvanih urbanih legendi (ili onih koji će to, prije ili kasnije, postati), kao i priče o starim obrtima i običajima.

Tako već od početka monografije pozornost privlače priče o ribiču Eduardu Bazleru, samoukom umjetniku Josipu Benaku, ali i jezikoslovcu Josipu Buljovčiću ili svećeniku Antunu Crnkoviću. U ovaj dio svakako se uklapa i priča o prvom barjaktaru „Dužijance“ Antunu Mukiću ili prvom dj-u u „Largu“ Miroslavu Vojniću Hajduku, kao što su i sastavni dio okvira iza naslovnice storije o dobošarima, vodarima, pecarama, čobanima, svinjarima, fijakeristima, risarima, pudarima, vatrogascima ili svircima.

Konačno, tu su priče i o kirbajima, svatovima, sprovodima, proštenjima, vršidbama, kapelama ili crkvama.

Na kraju ove monografije, ili albuma (kako kaže Kopunović), nalazi se i kratki rječnik manje poznatih riječi, kojega je priredio Ivan Andrašić, ali je svakako njezina najveća vrijednost u tome što – bez obzira na to koliko blijedjela – sjećanja sugovornika ipak daju novo svjetlo na ono što bi se bez njihovih svjedočenja pretočilo u potpuni zaborav.

Zlatko Romić

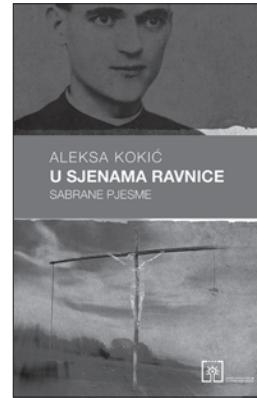
Aleksa Kokić

**U SJENAMA RAVNICE:
SABRANE PJESME**

Zavod za kulturu vojvođanskih Hrvata,
Subotica, 2013., str. 499

Prigodom 100. obljetnice rođenja Alekse Kokića, Hrvata Bunjevca iz Subotice, hrvatskog književnika, pjesnika i esejista, prevoditelja i svećenika, priređen je u jednoj knjizi cjelovit prikaz njegova pjesničkoga opusa. U nakladi Zavoda za kulturu vojvođanskih Hrvata (Subotica 2013.), književnica Željka Zelić prikupila je opsežnu bibliografsku građu raspoređenu u tri cjeline, koju čine tiskana djela Alekse Kokića (*Klasovi pjevaju*, Zagreb 1936.; *Zvona tihe radosti*, Zagreb 1938., i dr.), zatim zbirke pjesama izdanih posthumno (*Srebrno klasje*, Subotica 1962. i *Prvijenji*, Subotica 2010.), te pjesme svrstane u različitim antologijama hrvatskoga pjesništva. Osim toga, knjiga je obogaćena pjesmama objavljenima u katoličkoj periodici (*Luč*, *Krijes*, *Hrvatska straža*, *Klasje naših ravni*, *Hrvatska prosvjeta*, *Obitelj*, *Glas sv. Ante*). Uvrštena su i dosad nedostupna rukopisna djela čuvana u Bunjevačko-šokačkoj knjižnici „Ivan Kujundžić“ u Subotici, te rukopisi pjesama koje je ustupio mons. Bela Stantić, župnik župe Isusova Uskrsnuća u Subotici. Ovime je čitateljstvu podastarta najcjelovitija zbirka Kokićevih pjesama (broji više od tri stotine) na jednom mjestu.

Sadržaj zbirke podijeljen je u dvije velike cjeline, koje, slikovito rečeno, sačinjavaju „križ“ Kokićeva stvaralaštva; najprije vertikala – „Čežnja za visinama“, te, posljedično tome, horizontala –

„Ravnica u sjenama srca“. Unutar prve cjeline sabrane su pjesme religiozne tematike, dok druga, pjesmama opsežnija cjelina, ističe Kokićevu bačku, ravničarsku dušu. Kako ističe priređivača zbirke, pjesme su slagane po pjesničkoj kvaliteti i percepciji, odnosno prema jasnoći poetskog i ekspresivno-osjećajnog izričaja. U dodatku knjige donosi se abecedno kazalo pjesama s bibliografskim napomenama koje su otklonile postojeće dvojbe ili netočnosti, te popis pseudonima pod kojima je pjesnik objavljivao svoja djela. Knjiga je iznimno dragocjena zbog ukaza na naziv knjige ili glasila (godište, broj, mjesto i godina te broj stranice) u kojemu je pojedina pjesma objavljena.

Priređivači zbirke nisu značajnije intervenirali u Kokićev jezik, budući da su pjesme pisane u prvoj polovici prošloga stoljeća te se u nekim dijelovima udaljuju od hrvatskoga standardnog jezika. Pjesme pisane ikavicom ostavljene su u integralnoj verziji. Time nije narušen niti sadržajni niti umjetnički dojam. Na koncu knjige nalazi se životopis Alekse Kokića, gdje priređivača zaključuje djelo riječima: „O Kokiću su do sada

pisali i njegovo stvaralaštvo tumačili mnogoli, a složili su se oko jednoga: da je Kokićev dar za pisanu riječ bio izniman i da, nažalost, možemo tek naslućivati kakve bi pjesme pisao da ga bolest nije u tomu naglo prekinula. Pa ipak, neupitna nadarenost Alekse Kokića za poeziju nastavila je svoje putove do čitatelja i nakon smrti, budući da su njegove pjesme objavljene u mnogim antologijama hrvatske lirike, osobito duhovne te kazivane u bezbrojnim prigodama“.

Iznimno plodan Kokićev poetski opus, a koji će po ovoj knjizi gotovo u potpunosti biti dostupan široj čitateljskoj publici, omogućit će kritičko iščitavanje i valorizaciju njegova poetskoga stvaralaštva. Sabrane na jednom mjestu, sve njegove pjesme pružaju cjelokupni uvid u njegovo rano pjesništvo, odnosno pjesničko stasanje, razvoj, a na koncu i ljepotu njegova poetskoga, suptilnog, ali nadasve iskrenog slikanja stvarnosti, zaključuje priređivačica knjige. Prikaz knjige završit ćemo riječima Antuna Barca, Kokićeva profesora na zagrebačkom sveučilištu: „Za prosuđivanje književnog značenja nekoga autora nije od važnosti jedino dojam što ga on u čitatelju pobuđuje danas, već u konačnoj ocjeni treba u prvom redu uzeti u obzir onaj umjetnički i uopće duhovni doprinos, što ga je netko svojim radom unio u kulturni život svoga naroda i svoga doba“. Možemo se složiti s takvom formulacijom. Držimo da je jedino to pravi put kako bismo shvatili i objektivno ocijenili Kokića i njegovo djelo, a ova će nam knjiga u tome biti nezamjenjiva pomoć.

Dragan Muharem

Miroslav Pendelj

ŠKOLJKA KOJA GOVORI

NIU „Hrvatska riječ“, Subotica, 2014., str. 218

Školjka koja govori prvi je roman Miroslava Pendelja. U podnaslovu knjige, *Bajka za bivšu djecu, takozvane – odrasle*, autor želi svojemu djelu dati mjesto na granici između dječje književnosti i književnosti za odrasle. Ovakvim određenjem djelo postaje sponom između zrelog čovjeka i djetinje duše u njemu samom.

Roman je podijeljen u tri veće logičke cjeline: „Na početku je uvijek početak...“, „Sredina je u sredini...“, „Na kraju je kraj. On prethodi novom početku“. Svako od poglavlja otvara važna životna pitanja, sveopća i univerzalna. Vječita pitanja ljubavi, vjere, ideja, navika, straha, govora i mnoga druga autor propituje kroz pripovijest školjke koja je naučila ljudski jezik. Školjka pripovjedač može predstavljati drugog, bližnjeg kojeg nedovoljno poznajemo, jer u suvremenom svijetu svatko ima svoj oklop. Ona je i metafora vrijednosti ljudskog života i umjetnosti, gdje se bol može preobraziti u biser.

Školjka koja govori poput *Galeba Jonathana Livingstona*, na koga Pendelj i upućuje u tekstu, suvremena je bajka ili, točnije rečeno, bajka o suvremenosti. Djelomično se držeći tradicionalnog predloška bajke, školjka govori čovjeku u neprekidnoj borbi sa svojim svijetom i nedaćama za koje mu se katkada čini da nadilaze njegove naravne moći. Školjka mu se obraća iz povlaštene pozicije, te ima status sveznajućeg pripovjedača. Uspoređujući prilike u svijetu

školjki i u svijetu u kome žive ljudi, autor se povremeno služi ironijom ističući problematiku suvremenog vrijednosnog sustava. Autor pred čitatelja postavlja brojna pitanja, a njihovo se razrješenje događa kroz kratku epizodu iz života školjki. Prateći životni put mlade školjke lutamo u potrazi za odgovorima, pitajući se skupa s njom „Postoji li, uopće, kompas za snalaženje u vlastitu životu?” (str. 12) Poglavlja nemaju međusobnu čvrstu fabularnu vezu, katkada je ta veza s namjerom prekinuta, ali su značenjski i smisleno cjelovita.

Roman je pisan jednostavnim, razgovornim jezikom i iskreno i prijateljski je intoniran. Istovremeno, jezik je vrlo skladan i odmjeren, te je tekst cjelovit i jasan. Iz teksta romana svijetle vrlo prozračne i čiste ideje, koje prirodno i čvrsto korespondiraju s realnošću suvremenog čovjeka.

Svako poglavlje bavi se jednim važnim životnim segmentom, propituje ga iz različitih perspektiva, te na kraju donosi poruku. Ovaj roman mogao bi se čitati i kao svojevrsan oblik meditativne proze.

Klara Dulić

Ante Vukov

BOCA BEZ PORUKE

NIU „Hrvatska riječ“, Subotica, 2013., str. 166

U knjigu Ante Vukova *Boca bez poruke* uvode nas stihovi pjesme „Slike nepostojanih boja” (str. 124):

*kapi znoja pri lansiranju
grozničavih poema
kapi suza skliznutih
sa pjesničke prašine
ni kapi kiše kapi obične
subotičke kiše
fine naturalne bezizrazne boje
ne služe ničem
osim skupljanju prašine
s ivice ramova obiteljskih
slika kreativne prašine
knjiga osuđenih na nečitanje
posteljne prašine davno
prestalih buđenja
prašine obične prašine Bajskog puta
na početku rajskog puta
stajala su dva anđela a tko bi drugi
il možda samo jedan
i njegova blještava sjena*

Stihovi naznačuju i uokviruju centralnu temu pjevanja Ante Vukova. A to je smrt, umiranje. U navedenih dvanaest stihova riječ prašina javlja se šest puta (u zbirci preko pedeset puta). Nosi težinu simboličkog značenja, praiskonsku vezu, čovjeka i zemlje, rađanja i smrti. Sintagmom *dva anđela* i početak Bajskog puta je eshatološko prizivanje onozemaljskog života. Bajski put, u blizini Bajskog groblja, gdje u tišini čekaju dva anđela, a možda jedan, tek sjena određuje religioznu komponentu pjevanja. Obična subotička praznina

je kontra egzoteričnim „toponimi-
ma“: Himalaji, Nepal, Tibet, Indija...
metapsihološka komponenta. Daleki
predjeli, koje pjesnik u mašti do-
življava a kroz filozofemu ih opjeva-
va. Stihovi do boli natapaju srce.

Iščitavajući pjesmotvore Vu-
kova, neka hladna jeza puzi mi niz
hrptenicu.

O strukturi knjige. Zbirka sadr-
ži četrdeset pjesama, svaka pjesma
preko sto četrdeset stihova, znači
preko šest tisuća. Pjesme su da-
tirane: dan, mjesec, godina, osim
prve, „Putnik bjeline“. O primjerima;
pjesma „Nastaje novi prizor“, pi-
sana 10. prosinca 2011. Posljednja
naslovljena „Epigon“ datirana 11.
lipnja 2012. Nekoliko dana prije pje-
snikove smrti. Za šest mjeseci Ante
Vukov je ispjevao tisuće stihova!
Pjesnik kao da nije imao vremena
za kratke pjesme. Sjetimo se natpisa
na babilonskom vratima, „ploviti se
mora živjeti ne“, prepjevano „pjevati
se mora, živjeti ne“. Dalje, u zbirci,
brojevi imaju ontološku funkciju, u
opjevcima javljaju se preko šezdeset
puta. Teško, pa i nemoguće je proni-
knuti i rastumačiti njihovo smisleno
značenje, rekao bih i nepotrebno,
no po meni sugeriraju prolaznost
vremena budućeg, vremena proš-
log kroz vrijeme sadašnje. I dok se
obale vremena svađaju, sadašnjost,
sam život mirno prolazi, heraklitski
teče. Prošlost je beskonačni niz ne-
gativnih brojki, budućnost pozitivni
niz brojeva. I jedni i dugi, sjedinjeni,
čine zajednicu cijelih brojeva, kojih
isto toliko ima kao parnih i neparnih,
ponaosob. Bitno je reći da su brojke
u ontološkoj svezi sa srcem.

Srce, frekventna riječ, preko
pedeset puta, ima eshatološku di-
menziju, a na tragu spoznaje Boga.

Razum i um ovdje su nemoćni, i u
dokazivanju i u ne-dokazivanju, nje-
govog postojanja, ili nepostojanja.
Boga je moguće spoznati samo Sr-
cem. „Da ti je Bog neophodan više
nego išta, to znaš svakog trena u
svom srcu; ali znaš li i da si ti Bogu
neophodan, ti, u obilju njegove vječ-
nosti“ (M. Buber). Transcendentalni
prilaz onostranom „ovjeravamo“
pjesmom „Pod visokim treperavim
zvijezdama“ (str. 63).

*Kad ne želiš ništa
tek malo neprimjetnog života
možda još malo nepomućenog sna
možda mrvicu od kriške tvog
dječakog osmjeha
ne želiš imati tristo šezdeset
i pet aviona
ni tristo šezdeset šest
ne želiš dvije Zemlje
ni tisuću i jedno Sunce
nećeš bezbroj života već samo
ovaj jedan
nekad vodi cilju što ti je dan od gore
dan samo tebi
želiš da te ne ostavi
besprijeckorna jednostavnost
do posljednjeg otkucaja srca
urođeni uvjet nepogrješivosti
i dar molitve najdragocjenija
slamka spasa
...
i zvali su je nebeska voda
no neusporedivo dragocjenija
iznad svega je Svjetlost
bez nje ne bi bilo ni zlata
ni ideje vječnog života
ni tople ljudske krvi.
Krist je sunčani ratnik
njegova svjetlost sjajnija je
od zvijezda
trajnija od sume nebeskih tijela
svjetlost je život riječi
bezgrješna duša boja*

Boje, bitna struktura sadržaja zbirke, *slime* mnogim pjesmama.

Bijela boja, spominjana je preko šezdeset puta, crna i žuta su neuporedivo manje prisutne. No, ovdje su bijela, crna, žuta – sinonimi, simbolički *risaju* okus smrti. Bijela boja smrti. Crna se zaobilazi, jer upućuje na jezu, mrak, tjeskobu, skučenost, u sobi bez vrata i prozora. Bijela odiše, istočnjački lepršavo. Recimo, sinonimi su i pojmovi: anđeo, avion, bicikl, ždral, lastavice, vjesnici onostranog mogućeg života.

Vukov se u zbirci opredijelio za duže pjesme, ekstenzivne, one zahtijevaju jaku, veliku temu, kako bi zadržale koherentnost izričaja i držale pažnju čitatelja. A veće, tajnovite teme i tajne, od smrti nema. Primjerice, E. Pound u *Cantosu*, rabi duge stihove, no on je pomalo izgubljen u mnoštvu tema i motiva, na trenutak nečitljiv, T. S. Eliot, u *Pustoj zemlji* opredijelio se za ritam, i ponavljanje motiva. Stoga je čitljiviji, i bliži. Moglo bi se pomisliti: toliko stihova, za kratko vrijeme, da su pjesme Vukova, ishitrene, neproživljene. Ne, dapače, pjesme su živjele i prije nego su ugledale bjelinu papira. To je zrela reflektivna poezija,

natopljena određenom filozofijom, nadasve zahtjevna, malo naporna za čitanje, ali bez napora ni duh se ne znoji. Bez znoja ni vinograd se duhovno u buretu ne smiri. Slike metafore su svježije, natopljene pomalo istočnjačkom mudrošću, umjerene, motivi se kao niske nižu, otvarajući ponor novom iščitavanju i krasi ovu pomalo neobičnu zbirku pjesama Ante Vukova. Ugodno i lijepo je plovidi, jedriti niz stihove, pune brzaka, virova i nepredviđenog vjetra asocijacija. Tko ne želi na put, neka se ne laća putovanja.

Pristupi shvaćanju značenja pjesama te traženja mogućeg ključa za razumijevanje knjige je problem za sebe. Naslov *Boca bez poruke* malo nudi, više je u funkciji otklona od teme. Dijalektička suprotnost je na liniji odnosa bića i ne-bića. Jastva i ne-jastva. Traganja za onostranim. Jasno, pjesma, konkretan opjevak je bitan predmet za početak analize, no tekst pjesme ne ti trebalo promatrati odvojeno od pjesnikove svijesti, njegove situacije, okoline i umjetničke teorije koja ga bićeavno prožima.

Pjesma „Velike ljubavi najveći prijatelja“ (str. 71) zorno upućuje na potrebu gore rečene simbioze. Čini mi se da je ova pjesma ključna poluga odnosa na relaciji: pjesnik, pjesma i življenje života.

*kada si se vratio s toga puta
nešto je umrlo u tebi
shvatio si naprečac
zapanjujuće jasno
da vi nikad nećete izići iz tog mraka
mada je tebi sad već daleko stići
i do kapije
i ukoliko je ona još uvijek
na istom mjestu*

ukoliko još predstavlja
 pretpostavljeni izlaz
 a da ne spominješ ulicu da
 ne govoriš o svijetu
 što je ostao iza višestruko
 zazidanih vrata
 iza neprobojnosti razvaljenih okana
 gotovo je sada sklonjeno je
 za iznimne kupce
 ljubavi dubokih tamnica
 sigurno čame
 među vlakovima među skitnicama
 među kosturima

Iznimne kupce! Kupce izni-
 mne! Nije teško raščitati, te izni-
 mne kupce. Poruka bolno jasna,
 tumačenje suviše. Boca više nije
 „Pjesma mrtvih“ pjeva, ali na jed-
 nom drugom fonu, no usporedba
 je moguća dopune novog smisla
 radi.

*Da hvalite naše tihe svečanosti.
 / Naše bašte, naše sobe. // Svakod-
 nevno dolaze novi gosti. / Jedni rano
 drugi kasno, / Na prostranim ognji-
 štima / Buketi novi životni žarki.*
 (Novalis)

Kod Vukova na ulazu u raj če-
 kaju dva anđela i kategorički kaže
 – a tko bi drugi. Jer put ka „domu“
 „vodi kroz smrt. Samo od nje život
 može dobiti značenje“ (H. J. Šrimf).

Ante Vukov lucidno kroz kom-
 poziciju knjizi daje posebnu težinu.
 Postojanje i smrt, religioznost i tran-
 scendentalnost i ovdje su puni me-
 tafizike.

Knjiga je determinirana pos-
 ljednjim stihovima prve i posljed-
 nje pjesme.

Prva pjesma „Putnik bjeline“
 (str. 5), posljednja strofa:

*I na koncu konca postigao
 Trajnu harmoniju u svečanom
 šarenilu*

Svijeta i imaginacije

*Arte Vukov (Ante Vukov)
 Subotica. 1955. /str. 7/*

Posljednji stihovi pjesme „Epi-
 gon“ (str. 151-154):

*naravno ukoliko je riječ
 o autentičkom putovanju
 a to još čini se do sad
 nije pošlo za rukom
 nigdje
 nikad
 nikom.*

*11. lipnja 2012.
 Te Deum laudamus
 Laudetur Christus!
 In aeternum! Amen.*

Ingeniozno, trebalo bi o ovom
 napisati esej. Ukratko, iščitajmo, in-
 terpretirajmo ovih nekoliko stihova
 prve i posljednje pjesme knjige *Boca
 bez poruke*.

Kako rekosmo, sve su pjesme
 u zbirci datirane. Prva „Putnik bjeli-
 ne“ nije. Umjesto datuma nastanka
 pjesma kao kod ostalih, napisana
 je godina rođenja pjesnika. *Suboti-
 ca. 1955*. Dva imena jedno prezime,
 Art, umjetničko recimo ime pjesnik,
 i pravo Ante. Ime pjesnik u oblim
 zagradama. Prevedimo ime Art (*lat.*)
 u Ante (*hrv.*). Prije Christa. Umjetnič-
 ko ime je trajnije, ostaje ispod kože
 pjesama.

Posljednji stihovi knjige, *nig-
 dje / nikad / nikom*, ukidaju oble
 zgrade riječju *Amen*. Završeno,
 gotovo. Howgn. Ja sam došao.
 Hvaljen Krist!

Smrt može početi nov život, jer vrijeme je u početku vječno. A vječnost je na kraju čisto „sada“. Sama sadašnjost. Koja traje.

Vojislav Sekelj

Zvonko Sarić

POVJERUJ U VLASTITU SMRT

Cenzura, Novi Sad, 2013., str. 115

Zvonko Sarić (Subotica, 1963.) plodan je spisatelj mlađe srednje generacije, pjesnik, romanopisac, kritičar i esejist, koji se podulje vrijeme bavi(o) i signalizmom (Miroljub Todorović), vizualnom poezijom i mail-artom, na tragu ostataka bivše avangardne skupine „Bosch&Bosch“. I to vrlo uspješno. Dijelovi njegova djela prevedeni su na mađarski i engleski jezik. Bio je urednik kulturne rubrike u tjedniku *Hrvatska riječ*, a trenutačno obnaša dužnost zamjenika glavne urednice i v. d. urednika naklade. Objavio je 10 knjiga, što poezije, što romana, što vizualne poezije, što eseja i književnih kritika s kolegom Ilijom Bakićem (*Preko granice milenija*, 2005.).

Nitko ne vjeruje u vlastitu smrt. Osobito ako je ona konac nesuvislih i besmislenih djelanja i osjećaja kakvi su ljubav, smrt, promišljanje života, umovanje o prošlosti i trenutačnosti itd. Čini se nepojmljivim, ali svi gaje nadu kako će baš njih smrt obići, makar koliko se to nesuvislim činilo. „Smrt je najbitniji događaj u životu“, govorio je LSD-Mesija, poznati psihijatar Timothy Leary.

Interesantan motiv cirkuliranja teksta objavljuje se već na početku

Sarićeve knjige – prva pjesma ima naziv „Na kraju“, te bi se, u kontekstu čitavoga rukopisa mogla čitati „uokrug“, s konca na početak i vice versa. Tema načeta još u kulturnom „Finnegan s Wake“ Jamesa Joycea, utemeljitelja modernoga romana struje svijesti.

Premda je od svoje prve stihozbirke, za koju sam imao čast pisati recenziju (Subotica, „Osvit“, 1989.), naslovljenu *Operi zube i kreni*, od mlađanoga pjesnika pod nemalim utjecaja urbane rock-poezije (Lou Reed, Tom Waits) i kulture, a nesporno pod najvećim utjecajem Charlesa Bukowskog, Sarić se razvio u intelektualno verziranoga pisca koji je u intenzivnu pulsiranju s tijekovima suvremene poezije, njenih poučaka i pionira (Pound, spomenuti Joyce, T. S. Eliot, Dylan Thomas), ali okrenut subjektu, pjesniku, sebi, kao i njegovim ranijim uradcima, neminovna je i pjesnikova sveprisutna, pjesniku toliko bitna, bitnija od lamentiranja nad stanjem svijesti društva, politike, kulture, bazičnih osnova motiva „misaonosti“ pjesništva (ljubavi, smrti, istine, lijepog, itd)... Radije

Sarić kohabitira sa biti maljevičevskim revolucionarnim, konceptualnim prevratom u filozofiji i umjetnosti („Prvi glas, dobra vila“).

Sarić shvaća da više nije „mlad i talentiran pjesnik“, i tu su paralele s „Mertzom“ i navalom negdašnje mađarske nogometne reprezentacije snova sasvim razumljive i na nježno-lirski način načete. Razumljivo našoj generaciji, efektno.

Čitava je stihozbirka dokazatelj pjesnikova sazrijevanja u svakomu mogućnome smislu – od mladoga buntovnika pisane riječi, punk-senzibiliteta, preko iznimno talentirana sljedbenika signalizma, vizualne poezije i mail-arta, do zrelog stvaratelja koji promišlja svaki stih (proživljenoga realiteta) i, koji, radi toga, ima svoju specifičnu težinu i jakost. Ako se i u nekim odsjevima ove poezije može naslutiti mrtvilost svakidašnje egzistencije te banalnih i nerazumnih lutanja i naizgled pronalaženju smisla, tek ako se ovi stihovi shvaćaju kao sučeljavanje s vlastitim (ne) postojanjem, moći će se naći ikakva nada da nas jednom, odista, neće biti.

Do tada valja slaviti život. Ili „život“. Ine solucije nema. Ma kakav taj „život“ da jest.

Seks, koji nježno, katkad bezuvjetno prazan, provijava kroz Sarićeve pjesme, ne rješava ništa. Status quo. Seks, kao sirotinjsko zavaravanje smrti, smrtnosti, ili: *...samo sadašnjost / omogućuje sjećanje / na neprolaznu žeđ / prošlih vremena.*

Konceptualizam, Sarićeva stara ljubav, još se uvijek ogleda u konotiranju na Gilberta&Georgea, spomenuta Maljeviča, ali je ovo posve novi, svježiji intimistički i svevideći Sarić koji je čitateljstvu podario sjajnu i

duboko promišljenu i proživljenu stihozbirku.

Uzگرد, posebna je slastica prozno-poetski dijelovi u zbirci, koji svi svršavaju s: *U vremenu ga čeka puni mjesec...*

I, napokon, hommage velikom rock-pjesniku Jimu Morrisonu, u izvanrednoj pjesmi „Vatre Subotice Gore“, parafraza je kultne američke skupine „The Doors“, no u njoj, umjesto spomenutih on glorificira početak, a ne kraj. No nije li to početak – kraja?

Budi svjestan vlastite smrti...

Robert Tilly

URBANI ŠOKCI 6/7

Međunarodni okrugli stol:
[zbornik radova]

(*priredile Helena Sablić Tomić, Vera Erl*)

„Šokačka grana“, *Osijek i Zavod za kulturu vojvođanskih Hrvata, Subotica, 2014., str. 323*

U izdanju „Šokačke grane“ iz Osijeka i Zavoda za kulturu vojvođanskih Hrvata iz Subotice prije nešto više od godinu dana objavljen je zbornik pod nazivom „Panonski kontekst šokačke i bunjevačke kulture i tradicije“. Riječ je, zapravo, o zborniku radova s međunarodnih okruglih stolova, održanih u Osijeku i Somboru koncem travnja 2013. i 2014.

S podnaslovom „Kako se to može biti Europljanin i živjeti u Šokadiji“ u *Zborniku* su kroz osam poglavlja dani i „odgovori“ ponuđeni na okruglim stolovima tijekom dvije godine pod nazivom „Urbani Šokci“.

Tematski gledano, radovi tridesetak autora u Zborniku pokrivaju veliki dio kulturnoga naslijeđa Šokaca i Bunjevaca, od glazbe i književnosti, preko povijesti i etnologije do samoga jezika i zaključka kojega je napisala Helena Sablić – Tomić iz Osijeka. Na nešto više od 400 stranica čitatelj će se susresti sa sjećanjima na osječkoga muzikologa Julija Njikoša, kao i na njegov značaj u šokačkoj kulturi. Susrest će se čitatelj *Zbornika* i s kritičkim osvrtom Tomislava Žigmanova na prikaz Bunjevaca u tri prozna djela somborskog pisca Veljka Petrovića, kao i sa zanimljivim radom Ivice Djuroka iz Pečuha o Šokcima „i ostalim hrvatskim subetnicitetima u Mađarskoj“.

Kada je riječ o poglavlju nazvanom „U tlu i iznad njega“ posebnu pozornost privlače dva rada subotičkog autora Alojzija Stantića („Surduk u đurđinskoj pustari“ i „Isušivanje dolova u subotičkom ataru“), te onih Vlaste Markasović iz Vinkovaca o Šokadiji u Europi i Europi u Šokadiji, kao i Anđelka Mrkonjića iz Osijeka o trijemu.

Kada je o jeziku riječ, svakako vrijedi pročitati rad „A. G. Matoš u

jeziku i o jeziku“ dr. Sanje Vulić iz Zagreba, dr. Milice Lukić iz Osijeka o šokačkoj „riči“ u europskom kontekstu, te Katarine Čeliković iz Subotice o panonskoj topografiji u kalendaru *Subotička Danica*.

Zajednička osobina svih navedenih radova, ali i onih koji ovoga puta nisu spomenuti, je nastojanje da se prikaže bogatstvo i raznolikost kulture koju do današnjih dana pružaju dvije grane na stablu hrvatskog naciona, a koja je – bar kada je riječ o vojvođanskom dijelu – uglavnom nepoznata široj javnosti u matičnoj nam domovini. Prihvatimo li ovu tvrdnju kao istinu, onda je i odgovor na pitanje iz zaključka „Ima li Šokaca i Bunjevaca u Europi?“ razmjerno lak.

Zlatko Romić

Katarina Firanj

ŽAGOR IZ OPAKLIJE

Alfagraf, Novi Sad, 2014., str. 128

Poetski prvijenac Katarine Firanj, rođ. Pletikosić, dolazi u njezinim zrelim godinama, no njezina se pojavnost u poetskom svijetu ne mjeri objavom knjige *Žagor iz opaklije*. Pjesnikinja, koja svoju poetsku vokalaciju njeguje od mladosti, prisutna je svojim izričajem gotovo dva desetaka godina, od prve objave u knjizi *Somborske žetvene svečanosti* (KHUD „Vladimir Nazor“, Sombor 1996.), a potom i u knjigama *Lira naiva* (Hrvatska čitaonica, od 2003. do 2015.), u kalendaru *Subotička Danica*, katoličkom mjesečniku *Zvonik*, listu *Miroљub* KUD-a „Vladimir

Nazor" Sombor, te u zbornicima *Odbljesci kruga* i *Raspleteni snovi* (Rešetari, Hrvatska). Imajući u vidu relativno široku paletu objava poetskih uradaka, lako se može zaključiti kako je do njezine prve samostalne knjige moglo doći i ranije, a razloge što do toga nije došlo nije teško pronaći, od onih financijskih do organizacijskih u pjesničkim (književnim) krugovima.

Knjiga poezije *Žagor iz opaklije* ima četiri cjeline: „Besanje“, „Snop“, „Šapat bagrema“ i „Kolivka“ u kojima pjesnikinja u četiri životna ciklusa oživljava uspomene na djetinjstvo, nostalgичno prizivajući prošlo, bolje neko doba. Tematski raznovrsne, od ljubavi prema obitelji, salašu, običajima, blagdanima, pjesme uokviruju život ispunjen tradicijskim vrijednostima. Za sve ljubavi kojima je ispunila pjesme, za ono čime je ispunila život, Katarina Firanj je našla mjesto u opakliji, kožnom krznenom ogrtaču kojim se Bunjevci ogrnu u zimsko doba, što možemo iščitati kao zaštitu od zaborava, iako se i sama opaklija nalazi na listi zaboravljenih ili već jedva živih (odjevnih) predmeta. Žagor u opakliji je život prošli, ali i želja da se nešto sačuva ili vrati u doba koje pjesnikinja živi. Vidljivo je kako Katarina sa sjetom pjeva o idiličnim slikama prošloga koje se teško mogu vratiti. Oživljavajući uspomene na prošlo pjesnikinja zapisuje nježne lirske slike u slobodnom, ali i u klasičnom stihu, rabeći rimu u nepravilnom rasporedu. Ne robujući tradicionalnoj formi, pjesnikinja daje sebi slobodu u izboru riječi, čemu se može pripisati i najveća kvaliteta njezine poezije. Naime, Katarina se iznimno dobro služi bunjevačkom ikavicom, kojom čini značajan

korak u očuvanju mjesnog govora. Dodajmo tomu i mali *Rječnik manje poznatih riječi i arhaizama* (str. 115-116), koji je ipak trebalo „abecedirati“ kako bi se čitatelj lakše u njemu snašao i bez napora našao potrebnu riječ.

Prislov knjizi (str. 117- 121) napisao je David Kecman Dako, koji i urednički potpisuje knjigu, a dobro uređenje i likovna oprema još su jedan kvalitativan atribut, što do sada nije bio čest slučaj u objavi pjesama. Iako tiskana u samo 300 primjeraka, knjiga pjesama *Žagor iz opaklije* našla je svoje čitatelje, ljubitelje poezije i zavičajnih tema.

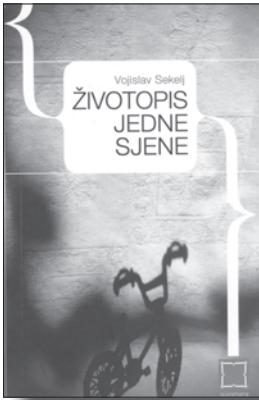
Katarina Čeliković

Vojislav Sekelj

ŽIVOTOPIS JEDNE SJENE

NIU Hrvatska riječ, 2013., str. 95

Vojislav Sekelj (Subotica, 1946.) renomirani je hrvatski spisatelj iz Srbije, Subotice, koji se u književnom časopisu *Rukovet* pjesmama i re-

cenzijama oglasio još kasnih 60-ih minula stoljeća. Piše poeziju, romane, poetske drame, književnu kritiku i publicistička djela. Prevođen je na više jezika. Objavio je 10 knjiga, nagrađivan je, no nikada dostatno poštivan kao jedan od najvažnijih spisatelja iz hrvatske dijaspore.

Njegova stihobirka *Životopis jedne sjene* samo potvrđuje njegovu pjesničku promišljenost i nadarenost.

Sjene smo, a ne bića, a egzistiraju tek lutkarsko kazalište sa sjenama što čini tek životne radnje kao što su osjećanja, ljubav, bunt. To, u biti, želi iskazati pjesnik ovom knjigom.

Ovo je stihobirka osamljena, neshvaćena pjesnika i umom vrlo živahna intelektualca, što žudi za starim i novim ljubavima, razumijevanjem i sugovornikom, koji je ostao i bez vlastite sjene jer je i sam to postao. Postmodernizam plus neologizmi, postulati matematičke logike i odjeci filozofije jednog Ludwiga Wittgensteina očiti su u pjesmi „Identitet moga nesporazuma“ i predstavljaju nam Sekelja u svježem izdanju, ne kao tradicionalna misaona pjesnika, niti retro-„pisnika“ (*Rič falí*) koji lamentira nad sudbom

Bunjevaca i minulim dobima salaša, adeta i kulture, kao većina hrvatskih (bunjevačkih) pjesnika s ovoga podneblja, koji ni njemu nisu bili strani u izvjesnu dobu njegova stvaralaštva, već inteligentnoga čovjeka, istančana pjesnika koji ima iznimno čitalačko iskustvo (*Knjige o knjizi*) iza sebe. Uostalom, srbijanski pjesnik i urednik, Jovan Zivlak, 80-ih minula stoljeća u doba svojega urednikovanja glasovitih *Polja*, uvijek je isticao Sekelja kao „jednog od najkvalitetnijih, najlucidnijih i najboljih recenzenata, književnih kritičara i esejista“ u blagopočivšoj nam SFRJ.

I ine su pjesme u Sekeljevoj stihobirci lamentiranje nad egzistencijalističkim (poziv na Kierkegarda) apsurdnom onečovječenja i gubitka kako Ida, tako i Ega i Super-Ega, bićevnost u cijelosti, platonskim pojmovnikom kazano – životom kao igrom sjeni u komu je realitet, istinski, bitak, nedostupan nam i nespoznatljiv. Sumnjičavost, ili u najmanju ruku, distanciranje glede skolastike ali i glede agnosticizma odlikuje pjesnikov stav u ovoj poetskoj zbirci.

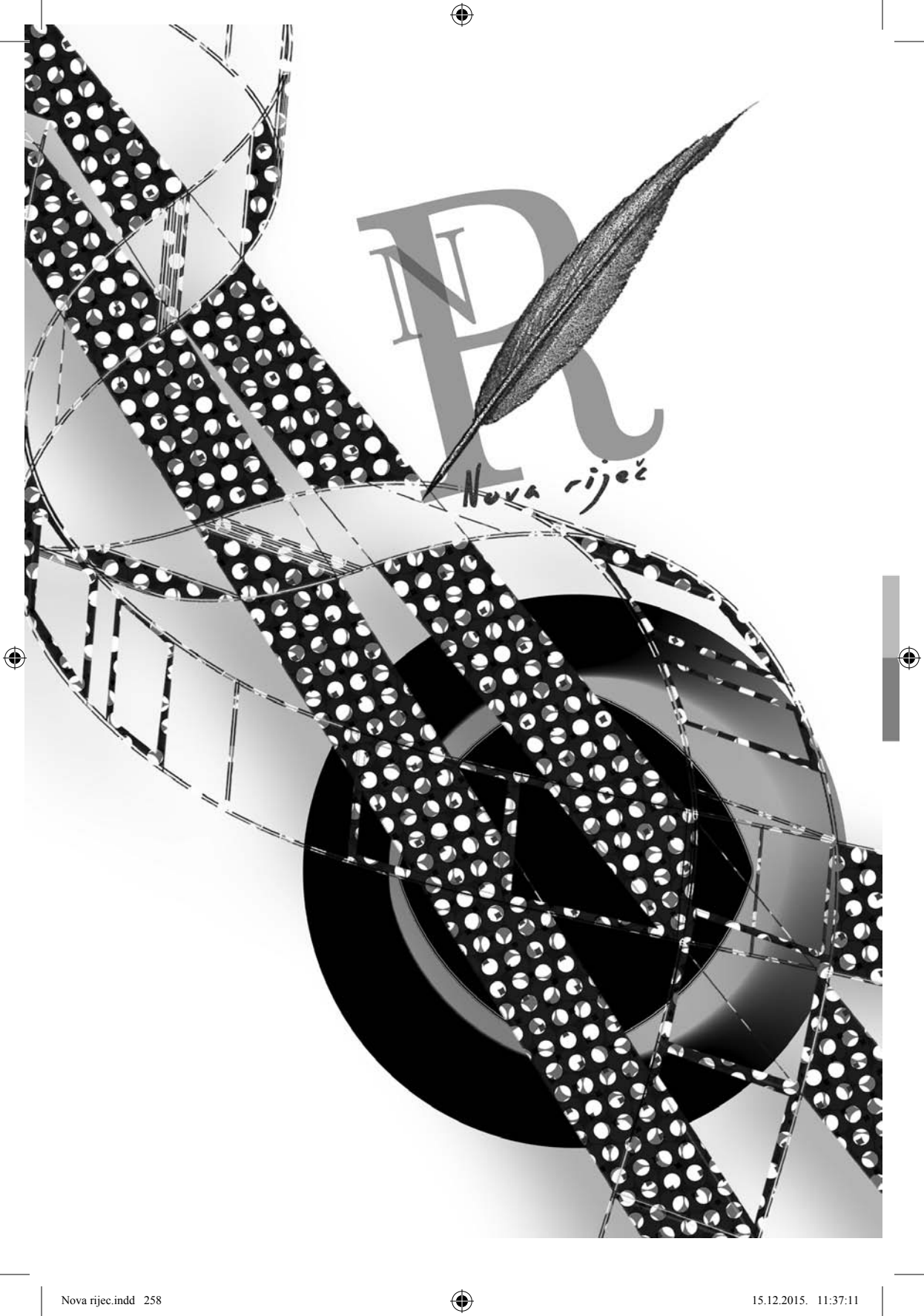
U pjesmi „Kersko groblje“, on transcendentarno umuje o (be)smislu: *Raduj se / prolazna vječnost u vječnosti / neka ljepotom prolaznosti traje*. Na to se sjajno nadovezuje umovanje u stilu Mallarmeja kako „slučaj trpi neponovljivu vječnost u konačnoj beskonačnosti, možda sve će se ovo bespovratno ponovno dogoditi“. Kisel je to osmijeh. „Dajte mi oslonac i pomjerit ću svijet“, veli antički filozof, no Sekelj u suvremenu svijetu i ok(r)uženju svojemu ne uspijeva ga naći. Ta, vlastita je sjena. Rješenje, pomalo dadaistički i brutalno, nalazi u reteratu, na kog se često poziva. Izjednačuje stvarnost

s istim. Ta „nužda“ je jedina izvjesna stvar, kao fiziološka potreba, u ovom svijetu relativnosti (Einstein): ...sliči proljevu / a nije..., ili neodlučno u budžaku noše čučim...

Sekelj pronalazi motiv sjene koja je ostala bez svojega bića iz raznovrsnih izvora, parafrazirajući i čineći parabole između izgubljena bitka i filozofskih stavova Franza Kafke, Platona, Hugoa, Dostojevskog, Hegela, Heideggera („Pauk“), Preveta, Sartrea, Freuda, Lorce, Beketa, Diogena, Sokrata, Branka Radičevića, Heraklita, Herastrita, i, napose, ali nikako na koncu, samoga pjesnika: *Jedino u tebi / sjeno života još / nimalo utješno / ali s moje strane* („Težina mraka“).

Suma summarum, bezuvjetno dosad filozofski-poetsko i misaono najcjelovitija, najpromišljenija Sekeljeva stihobirka: *esencija praznine / tek ožljak plodne brige / što u riječima bride* („BIT BIVSTVA“).

Robert Tilly

KULTURNI DOKUMENTARIJ
(siječanj – studeni 2015.)

SIJEČANJ, 2015.

3.-12.

U organizaciji Hrvatske matice iseljenika u Crikvenici je održana Zimska škola hrvatskoga folkloru u čijem je radu sudjelovalo i četvero Vojvođana: Maja Andrašić iz Sonte, Anita Žanić iz Golubinaca te Augustin Žigmanov i Davorin Horvacki iz Subotice.

6.

Na božićnom koncertu Srijemske biskupije, održanom na svetkovinu Bogojavljenja u crkvi sv. Jurja u Petrovaradinu sudjelovale su župe iz Srijemskih Karlovaca, Petrovaradina, Surčina, Šida, Sota, Morovića, Gibarca, Kukujevac. Nastupio je i HKPD „Jelačić“ iz Petrovaradina s tamburaškim orkestrom, pod ravnanjem Stevana Moše, i mješovitim zborom, pod ravnanjem prof. Vesne Kesić Krsmanović, kao i VIS „Tekije“ iz Petrovaradina.

9.

Glumačka družina „Histrion“ iz Zagreba odigrala je u Hrvatskom narodnom kazalištu u Osijeku predstavu „Bunjevački blues“, rađenu prema knjizi priča *Prid svitom – saga o svitu koji nestaje* Tomislava Žigmanova koju je režirao Vlatko Dulić.

11.

Na blagdan krštenja Gospodinova u subotičkoj katedrali sv. Terezije Avilske služena je svečana sveta misa o 126. obljetnici smrti i 200. obljetnici rođenja biskupa Ivana Antunovića.

13.

Razgovori „Pučke kasine 1878.“ održani su u subotičkoj Gradskoj knjižnici.

16.

U organizaciji Katoličkog društva za kulturu, povijest i duhovnost „Ivan Antunović“ u HKP „Bunjevačko kolo“ održani su XXIII. *Razgovori* na temu „Djeca iz rastavljenih brakova i obitelji:

njihova opterećenja i njihovi brakovi i obitelji“. Predavač je bio prof. dr. Pero Aračić, profesor u miru i doskorašnji dekan Katoličkoga bogoslovnog fakulteta u Đakovu Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku.

17.

U organizaciji mladih članova HKP „Bunjevačko kolo“ u restoranu „Dukat“ održano je Prelo mladih koje je okupilo 270 mladih.

17.

U Antinu, mjestu u općini Tordinci, 16. put po redu održana je manifestacija „Zimsko spremanje“ na kojoj su sudjelovali i sudionici iz Vojvodine. Anita Đipanov iz Monoštora osvojila je drugo mjesto u konkurenciji najljepše „spremitih cura“, a u programu je nastupila i Pjevačka skupina „Kraljice Bodroga“ iz Monoštora.

18.

Godišnja skupština HKUPD „Matoš“ iz Plavne, kojom je obilježena sedma obljetnica postojanja udruge, održana je u dvorani mjesnog Vatrogasnog doma.

20.

Revija Dužijanca predstavljena je u Čitaonici Gradske knjižnice u Subotici.

21.

Zbog obujma poslova koje obavlja Zvonko Sarić je podnio ostavku na članstvo u Uredništvu Časopisa za književnost, umjetnost i znanost *Klasje naših ravni*.

24.

HKPD „Matija Gubec“ i Galerija Prve kolonije naive u tehničarima iz Tavanakuta organizirali su u prostorijama Galerije predavanje posvećeno kulturnim aspektima turizma, manifestacijama i ruralnom turizmu. Predavanja su održali suradnici Geografskog instituta „Jovan Cvijić“ pri SANU-u iz Beograda.

24.
Redovita, 13. godišnja skupština KPZH „Šokadija“ održana je u prostorijama Šokačkog doma u Sonti.

24.
HBKUD „Lemeš“ iz Lemeša je ugostio dramsku skupinu HKUD „Vladimir Nazor“ iz Sombora s komedijom „Audicija“ koja je rađena po tekstu Matije Poljakovića u režiji Ljiljane Markovinović.

24.
U organizaciji Zavičajne udruge „Gibarac“ u Osijeku je održana tradicionalna manifestacija – okupljanje prognanih Gibarčana.

25.
Izborna skupština HKPD „Tomislav“ iz Golubinaca održana je u vjeronaučnoj dvorani župe sv. Jurja na kojoj je izabran novi upravni i nadzorni odbor.

29.
U organizaciji Katoličkog društva za kulturu, povijest i duhovnost „Ivan Antunović“ iz Subotice u vjeronaučnoj dvorani župe sv. Roka u Subotici predstavljena je knjiga Lazara Novakovića *Recept*.

29.
Hrvatski književnik Marko Pogačar gostovao je u omladinskom klubu CK13 u Novom Sadu.

30.
Na X. Glazbenom festivalu „Šokačke pisme“ u Županji sudjelovao je i ansambl „Hajo“ iz Subotice s pjesmom „Didin štagalj stari“.

30.
Na godišnjoj skupštini KUDH „Bodrog“ iz Bačkog Monoštora za predsjednika društva ponovno je izabran Željko Šeremešić.

31.
Nakon kazališne inscenacije, komad „Bunjevački blues“, nastao prema knji-

ževnom tekstu Tomislava Žigmanova, snimljen je u formi radio drame u produkciji Hrvatskog radija, odnosno njihova Dramskoga programa. Drama je emitirana na prvom programu Hrvatskoga radija u dva dijela: 31. siječnja i 7. veljače.

31.
„Veliko prelo 2015.“ održano je u sportskoj dvorani Tehničke škole „Ivan Sarić“, u zajedničkoj organizaciji HKC „Bunjevačko kolo“, Župe sv. Roka – Kersko prelo i Pučke kasine 1878. Goste su zabavljali Zvonko Bogdan i ansambl „Hajo“ iz Subotice. Za najbolju „preljsku pismu“ proglašena je pjesma „Ispređen preljski san“ Zorana Nedeljkovića dok je „najlipča prelja“ bila Martina Romić.

Nagrađena izložba

Politikina nagrada za najbolju izložbu u Srbiji tijekom 2014. pripala je izložbi „Bili smo heroji“ Bálinta Szombathyja priređenoj u dvije subotičke galerije – Modernoj galeriji Likovni susret i Galeriji dr. Vinko Perčić.

Zavod za kulturu vojvođanskih Hrvata preselio se u nove prostorije

Novo sjedište Zavoda za kulturu vojvođanskih Hrvata je u ulici Laze Mamužića broj 22 u Subotici, odnosno u drugom dijelu kuće u kojoj je smješteno Hrvatsko nacionalno vijeće.

Zatvorena Humanitarno-terapijska zajednica za pomoć ovisnicima „Hosana“ kod Žednika

Humanitarno-terapijska zajednica za pomoć ovisnicima „Hosana“ prestala je s primanjem štićenika zbog nedostatka financija za nastavak rada. Ovo je bila jedina katolička zajednica u Srbiji za pomoć ovisnicima.

U Somboru otvoren Pastoralni centar

Na inicijativu župnika vlč. dr. Marinka Stantića u Somboru je otvoren Pastoralni centar.

Razgovor o suradnji Sombora i Pule

Predstavnici Grada Sombora i nekoliko somborskih ustanova kulture razgovarali su s gradonačelnikom Pule Borisom Miletićem o suradnji Sombora i Pule.

Raspisan natječaj za „Liru naivu“

Hrvatska čitaonica i Bunjevačko-šokačka knjižnica „Ivan Kujundžić“ pri Katoličkom društvu za kulturu, povijest i duhovnost „Ivan Antunović“ raspisali su poziv za sudjelovanje na XIII. susretu pučkih pjesnika Vojvodine pod nazivom „Lira naiva 2015.“

Ponovno radi sat na tornju crkve sv. Jurja u Subotici

Nakon više od tri desetljeća sat na tornju crkve sv. Jurja u Subotici ponovno radi. Sat je, kako je i planirano, postavljen na rekonstruiran i obnovljen toranj.

Radio Marija u Srbiji emitira cjelodnevni program

Od početka godine uredništvo Radio Marije na hrvatskom jeziku emitira cjelodnevni program.

Objavljena panorama suvremene duhovne lirike Hrvata u Vojvodini

U nakladi NIU „Hrvatska riječ“ iz Subotice objavljena je panorama suvremene duhovne lirike Hrvata u Vojvodini *Odsjaji ljubavi* koju je priredio svećenik Lazar Novaković.

VELJAČA, 2015.

1.

Gradska knjižnica Subotica započela je VII. kviz za poticanje čitanja „Čitam i skitam“ za učenike osnovnih škola koji je na hrvatskom jeziku bio posvećen Zvonimiru Balogu i proslavi jubileja 125 godina postojanja Gradske knjižnice Subotica.

3.

Zajednica Hrvata Beograda „Tin Ujević“ skupa s teatrom „Madlenianum“ iz Zemuna organizirala je nekoliko kulturnih događaja u povodu obilježavanja sedme obljetnice postojanja i rada ZHB „Tin Ujević“. Ansambl Hrvatskog narodnog kazališta iz Osijeka je na sceni „Madlenianuma“ izveo melodramu „Šokica“ Ilije Okrugića Sriemca, otvorena je likovna izložba „Lik žene u djelima suvremenih slikara Likovnog kruga Pohižek“ te prikazan dokumentarno-igrani film „Ilija Okrugić – Domovino slatko milovanje“ autora Stipe Ercegovića.

6.

Na XII. Hrckovom maskenbalu održanom u dvorani HKC „Bunjevačko kolo“ u Subotici prisustvovalo je oko 200 djece iz cijele Vojvodine.

7.

VII. Gupčev bal, u organizaciji HKPD „Matija Gubec“ iz Tavankuta, održan je u sportskoj dvorani OŠ „Matija Gubec“ u Donjem Tavankutu. Goste su zabavljali tamburaški sastavi „Biseri“ i „Klasi“ iz Subotice.

7.

U organizaciji HBKUD „Lemeš“ u Domu kulture u Lemešu održan je „Marinbal“. Tijekom večeri svirao je tamburaški sastav „Ruže“ iz Subotice.

7.

Drugi dio radio drame „Bunjevački blues“ nastao prema književnom tekstu Tomislava Žigmanova emitiran je na prvom programu Hrvatskoga radija.

8.

Tradicionalno „Prelo na Đurđinu“ održano je u župnoj dvorani crkve sv. Josipa Radnika u organizaciji HKPD „Đurđin“.

9.

U povodu obilježavanja Dana škole OŠ „Matija Gubec“ iz Tavankuta je organizirala likovni natječaj na temu „Moja Vojvodina“. Od pristiglih 350 dječjih radova odabrano je 12 najboljih. Objavljen je i novi broj školskog lista *Gupčevi školarci* koji izlazi dva puta godišnje.

9.-14.

Tijekom trajanja akcije „Knjižnici s ljubavlju“ organizirane u okviru proslavljanja jubileja, 125 godina postojanja Gradske knjižnice Subotica a povodom obilježavanja 14. veljače, Međunarodnog dana darivanja knjiga, subotička knjižnica je primila više stotina knjiga na hrvatskom jeziku doniranih od brojnih hrvatskih institucija, udruga kulture i pojedinaca.

11.

Predstavljanje romana *Plemstvo Wilson* subotičkog pisca Dražena Prčića održana je u Domu kulture u Žedniku.

12.

U Kulturnom centru „Grad“ u Beogradu predstavljena je knjiga Nevena Ušumovića *U stočnom vagonu*, objavljena u Srbiji.

12.-16.

Novi film redatelja Branka Ištvančića „Most na kraju svijeta“ prikazan je na Festivalu novog balkanskog filma BaNeFF u Stockholmu.

13.

KUDH „Bodrog“ priredilo je u Monoštoru tradicionalni Pokladni bal – maskenbal.

13.

U organizaciji Rimokatoličke župe svetog Pavla iz Bača u dvorani Dobrovoljnog vatrogasnog društva u Baču održan je tradicionalni X. Šokački bal. Goste je zabavljao ansambl „Hajo“ iz Subotice.

13.

Na Književnom prelu Hrvatske čitaonice održanom u HKC „Bunjevačko kolo“ predstavljene su knjige za djecu *Sve i svašta da poleti dječja mašta* Nedeljke Šarčević, nakladnika Hrvatske čitaonice i *Izgubljeno srce* Katarine Čeliković, u nakladi NIU „Hrvatska riječ“. Gosti Književnoga prela, članovi Dramskog odjela za djecu HKC „Bunjevačko kolo“ premijerno su izveli predstavu „Neispavana ljepotica“, prema priči Sanje Lovrenčić, u dramatisaciji i režiji Nevene Mlinko.

14.

U organizaciji HKPD „Silvije Strahimir Kranjčević“ u Beregu je održano XVIII. Šokačko prelo. U programu su sudjelovali KUD „Dukat“ Vladislavci i KUD „Sarvaš“ iz Republike Hrvatske.

14.

HKUD „Vladimir Nazor“ iz Sombora, u velikoj dvorani Hrvatskog doma u Somboru, priredio je 81. Veliko bunjevačko-šokačko prelo. Osim domaćina, članova pjevačkog zbora i folklorne skupine, u programu su sudjelovali ŽPS „Šokice“ Šokačke grane iz Osijeka i TS „Ravnica“ iz Subotice.

14.

U prostorijama HKPD „Matija Gubec“ iz Rume održane su tradicionalne Maškare.

14.

Knjiga kratkih priča Nevena Ušumovića *U stočnom vagonu* predstavljena je u Zavičajnoj galeriji „Dr.Vinko Perčić“ u Subotici u organizaciji Zavoda za kulturu vojvođanskih Hrvata.

14.

Društvo vojvođanskih i podunavskih Hrvata organiziralo je prelo u klupskim prostorijama u Zagrebu. Istodobno je održana i Izborna skupština na kojoj je odlučeno da predsjednik Udruge ostane Antun Vujević.

14.

HKD „Ljuba“ iz Ljube je priredilo svečanost u povodu poklada u seoskom Domu kulture.

14.-16.

U Golubincima je održana tradicionalna manifestacija „Maškare 2015.“ Prvog dana je u dvorani škole priređen maskenbal, drugoga karneval na ulicama grada a trećega, posljednjeg dana, običaj „Mačkara“ po kućama.

15.

Katoličko društvo za kulturu, povijest i duhovnost „Ivan Antunović“ i HKC „Bunjevačko kolo“ organizirali su V. „Prelo sićanja“ u Subotici na kojem su sudionici mogli prisustvovati isključivo obučeni u zimsku nošnju bunjevačkih Hrvata. Prelu je prethodila večernja sveta misa u Franjevačkoj crkvi.

15.

U Hrvatskom domu u Srijemskoj Mitrovici održane su Maškare povodom početka korizme. Maškare su organizirali Hrvatski kulturni centar „Srijem – Hrvatski dom“, Mađarsko kulturno umjetničko društvo „Srijem“ i Njemačko društvo „Goethe“.

15.-17.

U organizaciji HKUPD „Matoš“ u Plavni je održana VIII. manifestacija pokladnih običaja – Tute.

16.

Dokumentarni film „Svatovski narodni običaji Hrvata Bunjevaca u subotičkom kraju“ autora Raja Ljubića premijerno je prikazan u dvorani HKC „Bunjevačko kolo“. Film je snimljen u produkciji Yellowbrick production i Katoličkog društva za kulturu, povijest i duhovnost „Ivan Antunović“, koji su i organizirali večer.

17.

U Budimpešti je održano predstavljanje romana Dražena Prčića *Plemstvo Wilson*.

20.

Hrvatski pop pjevač Massimo Savić predstavio je svoj novi album „Jedan dan ljubavi“ u beogradskom Sava centru.

20.

U Galeriji „Dr. Vinko Perčić“ u Subotici otvorena je izložba alternativnog stripa „Comixconnection“ na kojoj su zastupljeni radovi šezdesetak autora iz pet zemalja – Srbije, Hrvatske, Slovenije, Mađarske i Rumunjske.

21.

Rođeni Bođanin, Stipan Šebić darovao je poveći broj knjiga, časopisa i CD-a s ulomcima iz prvih hrvatskih opera knjižnici HKUPD „Matoš“ iz Plavne.

24.

Održana je godišnja skupština Hrvatske likovne udruge „Cro art“ iz Subotice, na kojoj su izabrani novi upravni i nadzorni odbor.

24.

U Muzeju suvremene umjetnosti Vojvodine otvorena je izložba „Ana Bešlić – Emancipacija forme“. Riječ je o izboru radova ove kiparice iz javnih/muzejskih zbirki u Subotici, Beogradu, Boru, Kraljevu i Novom Sadu, nastalih u razdoblju od 1954. do 2001. godine.

26.

Redovita skupština Katoličkog društva za kulturu, povijest i duhovnost „Ivan Antunović“ održana je u Pastoralnom centru „Augustinianum“ u Subotici.

27.

Dražen Prčić predstavio je svoj roman *Plemstvo Wilson* u OŠ „Vladimir Nazor“ u Đurđinu.

27.

U subotičkoj Gradskoj knjižnici održana je Općinska smotra recitatora „Pjesniče naroda moga“ na kojoj su

se natjecali učenici osnovnih i srednjih škola. Za Zonsku smotru se plasiralo osam recitatora koji su kazivali poeziju na hrvatskom jeziku.

27.-28.

Dramska sekcija HKUD „Vladimir Nazor“ iz Sombora sudjelovala je na XXI. Danima pučkog teatra u Hercegovcu odigravši predstavu „Audicija – Šepa“, koja je rađena po tekstovima *Šepa* Antuna Karagića i *Naše i vaše* Matije Poljakovića u adaptaciji i režiji Ljiljane Markovinović.

27.2.-8.3.

U okviru 43. FEST-a u Beogradu prikazani su hrvatski filmovi „Zagreb cappuccino“, „Takva su pravila“ i „Memoari slomljenog uma“.

28.

Rimokatolička vjerska zajednica u Lemešu i HKUD „Lemeš“ obilježili su 20. obljetnicu smrti vlč. Marka Vukova.

Raspisan natječaj za X. Hosanafest

Organizacijski odbor Hosanafesta raspisao je prijem novih skladbi, za X. Hosanafest, pod sloganom „Snagom ljubavi!“.

HGU „Festival bunjevački pisama“ raspisao natječaj

Otvoren je natječaj za skladbe koje će biti izvedene na XV. Festivalu bunjevački pisama u rujnu.

Izašao je novi broj časopisa *Nova riječ*

Iz tiska je izišao novi broj časopisa za književnost i umjetnost *Nova riječ* (br. 2 za 2014.), što ga u sunakladi izdaju Zavod za kulturu vojvođanskih Hrvata i NIU „Hrvatska riječ“ iz Subotice.

Melinda Šefčić izlagala u Zagrebu

U Galeriji „Vladimir Filakovac“ u Zagrebu otvorena je izložba „Karneval dvaju svjetova“ na kojoj su prikazani radovi dviju akademskih slikarica – Monike

Meglić i Melinde Šefčić koja je podrijetlom iz Subotice.

OŽUJAK, 2015.

1.

HBKUD „Lemeš“ je ugostio dramsku sekciju HKUPD „Stanislav Preprek“ iz Novoga Sada koji su izveli komad „Noć bogova“ prema istoimenoj drami hrvatskog dramskog pisca Mire Gavrana.

1.

Nekolicina Sudarevićevih, uglavnom muškaraca, okupili su se na salašu Zvonimira Sudarevića na Verušiću kako bi obilježili dan dobivanja plemstva.

3.

U Velikoj dvorani HKC „Bunjevačko kolo“ u Subotici predstavljena su dva kapitalna djela: zbornik radova *Bunjevci u vremenskom i prostornom kontekstu* i znanstvena monografija *Tradicijska baština i etnokulturni identitet podunavskih Hrvata Bunjevaca*, objavljene u sunakladništvu Zavoda za kulturu vojvođanskih Hrvata i Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Predstavnici ZKVH, Hrvatskog nacionalnog vijeća, NIU „Hrvatska riječ“ i Demokratskog saveza Hrvata u Vojvodini tijekom večeri na rukavima odijela nosili su crveno-bijele vrpce kao reakciju na uskraćivanje prava korištenja Velike vijećnice Gradske kuće gradske vlasti za predstavljanje ovih knjiga.

3.

Nedeljka Šarčević, spisateljica za djecu, predstavila je svoju knjigu *Sve i svašta da poleti dječja mašta* djeci vrtiča „Marija Petković Suncica“ u Subotici.

7.

Poznati hrvatski pop pjevač Tony Cetinski održao je koncert u subotičkoj Dvorani sportova.

7.

U Gradskoj knjižnici Subotica održana je Zonska smotra recitatora „Pjesniče naroda mog“ na kojoj je nastupilo 90 recitatora iz 8 općina od kojih je osmero recitalo na hrvatskom jeziku. Na Pokrajinsku smotru plasiralo se čak njih sedmero.

9.

Održana je redovita godišnja skupština HKPD „Jelačić“ iz Petrovaradina.

11.

Dječji dramski odjel HKC „Bunjevačko kolo“ gostovao je u Maloj Bosni s predstavom „Neispavana ljepotica“ koju je prema priči Sanje Lovrenčić *Bajka o Ružici i naopakoj tkalji* dramatisirala i režirala Nevena Mlinko.

13.

Odsjek za etnologiju i kulturnu antropologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu, Katedra za manjinske kulture i zajednice i Klub studenata etnologije i kulturne antropologije predstavili su dvije publikacije o podunavskim Hrvatima Bunjevcima u Knjižnici Filozofskog fakulteta u Zagrebu. To su zbornik radova *Bunjevci u vremenskom i prostornom kontekstu* i znanstvena monografija *Tradicijska baština i etnokulturni identitet podunavskih Hrvata Bunjevaca*. Knjige su tiskane u sunakladi FF pressa, Odsjeka za etnologiju i kulturnu antropologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu i Zavoda za kulturu vojvođanskih Hrvata.

13.

U Galeriji „Dr. Vinko Perčić“ otvorena je izložba originalnih strip tabli zagrebačkog autora Igora Kordeja.

14.

Dramska sekcija HKUPD „Stanislav Preprek“ iz Novog Sada gostovala je u Šidu s predstavom „Noć bogova“ Mire Gavrana u adaptaciji i režiji Miljana Vojnovića.

14.

U povodu 500. obljetnice rođenja zaštitnice grada Subotice i subotičke katedrale, u Subotici su izložene relikvije, moći svete Terezije Avilske.

14.

Konstituirano je Povjerenstvo za upis u poseban popis birača hrvatske nacionalne zajednice.

14.

U Santovu je održana III. Pasiionska baština koju su organizirali časopis *Zornica nova*, Hrvatska narodnosna samouprava Santovo i Udruga „Pasiionska baština“ Zagreb. Tema manifestacije bila je „Hrvatski korizmeni i uskrсни običaji“, a na noj su sudjelovali i Hrvati iz Vojvodine: Marija Šeremešić, Eva Pašić i Anita Đipanov.

15.

U selu Privlaka kod Vinkovaca održana je XVI. po redu manifestacija „Ruvom kroz korizmu“, a u sklopu programa Radionica ručnih radova sudjelovale su i članice slamarskog odjela HKPD „Matija Gubec“ iz Tavankuta.

16.

Izložba slika nastalih na četvrtom sazivu Umjetničke kolonije „Stipan Šabić – 2014.“ otvorena je u galeriji Otvorenog sveučilišta u Subotici. Izložbu je organizirala HLU „Croart“ iz Subotice, koja je i organizator kolonije.

19.

Svetom misom u crkvi Srca Isusova i prigodnim domjenkom u Galeriji Prve kolonije naive u tehnici slame u Tavankutu je obilježen blagdan sv. Josipa, zaštitnika hrvatskog naroda, jedan od četiriju praznika hrvatske zajednice u Republici Srbiji.

19.

Nove poslovne prostorije Zavoda za kulturu vojvođanskih Hrvata, koje se nalaze na novoj adresi u ulici Laze

Mamužića 22. u Subotici, službeno su otvorene na prigodnoj svečanosti.

19.

Nekoliko pjesnika, članova književne sekcije HKUPD „Stanislav Preprek“ iz Novog Sada je na Uspenskom groblju položilo cvijeće na grob skladatelja Josipa Runjanina, čime su obilježili i praznik hrvatske zajednice u Republici Srbiji.

19.-29.

Najnoviji dokumentarni film redatelja Branka Ištvančića „Škverski kipar“ (iz 2014.) prikazan je u glavnom natjecateljskom programu 33. Međunarodnog festivala filmova o umjetnosti u Montrealu.

20.

Nakon uspješnog koncerta održanog u Sinagogi u Novom Sadu, članovi splitske klape „Cambii“ su, obilazeći znamenitosti grada, posjetili i grob Josipa Runjanina, skladatelja sadašnje hrvatske himne.

21.

Održana je godišnja skupština HKPD „Matija Gubec“ iz Rume.

21.

Zbornik radova s Međunarodnog okruglog stola *Urbani Šokci 8/9 Pannonia-Europa-Šokci, Bunjevci* predstavljen je u Pastoralnom centru župe Uzvišenja sv. Križa u Somboru. Međunarodni okrugli stol organizirali su „Šokačka grana“ iz Osijeka i „Urbani Šokci“ iz Sombora.

22.

Glazbeno-scenskim programom u amfiteatru SPENS-a u Novom Sadu, treću godinu za redom, HKPD „Jelačić“ iz Petrovaradina obilježio je spomendan rođenja Franje Štefanovića, skladatelja i tvorca opere za djecu. U programu su uz mješoviti pjevački zbor i tamburaški orkestar HKPD „Je-

lačić“ sudjelovali i dječji pjevački zbor „Bajićevi slavuji“ niže glazbene škole „Isidor Bajić“ u Novom Sadu uz čiju suradnju su izveli Štefanovićeve djelo, dječju operu „Šumska kraljica“.

23.

Dokumentarac „Goli“ hrvatske redateljice Tihe K. Gudac otvorio je 62. Beogradski festival dokumentarnog i kratkometražnog filma (BFDKF).

23.

Obnovljena je web stranica NIU „Hrvatska riječ“.

24.

Izaslanstvo Vukovarsko-srijemske županije na čelu sa županom Božom Galićem posjetilo je općinu Stara Pazova gdje ih je primio predsjednik Općine Đorđe Radinović sa suradnicima s ciljem da se prekogranična suradnja koja je uspostavljena 2009. godine pojača i unaprijedi. Domaćini susreta bili su i članovi HKPD „Tomislav“ iz Golubinaca.

25.

U sklopu programa „Bunjevački put križa“ blagoslovljen je obnovljeni Poljakovićev križ, koji se nalazi na teritoriju župe Uznesenja Blažene Djevice Marije na Bikovu, u ataru na putu prema Oromu.

25.

Povodom uskršnjih blagdana u vestibulu Gradske kuće otvorena je prodajna izložba rukotvorina Likovno-slamarskog odjela HKPD „Matija Gubec“ iz Tavankuta i Likovnog odjela HKC „Bunjevačko kolo“ iz Subotice.

27.

U suradnji HKPD „Matija Gubec“ i Galerije Prve kolonije naive u tehnici slame otvorena je uskrсна izložba u Galeriji u Tavankutu. Izložba je realizirana u okviru projekta „Tradicija koja živi“ kojim HKPD „Matija Gubec“ podržava

i potiče održavanje nekadašnjih običaja i praksi.

27.

Mladi Subotičke biskupije i ove godine organizirali su večernji križni put, koji je zbog lošeg vremena umjesto na subotičkoj kalvariji održan u crkvi Isusova Uskrsnuća u Subotici.

28.

U organizaciji Pastoralna mladih Subotičke biskupije, mladi su sudjelovali na križnome putu koji je po planu trebao biti od župne crkve Marije Majke Crkve do Gospinog svetišta Bunarić i natrag, no zbog lošeg vremena križni put je održan u spomenutoj crkvi.

28.

Klub ljubitelja biljaka „Za sreću veću“ HKUD „Vladimir Nazor“ iz Sombora organizirao je VII. Uskrsnu izložbu i besplatnu razmjenu biljaka.

28.

Ženska pjevačka skupina KUDH „Bodrog“ iz Monoštora „Kraljice Bodroga“ sudjelovala je na obilježavanju 500. obljetnice rođenja svete Terezije Avilske u Karmelu svetog Josipa u Brežnici Đakovačkoj.

30.

Predstava „Životinjska farma“ po romanu Georgea Orwella u režiji Andrása Urbána, redatelja iz Subotice, premijerno je izvedena na sceni HNK „Ivana pl. Zajca“ u Rijeci, što je Urbánov prvi redateljski zadatak u Hrvatskoj.

30.

Dramska sekcija HKUD „Vladimir Nazor“ iz Sombora sudjelovala je na općinskoj smotri amaterskih dramskih društava s predstavom „Audicija“, koja je rađena po tekstu Matije Poljakovića, a u režiji Ljiljane Tomić Markovinić.

30.

Atelje vitraža „Stanišić“ iz Sombora darovao je par vitraža za oltarske prozore u kapeli na lemeškoj kalvariji koja je posvećena Gospi od Milosrđa.

30.3.-1.4.

U Ernestinovu u Hrvatskoj održana je Međunarodna kolonija mladih, koja je ove godine u devet radionica okupila 160 djece iz Hrvatske, Slovenije i Vojvodine, među kojima i djecu iz Tavan-kuta.

31.

U organizaciji HKD „Šid“ iz Šida, u prostorijama župne kuće u Šidu, održana je književna večer posvećena Isidoru Isi Velikanoviću, prevoditelju, satiričaru i komediografu, rođenom u Šidu, čime je obilježena 75. godišnjica njegove smrti.

31.

V. Festival tamburaške glazbe omladinskih orkestara i mladih tamburaških sastava „Mlade žice“, održan je u Srijemskoj Mitrovici. Na njemu su, među ostalim, nastupili i tamburaška sekcija HKPD „Matija Gubec“ iz Rume i kamerni sastav HGU „Festival bunjevački pisama“ iz Subotice.

Objavljena knjiga *Svjetla starih fotografija*

U nakladi Udruge novinara „Cro-info“ iz Subotice objavljena je knjiga *Svjetla starih fotografija*. Ovo je druga knjiga tekstova i pratećih fotografija objavljenih u tjedniku *Hrvatska riječ*, koju je prije sedam godina, u rubrici „Priča o fotografiji“, pokrenuo novinar Dražen Prčić.

Tiskana publikacija *O Bunjevcima u Mađarskoj*

U nakladi Hrvatskog akademskog društva tiskana je publikacija *O Bunjevcima u Mađarskoj*. Publikacija donosi drugo prošireno stajalište Mađarske akademije znanosti u povodu

narodnih inicijativa za priznavanje Bunjevaca kao samostalne nacionalne manjine u Mađarskoj.

Župnik Josip Štefković iz Bača digitalizirao Bunjevačke i šokačke novine

U čast 200. obljetnice rođenja biskupa Ivana Antunovića, župnik Josip Štefković iz Bača digitalizirao je *Bunjevačke i šokačke novine* kako bi bile dostupne svima.

Objavljena zbirka poezije *Riječi nasušne*

U nakladi NIU „Hrvatska riječ“ iz Subotice, objavljena je zbirka poezije *Riječi nasušne* Franje Kašika Bertrona.

500 knjiga na hrvatskom jeziku za somborsku Knjižnicu

NIU „Hrvatska riječ“ i Zavod za kulturu vojvođanskih Hrvata darovali su somborskoj Gradskoj knjižnici „Karlo Bijelički“ više od 500 knjiga na hrvatskom jeziku.

Tiskan katalog *Naklada NIU Hrvatska riječ – Prvih deset godina 2005. – 2014.*

U nakladi Udruge novinara „Cro-info“ iz Subotice tiskan je katalog pod nazivom *Naklada NIU Hrvatska riječ – Prvih deset godina 2005. – 2014.*

Raspisan natječaj za „Liru naivu 2015.“

Hrvatska čitaonica i Bunjevačko-šokačka knjižnica „Ivan Kujundžić“ pri Katoličkom društvu za kulturu, povijest i duhovnost „Ivan Antunović“ iz Subotice uputili su poziv pjesnicima za slanje pjesama za XIII. Pokrajinski susret pučkih pjesnika „Lira naiva 2015.“

U crkvi Presvetog Trojstva u Maloj Bosni postavljene nove postaje Puta križa

Prema idejnom rješenju profesora s novosadske Akademije umjetnosti Darka Vukovića iz Petrovaradina, aka-

demska slikarica Vladislava Dudvarski, također iz Petrovaradina, izradila je nove postaje Puta križa koje su postavljene u crkvi Presvetog Trojstva u Maloj Bosni. Ovaj projekt je organizirao i producirao neformalni pokret „Bunjevački Put križa“.

Učenici iz Srijemske Mitrovice putovali u Dubrovnik

Četrdesetak učenika koji pohađaju predmet hrvatski jezik s elementima nacionalne kulture u Srijemskoj Mitrovici, putovalo je u okviru redovite godišnje ekskurzije u Dubrovnik.

Promovirani doktori znanosti Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku

Na Ekonomskom fakultetu u Osijeku održana je promocija doktora znanosti Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera na kojoj je promovirano 108 pristupnika, među kojima su i dr. sc. Mario Gros dr. med. radiolog i dr. sc. Grgur Dulić kardiokirurg, podrijetlom Subotičani.

TRAVANJ, 2015.

2.

Izvlačenjem nagrada u čitaonici Gradske knjižnice Subotica završen je VII. Kviz za poticanje čitanja „Čitam i skitam“ namijenjen učenicima osnovnoškolske dobi koji je na hrvatskom jeziku bio posvećen Zvonimiru Balogu i proslavi jubileja 125 godina postojanja Gradske knjižnice Subotica, a realiziran je na tri službena jezika grada Subotice.

2.

Okružno natjecanje iz hrvatskog jezika i jezične kulture održano je u OS „Vladimir Nazor“ u Đurđinu. Na natjecanju su sudjelovala 24 učenika sedmih i osmih razreda iz škola gdje se odvija nastava na hrvatskom jeziku u Subotici, Tavankutu, Đurđinu i Maloj Bosni.

6. Polaganjem ruku subotičkog biskupa mons. Ivana Penzeša u katedrali bazilici sv. Terezije Avilske za svećenika Subotičke biskupije zaređen je Siniša Tumbas Loketić. Svoju mladu misu, mladomisnik je slavio 12. travnja u župnoj crkvi Isusova Uskrsnuća u Subotici.

6.-11. Nakon prošlogodišnjeg terenskog istraživanja tradicijske baštine šokačkih Hrvata u Beregu, Monoštoru i Somboru, studenti Odsjeka za etnologiju i kulturnu antropologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, nastavili su etnološko istraživanje u mjestima Sonta, Bač, Vajska, Bođani i Plavna.

7. „Građanska akcija Pančevo“ organizirala je predstavlanje autobiografije *Argentinski roman* hrvatskog novinara i publicista, građanskog aktivista i borca za ljudska prava Drage Pilsela u Pančevu.

8. Pod ravnanjem s. Mirjam Pandžić u Franjevačkoj crkvi u Subotici održan je 25. Uskrsni koncert zbora „Sv. Cecilija“ na kojem je nastupio i Subotički tamburaški orkestar.

8. Djeca iz vrtića „Marija Petković-Sunčica“ su u velikoj dvorani HKC „Bunjevačko kolo“ izveli ulomak iz predstave „Ča Bonina razgala“, a pripremile su ih odgojiteljice Mirjana Vukmanov Šimkov i Iva Stanković.

9. U sklopu terenskog istraživanja baštine šokačkih Hrvata kojim rukovodi prof. dr. sc. Milana Černelić u Sonti je održan XXXVI. znanstveni kolokvij Zavoda za kulturu vojvođanskih Hrvata na temu „Istraživanje tradicijske bašti-

ne“. Narednog dana kolokvij je održan u Baču.

10.-13. VIS „Proroci“ sa svećenicima mons. dr. Andrijom Anišićem i vlč. mr. Draganom Muharemom bili su gosti Hrvatske katoličke misije Stuttgart – Zentrum gdje su predstavili svoj CD „Božje djelo“. Ovim susretom je završena i korizmena akcija za prikupljanje pomoći za subotički vrtić „Marija Petković“, kao i za franjevački samostan u Beogradu.

10.-19. Dugometražni igrani film „Most na kraju svijeta“ u režiji Branka Ištvančića osvojio je nagradu „Zlatni Remi“ na 48. festivalu „Worldfest Houston“ (SAD).

11. Župa sv. Marka u Žedniku bila je dođacčinom jednodnevnoj likovnoj koloniji slikara HLU „CroArt“.

11. Gajdaš Augustin Žigmanov, član HKPD „Matija Gubec“ iz Tavankuta nastupio je na XIV. Međunarodnoj smotra svirača tradicijskih glazbala u Ilači (Hrvatska).

12. Književno-likovno društvo „Rešetari“ iz Rešetara predstavili su u Hrvatskom domu u Somboru Zbornik pjesama hrvatskih pjesnika koji žive u dijaspori *Između tijela i snova*. Organizator književne večeri bila je literarna sekcija HKUD „Vladimir Nazor“.

12. Nakon svete mise na Mladi Uskrs, tavankutski župnik preč. Franjo Ivanković blagoslovio je dva križa krajputaša: „Budžin“ na putu za Čikeriju i „Francerov“ na Bajskom putu, čija je obnova završena ove godine u okviru programa „Bunjevački Put križa“.

17.

Izložba vizualnih radova „U zrcalu“ autora Zvonka Sarića i Viktora Jurige otvorena je u galeriji Otvorenog sveučilišta u Subotici.

17.

„Kraljice Bodroga“, ženska pjevačka skupina KUDH „Bodrog“ iz Monoštorra, gostovale su na Osječkoj televiziji u emisiji „Slavonsko veselje“ gdje su predstavile svoj CD „Alaj piva Šokica“.

17.

U OŠ „Laza Kostić“ u Gakovu održana je Regionalna liga tolerancije – susret škola iz Gakova i Jagodnjaka (Hrvatska) kojem su se priključili i članovi tamburaške sekcije HKUD „Vladimir Nazor“ iz Sombora.

17.

U Velikoj dvorani Matice hrvatske u Zagrebu održana je projekcija dokumentarnog filma Rajka Ljubića „Svatomski narodni običaji Hrvata Bunjevacu u subotičkom kraju“. Večer su organizirali Društvo vojvođanskih i podunavskih Hrvata iz Zagreba i Katoličko društvo za kulturu, povijest i duhovnost „Ivan Antunović“ iz Subotice.

18.

Djeca iz vrtića „Marija Petković – Sunčica“ sudjelovala su na Festivalu običaja i tradicije u Bečeju gdje su izvela ulomak iz predstave „Ča Bonina razgala“, koju su pripremile odgojiteljice Mirjana Vukmanov Šimokov i Iva Stančević.

18.

HKUD „Ljuba“ iz Ljube proslavilo je prvu obljetnicu postojanja dramskom izvedbom predstave „Ostavinska rasprava“ i nastupom najmlađih recitatora. Osim gostiju iz Sota, Šida i okolnih mjesta, proslavi su prisustvovali i predstavnici HKD „Đenka Đurić“ iz Đurića iz Republike Hrvatske.

18.

U organizaciji Zavoda za kulturu vojvođanskih Hrvata u suradnji s Hrvatskim nacionalnim vijećem u prostorijama Hrvatskog doma u Srijemskoj Mitrovici održan je redoviti radni susret s predstavnicima hrvatskih udruga kulture.

18.

Književno-pjesnička manifestacija „Prepekovo proljeće“ održana je u prostorijama organizatora manifestacije HKUPD „Stanislav Prepek“ iz Novog Sada. Ovom prigodom predstavljena je šesta po redu zbirka pjesama *Prepekovo proljeće*, nastala kao plod književne sekcije ove udruge.

18.

Proljetni koncert folklornog odjela HKC „Bunjevačko kolo“ na kojem su nastupile sve dobne skupine ovoga odjela, članovi tamburaškog odjela Centra kao i gosti iz Srijema, održan je u dvorani HKC „Bunjevačko kolo“.

18.

Članovi slamarske sekcije učeničke zadruge OŠ „Matija Gubec“ iz Tavankuta sudjelovali su na 3. Danu učeničkih zadruaga Zagrebačke županije održanom u Samoboru.

19.

Uskrсни koncert združenih zborova: katedralni zborovi „Albe Vidaković“ i „Sveta Terezija“, Dječji katedralni zbor „Zlatni klasovi“ i Komorni zbor „Collegium musicum catholicum“ pod ravnanjem Miroslava Stantića uz orguljsku pratnju Kornelija Vizina, održan je u subotičkoj katedrali sv. Terezije Avilske.

19.

Uspješnim nastupom na Općinskoj smotri, dječje folklorne skupine HKUD „Vladimir Nazor“ iz Sombora i KUDH „Bodrog“ iz Monoštorra plasirale su se na Zonsku smotru dječjeg folklornog stvaralaštva.

19.

Kulturni centar Novog Sada i Hrvatski kulturni centar Novi Sad priredili su predstavljanje zbirke ljubavne poezije Zdravka Odorčića *Čuvam te ispod kože* u Kulturnom centru Novog Sada.

19.

VLČ. Zsolt Bende, župnik crkve sv. Petra i Pavla Apostola u Bajmaku blagoslovio je početak obnove bajmačke kalvarije i križa krajputaša u mađaračkom ataru, čija je obnova završena ove godine u okviru programa „Bunjevački Put križa“.

20.

U organizaciji Centra za kulturu i obrazovanje Sonta u prostorijama mjesne knjižnice predstavljen je dramski prvijenac *Kazališni bonton* petnaestogodišnjeg autora Stefana Klecina iz Sonte.

20.

Na 21. Salonu knjiga u Novom Sadu organizirano je predstavljanje novih knjige u nakladi Zavoda za kulturu vojvođanskih Hrvata i NIU „Hrvatska riječ“ iz Subotice.

22.-24.

Na IX. međunarodnom festivalu proznog stvaralaštva „Prosefestu“ u Novom Sadu gostovao je i Damir Karaš, književnik iz Hrvatske.

24.

U organizaciji HGU „Festival Bunjevački pisama“ u Subotici je održano II. Međunarodno natjecanje tamburaša, solista i komornih sastava „Tambura instrumental festival“ na kojem je nastupilo oko 120 tamburaša.

24.-26.

Na 46. Pokrajinskoj smotri recitatora, pod nazivom „Pjesniče naroda mog“, održanoj u Sečnju na hrvatskom jeziku je nastupilo sedmero recitatora osvojivši tri zlatne medalje od kojih je Donna Karan, recitatorica Hrvatske

čitaonice stekla pravo sudjelovanja na republičkom natjecanju u Valjevu.

25.

U povodu Međunarodnog dana knjige i autorskih prava koji se obilježava 23. travnja, OŠ „Matija Gubec“ iz Tavankuta organizirala je III. međunarodni nagradni literarni, novinarski i likovni natječaj „Bogatstvo različitosti“ za učenike osnovnih škola iz Srbije, Hrvatske, Bosne i Hercegovine, Crne Gore, Rumunjske i Mađarske. Tema ovogodišnjeg natječaja bila je „Pokušajmo voljeti, možda uspije“ a sudjelovalo je dvadeset škola.

25.

U povodu Markova i posvete žitnih polja, HBKUD „Lemeš“ je priredio folklornu večer u mjesnom Domu kulture. Programu je prethodila sveta misa u crkvi Rođenja Blažene Djevice Marije te blagoslov oranica zasijanih žitom.

25.

Tradicionalna manifestacija Dužijanica 2015. započela je na blagdan sv. Marka svetom misom i blagoslovom žita u Žedniku.

25.

U organizaciji NIU „Hrvatska riječ“ i dječjeg podlistka *Hrck* u HKC „Bunjevačko kolo“ održan je prvi Hrckov masters turnir u igri „Čovječe ne ljuti se!“ za učenike osnovnih škola.

25.

Tradicionalni susret hrvatskih kulturnih udruga „Srijemci Srijemu“, ove godine održan u Rumi, okupio je članove osam šokačkih udruga iz Vojvodine te goste iz ogranka HKC „Bunjevačko kolo“ iz Žednika.

25.

Glumci kazališta iz Belog Manastira odigrali su u Šidu predstavu „Dnevnik Ane Frank“ u režiji redatelja iz Šida, Cvetina Aničića.

26.

Koncert folklornog odjela HKPD „Matija Gubec“ iz Tavankuta održan je u fiskulturnoj dvorani Osnovne škole u Donjem Tavankutu. Gosti koncerta bili su KUD „Ivan Goran Kovačić“ iz Velike (R. Hrvatska). Uoči koncerta na Etno-salašu Balažević predstavljen je novi broj *Gupčeve lipe*, godišnjaka Društva te prezentacija novog turističkog promotivnog materijala „Snovi od slame“.

26.

U Stanišiću na Općinskoj smotri izvornog stvaralaštva za odrasle plasman na zonsko natjecanje ostvarila je pjevačka skupina KUDH „Bodrog“ iz Monoštora „Kraljice Bodroga“, pjevačka skupina HKUD „Vladimir Nazor“ iz Sombora i folklorna skupina HBKUD „Lemeš“ iz Lemeša.

26.

Na IX. kazališnom festivalu „Otvorena scena“, održanom u Bačkoj Palanci, sudjelovali su i članovi Centra za kulturu i obrazovanje Sonta koji su uspješno nastupili s predstavom „Kazališni bonton“ autora Stefana Klecina u režiji i izvedbi Anđele Klecin i Anđele Šimunov, koja je nagrađena i za glumačko ostvarenje.

28.

Djeca koja su osvojila nagradni izlet na Kvizu za poticanje čitanja „Čitam i skitam“ Gradske knjižnice Subotica, posjetila su Novi Sad.

29.

Znanstveni kolokvij Zavoda za kulturu vojvođanskih Hrvata na temu „Obrazovna struktura hrvatske nacionalne manjine u Republici Srbiji“ održan je u prostorijama Zavoda. Uvodničari su bili dr. sc. Dražen Živić, znanstveni savjetnik i izvanredni profesor, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar – Područni centar Vukovar, i mr. sc. Sandra Cvikić, stručna suradnica u znanosti,

Institut društvenih znanosti Ivo Pilar – Područni centar Vukovar.

29.

U Muzeju suvremene umjetnosti Vojvodine otvorena je međunarodna izložba „WonderLab“ na kojoj je izlagao i Spartak Dulić.

29.

Veleposlanik Republike Hrvatske Goran Markotić službeno je boravio u Tavankutu gdje je posjetio HKPD „Matija Gubec“ i Galeriju Prve kolonije naive u tehnici slame, zanimajući se za rad ovih dviju institucija.

U Osijeku održana slamarska radionica

U organizaciji „Šokačke grane“ u Osijeku je održana slamarska radionica za 20-tak zainteresiranih osoba. Radionicu je održala Kristina Kovačić iz Tavankuta.

Film „Od zrna do slike“ u Monacu i na Kajmanskim otocima

Film „Od zrna do slike“ Branka Ištvančića izabran je u selekciju 10 finalista dokumentarnog filma u okviru festivala 2015 URTI Grand Prix kao i u selekciju festivala „CayFilm“ na Kajmanskim otocima. Oba festivala održana su u lipnju ove godine.

Objavljeni rezultati natječaja Hosanafesta

Od 28 pristiglih skladbi organizatori su objavili 15 pjesama koje su izborile pravo sudjelovanja na Hosanafestu 2015.

Donacija Bezdanske marine

Hrvatska udruga „Bezdanska marina“ uručila je prijenosno računalo, novu donaciju učenicima koji u Bezdanu pohađaju izborni predmet Hrvatski jezik s elementima nacionalne kulture.

SVIBANJ, 2015.

1.-3.

Sedamdesetak studenata salezijanske mladeži iz Zagreba predvođeni njihovim duhovnikom don Tihomirom Šutalom boravili su u Subotici kako bi se upoznali s tradicijom, običajima i načinom življenja kod nas.

2.

U Arheološkom muzeju u Puli postavljena je tematska izložba „Rimski šljem iz Sivca“ Gradskog muzeja Sombor.

3.

U organizaciji Pokreta fokolara, uz potporu Subotičke biskupije i grada Subotice, u Subotici je održana svjetska manifestacija „Trka za jedinstvo“ (Run4unity) na kojoj je sudjelovalo više od dvjesto sudionika iz raznih gradova i sela Vojvodine te iz Mladenovca i Beograda. Pod geslom „Povezujemo se otkrivajući bratstvo“ cjelodnevni program je realiziran na nekoliko lokacija u gradu.

4.-6.

U Operi i teatru „Madlenianum“ u Beogradu održani su „Dani Mira Gavrana“ u okviru kojih se beogradskoj publici predstavio „Gavran Teatar“ iz Zagreba melodramom „Tajna Grete Garbo“, tragikomedijom „Lutka“ i komedijom „Sladoled“.

5.

U novosadskoj knjižari „Bulevar Boks“ održano je predstavljanje knjige *Kuharski dnevnik bebe Marte* autorice dr. Marije Mandić iz Subotice.

7.

Pjesnikinja Nedeljka Šarčević iz Subotice posjetila je osnovne škole u Vajskoj i Plavni i tom prigodom predstavila učenicima koji uče hrvatski jezik s elementima nacionalne kulture, svoju najnoviju knjigu *Sve i svašta da poleti dječja mašta*.

8.

U subotičkom Gradskom muzeju otvorena je izložba „Stakleni sjaj – zbirka stakla 19. – 20. stoljeća“ Muzeja Slavonije iz Osijeka.

8.-10.

Tamburaški orkestar HGU „Festival bunjevački pisama“ je na 38. Međunarodnom festivalu hrvatske tamburaške glazbe održanom u Osijeku u juniorskoj konkurenciji osvojio Zlatnu plaketu „Tambura Paje Kolarića“. Dirigentici ovog orkestra prof. Miri Temunović pripalo je priznanje „Zlatna palica“ za najboljeg dirigenta.

9.

Ženska pjevačka skupina „Kraljice Bodroga“ KUDH „Bodrog“ iz Monoštora sudjelovala je na XIV. Baranjskoj smotri crkvenog pučkog pjevanja „Marijo svibnja kraljice“, održanoj u crkvi svetog Petra i Pavla u Topolju.

9.

Oko 150 mladih iz različitih gradova i sela Subotičke biskupije okupilo se u Baču gdje je održan Dan mladih Subotičke biskupije.

9.

Koncert marijanskih pjesama pod sloganom „Hajdmo, hajdmo...“ održan je u Biskupijskom svetištu Gospe Tekijske u Petrovaradinu. U programu su sudjelovali gosti iz Hrvatske KUD „Sveti Mihovil“ iz Poljana i KUU „Kristal sladorana“ iz Županje te zbor „Juventus“ iz Temerina, Pjevački zbor župe „Uzvišenja sv. Križa“ iz Rume i Dječji orkestar „FloriArt“ iz Novog Sada.

9.

Izložbom „Mihovil Tomandl – čuvar baštine“ autora Srđana Božovića i Damira Prašnikara u Narodnom muzeju Pančevo otvorena je manifestacija „Muzeji Srbije, deset dana od 10 do 10“ u tom gradu.

9.-10.

U organizaciji Udruge „Hašk-Zrinski“ i HLU „Croart“ iz Subotice u Tavankutu je održana slikarska kolonija, šahovski turnir i nogometna utakmica. Osim Subotičana u ovim programima sudjelovali su i gosti iz Vinkovaca, Đakova i Osijeka.

10.

HKUD „Vladimir Nazor“ iz Sombora održalo je redoviti godišnji Sabor, 79. po redu, na kome su predsjednik i pročelnici sekcija podnijeli izvješća o radu u proteklih godinu dana.

11.

Predstavljanje knjige *Horvacki Bačka 1901. – 1939.* Dražena Prčića održana je u Velikoj vijećnici Gradske kuće.

12.

Vojvođanski građanski centar i Hrvatsko nacionalno vijeće predstavili su u prostorijama HNV-a rezultate projekta o protjerivanju građana hrvatske nacionalnosti iz Vojvodine tijekom devedesetih godina XX. stoljeća.

12.-13.

Hrvatska grupa „Rundek Cargo Trio“ predstavila se beogradskoj publici koncertima u Barutani gdje su promovirali svoj novi album „Mostovi“ koji je objavila beogradska diskografska kuća „Long Play“.

14.

Poznati hrvatski kantautor Goran Karan održao je koncert u novosadskoj Sinagogi.

14.-17.

Dokumentarni filmovi „Škverski kipar“ i „Od zrna do slike“ redatelja Branka Ištvančića prikazani su na Međunarodnom filmskom festivalu o prirodi i okolišu u mađarskom gradu Gödöllő.

14.

Svi djelatnici Gradske knjižnice i čitaonice Vinkovci posjetili su Gradsku

knjižnicu Subotica i Etno salaš Balažević u Tavankutu s kojima ih veže Jasna Balažević.

15.

Na 47. Republičoj smotri recitatora, pod nazivom „Pjesniče naroda mog“, održanoj u Valjevu na hrvatskom jeziku je nastupila Donna Karan.

15.

U organizaciji NIU „Hrvatska riječ“ u čitaonici subotičke Gradske knjižnice održano je predstavljanje proznog djela *Školjka koja govori* autora Miroslava Pendelja.

15.

Književna večer posvećena profesoru, književniku, piscu, pjesniku i likovnom kritičaru Bogdanu Mesingeru, na kojoj je prikazan dokumentaran film „Traganje za obiteljskim vrijednostima“, u organizaciji HKD „Šid“, održana je u šidskoj gimnaziji.

15.-16.

Kao jedini sudionici izvan Republike Hrvatske predstavnici OŠ „Matija Gubec“ iz Tavankuta, sudjelovali su na XXVII. Državnoj smotri učeničkih zadržuga u Zagrebu.

15.-17.

Međunarodni okrugli stol „Urbani Šokci 10“ s temom „voda“ održan je u Somboru, Osijeku i Drenovcima. Organizatori su udruge „Šokačka grana“ iz Osijeka i „Urbani Šokci“ iz Sombora. U sklopu okruglog stola u Somboru priređena je i izložba fotografija Martina Šeremešića te poetsko glazbeni program u produkciji UG „Urbani Šokci“.

16.

Na zonskoj smotri dječjih folklornih skupina iz općina Bačka Palanka, Bački Petrovac, Novi Sad i Bač, održanoj u Čelarevu, među dvadesetak ansambala, dječji folklorci HKUPD „Matoš“ iz

Plavne plasirali su se na Festival tradicijskog stvaralaštva djece Vojvodine u sklopu Panonskog vašara u Vrbasu. Prikazali su pokladni običaj „Male tute“.

16.

U okviru programa za Noć muzeja, Galerija Prve kolonije naive u tehnici slame i HKPD „Matija Gubec“ iz Tavan-kuta pripremili su postav slika od slame iz zbirke Društva, otvorenje izložbe „Kalupi za trukovanje – pečati vještih ruku Bunjevaka“ kao i zabavni program na Etno-salašu Balažević.

16.

Za „Noć muzeja“ u Galeriji „Dr. Vinko Perčić“ u Subotici otvorena je izložba „Authentic“ multimedijalne umjetnice Maje Rakočević Cvijanov.

16.

Petko Vojnić Purčar iz Novog Sada dobitnik je povelje „Visoka žuta žita“ za sveukupni književni opus i trajni doprinos hrvatskoj književnosti. Nagrada mu je uručena u okviru 26. Pjesničkih susreta Drenovci 2015. kojega su organizirali Društvo književnika Hrvatske i Udruga građana „Duhovno hrastće“ iz Drenovaca.

16.

U okviru pokreta obnove sakralne baštine u okolici Subotice, koji predvodi „Bunjevački Put križa“, blagoslovljen je obnovljeni kip svetoga Ivana Nepomuka, koji se nalazi na malom Tavan-kutskom putu a teritorijalno pripada župi sv. Trojstva u Maloj Bosni.

16.

Humoristična ljubavna monodrama „Jubav u vrime kupusa“ i dokumentarni film „Pol oriha“ prikazani su u UK „Vuk Karadžić“ u Beogradu i SPENS-u u Novom Sadu. Tonka Alujević iz Splita, autorica je ove monodrame i ujedno je i sama izvodi. Organizatori programa su ZHB „Tin Ujević“ i HKUPD „Stanislav Preprek“ u Novom Sadu.

17.

HBKUD „Lemeš“ organizirao je predstavljanje knjige *Izgubljeno srce* Katarine Čeliković u dvorani Mjesne zajednice u Lemešu.

17.

U Kastvu u Republici Hrvatskoj održan je dvodnevni međunarodni znanstveni skup „Bogomil Karlavaris znanstvenik, slikar, pedagog“ koji je okupio ugledne stručnjake iz Hrvatske, Srbije, Njemačke i Austrije. U okviru skupa, priređena je i izložba Karlavarisovih djela, a prikazan je i video zapis intervjua koji je snimljen dva mjeseca prije nego je preminuo.

18.

Zbog velikog zanimanja publike djeca iz vrtića „Marija Petković – Sunčica“ ponovno su izveli ulomak iz predstave „Ča Bonina razgala“ koji su uvijek uz pomoć odgojiteljica Mirjane Vukmanov Šimokov i Ive Stanković. Predstavu su odigrali u dvorani HKC „Bunjevačko kolo“ u Subotici.

18.

Ravnatelj Zavoda za kulturu vojvođanskih Hrvata Tomislav Žigmanov potpisao je u Osijeku s vršiteljicom dužnosti pročelnika Odjela za kulturologiju Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera doc. dr. sc. Ivanom Žužul Ugovor o međunarodnoj znanstvenoj, kulturnoj i umjetničkoj suradnji.

20.

U okviru pratećeg programa XXII. Međunarodnog festivala kazališta za djecu u Gradskoj knjižnici Subotica predstavljena je knjiga Nedeljke Šarčević *Sve i svašta da poleti dječja mašta* učenicima od 1. do 4. razreda koji pohađaju nastavu na hrvatskom jeziku.

21.

Zagrebačko kazalište lutaka je, u okviru XXII. Međunarodnog festivala kazališta za djecu u Subotici, prikazalo

predstavu „Maca papučarica“ koju je po djelu Ele Peroci režirao Dražen Ferčina.

21.

Novi studio Radio Marije Srbije, uredništva na hrvatskom jeziku, koji se sada nalazi u novim prostorijama na adresi Matije Gupca 10 u Subotici, svečano je otvoren i blagoslovljen.

21.

KPZH „Šokadija“ iz Sonte plasirala se na Zonsku smotru izvornog stvaralaštva u Crvenki uspješnim nastupom sa svatovskim običajima na Općinskoj smotri održanoj u Apatinu.

21.

U OŠ „Matija Gubec“ u Tavankutu održano je republičko natjecanje učenika osnovnih škola iz poznavanja hrvatskoga jezika i jezične kulture. Natjecalo se 18 učenika iz osnovnih škola „Matko Vuković“ iz Subotice, „Ivan Milutinović“ iz Subotice i Male Bosne, te škole domaćina „Matija Gubec“ iz Tavankuta.

21.-22.

Roman Dražena Prčića *Plemstvo Wilson* predstavljen je u dvorcu Mailath u Donjem Miholjcu, a dan kasnije u Gradskoj knjižnici u Valpovu.

22.

U Gradskoj knjižnici Subotica održano je predstavljanje knjige Milovana Mikovića *Jedući srce žive zvijeri*.

22.

Diplomci Muzičke akademije iz Osijeka pod vodstvom prof. Konstantina Krasnitskyja održali su koncert klasične glazbe u Velikoj vijećnici Gradske kuće u Subotici.

22.

Književnica Ljiljana Crnić iz Beograda i glazbenik Ivan Piuković iz Subotice dobitnici su nagrade „Zlatna značka“ za 2015. godinu, koju dodjeljuje Kul-

turno-prosvjetna zajednica Srbije i Ministarstvo vanjskih poslova za doprinos razvijanju kulturnih djelatnosti. Oni su jedni od ukupno 50 dobitnika toga priznanja za ovu godinu izabranih između 160 kandidata. Nagrade su dobitnicima uručene na svečanosti u beogradskom Narodnom kazalištu.

22.-23.

Zajednica protjeranih Hrvata iz Srijema, Bačke i Banata, sa sjedištem u Zagrebu, organizirala je u Zagrebu i Zaprešiću kuturnu manifestaciju „Dani srijemske kulture“. U okviru programa, među ostalim, organiziran je „Susret srijemskih pjesnika“, redovita 13. Izborna skupština a obilježena je i dva-desetogodišnjica izlaska Zajednice protjeranih Hrvata iz Srijema, Bačke i Banata *Zov Srijema*.

23.

U organizaciji likovne sekcije HKUD „Vladimir Nazor“ iz Sombora u prostoru Hrvatskog doma održana je XV. likovna kolonija „Colorit“ na kojoj su sudjelovala 24 slikara iz Hrvatske, Subotice, Sombora i Odžaka.

23.

U župi svete Katarine u Sotu održan je susret mladih Srijemske biskupije.

24.

Župa svetog Roka u Subotici, HKPD „Silvije Strahimir Kranjčević“ iz Berega, HBKUD „Lemeš“ iz Lemeša i HKPD „Matija Gubec“ iz Tavankuta organizirali su ophod „Kraljica“ na blagdan „Duhova“ (Dova). Tavankučani su u večernjim satima na Etnosalašu Balažević priredili i „Kolo na Dove“.

24.

Koncert Rumskog tamburaškog orkestra „Plavi čuperak“ jedanaesti put je održan u prostorijama HKPD „Matija Gubec“. Kao gosti koncerta nastupili su i članovi tamburaškog sastava „Tajna“.

25.

„Perspektiva hrvatske nastave u Vojvodini“ bila je tema okruglog stola održanog u Tavankutu na kojem su pored svih relevantnih subjekata u obrazovanju na hrvatskom jeziku u Vojvodini prisustvovali i predstavnici Ministarstva znanosti obrazovanja i sporta Republike Hrvatske te profesori hrvatske nastave iz okolnih zemalja.

25.-29.

Katedralni orguljaš Požeške biskupije Alen Kopunović Legetin, podrijetlom iz Subotice, nastupio je u Madridu na Internacionalnom festivalu orguljaša. Na koncertu se predstavio djelima hrvatskih skladatelja Albe Vidakovića i Mate Leščana, ali i djelima J. S. Bacha, Marcela Duprea i Henrija Muleta.

27.

Knjiga *Plemstvo Wilson* Dražena Prčića predstavljena je u Matoševoj knjižnici u Plavni.

30.

Dramski odjel HKC „Bunjevačko kolo“ premijerno je izveo predstavu „Ča Grigine huncutarije“ u dvorani Centra. Predstava je rađena po motivima istoimenog teksta Đure Franciskovića koji je osuvremenio i režirao Marjan Kiš. Su-tradan je predstava reprizirana.

30.

U organizaciji Hrvatske čitaonice Subotica i Katoličkog društva za kulturu, povijest i duhovnost „Ivan Antunović“ u knjižnici i čitaonici „Ilija Okrugić Sremac“ u Zemunu je održan XIII. Pokrajinski susret pučkih pjesnika „Lira naiva 2015.“. Nakon cjelodnevnog susreta na kom se pjesnicima predstavio preč. Marko Kljajić, pjesnik iz Surčina, upriličena je književna večer. Tom prigodom predstavljena je i nova knjiga izabranih stihova *Neuzorane brazde – Lira naiva 2015.* za koju je izbor pjesama obavio Stjepan Blažetin, književnik i ravnatelj Znan-

stvenog zavoda Hrvata u Mađarskoj iz Pečuha.

30.

Zagrebački zbor „Collegium pro musica sacra“ gostovao je na svetoj misi u Svetištu Gospe Tekijske nakon koje je održao koncert pod ravnanjem s. Cecilije Pleše i orguljaša Tihomira Prše.

30.

Gradski muzej Sombor i Glazbeno društvo „Musica Viva“ iz Sombora organizirali su Večer klapa u Somboru. U Galeriji suvremene umjetnosti nastupili su Vokalna skupina „DiM“ iz Delnica i Mrkoplja u Hrvatskoj, Vokalni ansambl „Musica Viva“ iz Lemeša, Muški vokalni sastav „Bajić“ – Klapa „Capa“ iz Novog Sada, Vokalni kvintet „Quinta Divina“ i MOH „Iuventus Cantat“ iz Sombora.

30.

„Žensko tradicijsko češljanje i oglašavanje Hrvatica u regiji“ naziv je III. stručnog skupa koji je UG „Tragovi Šokaca“ iz Bača priredila u Etno kući „Didina kuća“ u Baču. O tradicijskim oglašavanjima mladih udanih žena predavanje je održala etnologinja Sonja Periškić. Osim domaćih udruga skupu su prisustvovali gosti iz Tuzle, Donje Bebrine, Bačkog Monoštora, Koška, Gajića, Šida, Baranjskog Petrovog Sela, Sonte, Topolja i Semeljaca.

30.

Misa zahvalnica za kraj školske godine služena je u subotičkoj katedrali bazilici svete Terezije Avilske u Subotici.

30.-31.

Folklorni odjel HKPD „Matija Gubec“ je ove i godine sudjelovao na smotri folkloru „Čuvajmo običaje zavičaja“ u Velikoj.

30.-31.

Zahvaljujući dugom poznanstvu i suradnji, članovi Udruge „Naša djeca“

boravili su u Salzburgu u Austriji, gdje su posjetili katoličku župu bl. Alojzija Stepinca i fra Zlatka Špehara OFM.

31.

U organizaciji HKD „Ljuba“ iz Ljube, održana je prva folklorna manifestacija „Igram i pjesmom kroz Srijem“ na kojoj je sudjelovalo više kulturno-umjetničkih društava iz Srbije i Republike Hrvatske: HKPD „Tomislav“ iz Golubinaca, HKPD „Matoš“ iz Plavne, SKUD „Jednota“ iz Gložana, KUD „Branko Radičević“ iz Erdevika, a iz Republike Hrvatske KUD „Đenka“ iz Đurića, sa svojom muškom pjevačkom skupinom.

31.

HKPD „Matija Gubec“ iz Rume uručilo je povelju Dušanu Stuparu, interpretatoru najvećeg broja pjesama Josipa Jurca, a u povodu 40 godina solističkog rada u ovoj udruzi, na svom godišnjem koncertu tamburaškog orkestra, održanom u Kulturnom centru u Rumi.

Britanac Andrew Hodges boravio u Tavankutu

Za potrebe istraživanja za postdoktorske studije na Institutu za etnologiju i folkloristiku u Zagrebu Britanac Andrew Hodges je nekoliko mjeseci proveo u Tavankutu gdje je prisustvovao nastavi u OŠ „Matija Gubec“.

Monoštorci na TV Osijek

Ekipa TV Osijek snimila je u Monoštoru materijal za dvije polusatne emisije koje će emitirati o ovom selu.

Nova knjiga Ladislava Heke

U sunakladi Zavoda za kulturu vojvođanskih Hrvata i Znanstvenoga zavoda Hrvata u Mađarskoj objavljena je povijesno-pravna znanstvena monografija segedinskoga Hrvata i sveučilišnoga docenta dr. sc. Ladislava Heke pod naslovom *Dalmatini (Bunjevci) u slobodnim kraljevskim gradovima Segedinu i Subotici*.

Objavljeni (Ne)Sklad(a)ni divani Tomislava Žigmanova

Knjiga kratkih priča Tomislava Žigmanova (*Ne)Sklad(a)ni divani* objavljena je u sunakladi Hrvatskog akademskog društva iz Subotice, „Kuće na mrginju“ s Čikerije i Društva hrvatskih književnika Ogranka slavonsko-baranjsko-srijemskoga iz Osijeka.

Kristina Matković, učenica generacije

Već drugu godinu zaredom u OŠ „Matko Vuković“ u Subotici priznanje učenik generacije pripalo je učenici koja pohađa na hrvatskom jeziku. Ovo priznanje dobila je Kristina Matković.

LIPANJ, 2015.

1.

Održana je završna priredba predškola dječjeg vrtića „Marija Petković – Sunčica“.

1.

Hrvatsko društvo katoličkih novinara je u povodu 49. Međunarodnog dana sredstava društvenih komunikacija Katoličkom mjesječniku *Zvonik* dodijelilo priznanje za 20 godina postojanja i rada. Priznanje je primio urednik *Zvonika* vlč. Dragan Muharem.

1.-14.

U okviru predstavljanja Vojvodine na poznatoj svjetskoj izložbi EXPO 2015. u Milanu, koja se održava svakih pet godina u drugoj zemlji, sudjelovale su i slamarke iz HKPD „Matija Gubec“ iz Tavankuta, koje su pokazale tehniku izrade predmeta od slame.

2.

U okviru programa „Krugovi“, na ovogodišnjem 60. Sterijinom pozorju u Novom Sadu prikazane su hrvatske predstave rađene po tekstovima Mi-

roslava Krleže: „Kristofor Kolumbo“ u režiji Renea Medveška i izvođenju Zagrebačkog kazališta mladih i „Vučjak“, u režiji Ivice Buljana i produkciji Hrvatskog narodnog kazališta iz Zagreba.

3.

U Gradskoj dvorani „Mostonga“ u Somboru održano je javno snimanje televizijske emisije „Lijepom našom“ pod nazivom „Mostovi kulture“ u kojoj su se predstavile hrvatske udruge od Berega do Bača.

3.

Znanstveni kolokvij koji su u povodu 200. obljetnice Strossmayerova rođenja organizirali Zavod za kulturu vojvođanskih Hrvata i Katoličko društvo za kulturu, povijest i duhovnost „Ivan Antunović“ iz Subotice održan je u prostorijama Pastoralnog centra „Augustinianum“. Na temu „Josip Juraj Strossmayer – ličnost, etičnost, kroatocentričnost“ uvodničar je bio prof. dr. sc. Stanislav Marjanović, profesor emeritus, sa Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku.

3.-7.

Na Etnosalašu „Balažević“ u Tavankutu održan je sastanak koordinатора ograna SCI (Service Civil International) mreže kojem su prisustvovali predstavnici volonterskih organizacija iz Belgije, Njemačke, Švicarske, Austrije, Mađarske, Hrvatske, Grčke, Španjolske i Srbije.

4.

Na blagdan Presvetog Tijela i Krvi Kristove, u narodu poznatom kao Bršančevo, u subotičkoj katedrali bazilici sv. Terezije Avilske svečano su predstavljani ovogodišnji bandaš i bandašica Dužijance 2015., Martina Ivković iz župe Marije Majke Crkve iz Aleksandrova i Nikola Bašić iz župe Sv. Roka iz Subotice.

6.

U okviru manifestacije „Večer hrvatskog filma“ u Art kinu „Lifka“ u Subotici i Zavodu za kulturu vojvođanskih Rusina u Novom Sadu prikazani su digitalno restaurirani hrvatski filmski klasici, dokumentarni, animirani i igrani filmovi, kao i najnoviji kino hit za djecu „Šegrt Hlapić“. Organizatori programa su Umjetnička organizacija „Noć hrvatskog filma i novih medija“ iz Zagreba i Zavod za kulturu vojvođanskih Hrvata, u suradnji s Art kinom „Lifka“ u Subotici i Zavodom za kulturu vojvođanskih Rusina u Novom Sadu.

6.

Oko 650 vjernika Subotičke biskupije pohodilo je Sarajevo gdje su prisustvovali susretu s papom Franjom.

6.

HKC „Srijem – Hrvatski dom“ organizirao je manifestaciju „Divan je kićeni Srijem“ koja je održana u Gradskom kazalištu u Srijemskoj Mitrovici. Osim domaćina nastupili su i gosti KUD „Graničar“ iz Lužana u Hrvatskoj.

7.

U organizaciji KUDH „Bodrog“ iz Monoštora održana je manifestacija „Sastali se alasi i bečari“, natjecanje u tradicijskom načinu kuhanja ribljug paprikaša od ribe koja je iz vodotokova, a ne uzgajališta. Sastavni dio manifestacije bila je i popularizacija bečarca.

7.

Dramski odjel HKC „Bunjevačko kolo“ izveo je predstavu „Ča Grgine huncutarije“ u subotičkom Narodnom kazalištu. Predstava je rađena po motivima istoimena teksta Đure Franciskovića koji je osuvremenio i režirao Marjan Kiš. Sutrada je predstava reprizirana.

9.

U Galeriji Kulturnog centra „Laza Kostić“ u Somboru otvorena je izložba

slika Gordane Špoljar Andrašić iz Kolonije pod nazivom „Memorabiljar“.

10.

U povodu obilježavanja Svjetskog dana secesije, povjesničar umjetnosti Grgur Marko Ivanković iz Muzeja Slavonije u Osijeku je u Gradskom muzeju održao predavanje „Secesijska arhitektura Osijeka s posebnim osvrtom na motive iz prirode“, a organizirano je i stručno vođenje kroz izložbu „Zbirka stakla Muzeja Slavonije u Osijeku 19. – 20. stoljeće“ uz predavanje autorice izložbe Radmile Biondić.

12.

U okviru Međunarodne smotre tamburaša „Mikini dani“ u Bregu HKPD „Silvije Strahimir Kranjčević“ je organizirao XVIII. Likovnu koloniju u kojoj su sudjelovali slikari Likovne grupe 76 iz Sombora.

13.

Starija grupa folkloriša HKPD „Silvije Strahimir Kranjčević“ iz Brega nastupila je na X. Ivanjskom sijelu u Vladislavcima (Hrvatska).

13.

Članice slamarske sekcije HKPD „Matija Gubec“ iz Tavankuta sudjelovale su na III. slamarskom sajmu u mjestu Domžale (Slovenija).

13.-14.

U organizaciji HKUPD „Matoš“ i uz logističku potporu Zavoda za kulturu vojvođanskih Hrvata u Plavni su održani VII. dani A. G. Matoša i dr. Josipa Andrića. Tom prigodom održana je likovna kolonija slikara HLU „Cro Art“ iz Subotice, promocija izdanja NIU „Hrvatska riječ“ te predstavljanje knjige *Izgubljeno srce* Katarine Čeliković kao i svečana akademija „U čast velikana – A. G. Matoša, Josipa Andrića i Ivana Antunovića“ uz izložbu slika nastalih na Koloniji.

13.-14.

Četvrti saziv Likovne kolonije „Panon-Subotica 2015.“, u organizaciji HLU „Cro Art“, održan je u dvorištu Doma DSHV-a u Subotici na kojem su osim slikara domaćina sudjelovali i slikari iz Gyule (Mađarska) i Belišća (Hrvatska).

14.

Zbog velikog zanimanja publike održana je i četvrta izvedba komedije „Ča Grgina huncutarija“ koju je po motivima teksta Đure Franciskovića napisao i režirao Marjan Kiš. Predstava je odigrana u dvorani HKC „Bunjevačko kolo“ u Subotici.

14.

U klauzuri Franjevačkog samostana u Subotici otvorena je izložba „Portreti franjevačkih svetaca i blaženika“ na kojoj su izložena 32 portreta koje je oslikao Mathias Hanisch u 18. stoljeću.

14.-20.

Na 23. Somborskom kazališnom maratonu odigrano je dvadesetak predstava, među kojima je bilo i par hrvatskih kazališta. U produkciji Istarskog narodnog kazališta prikazana je predstava „Thelma i Louise“ Dalibora Matanića iz Pule dok je zagrebački „Teatar Rugantino“ izveo predstavu „Tishcasting“ Mirana Kurspahića. Inače, Narodno kazalište Kikinda prikazalo je komad „Kauboiji“ rađen po tekstu hrvatskog glumca Saše Anočića, a u režiji Kokana Mladenovića.

17.

Beogradski umjetnik Mrđan Bajić gostovao je u Muzeju suvremene umjetnosti u Zagrebu a predstavio se instalacijom „Radnička klasa ide u raj“.

18.

U organizaciji Hrvatskog nacionalnog vijeća i Zavoda za kulturu vojvođanskih Hrvata u Velikoj vijećnici Gradske kuće održana je svečanost za naju-

spješnije učenike hrvatskih odjela s dodjelom priznanja najboljima.

18.

U dvorani Mjesne zajednice Mala Bosna održana je redovita izborna skupština HUK „Lajčo Budanović“ na kojoj je za novog predsjednika Upravnog odbora izabran poduzetnik iz Male Bosne Branko Vujić te članovi odbora.

19.

Članovi literarne sekcije HKUD „Vladimir Nazor“ iz Sombora Kata i Antun Kovač sudjelovali su u Đeletovcima (Hrvatska) na manifestacijama „Divan je kićeni Srijem“ i „Sijelo pučkih pisaca Slavonije, Baranje i Srijema“.

19.-21.

U povodu 200. obljetnice rođenja Ivana Antunovića u Subotici i Kalači (Mađarska) održana je manifestacija pod nazivom „Dani Ivana Antunovića“ koju je zajedničkim snagama priredilo šest hrvatskih kulturnih, znanstvenih i visokoobrazovnih ustanova iz Srbije, Mađarske i Hrvatske: Katoličko društvo za kulturu, povijest i duhovnost „Ivan Antunović“ i Zavod za kulturu vojvođanskih Hrvata iz Subotice, Znanstveni zavod Hrvata u Mađarskoj iz Pečuha, te Filozofski fakultet iz Osijeka, Filozofski fakultet iz Zagreba i Katolički bogoslovni fakultet iz Đakova.

Tijekom tri dana organizirani su brojni programi. U subotičkom Gradskom muzeju otvorena je izložba „Život da mi bude Krist“ autorice Adel Lakatos. U velikoj vijećnici Gradske kuće u Subotici održana je svečana akademija. Održan je i Međunarodni znanstvenostručni skup „Ivan Antunović – narodni preporoditelj Hrvata u Ugarskoj“ koji je okupio je 35 sudionika, čija su izlaganja bila raspoređena u šest tematski različitih sesija. Treći dan manifestacije održan je u Kalači (Mađarska) gdje je otvorena izložba fotografija „Zbogom bili šalaši“ autora Ivana Ivkovića Ivankećića, održana svečana Akademija a

položeni su i vijenci na spomen-ploču u kući u kojoj je živio i radio Ivan Antunović. U sklopu manifestacije u Subotici i Kalači predstavljen je Antunovićev dosad neobjavljeni roman *Posljednji Gizdarev* kojega su u povodu jubileja skupa objavili Zavod za kulturu vojvođanskih Hrvata i Znanstveni zavod Hrvata u Mađarskoj.

20.

HKPD „Matija Gubec“ iz Tavankuta je uoči svetog Ivana Krstitelja organiziralo običaj „Priskakanje vatre“ na Etno-salašu Balažević u Tavankutu.

21.

Folklorci i tamburaši KPZH „Šokadija“ iz Sonte sudjelovali su na trodnevnoj manifestaciji IX. Smotra folklor Valpovštine Bocanjevci 2015.

21.

Petrovački koncert HGU „Festival bunjevački pisama“ održan je Velikoj vijećnici Gradske kuće u Subotici.

21.

U organizaciji HKPD „Silvije Strahimir Kranjčević“ iz Brega održana je XVI-II. smotra tamburaša „Mikini dani“ na kojoj su nastupile starija i mlađa grupa folkloraca domaćina i tamburaški sastavi iz Republike Hrvatske i Vojvodine.

21.

Na XX. Festivalu dječjeg stvaralaštva „Djeca su ukras svijeta“, održanom na Etno salašu Balažević, osim domaćina HKPD „Matija Gubec“ iz Tavankuta nastupile su i druge gostujuće dječje skupine: vrtić „Petar Pan“ iz Tavankuta, vrtić „Marija Petković – Sunčica“ iz Subotice, HKC „Bunjevačko kolo“ iz Subotice, BKC iz Tavankuta i Udruga „Šokačka grana“ iz Osijeka.

22.

Dan državnosti Republike Hrvatske obilježen je u Subotici domjenkom u

Hotelu „Galleria“ kojega je organizirao Generalni konzulat Republike Hrvatske u Subotici.

22.

Učenicima osnovnih škola iz Subotice, koji su sudjelovali i ostvarili uspjehe na natjecanju mladih inovatora „Inova 2015.“ u Zagrebu, svečano su u Gradskoj kući uručene medalje i diplome. Osvojeno je ukupno deset medalja – tri zlatne, pet srebrnih i dvije brončane.

23.

Veleposlanstvo Republike Hrvatske u Beogradu obilježilo je Dan državnosti Republike Hrvatske domjenkom u beogradskom hotelu „Crown Plaza“. Uzvanicama se ovom prigodom obratio veleposlanik Gordan Markotić.

23.

U okviru programa „Dužijance 2015.“ a uoči blagdana sv. Ivana Cvitnjaka, UBH „Dužijanca“ je organizirala običaj „Priskakanje vatre“ na salašu Mirka Čipaka u Žedniku.

24.

Karmelićanski samostan u Somboru, Vicepostulatura sluga Božjega oca Gerarda Tome Stantića i Katehetski ured Subotičke biskupije su od 600 dječjih radova pristiglih na likovni natječaj „Isusov križ, naša kruna“ odabrali najbolje kojima su uručene nagrade na dan smrti karmelićanina oca Gerarda Tome Stantića u Somboru. Između njih šestero je nagrađeno i specijalnom nagradom – putovanjem u Remete.

25.-30.

U okviru Internacionalnog festivala alternativnog i novog teatra „Infant“ na sceni „Jovan Đorđević“ Srpskog narodnog pozorišta u Novom Sadu gostovalo je Zagrebačko kazalište mladih s predstavom „Hamlet“ u režiji Olivera Frlića.

25. 6. – 5. 7.

Hrvatska katolička udruga za zaštitu prava djece i mladeži „Stopa“ i Udruga „Naša djeca“ organizirali su Ljetnu školu jezika, kulture i duhovnosti za oko stotinu djece i roditelja iz Subotice i okolice na otoku Cres.

26.

Završni program prve sezone rada Dječjeg dramskog odjela HKC „Bunjevačko kolo“ pod nazivom „Naša mala svečanost“ upriličen je u dvorištu Centra.

26.

U okviru programa „Ciklus hrvatskog filma“ u Art kinu „Lifka“ prikazani su hrvatski dokumentarni klasici autor-skog formata: „Od 3 do 22“ Kreše Golika, „Šije“ Nikole Babića, „Ljudi na točkovima“ i „Zelena ljubav“ Rudolfa Sremeca, te „Recital“ Petra Krelje. Organizatori programa su Udruga za audiovizualno stvaralaštvo „Artizana“ iz Zagreba i Zavod za kulturu vojvođanskih Hrvata, u suradnji s Art kinom „Lifka“ u Subotici a uz potporu Hrvatskog audiovizualnog centra i Grada Zagreba u okviru međunarodne suradnje i u suradnji s producentskom kućom „Zagreb film“.

27.

U okviru manifestacije „Dani Hrvata“, Veliki tamburaški orkestar HKPD „Matija Gubec“ iz Rume održao je cjelovečernji koncert u Kulturnom i konferencijskom centru „Franz Liszt“ u Šopronu u Mađarskoj gdje su boravili kao gosti Hrvatskog kulturnog društva iz Koljnofa, nadomak Šoprona.

27. 6. – 4. 7.

Dugometražni igrani film „Most na kraju svijeta“ redateljka Branka Ištvančića, nastao prema predlošku i scenariju književnika Josipa Mlakača, prikazan je u okviru natjecateljskog programa 13. međunarodnog filmskog festivala „Ischia film festival“ u Italiji.

28.

Godišnji koncert glazbenih sekcija HKPD „Jelačić“ iz Petrovaradina održan je u atriju samostana „Sv. Jurja“. Osim domaćina, mješovitoga pjevačkoga zbora, klape i tamburaškog ansambla kao gosti nastupili su i umjetnički ansambl „FloriArt“ i Pjevačka grupa „Preprek“ iz Novog Sada.

29.

U okviru 49. đakovačkih vezova održani su 18. susreti hrvatskih književnih kritičara u organizaciji Ogranak Matice hrvatske Đakovo i Društva hrvatskih književnika – Ogranak slavonsko-baranjsko-srijemski gdje su predstavljene nove knjige Tomislava Žigmanova (*Ne)skladni divani i Izabrana djela* Miroslava S. Mađera.

29. 6. – 5. 7.

Na VIII. Internacionalnom filmskom festivalu „Cinema City“ održanom u Novom Sadu, dokumentarni igrani film „Goli“ hrvatske redateljice Tihe K. Gudac osvojio je nagradu publike i posebno priznanje žirija u selekciji „Fresh Danube Films“ dok je dokumentarni film „Ana trg“ redateljice Jelenke Novaković osvojio posebno priznanje žirija u selekciji „Up to 10.000 bucks“.

Novi svezak *Klasja naših ravni*

Izišao je novi svezak Časopisa za književnost, umjetnost i znanost *Klasje naših ravni* (broj 1.-4. za 2015. godinu).

Konavle na fotografijama

UG „Urbani Šokci“ priredila je izložbu fotografija „More, stijene... i uspomene“ autora Martina Šeremešića“. Osim fotografija Konavala u galeriji Doma učenika srednjih škola u Somboru izložena je i njegova kolekcija školjki. U pratećem programu sudjelovala je i ženska pjevačka skupina „Kraljice Bostroga“ iz Monoštora.

Objavljen roman *Posljednji Gizdarev* Ivana Antunovića

U povodu 200. obljetnice rođenja hrvatskog preporoditelja u Bačkoj Ivana Antunovića, Zavod za kulturu vojvođanskih Hrvata i Znanstveni zavod Hrvata u Mađarskoj zajednički su objavili roman *Posljednji Gizdarev*.

Izašao šesti broj *Godišnjaka za znanstvena istraživanja*

Zavod za kulturu vojvođanskih Hrvata objavio je šesti broj *Godišnjaka za znanstvena istraživanja*.

Osmerobroj *Rukoveti* u povodu 60. obljetnice postojanja

Rukovet – Rukoveti 1955. – 2014. naziv je tematskog osmerobroja (9-12, 2014. – 1-4 2015.) subotičkog časopisa za književnost, umjetnost i kulturu *Rukovet*.

Subotički srednjoškolci posjetili Zagreb

Treću godinu zaredom srednjoškolci koji pohađaju nastavu na hrvatskome jeziku u subotičkoj Gimnaziji i Politehničkoj školi bili su gosti Zagreba. Tijekom dvodnevno boravka, među ostalim, posjetili su Muzej suvremene umjetnosti, izložbu „European Space Expo“ na glavnom gradskom trgu te uz stručnog vodiča obišli zagrebačku gradsku jezgru.

Objavljena knjiga Josefa Baslera *Crtice iz prošlosti Plavne*

U nakladi Katoličkog društva za kulturu, povijest i duhovnost „Ivan Antunović“ iz Subotice izišla je knjiga Josefa Baslera *Crtice iz prošlosti Plavne*.

Izašle tri knjige Miroslava Cakića

Branimir Tomlekin (pseudonim Miroslava Cakića) iz Novog Sada objavio je od početka ove godine tri knjige: *Hrtkovci : priče o onom što je nekada bilo* (Alfagraf, Petrovaradin), *Hrtkovci : priče o sudbini jednog sela* (Tkanica, Zagreb) i *Hrtkovci : priče o staroj kući i o mladosti* (Alfagraf, Petrovaradin).

1.

U okviru „Dužijance 2015.“ u Suvenernici u prizemlju Gradske kuće u Subotici otvorena je izložba „S Božjom pomoći“. Teme izložbe su: „Katoličko divojačko društvo“ i „Dužijanica i Bunjevačka tradicijska obuća“, a priredili su je UBH „Dužijanica“ i HKC „Bunjevačko kolo“. Autori izložbe su etnologinja Senka Davčik, povjesničar umjetnosti Branimir Kopilović, te Dejan Kovač i Ivan Piuković.

2.-3.

Pedesetak knjižničara zagrebačkih srednjih škola su u okviru stručne ekurzije u Vojvodini i Beogradu posjetili gradske knjižnice u Somboru, Subotici i Novom Sadu te Narodnu knjižnicu Srbije i knjižnicu Franjevačkog samostana u Subotici.

4.-5.

U organizaciji HKC „Bunjevačko kolo“ u Subotici je održana smotra dječjeg folklora „Djeca u Dužijanci“ u okviru koje su na gradskom trgu osim domaćina nastupili i gosti iz Vojvodine i Mađarske. Dječja zahvala za žetvu održana je sutradan na svečanoj sve-toj misi u subotičkoj katedrali bazilici sv. Terezije Avilske, nakon koje je priređena procesija oko crkve predvođena malim bandašem Teom Margetićem i malom bandašicom Kristinom Kujundžić.

5.

U organizaciji Atila Milera na nogometnom stadionu u Ljutovu održana je druga „Fijakerijada“. U kulturno-umjetničkom dijelu programa nastupili su članovi HKPD „Matija Gubec“ iz Tavankuta i HKUD „Ljutovo“ iz Ljutova.

6.

Udruga novinara „Cro-info“ započela je s emitiranjem programa na hrvat-

skom jeziku na Yu eco televiziji pod nazivom „Hrvatska panorama“.

6.

Zajednica Hrvata Beograda „Tin Ujević“ i Hrvatska matica iseljenika – Podružnica Split organizirali su u Domu omladine u Beogradu predstavljanje filma „Najstarija splitska kavana“ autora Gorana Borčića, kustosa Splitskog muzeja.

6.-10.

U organizaciji Agencije za odgoj i obrazovanje iz Zagreba u Đurđevcu je održan stručni skup za odgojitelje, učitelje i nastavnike pripadnike hrvatske nacionalne manjine, iseljenike i Hrvate u Bosni i Hercegovini. Sudjelovalo je 66 polaznika iz 9 zemalja, od kojih je 18 doputovalo iz Vojvodine.

7.

U okviru „Dužijance 2015.“ u župi svetoga Roka u Subotici je održana tribina na temu „Katoličko divojačko društvo i Dužijanica“. Predavači su bili Jasminka Dulić, glavna urednica „Hrvatske riječi“ i vlč. Josip Štefković, župnik iz Bača. Tom su prigodom mons. dr. Andrija Anišić, predsjednik UBH „Dužijanica“ i Lazo Vojnić Hajduk, urednik ovog časopisa, predstavili drugi broj *Revije Dužijanica*.

8.

U Zavodu za kulturu vojvođanskih Hrvata predstavljen je *Zbornik radova s XI. Međunarodnog kroatističkog znanstvenog skupa* održanog prije dvije godine u Pečuhu koji je priredio Znanstveni zavod Hrvata iz Pečuhu u Mađarskoj. Publikaciju je predstavio dr. sc. Stjepan Blažetin, urednik *Zbornika*.

9.-20.

U organizaciji Volonterskog centra Vojvodine a u suradnji s HKPD „Matija Gubec“ u Tavankutu je organiziran III. međunarodni volonterski kamp naslovljen „Magične ruke“ u kojem su volonteri iz Poljske, Slovačke, Španjol-

ske i Švicarske pratili rad slamarki na koloniji, pokušavajući svladati osnove ove tehnike te su istodobno i dokumentirali taj proces fotografijom i tekstualnim pojašnjenjima.

10.

HBKUD „Lemeš“ organizirao je proslavu Dužijance u Lemešu. Prvog dana je priređena literarno-glazbena večer na kojoj je predstavljena knjiga *Svjetla starih fotografija*. Sutradan je na Ljetnoj bini Doma kulture održana folklorna večer „U avliji kod baće i nane“ na kojoj su osim domaćih ansambla sudjelovali i gosti HKPD „Silvije Strahimir Kranjčević“ iz Berega i GKUD „Sombor“ iz Sombora. U nedjelju je služena svečana sveta misa te organizirana vožnja fijakerima kroz selo. Nositelji obje zahvale bili su bandaš Adrijan Brkić i bandašica Anastazija Jurić.

10.

HKPD „Matija Gubec“ i Galerija Prve kolonije naive u tehnici slame iz Tavankuta organizirali su na Etnosalašu Balažević svečano otvorenje XXX. saziva Prve kolonije naive u tehnici slame i Volonterskog kampa. U programu su osim domaćina sudjelovali i članovi HSPD „Sljeme Šestine“ iz Zagreba.

11.

U organizaciji KUDH „Bodrog“ iz Monoštora u crkvi sv. Petra i Pavla održan je X. Festival marijanskog pučkog pivanja na kojem su sudjelovale pjevačke skupine iz Vojvodine, Hrvatske i Bosne i Hercegovine

11.

U okviru žetvenih svečanosti „Dužijanica 2015.“ na njivi Stipana i Blaženke Šarčević u Žedniku održana je Manifestacija „Takmičenje risara“. Pobjednici su bili Stipan Kujundžić i Ruža Juhas.

11.

Članovi HLU „CroArt“ bili su gosti Ribolovačkog kluba „Šaran“ iz Mar-

tonoša. Bio je to peti susret slikara i ribolovaca na likovnoj koloniji Tisa – Martonoš 2015.

12.

Predstavljanje knjige *Odsjaj ljubavi – suvremena duhovna lirika Hrvata u Vojvodini*, koju je priredio svećenik Lazar Novaković, održana je u Monošturu. Osim priređivača, o knjizi je govorio i Tomislav Žigmanov, ravnatelj Zavoda za kulturu vojvođanskih Hrvata.

12.

U okviru žetvenih svečanosti proslavljena je Dužijanica u Starom Žedniku. Nositelji žedničke Dužijance bili su bandaš Srđan Nimčević i bandašica Damjana Dulić.

12.

U Bajmoku je održana Dužijanica. Bandaš je bio Viktor Poljak, a bandašica Jasmina Kumer.

14.-18.

U organizaciji HKPD „Matija Gubec“ iz Tavankuta održan je IV. seminar bunjevačkog stvaralaštva koji je okupio 40 polaznika iz Hrvatske, Njemačke, Mađarske i Srbije u radionicama folklor, slamarstva, tkanja, tamburaškoj i gajdaškoj.

15.

Tamburaški koncert pod nazivom „Svi tavankutski tamburaši“ okupio je tri-desetak bivših i aktivnih tamburaša HKPD „Matija Gubec“ iz Tavankuta koji su za polaznike XXX. saziva Prve kolonije u tehnici slame te IV. semina-ra bunjevačkog stvaralaštva priredili koncert.

16.

U Vinkovcima je otvorena izložba fotografija „Budica“, prva koju je organizirao Fotoklub „Vinkovci“ u sklopu Salona fotografije 2015. Među izlagačima je bio i fotograf iz Bajmaka Ivan Ivković Ivandekić – Klapim.

17.

U Galeriji „Dr. Vinko Perčić“ u Subotici priređena je izložba multimedijalnog umjetnika iz Republike Crne Gore Ilije Šoškića, naziva „Token“, s performansom „Linearno zaključivanje“ u suradnji s Leom Tolnai.

18.

Prigodnim programom, nastupom polaznika IV. seminara bunjevačkog stvaralaštva te izložbom slika nastalih na XXX. sazivu Prve kolonije naive u tehnici slame na Etno salašu Balažević zatvorena je slamarska kolonija i seminar bunjevačkog stvaralaštva.

19.

Održana je Dužijanica u Tavankutu. Bandaš je bio Ivan Rudić, a bandašica Ksenija Benčik.

20.

U cilju popularizacije knjige i čitanja kod tinejdžera hrvatski odjel Gradske knjižnice Subotica proveo je projekt „Provedi noć s knjigom“ kojim se putem suvremenih tehnologija povezao s tinejdžerima Gradske i sveučilišne knjižnice Osijek.

21.

Redatelj, a ujedno i predsjednik ZHB „Tin Ujević“ Stipe Ercegović predstavio se svojim filmovima „Tko je bio Mate Brničević?“ i „Sumpetar: ljubav duha i kamena“ publici u Dugom Ratu u Hrvatskoj, u okviru tamošnje manifestacije „Dugoratsko ljeto“.

24.

Novi film Branka Ištvančića „Most na kraju svijeta“ prikazan je u kinu „Jadrán“ u Subotici u sklopu programa „Paralele i sudari“ na 22. Europskom filmskom festivalu na Paliću.

24.

U Tavankutu je obilježeno pedeset godina amatersko-scenske prezentacije bunjevačkih i drugih plesova.

Na proslavi je prisustvovalo stotinjak nekadašnjih folklorša okupljenih oko tadašnjeg KUD „Matija Gubec“.

25.-26.

Udruga HAŠK „Zrinjski“ iz Subotice ugostila je šahiste ŠK „Zrinjski“ iz mjesta Stari Slatinik kod Slavenskog Broda na salašu obitelji Stipana Mikovića s Bikova. Ovom prigodom HLU „Cro-Art“ iz Subotice organizirala je likovnu koloniju.

26.

U Maloj Bosni je u crkvi Presvetog Trojstva svečano obilježen kraj žetve, Dužijanica. Bandaš je bio Filip Skenderović, a bandašica Martina Jurić. U večernjim je satima održana akademija u čijem su programu nastupili zbor Collegium Musicum Catholicum i solist na horni Bela Anišić, student Muzičke akademije u Novom Sadu dok je orgulje svirao Miroslav Stantić.

26.

U organizaciji HKUD „Vladimir Nazor“ iz Sombora organizirana je 81. „Dužionica“. Prvog dana proslave je u Hrvatskom domu održana književna večer na kojoj je obilježeno 25 godina Katoličkog društva za kulturu, povijest i duhovnost „Ivan Antunović“ i predstavljena knjiga vlč. Lazara Novakovića *Recept*. U nedjelju je održana sveta misa u crkvi Presvetog Trojstva te predan kruh od novog žita gradonačelniku Sombora. Ovogodišnji bandaš i bandašica su bili Martin Džinić i Renata Firanj.

26.

U okviru misnog slavlja u crkvi sv. Mihovila u Bačkom Bregu održana je tradicionalna zahvala Bogu za novo žito i novi kruh.

26.

U balskoj dvorani hotela Galleria održana je prva Modna pista ravnopravnosti, na kojoj su sudjelovale osobe s invalidi-

tetom. Ovoj nesvakidašnjoj modnoj reviji priključile su se i članice HKPD „Matija Gubec“ iz Tavankuta s linijom etno haljina u bijelom šlingu i vezu tavankut-ske dizajnerice Sande Benčik.

26. 7. – 14. 8.

Tri djevojke iz Vojvodine sudjelovale su u trotjednom dragovoljnom programu Hrvatske matice iseljenika Eco Heritage Task Force na Visu gdje su svakodnevno radeći dovodile u red prostor oko bivše vojarnje Samogor. Ovogodišnji polaznici bili su većinom potomci druge i treće generacije iseljenih Hrvata iz dvadesetak zemalja diljem svijeta.

27.

U organizaciji UBH „Dužijanca“ na sašašu Vlatka Vojnić Purčara na Đurđinu održano je natjecanje u pucanju bičevima. Udruga je tom prigodom prihvatila svima koji su sudjelovali u pripremi manifestacije „Takmičenje risara“.

30.

U okviru proslave ovogodišnje Dužijance u svečanoj dvorani HKC „Bunjevačko kolo“ u Subotici otvorena je izložba radova s XVIII. međunarodne likovne kolonije „Bunarić 2014.“.

30. 7. – 5. 8.

Članovi srednje i reprezentativne grupe folklornog odjela HKC „Bunjevačko kolo“ iz Subotice bili su gosti KUD „Mate Balota“ iz Raklja, a nastupili su i na Balama i Rovinju.

„Croart“ na „Akademiji blata“ u Baranji

Članovi HLU „Croart“ iz Subotice sudjelovali su u manifestaciji „Akademija blata“ koja je održana u organizaciji „Baranjske kuće“ iz sela Karanac u Baranji.

Natječaj za novi logo Knjižnice

U okviru programa obilježavanja 125 godina od osnutka Gradske knjižnice

Subotica, raspisan je natječaj za izradu novog vizualnog identiteta – logoa najstarije ustanove kulture u tom gradu.

Reosnovan Savjet za kulturu pri HKUD „Vladimir Nazor“

Upravni odbor HKUD „Vladimir Nazor“ iz Sombora donio je odluku o reosnutku Savjeta za kulturu udruge.

KOLOVOZ, 2015.

1.

U Bezdanu su održani Podunavski dani kulture, glazbe i plesa „Trojni susreti“ u kom su sudjelovale udruge iz Mađarske, Hrvatske i Srbije, među ostalima i HKUD „Vladimir Nazor“ iz Sombora, KUDH „Bodrog“ iz Monoštora i HKPD „Silvije Strahimir Kranjčević“ iz Berega.

1.

Demo bend „Syleth“ iz Rijeke pobjednik je 49. zaječarske Gitarijade po odluci stručnog žirija.

2.

Svečanom misom zahvalnicom u crkvi sv. Josipa Radnika u Đurđinu proslavljena je Dužijanca u ovom mjestu. Nositelji ove zahvale Bogu bili su bandaš Marijan Marcikić i bandašica Ivana Milodanović.

2.

Održana je Dužijanca kod križa u Mirgešu. Predvoditelji dužijance su bili bandaš Deni Čupak i bandašica Valentina Stanišić.

3.

U sklopu „Novosadskog muzičkog ljeta“ u Sinagogi je održan koncert Massima Savića i Matije Dedića.

5.

Srijemski biskup Đuro Gašparović svečano je otvorio Godinu jubileja 300

godina biskupijskog svetišta Gospe Tekijske pod geslom „Što god vam rekne učinite!“ koja će trajati do kraja sljedeće godine.

6.

U svečanoj dvorani HKC „Bunjevačko kolo“ u Subotici Katoličko društvo za kulturu, povijest i duhovnost „Ivan Antunović“ je u okviru ovogodišnje Dužijance priredilo književnu večer posvećenu 25. obljetnici Društva o čemu je govorio njen predsjednik mons. Stjepan Beretić. Tijekom večeri dodijeljene su i nagrade Društva „Ivan Antunović“ koje su primili s. Eleonora Merković, Udruga „Naša djeca“ te obitelj Miroslava i Mirjane Šarčević. Uručene su i nagrade za najbolje aranžere izloga Dužijance 2015. Prvu nagradu su osvojile su Marga i Tatjana Lendvai, drugu Jozefina Skenderović, a treću Grgo Piuković.

7.

Izložba radova nastalih od slame, u povodu XXX. saziva Prve kolonije nai-ve u tehnici slame, održane ove godine u Tavankutu, otvorena je u sklopu Dužijance u vestibulu Gradske kuće.

7.

U okviru programa Dužijance 2015. na trgu u centru Subotice priređena je Tamburaška večer na kojoj je nastupilo sedam tamburaških sastava. Iste večeri predstavljeni su ovogodišnji bandaš Nikola Bašić i bandašica Martina Ivković. Održan je i izbor parova pratilaca bandaša i bandašice. Titulu najljepšeg para ponijeli su Martin Sudarević i Katarina Harangozo, prvi pratioci su bili Vanja Evetović i Nađa Kovač, a drugi Nikola Skenderović i Maja Ivković

7.-8.

U Bačkom Monoštoru održan je XI. Bodrog fest, festival tradicije, kulture i hrane koji je obogaćen brojnim i raznovrsnim programima organiziranim na nekoliko lokacija u Monoštoru. Tije-

kom dva dana, među ostalim, nastupili su i članovi KUDH „Bodrog“ iz Monoštora i HKPD „Silvije Strahimir Kranjčević“ iz Brega te HKC „Srijem – Hrvatski dom“ iz Srijemske Mitrovice.

7.-9.

Kratki igrani film „Recikliranje“ redateljica Branka Ištvaničića, snimljen u okviru omnibusa „Zagrebačke priče“, uvršten je u selekciju festivala pod nazivom „Life after Oil“ koji je održan u gradu Martis na otoku Sardinija u Italiji.

8.

Nakon svečane večernje mise u katedrali bazilici svete Terezije Avilske u okviru programa Dužijance u parku ispred Gradske kuće položeni su vijenci od žita na spomenik Risaru i spomen-bistu Blaška Rajića. Nakon toga je na bini u centru grada uslijedila Skupština risara i folklorna večer na kojoj je nastupilo šest folklornih ansambala iz Subotice i Tavankuta te gosti iz Hrvatske KUD „Ivan Filipović“ iz Velike Kapanice i KUD „Sloga“ iz Sikirevaca.

9.

U okviru središnje proslave Dužijance najprije je obavljen blagoslov i ispraćaj bandaša i bandašice u crkvi sv. Roka u Subotici. Nakon svečanog euharistijskog slavlja u katedrali bazilici sv. Terezije Avilske priređena je povorka svih sudionika dužijance. Bandaš Nikola Bašić i bandašica Martina Ivković su predali kruh pečen od ovogodišnjeg brašna gradonačelniku Jenđu Maglajiju. Popodne je upriličen posjet grobu Blaška Rajića, a u večernjim satima na trgu u centru grada priređeno je Bandašicino kolo.

9.-12.

U organizaciji Centra za kulturu „Sirmiumart“ u Srijemskoj Mitrovici je održan XII. međunarodni festival folklor „Srijem Folk Fest“. Tijekom festivala predstavilo se petnaest folklornih

ansambla iz dvanaest država, među kojima i domaćini HKC „Srijem – Hrvatski dom“. Osim u Srijemskoj Mitrovici pojedini folklorni ansambl su nastupili i u Obrenovcu i Šidu u okviru njihovih kulturnih manifestacija.

10.-17.

U okviru programa kulturne suradnje Primorsko-goranske županije, Grada Novog Vinodolskog i Tavankuta, članovi HKPD „Matija Gubec“ iz Tavankuta ljetovali su u Novom Vinodolskom. Njihov boravak na Hrvatskom primorju organiziran je s ciljem predstavljanja dijela kulturne baštine bačkih bunjevačkih Hrvata u ovom gradu.

13.-15.

U organizaciji Likovnog odjela HKC „Bunjevačko kolo“ održana je XIX. Međunarodna likovna kolonija „Bunarić 2015.“, koja se održava u sklopu „Duzijance“. Kolonija je okupila 50 slikara iz Srbije i Hrvatske među kojima i 25 članova spomenutog Odjela.

14.

Udruga „Tragovi Šokaca“ iz Bača sudjelovala je na Danima Velike Gospe – Župa Breške 2015. u Breškama kod Tuzle.

14.

Hrvatski književnik Miroslav Slavko Mađer, rodom iz Hrtkovaca preminuo je u Zagrebu, u 86. godini života.

14.-22.

Ženska pjevačka grupa HKPD „Stanislav Prepek“ iz Novog Sada sudjelovala je na IX. internacionalnom festivalu folkloru i narodne glazbe „Ohridsko sunce“ u Ohridu (Republika Makedonija).

15.

Glumac Slaven Španović, podrijetlom iz Srijemske Mitrovice, dobio je nagradu „Judita“ na ovogodišnjem „Split-

skom ljetu“ za ulogu Billyja u predstavi „Plemena“.

17.

U povodu obilježavanja 75. obljetnice smrti svećenika i pjesnika Alekse Kokića, u okviru Godine hrvatskih velikana u Vojvodini, Zavod za kulturu vojvođanskih Hrvata u suradnji s Hrvatskom čitaonicom i župom Isusova Uskrsnuća priredio je spomen-program koji se sastojao od molitve i polaganja cvijeća na svećeničku grobnicu na Bajskom groblju, svečane sv. misa i prigodnog programa u crkvi Isusova Uskrsnuća.

17.-28.

Klara Dulić iz Đurđina, apsolventica master studija komparativne književnosti na novosadskom Filozofskom fakultetu bila je sudionica 44. Zagrebačke slavističke škole koja je održana u Dubrovniku.

19.-29.

Zahvaljujući suradnji s KUD „Sveti Rok“ iz Svetog Filipa i Jakova folklorni odjel HKC „Bunjevačko kolo“ je i ove godine gostovao na moru gdje su tijekom boravka imali dva koncerta, obišli Biograd i Zadar, te učvrstili prijateljstvo.

22.

Hrvatska kulturno pjevačka udruga „Zora“ iz Vajske obilježila je pet godina postojanja i rada. U okviru proslave organiziran je stručni skup na temu „Život i djelo Josipa Benaka iz Bođana“, predstavljanje knjige Josipa Dumendžića Meštra iz Bođana te likovna kolonija Vajska 2015.

24.-28.

Hrvatska čitaonica je organizirala VIII. Etno kamp za učenike osnovnoškolske dobi koji je okupio rekordnih 100 djece. Osim uobičajenih radionica ove godine je uvrštena i radionica etno pjevanja i tradicijskih instrumenata.

25.-29.

U organizaciji HLU „Cro Art“ iz Subotice na Paliću je održan V. saziv Međunarodne umjetničke kolonije „Stipan Šabić 2015.“ na kojoj je sudjelovalo dvadesetak akademskih umjetnika iz Srbije, Hrvatske, BiH, Mađarske, Rumunjske, Češke, Njemačke i Australije.

28.-29.

Tamburaški orkestar HGU „Festival bunjevački pisama“ boravio je u Varaždinu na „Špancir festu“. Tom prigodom je nastupio na Međunarodnom festivalu folklornih grupa i tamburaških orkestara „Folkofonija“ u organizaciji Centra tradicijske kulture Varaždin. Osim klasičnog programa, predstavili su se i splotom bunjevačkih plesova uz pratnju mladog gajdaša Augustina Žigmanova a vokalni solist bio je Marko Križanović.

29.

Trinaesti susreti društava koji nose ime Matija Gubec ove su godine održani u Slavanskom Kobašu. Među devet društava iz triju susjednih zemalja boravila su i istoimena društva iz Rume i Tavankuta.

31.

Župna zajednica u Lemešu obilježila je sedamdesetu godišnjicu smrti graditelja lemeške Kalvarije vlč. Baltazara Bolte Agatića. Nakon Svete mise zadušnice o životu i djelu vlč. Agatića govorio je mons. Stjepan Beretić.

Izašao prvi broj biskupijskog lista *Nada*

Na inicijativu vlč. Nikice Bošnjakovića pokrenut je prvi broj katoličkog lista *Nada* namijenjen vjernicima Srijemske biskupije. Časopis će izlaziti četiri puta godišnje, a glavna i odgovorna urednica lista je Ana Hodak.

Ljetna škola arhitekture u „Didinoj kući“ u Baču

Šokačka Etno kuća u Baču „Didina

kuća“ i ove godine bila je domaćin Ljetne škole arhitekture gdje su studenti praktično vježbali i sazidali dvije peći.

RUJAN, 2015.

1. 9. – 28. 10.

Gradska knjižnica Subotica provela je u subotičkim osnovnim školama gdje se nastava odvija na hrvatskom jeziku Nacionalni kviz za poticanje čitanja za djecu i mladež koji su pod motom „Putovanja do znanja“ organizirale Knjižnice grada Zagreba.

4.-6.

Članovi folklornog odjela HKPD „Matija Gubec“ Tavankut gostovali su u Bosni i Hercegovini na tradicionalnim „Rujanskim susretima“.

4.-6.

Na poziv pročelnice Hrvatske zajednice u Bratislavi u Slovačkoj Anne Galović predsjedništvo udruge „Naša djeca“ s učenicima hrvatskih odjela posjetilo je Bratislavu.

5.

Subotički ansambl „Hajo“ već drugu godinu zaredom sudjeluje na festivalu „Zlatne žice Slavonije“ koji se održava u sklopu požeškog „Aurea festa“. Tom prigodom predstavio se s pjesmom „Nanino prelo“ za koju je snimio i spot koji se emitira u sklopu festivala.

5.

HKD „Šid“ iz Šida je sudjelovao na VIII. Festivalu „Melodije ruskog dvora“ koji se svake godine organizira u njihovom mjestu. U revijalnom dijelu programa nastupio je i orkestar „Ravnica“ iz Subotice.

6.

Povodom tradicionalnog obilježavanja manifestacije „Europski dani židovske kulture“, u novosadskoj je

sinagogi priređen svečani koncert na kojem je nastupio i mješoviti pjevački zbor HKPD „Jelačić“ iz Petrovaradina.

8.

Izložba zajedničkog vizualnog projekta Viktora Jurige i Zvonka Sarića „U zrcalu“ predstavljena je u novosadskoj galeriji Forma.

10.-13.

Dječji tamburaški orkestar HGU „Festival bunjevački pisama“ i Subotički tamburaški orkestar nastupili su na tradicionalnoj manifestaciji „Karlovacka berba grožđa“ u Srijemskim Karlovcima.

11.

U organizaciji HGU „Festival bunjevački pisama“ u Velikoj vijećnici Gradske kuće u Subotici održana je XI. smotra dječjih pjevača i zborova na kojoj je nastupilo 19 djece, vokalnih solista iz Subotice i okolice.

11.-13.

HKPD „Tomislav“ iz Golubinaca je organizirao manifestaciju „Večeri i noći Ilije Žarkovića Žabara“ kojom želi odati počast ovom istaknutom i svestranom članu udruge, glazbeniku, skladatelju, pjesniku, istraživaču. Tom prigodom je priredio poetsku, tamburašku i rock večer.

12.

U organizaciji HKD „Šid“, u novoj pastoralnoj dvorani u izgradnji, u Sotu je priređen kulturno umjetnički program za blagdan blagdan Imena Marijina.

12.

Članovi srednje skupine folklornog odjela HKPD „Matija Gubec“ iz Tavanuta sudjelovali su na Dječjim vinkovačkim jesenima koje se tradicionalno organiziraju tjedan dana prije središnje manifestacije Vinkovačkih jeseni.

12.

Svečana sveta misa sa Zazivom Duha Svetoga na početku školske godine služena je u subotičkoj katedrali svete Terezije Avilske.

12.-18.

Dugometražni igrani film „Most na kraju svijeta“ redatelja Branka Ištvančića dobio je Posebnu nagradu žirija 8. Međunarodnog filmskog festivala „East & West“, koji je održan u Orenburgu, u Rusiji.

13.

U Ljutovu je u organizaciji HKPD „Ljutovo“ održana VII. Smotra hrvatskih tamburaških sastava na kojoj je sudjelovalo šest tamburaških sastava, među kojima i gosti iz Mađarske („Babra“ iz Dušnoka) i Hrvatske („Bečaruše“ iz Grabarja).

13.

KUDH „Bodrog“ iz Monoštora priredilo je, poslije nekoliko godina pauze, godišnji koncert „Igranka kod Adoša“ na kojem su sudjelovali srednja i dječja plesna skupina, ženska pjevačka skupina „Kraljice Bodroga“ i muška pjevačka skupina koja poslije više od sedam desetljeća vraća u Monoštor tradiciju muškog pjevanja.

14.

U Galeriji Otvorenog sveučilišta otvorena je izložba Marije Vojnić iz Tavanuta i Rudolfa Sedlara iz Čantavira, članova likovnog odjela HKC „Bunjevačko kolo“.

15.

XXXIX. znanstveni kolokvij Zavoda za kulturu vojvođanskih Hrvata na temu „Može li proučavanje obiteljske povijesti i danas biti aktualno?“ održano je u prostorijama Zavoda. Uvodničar je bio Lajčo Perušić, autor knjige *Tragovima predaka – Povijest loze Perušić*.

18.-19.

Članovi folklornog odjela HKC „Bunjevačko kolo“ iz Subotice gostovali su u Sisku gdje su održali cjelovečernji koncert.

19.

U Sonti je održana IX. Međunarodna likovna kolonija KPZH „Šokadija“, koja je okupila slikare iz Subotice, Sombora i Apatina te iz Republike Hrvatske.

19.

Župnik crkve Presvetog Trojstva u Somboru vlč. Josip Pekanović bio je domaćinom umjetnicima koji su se okupili na likovnoj koloniji, održanoj desetu godinu zaredom.

19.-20.

Članovi KPZH „Šokadija“ nastupili su na tradicionalnoj manifestaciji „84. grožđebal“, održanoj u Sonti.

20.

U svečanom mimohodu priređenom za 50. Vinkovačke jeseni sudjelovali su i mladi gajdaši iz Vojvodine Augustin Žigmanov i Zdenko Ivanković iz Subotice, te Edi Tajm iz Srijemske Mitrovice i Kristina Perić iz Sombora.

21.

Subotički tamburaški orkestar upriličio je koncert skupa sa zborom „Pro musica“ i opernom solisticom Isabellom Guzsavány u kazališnoj dvorani „Jadran“.

21.-26.

UG „Tragovi Šokaca“ i Etno kuća „Didina kuća“ iz Bača organizirali su tečaj zlatoveza koji je vodila Mira Milošević, članica udruge „Tragovi Šokaca“.

22.

U organizaciji HLU „Cro art“, uz logističku potporu Zavoda za kulturu vojvođanskih Hrvata u Galeriji Otvorenog sveučilišta u Subotici priređena je retrospektivna izložba radova članova

ove udruge i hommage program subotičkom slikaru Gustavu Matkoviću u povodu 25. godišnjice njegove smrti.

26.-27.

UG „Tragovi Šokaca“ i Etno kuća „Didina kuća“ iz Bača predstavljaju zlatovez, tkanje, grnčariju i staru kovačnicu na Danima europske baštine u Baču. Ovogodišnja tema je „Stari i tradicionalni zanati – očuvanje i održanje“.

27.

Dječja folklorna skupina HKPD „Silvije Strahimir Kranjčević“ iz Berega je nastupila na VII. Miholjdanskim susretima, međunarodnoj manifestaciji narodnih rukotvorina koja se održava u Beregu.

27.

Na XV. Festivalu bunjevački pisama održanom u sportskoj dvorani Srednje tehničke škole „Ivan Sarić“ u Subotici izvedeno je petnaestak novih pjesama napisanih na temu života bačkih Hrvata Bunjevaca, pisanih na bunjevačkoj ikavici. Po odluci stručnog žirija pobijedila je pjesma „Mariška“ za koju je tekst i glazbu napisao Zlatko Nikolić, a izveo ju je Marko Križanović. Ova pjesma je dobila i najviše glasova publike.

28.

Članica HLU „CroArt“ iz Subotice, akademska slikarica Nora Evetović, sudjelovala je na IV. Likovnim susretima „Vugrovec 2015.“ koji su održani u tom mjestu nadomak Zagreba. Bio je to uzvratni posjet Hrvatskoj udruzi likovnih umjetnika i likovnih kritičara čiji su članovi sudjelovali na ovogodišnjem sazivu Umjetničke kolonije „Stipan Šabić“, koji je organizirao HLU „Cro Art“.

Raspisan natječaj za književnike

Radi poticanja suvremenog književnog stvaralaštva na hrvatskom jeziku u Vojvodini i djelatnog pomaganja, stvaranjem primjerenih uvjeta rada

na završavanju novih književnih djela, Zavod za kulturu vojvođanskih Hrvata je i ove godine raspisao Natječaj za besplatni sedmodnevni boravak i rad književnika u Tavankutu tijekom 2015. godine.

Brkina kuhinja u Tavankutu

Specijaliteti kuhinje bunjevačkih Hrvata predstavljeni su u gastronomskoj televizijskoj emisiji koja se emitira na RTS-u svake nedjelje pod nazivom „Brkina kuhinja“. Emisija je snimana na Etno-salašu Balažević, te u dvorištu HKPD „Matija Gubec“ u Tavankutu.

III. Likovna kolonija u Moroviću

Petnaest slikara je sudjelovalo na ovogodišnjoj III. likovnoj koloniji u Moroviću. U zajedničkoj organizaciji HKD „Šid“ iz Šida i HLU „Cro Art“ iz Subotice, kolonija je trajala tri dana i okupila stvaratelje iz Vojvodine i Hrvatske.

LISTOPAD, 2015.

1.

XLI. znanstveni kolokvij Zavoda za kulturu vojvođanskih Hrvata na temu „Gajde – glazbeni instrument naroda Panonije“ održan je u Tavankutu na Etno salašu Balažević. Uvodničar je bio dr. sc. Andor Véghe iz Pečuha.

2.

U povodu devete godišnjice rada Područnoga centra Instituta društvenih znanosti „Ivo Pilar“ u Vukovaru sociologinja dr. sc. Jasminka Dulić održala je predavanje s temom „Vrijednosti i nacionalna svijest vojvođanskih Hrvata“.

2.

Memorijal „Antuna Aladžića“ koji okuplja dramske amaterske skupine, u organizaciji mjesnog HBKUD „Lemeš“, otvoren je nastupom dječje dramske skupine HKC „Bunjevačko kolo“ iz Su-

botice koja je izvela komediju „Kod liječnika“ po tekstu Đule Milodanović u režiji Nevene Mlinko.

3.

Već tradicionalno u prostorijama HKPD „Matija Gubec“ u Rumi održan je „Grožđebal“, igranka u povodu završetka berbe grožđa.

3.

Mlađe članice HKUD „Vladimir Nazor“ iz Sombora priredile su Divojački vašar koji se nekada u Hrvatskom domu održavao na Svetog Franju ili oko tog blagdana.

4.

Izborna skupština HKC „Srijem – Hrvatski dom“ održana je u srijemskomitrovačkom Hrvatskom domu. Dosađašnjem predsjedniku udruge Krunoslavu Đakoviću ponovno je izglasano povjerenje.

5.-10.

Kratki igrani film „Ponoćno sivo“ redatelja Branka Ištvančića uvršten je u selekciju festivala kratkometražnog filma Mediterana koji je održan u marokanskom gradu Tangeru.

6.

Elektroničko izdanje *Leksikona hrvatskog iseljeničtva i manjina* koji obrađuje hrvatsko iseljeničtvo zadnjih 120 godina, predstavljeno je u dvorani Kluba Matis Hrvatske matice iseljenika u Zagrebu.

8.

Katarina Čeliković predstavila je svoju knjigu *Izgubljeno srce* učenicima osnovne škole u Tavankutu u okviru dječjeg tjedna.

8.

Predstavljanje književnog prvijenca Ivana Ivkovića Ivandekića *Moja Luca* održano je u HKC „Bunjevačko kolo“ u Subotici.

9. U povodu obilježavanja 100. obljetnice smrti Paje Kujundžića, svećenika i pokretača kalendara *Subotička Danica* priređen je spomen-program u crkvi Isusova Uskrsnuća u Subotici. Nakon molitve i polaganja cvijeća na svećeničku grobnicu na Bajskom groblju te svečane svete mise, mons. dr. Andrija Anišić održao je predavanje u crkvi.

9. HKUPD „Stanislav Prepek“ iz Novog Sada proslavilo je 10. obljetnicu osnutka, svečanoću koja je održana u holu Izvršnog vijeća AP Vojvodine. Osim domaćina, koji su se predstavili ženskom pjevačkom skupinom i članovima književne sekcije, nastupili su i gosti iz Belišća, Čepina, Sombora te pjevački zbor HKPD „Jelačić“ iz Petrovaradina.

9.-10. U organizaciji Zavoda za kulturu vođanskih Hrvata, Udruge za audiovizualno stvaralaštvo „Artizana“ iz Zagreba, a u suradnji s Art kinom „Lifka“, u Subotici je održan „Ciklus hrvatskog filma“, ovoga puta posvećen suvremenom hrvatskom dokumentarnom filmu. Prve večeri prikazan je dokumentarac „Album“ redatelja Branka Ištvančića a druge film „Poezija i revolucija“ redatelja Branka Ivande.

10. U organizaciji HKD „Vladimir Nazor“ iz Stanišića održan je VII. saziv likovne kolonije „Ivan Gundić Čiso – Dalmata“ koji je okupio umjetnike iz Sombora, Subotice i Beograda.

10. U župnoj crkvi sv. Pavla u Baču je održana 29. smotra dječjih župnih zborova „Zlatna harfa“. Nakon misnog slavlja uslijedili su nastupi 15 dječjih zborova, od kojih su dva bila združena, na temu „Radujmo se u Gospodinu“.

10. KUDH „Bodrog“ iz Monoštora priredio je manifestaciju „Ususret Zavitom danu“ na kojoj su osim domaćina sudjelovali i HKPD „Silvije Strahimir Kranjčević“ iz Berega, KUD „Jesen“ iz Šaprinovaca u Hrvatskoj i gajdaš Augustin Žigmanov iz Subotice.

10. Izvođački sastav HBKUD „Lemeš“ nastupio je na 52. gospodarsko-turističkoj manifestaciji „Oplenačka berba“ u Topoli u okviru trodnevnog Sabora izvornog narodnog stvaralaštva.

10.-11. Učenici hrvatskih odjela osnovnih škola „Matko Vuković“, „Ivan Milutinović“ iz Subotice i „Vladimir Nazor“ iz Đurđina, kao i učenici iz Srijemske Mitrovice, gostovali su u Zagrebu i Stubičkim Toplicama na 24. Svehrvatskoj smotri „Dani kruha – dani zahvalnosti za plodove zemlje 2015.“

13. Bogatim programom Gradska knjižnica Subotica proslavila je 125. obljetnicu od osnutka. Tim povodom je u čitaonici priređena svečana akademija kojoj je prethodilo otvorenje izložbe „Subotičko građanstvo i knjižnica na prijelazu XIX. u XX. stoljeće“. U atriju hotela Galleria priređen je domino spektakl s lancem od 2.000 knjiga pod nazivom „Knjigotres“, čiju su realizaciju pomogli učenici srednje Politehničke škole. Obilježavanju jubileja subotičke knjižnice su prisustvovali brojni gosti među kojima i ravnateljica Knjižnica grada Zagreba Davorka Bastić sa suradnicima.

17. Na Etnosalašu „Balažević“ u Tavan kutu održan je V. tavankutski festival voća koji su skupa organizirali Galerija Prve kolonije naive u tehničarstvu, OŠ „Matija Gubec“, HKPD „Matija Gubec“ i Voćarska zadruga „Vočko“.

17.

Srebrnomisnik, vlc. Josip Kujundžić, župnik župe sv. Lovro u Sonti, zahvalio je Bogu za 25 godina svećeništva svečanom euharistijom u crkvi Presvetog Trojstva u Maloj Bosni.

17.

Svetom misom u Crkvi svetog Jurja u Petrovaradinu, te svečanom akademijom u amfiteatru SPENS-a u Novom Sadu obilježen je jedan od četiriju praznika Hrvata u Srbiji, rođendan bana Josipa Jelačića. Proslavu su zajednički organizirali Hrvatsko nacionalno vijeće i HKPD „Jelačić“ iz Petrovaradina.

17.

Predavanjem Zvonka Tadjana u „Šokačkoj kući“ u Sonti počeo je seminar pod nazivom „Izrada i popravka narodnih nošnji“. Osim članova etno sekcije KPZH „Šokadija“, organizatora seminara, u radu su sudjelovala i djeca iz OŠ „Ivan Goran Kovačić“, polaznici izbornog predmeta hrvatski jezik s elementima nacionalne kulture.

17.

Članovi literarnih sekcija HKUD „Vladimir Nazor“ iz Sombora i HKUPD „Stanislav Preprek“ iz Novog Sada sudjelovali su na 5. susretu pjesnika „Čepin 2015.“.

17.-18.

Članovi „Mrak teatra“ iz Županje posjetili su HKD „Šid“ gdje su se upoznali s radom te udruge. Tom prigodom su sudjelovali na Međunarodnom festivalu kazališta u Šidu „Svratište u kazalište“.

17.-23.

Dugometražni igrani film „Most na kraju svijeta“ redatelja Branka Ištvančića nominiran je za nagradu PRIX EUROPA 2015. u kategoriji za najbolju ovogodišnju europsku TV dramu i tako se svrstao među 25 filmova koji su odabrani među 664 pristigla filma.

18.

Nakon otkazivanja festivala zbog zatvorenih graničnih prijelaza s Hrvatskom, jubilarni, 10. po redu Festival hrvatskih duhovnih pjesama „Hosanafest“ pod sloganom „Snagom ljubavi“ održan je u novom terminu u dvorani Tehničke škole „Ivan Sarić“ u Subotici. Na „Hosanafestu“ je izvedeno 15 novih pjesama, a pobjedila je pjesma „Trag“ skupine „Trinity“ iz Čepina kraj Osijeka.

18.

U župnoj crkvi „Uznesenja Blažene Djevice Marije“ u Zemunu održan je četvrti Ekumenski susret zborova crkvenog pjevanja.

19.

Zavod za kulturu vojvođanskih Hrvata priredio je XLI. znanstveni kolokvij na temu „Iz blaga samostanske knjižnice – Radničevo *Pogargegne izpraznosti od svijeta*“ u kapeli Crne Gospe franjevačke crkve u Subotici. Uvodničarke su bile dr. sc. Marija Erl Šafar i dr. sc. Marina Vinaj s osječkog Sveučilišta.

19.

Jesenska izložba slika Likovnog odjela HKC „Bunjevačko kolo“ otvorena je u galeriji Otvorenog sveučilišta.

21.-23.

Studentica master studija komparativne književnosti na Filozofskom fakultetu u Novom Sadu Klara Dulić iz Đurđina sudjelovala je na međunarodnoj studentskoj konferenciji „Jučer, danas, sutra – slavistika“ održanoj na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. Tom prigodom imala je izlaganje u okviru konferencijske književne sekcije.

21.-24.

Satiričko kazalište „Kerempuh“ iz Zagreba gostovalo je u Srpskom narodnom pozorištu. Tijekom pet dana koliko su boravili u Novom Sadu po-

sjetitelji su imali prigodu pogledati pet recentnih produkcija te kazališne kuće.

22.-24.

XIV. Dani Balinta Vujkova – dani hrvatske knjige i riječi, najveća književna manifestacija Hrvata u Vojvodini održana je u organizaciji Hrvatske čitaonice, a u suorganizaciji Gradske knjižnice Subotica te uz logističku potporu Zavoda za kulturu vojvođanskih Hrvata. Manifestacija je započela programom za djecu pod nazivom „Narodna književnost u školi u dvorani HKC „Bunjevačko kolo“, koji je okupio oko 450 učenika iz škola diljem Vojvodine, koja nastavu uče na hrvatskome jeziku ili pohađaju predmet hrvatski jezik s elementima nacionalne kulture, te djece iz vrtića. Tom prigodom su članovi dječjeg zbora „Bajićevi slavuji“ Niže muzičke škole „Isidor Bajić“ u Novom Sadu izveli operu za djecu „Šumska kraljica“ autora Franje Štefanovića (rođenog Petrovaradinca). Djece je predstavljena i najnovija knjiga iz sakupljačkog opusa Balinta Vujkova *Lisica i kokoš* koju je ilustrirala Ružica Miković-Žigmanov. Istoga dana navečer u Hrvatskoj čitaonici predstavljena je Knjiška produkcija vojvođanskih Hrvata 2014.-2015. uz razgovor. U suradnji sa Znanstvenim zavodom Hrvata u Mađarskoj održan je i dvodnevni stručno-znanstveni skup u čitaonici Gradske knjižnice Subotica koji je okupio izlagače iz Srbije, Hrvatske i Mađarske. U okviru multimedijalne večeri u Velikoj vijećnici Gradske kuće dodijeljena je nagrada za životno djelo na području književnosti „Balint Vujkov – Dida“ samoprijegornom promicatelju književne baštine i autoru nekoliko knjiga Naci Zeliću iz Zagreba, podrijetlom iz Subotice. Iste večeri nagrada Zavoda za kulturu vojvođanskih Hrvata „Emerik Pavić“ za najbolju knjigu u 2014. dodijeljena je zborniku radova *Bunjevci u vremenskom i prostornom kontekstu* dok je

novoutemeljena trijenalna nagrada „Iso Velikanović“ za najbolju knjigu proze 2012.-2014. pripala Nevenu Ušumoviću za zbirku priča *Rajske ptice*. U okviru pratećeg programa Dana Balinta Vujkova, u Gradskoj knjižnici je priređena izložba knjiške produkcije vojvođanskih Hrvata između dvaju dana Balinta Vujkova.

24.

Predstavljanje *Godišnjaka za znanstvena istraživanja br. 6* Zavoda za kulturu vojvođanskih Hrvata održano je u maloj dvorani Doma kulture u Monoštoru. Godišnjak su predstavili suradnici prof. dr. sc. Milana Černelić iz Zagreba i prof. dr. sc. Dražen Živić iz Vukovara, te glavni urednik Tomislav Žigmanov.

24.

U organizaciji HKPD „Jelačić“ iz Petrovaradina i Hrvatskoga kulturnoga centra u Novom Sadu, u amfiteatru SPENS-a su održani koncerti KUD „Lisinski“ iz Vinkovaca i Akademskog zbora Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu „Concordia discors“. Prethodnu večer zbor je nastupio u Subotici na XIV. Danima Balinta Vujkova.

24.

U cilju modernizacije te uklanjanja sigurnosnih rizika privremeno su zatvorene internetske stranice Zavoda za kulturu vojvođanskih Hrvata www.zkvh.org.rs. S obzirom na to da su stranice Zavoda nedavno bile zloupotrijebljene, poslužitelj ovih web stranica bio je prisiljen isključiti ih.

24.

U sklopu manifestacije „Njikoševi dani“, koji su u organizaciji UG „Šokačka grana“ iz Osijeka održani u povodu obilježavanja 5. godišnjice smrti Julija Njikoša, među ostalim, nastupila je i srednja folklorna skupina HKPD „Matija Gubec“ iz Tavankuta, prikazom običaja „Kraljice“.

24.

Književni prvijenac *Moja Luca* Ivana Ivkovića Ivandekića predstavljen je u Sotinu u Hrvatskoj u okviru 10. manifestacije „Pjesmom i kolom kroz Sotin“.

25.

XLII. znanstveni kolokvij „Istraživanje tradicijske baštine šokačkih Hrvata u Bačkoj (Bač, Vajska, Plavna, Sonta)“ održan je u prostorijama župnog ureda u Vajskoj. Uvodničari su bili Tomislav Augustinčić, Tin Đudajek, Damjan Kozina Živić, Thomas Marku, Gorana Ražnatović, studenti Odsjeka za etnologiju i kulturnu antropologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, sudionici terenskog etnološkog istraživanja šokačkih Hrvata u Bačkoj tijekom 2015. godine, realiziranog u suradnji Odsjeka i Zavoda, pod mentorskim vodstvom prof. dr. sc. Milane Černelić.

25.-30.

U svetištu „Milosrdne ljubavi“ u Collevalenzi u blizini Rima održan je VI. kongres Svjetske obitelji *Radio Marije* na kojem su sudjelovali direktori Radio Marija iz čitavoga svijeta i predsjednici udruga Radio Marije. Hrvatsku redakciju Radio Marije Srbije predstavljali su mons. Andrija Anišić i Nikola Jaramazović, a mađarsku vlč. István Palatinus i Ágota Bálint.

25.-31.

Na XIII. Festivalu malih i nezavisnih filmskih produkcija „Filmski Front“ u Novom Sadu prikazan je i film „Recikliranje“ u režiji Branka Ištvančića.

27.

Gradsko kazalište „Joza Ivakić“ iz Vinkovaca gostovalo je u Subotici s predstavom „Ne motaj se oko gola golcata“ na sceni „Jadran“ Narodnog kazališta a u povodu 70. obljetnice osnivanja Hrvatskog narodnog kazališta u Subotici. Uvodnu riječ održao

je Tomislav Žigmanov. Večer prije su u OŠ „Matija Gubec“ u Tavankutu izveli predstavu „Tri prašćića“ koju su gledala djeca iz vrtića i škola gdje se nastava odvija na hrvatskom jeziku iz Đurđina, Male Bosne i Tavankuta.

28.

Predstavom „Ča Grgina huncutarija“ HKC „Bunjevačko kolo“ iz Subotice, koja je prikazana u Lemešu, nastavljen je V. Dramski memorijal amaterskih skupina „Antun Aladžić“ u organizaciji HBKUD „Lemeš“. Ovu komediju režirao je Marjan Kiš po motivima teksta Đure Franciškovića.

30.

Hrvatska matica iseljenika je u svojoj središnjici organizirala je III. susret najsela na kojem su osim predstavnika slavnodobitnih sela iz Austrije, Mađarske i Rumunjske, prisustvovali i predstavnici Tavankuta, Bačkog Monoštora i Novog Slankamena iz Srbije.

30.-31.

Tamburaški orkestar HKPD „Tomislav“ iz Golubinaca i Subotički tamburaški orkestar su prema ocjeni žirija osvojili prvo mjesto i zlatnu plaketu na II. Međunarodnom festivalu velikih tamburaških orkestara održanom u Rumi. Golubinačkim tamburašima pripala je i nagrada publike.

31.

Mladi Subotičke biskupije uz potporu Dječje dramske sekcije HKC „Bunjevačko kolo“ su i ove godine organizirali Hollywin, večer posvećenu svecima, izvevši igrokaz o životu sv. Antuna Padovanskog po scenariju Rajke Jelinčić u režiji Nevene Mlinko. Večer svetaca održana je u velikoj dvorani HKC „Bunjevačko kolo“ u Subotici.

31.

Na III. susretu Hrvatske etno baštine održanom u organizaciji Folklornog društva „Ruža“ iz Filderstadta nastu-

pilo je 18 folklornih ansambla iz Njemačke, Hrvatske, Bosne i Hercegovine i Srbije. U kategoriji folklornih skupina izvan Njemačke, nagrada za najbolje izvedenu koreografiju pripala je HKPD „Matija Gubec“ iz Tavankuta koji su prikazali žetvene običaje „Dužijancu“. Osim toga, titulu prve pratilje najljepše Hrvatice izvan Republike Njemačke ponijela je Valentina Tikvicki, članica tavankutskoga Društva.

ZKVH na Otvorenim danima u Bruxellesu

Ravnatelj Zavoda za kulturu vojvođanskih Hrvata Tomislav Žigmanov sudjelovao je na okruglom stolu u Bruxellesu na temu raznolikosti kulturnih izraza u Vojvodini organiziranom u okviru manifestacije „Europski tjedan gradova i regija Otvoreni dani 2015.“, koja se svake godine u listopadu održava u Bruxellesu.

Osamdeseti rođendan Luke Štilinovića

U organizaciji Etnološkog odjela Matice hrvatske i Društva vojvođanskih i podunavskih Hrvata, u Zagrebu je u velikoj dvorani Matice hrvatske svečano obilježen 80. rođendan kulturnog djelatnika i književnika dr. sc. Luke Štilinovića, uz projekciju filma „Jeka mog ditinjstva“ Rajka Ljubića koji je rađen prema slavljenikovoj pripovijetki Šešir.

STUDENI, 2015

5.

Druga knjiga župnika župe Irig vlač. Blaža Zmajića *Ovdje smo 2010-2015*, predstavljena je u Domu Kulture u Irigu, kada je i proslavljena 40. godišnjica svećeničkog poziva najstarijeg župnika u Srijemu.

5.

Gradonačelnik Zagreba Milan Bandić posjetio je Hrvatsko nacionalno vijeće,

Zavod za kulturu vojvođanskih Hrvata i Tavankut, gdje mu je domaćin bilo HKPD „Matija Gubec“. On je ovom prigodom obišao Galeriju Prve kolonije naive u tehnicu slame i Etnosalaš Balažević.

5.-8.

Dugogodišnja tradicija suradnje između AP Vojvodine i Istarske županije i ove je godine obilježena manifestacijom „Dani Vojvodine u Istri“, koja se održava četrnaestu godinu za redom.

6.

Katarina Čeliković i Bernadica Ivanković su odlukom Republičke komisije za dodjelu viših stručnih zvanja u knjižnično-informacijskoj djelatnosti pri Narodnoj knjižnici Srbije ispunile uvjete za stjecanje visokih stručnih zvanja u knjižničarstvu. Katarina Čeliković je promaknuta za knjižničarsku savjetnicu dok je Bernadica Ivanković stekla zvanje više knjižničarke.

6.

U okviru manifestacije „Dani hrvatske kulture 2015.“ koju organizira UG „Urbani Šokci“ u Gradskom muzeju u Somboru otvorena je izložba tradicijske obuće Šokaca iz Podunavlja i susjedne Baranje, dok je u Gradskoj kući održan kulturno-umjetnički program u kojem su sudjelovali „Kraljice Bodroga“, „Bodroški bečari“, gajdaši Anita Rešetar i Filip Golubov-Car, samičarka Kristina Perić, te Marica Mikrut i recitatori „Urbanih Šokaca“.

6.

U Klubu Centar II. u Subotici književnici Milovan Miković i Matija Molcer održali su književnu večer na kojoj su čitali ulomke iz svojih neobjavljenih prozних rukopisa, mahom ulomke iz romana i monodrama.

6.

U organizaciji Hrvatske čitaonice iz Subotice u Gradskoj knjižnici je održa-

na XIV. Pokrajinska smotra recitatora na hrvatskom jeziku na kojoj je nastupilo 90-ak najboljih recitatora iz cijele Vojvodine.

6.

U organizaciji Zajednice amaterskih kulturno-umjetničkih djelatnosti Vukovarsko-srijemske županije u Vinokovcima je održana XIII. Šokačka rič o čuvanju, njegovanju i proučavanju slavonskog dijalekta. Među ostalima, na skupu su govorili i publicist i ravnatelj Zavoda za kulturu vojvođanskih Hrvata Tomislav Žigmanov, te profesorica hrvatske književnosti i diplomirana književna komparatistica Marina Balažev. Tom prigodom je Tomislavu Žigmanovu dodijeljen „Veliki dukat“.

6.-7.

Na 2. interdisciplinarnom znanstvenom skupu s međunarodnim sudjelovanjem „Knjižna baština danas“ održanom u Osijeku sudjelovao je i Tomislav Žigmanov, ravnatelj Zavoda za kulturu vojvođanskih Hrvata iz Subotice. Skup su organizirali Odjel za kulturologiju Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Zavod za znanstveni i umjetnički rad Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Osijeku, Umjetnička akademija u Osijeku, Muzej Slavonije Osijek te Gradska i sveučilišna knjižnica Osijek.

7.

Na IV. Sajmu torti, kolača i poljoprivrednih proizvoda u Monoštoru, među ostalim, nastupili su i članovi dječje skupine KUDH „Bodrog“ iz Monoštora, dramska sekcija HKUD „Vladimir Nazor“ iz Sombora koji su izveli predstavu „Audicija“, a predstavljena je i zbirka pjesama Adama Bešlina-Nove.

9.

Slike od slame iz zbirke HKPD „Matija Gubec“ iz Tavankuta postavljene su u izložbenoj dvorani Kulturnog centra u

gradu Penzinok nadomak Bratislave u okviru izložbe „Zlatne niti panonske ravnice“ koju je organizirao Zlatko Blažević iz Slovačke, inače podrijetlom iz Stare Pazove.

10.

HGU „Festival bunjevački pisama“ iz Subotice sudjelovao je na XV. Međunarodnom festivalu malih tamburaških orkestara „Starčevačka tamburica“ u Starčevu.

10.-16.

Na Serbia Fashion Weeku nagrada za najbolju žensku kolekciju pripala je poznatoj subotičkoj kreatorici Mariji Šabić.

11.-13.

Kao pobjednici Nacionalnog kviza za poticanje čitanja, Katarina Piuković i Daniel Kujundžić iz Subotice boravili su na završnoj priredbi i izvlačenju nagrada Kviza „Putovanja do znanja“ koji su organizirale Knjižnice grada Zagreba, a u Subotici ga provela Gradska knjižnica Subotica.

13.-14.

OŠ „Matija Gubec“ iz Tavankuta organizirala je dvodnevnu ekskurziju na sajam knjiga Interliber u Zagrebu.

13.-15.

Nagrađivana predstava „Balon“ zagrebačkog Teatra EXIT koju je po tekstu Mate Matišića režirao Mislav Brečić gostovala je u Beogradu, Somboru i Subotici.

14.

Mješoviti pjevački zbor crkve sv. Blaža iz Zagreba i Komorni orkestar održali su koncert u Franjevačkoj crkvi sv. Mihovila u Subotici. Tom prigodom su među ostalim izveli „Krunidbenu misu u C duru KV 317 za soliste, zbor i orkestar“ W. A. Mozarta. Organizatori koncerta u Subotici su Zavod za kulturu vojvođanskih Hrvata, Katoličko druš-

tvo za kulturu, povijest i duhovnost „Ivan Antunović“ Subotica i Udruga „Electe“ Subotica. Koncert je ostvaren uz potporu Ureda za obrazovanje, kulturu i šport grada Zagreba i udruge „Hrvatska kuća“.

16.

Posredstvom Koordinacije hrvatske nastave u Vojvodini i svojih nastavnika i profesora učenici subotičkih osnovnih škola u kojima se nastava odvija na hrvatskom jeziku su sudjelovali na natječaju Foruma za slobodu odgoja na temu „Oboji svijet šarenim bojama!“. Kao jedini sudionici izvan Republike Hrvatske nagrađeni su knjigama za njihove knjižnice koje su im uručene na svečanosti priredbi održanoj u povodu Međunarodnog dana tolerancije u Gradskom kazalištu „Trešnja“ u Zagrebu.

19.

U organizaciji KUDH „Bodrog“ u Monoštoru je održana književno-pjesnička manifestacija „Divanim šokački“ na kojoj su sudjelovali pjesnici iz Vajske, Bođana, Plavne, Sonte, Monoštora, Berega, Sombora te Republike Hrvatske, pjevačke skupine KUDH „Bodrog“ – „Kraljice Bodroga“ i „Bodroški bećari“ i Muška pjevačka skupina „Baje“ iz hrvatskog mjesta Ivanovac – Antunovac.

19.

U 73. godini u Zagrebu je preminuo istaknuti glumac i kazališni redatelj Vlatko Dulić, podrijetlom iz Subotice.

20.

Knjiga *Ban Josip Jelačić od Petrovaradina do Beča* predstavljena je u Muzeju Vojvodine u Novom Sadu. Ovu povijesnu monografiju je objavilo HKPD „Jelačić“ iz Petrovaradina uoči nedavne proslave praznika hrvatske zajednice u Vojvodini – spomendana rođenja bana Josipa Jelačića.

20.

Knjiga *Svjetla starih fotografija* predstavljena je u Plavni, u knjižnici mjesnog HKUPD „Matoš“. O knjizi su govorili njezin urednik Mirko Kopunović, te dvoje autora tekstova Zvonimir Pelajić i Stanka Čoban.

20.-22.

U Subotici su boravili učenici i nastavnici Mješovite industrijsko-obrtničke škole iz Karlovca u Hrvatskoj u okviru međunarodne suradnje s Politehničkom školom iz Subotice, u kojoj se izvodi i nastava na hrvatskom jeziku.

20.-26.

Dugometražni igrani film „Most na kraju svijeta“ redatelja Branka Ištvančića uvršten je u službenu selekciju natjecateljskog programa prvog izdanja „Edirne međunarodnog film festivala“ (International Edirne Film Festival) koji se održava u gradu Edirne u turskoj pokrajini Trakiji.

21.

U povodu 112 godina postojanja i obilježavanja Dana društva u velikoj dvorani Kulturnog centra u Rumi održan je svečani koncert Velikog tamburaškog orkestra HKPD „Matija Gubec“ iz Rume. Kao gosti nastupili su članovi Omladinskog tamburaškog orkestra HKPD „Tomislav“ iz Golubinaca.

21.

U Sonti je održana manifestacija „Šokačko veče 2015“. Osim folklorne i dječje sekcije organizatora i domaćina, KPZH „Šokadija“ iz Sonte te lokalnih udruga kulture, na manifestaciji su nastupili i gosti – KUU „Prigorec“ iz Sesevskog Kraljevca u Hrvatskoj. Tijekom večeri proglašena je i pobjednička pjesma s natječaja „Za lipu rič“ koju je osvojio Ivan Andrašić za pjesmu „Faljen Isus, moja Šokadijo“.

21.

U Hrvatskom domu u Somboru predstavljena je knjiga *Neuzorane brazde – Lira naiva 2015.* na kojoj su sudjelovali pjesnici iz Hrvatske, Novog Sada i Sombora s okolicom.

21.

U okviru „Europske noći kazališta“ u Dječjem kazalištu „Branka Mihaljevića“ u Osijeku prikazana je prva opera za djecu na svijetu „Šumska kraljica“ koju je 1919. godine za dječje izvođače uglazbio petrovaradinski skladatelj Franjo Štefanović. U organizaciji HKPD „Jelačić“ iz Petrovaradina dječju operu izvode đaci Muzičke škole „Isidor Bajić“ iz Novog Sada.

21.

Pod ravnanjem dirigentice Vesne Kešić Krsmanović mješoviti pjevački zbor HKPD „Jelačić“ iz Petrovaradina nastupio je drugu godinu zaredom na 12. Smotri pjevačkih zborova u Županji.

21.

Članovi Hrvatskog kulturnog društva „Šid“ bili su sudionici manifestacije „Zvuci rodnog kraja“ održane u Tovarniku koju treći put za redom organizira KUD Zavičajne zajednice bosansko-hercegovačkih Hrvata iz Tovarnika

22.

Nastupom ženske pjevačke skupine i autora čije su pjesme zastupljene u zbirci poezije *Preprekovo proljeće 2014.* subotičkoj publici okupljenoj u HKC „Bunjevačko kolo“ u Subotici se predstavilo HKUPD „Stanislav Preprek“ iz Novog Sada.

22.

Uoči blagdana svete Kate, HBKUD „Lemeš“ je organizirao čajanku prigodnim pratećim programom u Domu kulture u Lemešu. Moto manifestacije je kineska izreka „Kako se vodom peremo izvana, tako se čajem peremo iznutra“.

22.

Godišnji koncert folklornog odjela HKPD „Matija Gubec“ iz Tavankuta održan je u fiskulturnoj dvorani osnovne škole u Donjem Tavankutu.

24.

Na svečanosti održanoj u Muzeju suvremene umjetnosti u Zagrebu zaklada Adris je dodijelila donacije najboljim projektima iz programa Znanje i otkrića te Stvaralaštvo, Ekologija, Baština i Dobrota. U okviru programa Baština, Udruga bunjevačkih Hrvata „Dužijanca“ iz Subotice je na ovom natječaju dobila 140.000 kuna za projekt „Muzej Dužijance – identiteta vođanskih Hrvata“.

25.

Tomislav Žigmanov, ravnatelj Zavoda za kulturu vođanskih Hrvata i Ivana Andrić Penava sudjelovali su na tribini Odbora za ljudska prava pod nazivom „Nepodobni građani“ koja je održana u Osijeku.

26.

U povodu obilježavanja 45 godina postojanja i rada HKC „Bunjevačko kolo“ održan je svečani koncert tamburaških orkestara pod nazivom „Svi naši tamburaši“ na kojem su nastupili tamburaši koji su tijekom 45 godina bili aktivni članovi tamburaškog odjela Centra.

26.

U okviru programa „Domovina u mom srcu – Dani Hrvatske matice iseljenika u Vukovarsko-srijemskoj županiji“, dr. sc. Jasminka Dulić i prof. Tomislav Žigmanov iz Subotice održali su predavanje u Vinkovcima pod nazivom „Vojvođanski Hrvati 2015. – vrijednosti i nacionalna svijest“.

26.

Knjiga *Danci i stranci* Kristine Wolsperger Danilovski bila je povod književne čajanke u restoranu Galerije Prve ko-

lonije naive u tehnici slame u Tavanku-tu koju je priredila OŠ „Matija Gubec“. Tom prilikom moderatorica večeri Marina Balažev ugostila je Olgu Popović, postdoktoranticu poljoprivrede koja je na sjeveru Europe provela dulji niz godina.

27.

Pobjednici XIV. Pokrajinske smotre recitatora na hrvatskom jeziku su u organizaciji Hrvatske čitaonice posjetili Osijek.

27.

Knjiga *Svjetla starih fotografija* predstavljena je u Hrvatskom domu u Somboru. O knjizi, koja je tiskana u nakladi udruge „Cro-Info“ iz Subotice govorili su urednik Mirko Kopunović i autori Ivan Andrašić iz Sonte, Lucija Tošaki iz Lemeša i Zlata Vasiljević iz Sombora.

28.

U organizaciji HKD „Vladimir Nazor“ iz Stanišića održana je Večer ikavice pod nazivom „Ikavicu Hrvat zbori“ na kojoj su nastupila hrvatska kulturno-umjetnička društva iz Hrvatske, Bosne i Hercegovine, Mađarske i Srbije.

28.

Pjevački zbor i mladi tamburaši HKUD „Vladimir Nazor“ iz Sombora sudjelovali su na 10. Susretu pjevačkih skupina „Na te mislim“ u Novoj Gradiški u Hrvatskoj.

29.

Obilježavanje 70. obljetnice Savezne kolonizacije Hrvata iz Hrvatske i Bosne i Hercegovine u Vojvodinu održano je u Stanišiću. Organizator programa je HKD „Vladimir Nazor“ iz Stanišića.

29.

Godišnji koncert HGU „Festival bunjevački pisama“, održan u Velikoj vijećnici subotičke Gradske kuće protekao je u znaku 15 godina održavanja Festiva-

la. Također, ovom je prigodom predstavljena monografija pod nazivom *Festival bunjevački pisama – Naših prvih petnaest festivala (2001.-20015.)*, čiji su autori osnivači Festivala Marko Sente i Vojislav Temunović.

30.

Nakon Teatra EXIT, u Somboru je gostovalo Komorno kazalište Opera b.b. iz Zagreba s operetom Emmericha Kalmana „Grofica Marica“ u režiji Velimira Čokljata. Opereta je izvedena na velikoj sceni Narodnog kazališta.

30.

U prostorijama Novosadske novinarske škole u Novom Sadu predstavljen je projekt „Kovčežić – audio bajke na jezicima nacionalnih manjina“. Snimljeno je osam audio pripovijetki na pet jezika nacionalnih manjina među kojima su i dvije pripovijetke na hrvatskom jeziku: „Kutija za strahove“ Katarine Čeliković i „Zimske avanture jedne bubamare“ Ruže Silađev, koje je za potrebe audio snimanja kazivala Kristina Ivković Ivandekić.

30.

U povodu obilježavanja 60 godina od smrti Josipa Štolcera Slavenskog, ZHB „Tin Ujević“ i beogradska općina Zvezdara organizirali su koncert u njegovu čast.

Biseri srpskog i hrvatskog slikarstva

Spomen-zbirka Pavla Beljanskog u suradnji s Modernom galerijom i Umjetničkim paviljonom iz Zagreba organizirala je dvije izložbe srpskog i hrvatskog slikarstva. „Kolekcija Pavla Beljanskog: biseri moderne“ izloženi su u Zagrebu, a djela Miroslava Kraljevića i njegovih sljedbenika u Novom Sadu.

Prvo mjesto za tekst Josipe Dević

Pjesma za koju je tekst napisala Josipa Dević osvojila je prvo mjesto na natječaju za izbor himne Susreta hrvat-

ske katoličke mladeži, koji će se pod geslom „Krist, nada naša“ održati 29. i 30. travnja 2017. u Vukovaru. Natječaj su raspisali Đakovačko-osječka nadbiskupija i Ured za mlade HBK.

Zabilježila:
Bernadica Ivanković

SURADNICI U OVOM BROJU

Ivan Balenović
Silvestar Balić
Davor Bašić Palković
Katarina Čeliković
Marko Čudić
Mirko Ćurić
Josipa Dević
Katarina Dinješ Gros
Klara Dulić
Marko Gregur
Vedran Horvacki
Franjo Emanuel Hoško
Bernadica Ivanković
Geza Kikić
Mirko Kopunović
Milovan Miković
Nevena Mlinko
Dragan Muharem
Zvonimir Pelajić
Sven Popović
Zlatko Romić
Zvonko Sarić
Vojislav Sekelj
Ivana Simić Bodrožić
Andrija Škare
Robert G. Tilly
Iva Tkalec
Neven Ušumović
Ljubica Vuković Dulić
Željka Zelić
Jelena Zlatar
Božica Zoko
Tomislav Žigmanov

Časopis za književnost i umjetnost

NOVA RIJEČ

br. 1, proljeće – ljeto 2013.

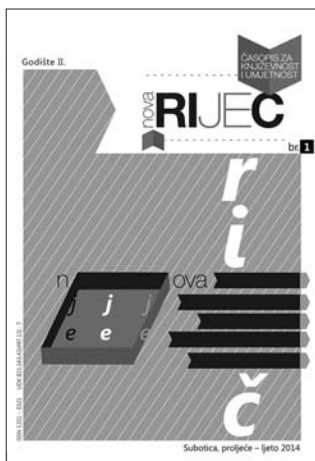
Prvi broj časopisa za književnost i umjetnost *Nova riječ*, u nakladi Zavoda za kulturu vojvođanskih Hrvata, uz logističku potporu NIU „Hrvatska riječ“, pojavio se krajem lipnja 2013. godine. Predviđeno je da časopis izlazi dva puta godišnje (proljeće-ljeto i jesen-zima) u 500 primjeraka, a nastojat će se držati visokih uredničkih standarda i kada je u pitanju prezentacija književnih sadržaja i kada je riječ o tematiziranju književnih i umjetničkih fenomena. Glavni i odgovorni urednik *Nove riječi* je Tomislav Žigmanov, a zamjenik glavnog i odgovornog urednika je Vladan Čutura. Savjet časopisa čine književnici i znanstvenici iz Vojvodine,

Hrvatske i Mađarske (Neven Ušumović – Umag, Mirko Sebić – Novi Sad, Stjepan Blažetin – Pečuh, Helena Sablić Tomić – Osijek, Petar Vuković – Zagreb, Darko Vuković – Novi Sad i Vojislav Sekelj – Subotica). Uredništvo, u koji je uključen značajan broj mladih ljudi, čine Katarina Čeliković, Bernadica Ivanković, Mirko Kopunović, Nela Tonković, Ljubica Vuković Dulić i Željka Zelić. Časopis grafički oblikuje Darko Vuković iz Novog Sada, dok pripremu teksta i prijelom radi Thomas Šuić. U prvom broju *Nove riječi* objavljen je tematski blok „Suвремена hrvatska kratka priča“, čiji uvodni dio potpisuje Neven Ušumović. Slijede cjeline „Novo žensko pismo Hrvata u Vojvodini – pjesništvo“, „Esejistička obzorja“, „Leksikografska obrada hrvatske književnosti u Vojvodini – primjeri iz prakse“, „Kritička čitanja interpretacija nasljeđa“, „Hrvatsko-srpski odnosi – pogled izvana“ te „Čitanja književne produkcije“, cjelina u kojoj se donose prikazi i recenzije 10-ak knjiga iz aktualne hrvatske književnosti u Vojvodini. Autori tih tekstova u prvom broju *Nove riječi* su kako iskusni književnici i kritičari, tako i mlade nade hrvatske vojvođanske književnosti. Časopis, obima 176 stranica, završava „Književno-umjetničkim dokumentarijem (siječanj – svibanj 2013.)“ koji je zabilježila Bernadica Ivanković. (Cijena: 300,00 dinara)

br. 2, jesen – zima 2013.

Drugi broj časopisa za književnost i umjetnost *Nova riječ*, za razdoblje jesen – zima 2013., sadrži aktualan tematski blok „Život u sjenama zidova Europe“ u kojem su tekstovi Alpára Losoncza „Europske antinomije“ i Tomislava Žigmanova „Europa i Drugo – pokušaj etičkoga temeljenja“. Slijedi blok „Pjesnički glasovi na šokačkoj ikavici u Bačkoj“ u kojem su zastupljeni pjesnici Josip Dumendžić – Meštar, Marica Mikrut, Željko Šeremešić, Zlatko Gorjanac i Anita Đipanov. Književnik Mirko Kovač i njegov fizički odlazak sa životne i književne scene tema je cjeline „Hrvatsko-srpski književni sraz“ u kojoj pišu Žarko Paić i Filip David. Tekst „Refrakcije i transformacije rodni identiteta u Krležinoj trilogiji o Glembayevima“ potpisuje Vladan Čutura u cjelini „Studije iz hrvatske književnosti“. „Hrvatski časopisi u Mađarskoj od 1989. do 2009.“ djelo mladog Silvestra Balića iz Pečuha, te „Kanaonska djela mađarske drame napokon na hrvatskom jeziku“ Nevena Ušumovića nalaze se u bloku „Književnost u Hrvata – veze i prožimanja“. Slijede „Kritička čitanja književnoga nasljeđa“ u kojem Mila Markov-Španović piše „O ženskim likovima u djelu *Ženski udesi* Živka Bertića“, Željka Zelić donosi tekst „Novo svjetlo poezije Alekse Kokića“, a Tomislav Žigmanov „Suvremeno pjesništvo u bačkih Hrvata na bunjevačkoj ikavici – osnovne činjenice“. U bloku „Interpretacije likovnosti“ zastupljene su Ljubica Vuković Dulić s tekstom „Uporni slikar – Ivan Tikvicki (1913.-1990.)“ i Nela Tonković „Umjetnik kao umjetnost. Izložba Uroša Đurića u Zavičajnoj galeriji 'Dr. Vinko Perčić'“. Neven Ušumović u ovom broju, u istoimenoj cjelini, predstavlja „Hrvatsko nakladništvo u nultom desetljeću“ u tekstu „Godina 2000.“. „Čitanja književne produkcije“ donose prikaze i recenzije petnaest književnih djela iz pera suradnika časopisa. Drugi broj *Nove riječi* ima 216 stranica, a završava Kulturnim dokumentarijem (lipanj – studeni 2013.) koji je zabilježila Bernadica Ivanković. (Cijena: 300,00 dinara)

br. 1, proljeće – ljeto 2014.

Prvi broj časopisa za književnost i umjetnost *Nova riječ* za 2014. godinu otvara se tematskim blokom naslovljenim „Naš suvremenik Matoš“ s napisima nastalim o stotoj obljetnici smrti velikoga hrvatskog književnika *Antuna Gustava Matoša* (1873.-1914.). U bloku „Pjesnički glasovi iz Srijema“ predstavljeni su pjesnici Ivan Balenović, Marija Lovrić, Jasna Melvinger, Marko Kljajić, Mila Markov-Španović i Mato Groznica. Žarko Paić u tekstu „Veliko dijete i njegovi dvojnici“ govori o „znakovima i tragovima u Krležinom *Djetinjstvu u Agramu 1902.-1903.*“, a u bloku „Studije iz hrvatske književnosti“ „Kritička čitanja književnoga nasljeđa“ uključuju dva

teksta: „Samozatajna poezija Stanislava Prepreka“ Željke Zelić i „Identitetske sastavnice i slike svijeta Bunjevac(=k)a u tri pripovijetke Veljka Petrovića“ Tomislava Žigmanova. U ovom se broju časopisa pojavljuje i novi blok „Kazališna praksa Hrvata u Vojvodini“ u kojem je riječ o predstavi „Bunjevački blues“ o kojoj pišu Mira Muhoberac, Sanja Nikčević i Zvezdana Balić.

„(Re)afirmacija kulturne baštine“ je zanimljiv prilog o glazbenoj umjetnosti te kulturi i kulturnim praksama, a uvrštena su dva teksta, „Franjo Štefanović – kralj dječje opere“ – (o 90. obljetnici smrti) Petra Pifata i „*Bunjevački Put križa* – jedan model promišljanja kulturne baštine“ Ljubice Vuković Dulić. Nastavljajući prikaz „Hrvatskog nakladništva u nultom desetljeću“, Neven Ušumović predstavlja odabrane knjige u tekstu „Godina 2001.“. U cjelini „Čitanja književne produkcije“ čitatelji će naći prikaze i recenzije deset književnih djela čiji su autori stalni suradnici časopisa. Broj završava Kulturnim dokumentarijem (prosinac – svibanj 2014.) koji je zabilježila Bernadica Ivanković. Ovaj broj ima 224 stranice, a može se nabaviti kod nakladnika. (Cijena: 300,00 dinara)

br. 2, jesen – zima 2014.

Drugi broj časopisa za književnost i umjetnost *Nova riječ* za 2014. godinu, što ga u sunakladi izdaju Zavod za kulturu vojvođanskih Hrvata i NIU „Hrvatska riječ“, na 224. stranice donosi cijeli niz zanimljivih sadržaja. Broj otvara temat „Hrvati i Prvi svjetski rat“, dok se u drugom bloku, naslovljenom „Nepoznata baština hrvatske književnosti“, Petar Vuković javlja kao priređivač dvaju poglavlja iz do sada neobjavljenoga romana Ivana Antunovića *Posljednji Gizdarev*, a Slaven Bačić priredio je iz ostavštine Geze Kikića njegovu korespondenciju o sudbini njegova rukopisa *Antologija eseja i kritike bunjevačkih Hrvata*.

Suvremeno pjesničko stvaralaštvo vojvođanskih Hrvata ovoga puta predstavljeno je u dijelu onih pjesnika koji ne žive u Vojvodini nego u Hrvatskoj (Ante Sekulić, Miroslav Slavko Mađer, Luka Štilinović, Ljubica Kolarić-Dumić, Lajčo Perušić, Slavko Žebić i Stipan Orčić), a donosi se i poezija Svena Adama Ewina. U stalnoj rubrici „Kritička čitanja književnog nasljeđa“ u ovom broju *Nove riječi* objavljeni su napisi Ivane Andrić Penava „Mara Švel-Gamiršek : Portret jedne (ne)poznate književnice“, Vojislava Sekelja „Pjesnik sjenki Lazar Merković“ i Marine Balažev „Koncept vremena u kalendarsko-dnevničkim publikacijama“. Također, i ovaj broj *Nove riječi* ima tekst o preplitanjima hrvatske književnosti s onima u okružju – riječ je ovoga puta o hrvatsko-mađarskim književnim doticajima. Ljubica Vuković Dulić autorica je teksta o dvjema poklon kolekcijama Stipana Šabića, Petar Pifat piše o Hrvatskom pjevačkom društvu „Neven“ i nasljeđu zbornoga pjevanja u Petrovaradinu, a Vladan Čutura donosi prikaz Marinkovićeve *Glorije* na sceni subotičkoga Narodnog kazališta u tematu „(Nove) Prakse umjetničke baštine“. Stalne rubrike *Nove riječi* – „Hrvatsko nakladništvo u nultom desetljeću“ Neven Ušumović je posvetio ovoga puta prikazu 10 knjiga koje su obilježile 2002. godinu u Hrvatskoj, a „Čitanja književne produkcije“ donose prikaz 10-ak knjiga iz recentne knjiške produkcije Hrvata u Vojvodini. Na koncu, i ovaj broj *Nove riječi* zatvara se s rubrikom „Kulturni dokumentarij“ u kojoj je Bernadica Ivanković zabilježila sve događaje u prostoru kulture hrvatske zajednice u Vojvodini od mjeseca lipnja do prosinca 2014. Ovaj broj *Nove riječi* obogaćen je i grafičkim crtežima Darka Vukovića. (Cijena: 300,00 dinara)

Adresa uredništva:

Nova riječ, časopis za književnost i umjetnost
Zavod za kulturu vojvođanskih Hrvata
Laze Mamužića 22
24000 Subotica
Tel./fax: +381 (0)24/535-533
e-mail: ured@zkhv.org.rs

Ovaj broj časopisa *Nova riječ* tiskan je uz potporu
Ministarstva kulture i informiranja Republike Srbije, Pokrajinskog tajništva
za kulturu i javno informiranje te Veleposlanstva Republike Hrvatske u Srbiji.